

אוצר

בין אדם לחבירו

פיזס ומחילה

מכון תורת האדם לאדם
מהדורת נסיון
לא מוגה כל העורך

מכון לביקורת הלכות ענין חיים בתפוצה והשקפה

הספר שלפניכם הוא מהדורה
נסיונית בסדרת
"אוצר בין אדם לחבירו"

נשמח מאד לקבל הערות
והצעות לשיפור הספר

גם לציין שעדיין לא עבר
הגהה מדוייקת ונשמח לקבל
הערות בזה

ניתן למסור הערות

בטל : 04-6970825

נייד : 0527624271

מכון לחקר הלכות שכן פרס לספריו והספן

כל הזכויות שמורות
למכון תורת האדם לאדם ע.ר.
מאור חיים 5/65
צפת תשע"ב

❦ תוכן הפרקים ❦

פרק א: סוגיות הש"ס, 3

20	ירושלמי <יא>	8	רמב"ם פיהמ"ש <י>	(א) ריצוי אחרי חבלה
20	הכותב <יא>	8	יומא פז <י>	בבא קמא צב <ג>
20	יפה מראה <יא>	9	רש"י <ה>	רש"י <א-ב>
	(ה) פירוט החטא	9	רש"י (ב"מ, ב"ב) <ו>	ראב"ד <ב>
21	יומא פז <ט>	10	רשב"ם <ה>	ר"י מלוניל <ג>
21	רש"י <י>	10	רי"ף יומא <ח>	אור זרוע <ד>
21	מאירי <ה>	10	הלכות גדולות <ה>	פסקי הרא"ש <ד>
21	חיבור התשובה <ה>	10	רבינו חננאל <ה>	מאירי <ה>
21	רא"ש <ה>	11	פסקי הרא"ש <ה>	שיטה מקובצת <ה>
21	ר"ן <ה>	11	מאירי <ט>	מהרש"א <ו>
21	כפות תמרים <ט>	12	ר"י מלוניל <י>	תוספות יו"ט <ח>
	(ו) תענית טז	12	ראב"ן <ט>	פני יהושע <ט>
21	גמרא תענית <ט>	13	מרדכי <י>	(ב) ירושלמי ותוספתא ב"ק
21	תוספתא <י>	13	מהרש"א <ה>	ירושלמי ב"ק <ד>
21	רש"י <י>	14	כפות תמרים במשנה <ו>	אור זרוע <ה>
21	מאירי <ה>	16	כפות תמרים גמרא <ח>	יפה מראה <ה>
	(ז) ראש השנה יז:	18	שפת אמת <ט>	תוספתא ב"ק <י>
21	גמרא ר"ה <ט>	18	ר"י בכרך <ה>	ספר חסידים <י>
21	רש"י <י>		(ד) תורת כהנים וירושלמי	חסדי דוד <י>
21	מאירי <ה>	19	תורת כהנים <י>	(ג) יומא פה פז / עד שירצה
		19	קרבן אהרן <י>	משנה יומא פה <ט>

פרק ב: מחילה ופיוס בתורה, 25

28	במדבר רבה <י>	27	אחי יוסף <ט>	(א) פרשת אברהם ואבימלך
28	רש"י <י>	27	רש"י <י>	בראשית כ <ד>
8	אהרן ומרים ממשה <ט>	28	רשב"ם <י>	רש"י <ה>
29	חברי איוב <י>	28	רבינו בחיי <י>	רשב"ם <ה>
29	משלי ו <י>		(ג) עוד פיוסים בתורה	רמב"ן <ו>
30	רש"י, אבן עזרא <ט>	28	העם ממשה <ט>	העמק דבר <ח>
				(ב) אחי יוסף

פרק ג: ראשונים, 31

35	שערי תשובה <יא>	33	כסף משנה <ט>	(א) מדברי הרמב"ם
	(ג) ראשונים	33	לחם משנה <י>	רמב"ם תשובה <יא>
38	חובות הלכות <י>	33	שו"ת הרמב"ם <יא>	כסף משנה <יא>
40	תשובת רש"י <יא>		(ב) ראשונים מוני המצוות	לחם משנה <יא>
42	רי"ן גיאאות <יא>	34	סמ"ג ע חובל <יא>	רמב"ם חובל ומזיק <יא>
42	ראב"ה <יא>	33	סמ"ג טז תשובה <יא>	לחם משנה <יא>
4	אור זרוע ה' יוה"כ <ד>	34	סמ"ק ח' <יא>	רמב"ם דעות <יא>
		35	חינוך שס"ד <יא>	רמב"ם תשובה <ו>
				ראב"ד <ח>

43	פסקי ריקאנטי <יא>	44	מנהגי מהר"ש <יא>	44	ספר חסידים <יא> . . . . .
43	מהר"ח אור זרוע <יא>	45	מנהגי מהרי"ל <יא>	44	ספר היראה <יא> . . . . .
46	תרומת הדשן <יא>	40	מהר"ם מריזנבורק <יא>	41	אורחות חיים לרא"ש <יא> . . . . .
47	מהר"י ווייל <יא>	41	רבינו ירוחם <יא>	37	חיבור התשובה <יא> . . . . .
		41	ספר המנהגות <יא>	41..	אורחות חיים (לונגיל) <יא> . . . . .

פרק ד: אחרונים (א), 49

54	של"ה <יא>	53	ב"ח שו"ת <יא>	49	ים של שלמה <יא> . . . . .
55	סדר היום <יא>	53	רמ"ע מפאנו <יא>	49	ים של שלמה <יא> . . . . .
55	מסילת ישרים <יא>	54	של"ה <יא>	51	מהרש"ל שו"ת <יא> . . . . .
55	קובץ שיעורים <יא>	54	יוסף אומץ <יא>	52	מהרי"ט <יא> . . . . .

פרק ה: שלחן ערוך ומפרשיו, 56

71	משנה ברורה <יא>	60	לבוש <יא>	(א) חו"מ סי' תכב פיוס אחר חבלה
71	שער הציון <יא>	61	טורי זהב <יא>	חומ"מ תכ"ב <יא> . . . . .
72	ביאור הלכה <יא>	62	מגן אברהם <יא>	בית יוסף <יא> . . . . .
	(ג) ארו"ח סי' תרו / פירוט החטא	62	פרי חדש <יא>	בית חדש <יא> . . . . .
73	טור תרו <יא>	64	אליה רבה <יא>	דרכי משה <יא> . . . . .
73	בית יוסף <יא>	65	אליה זוטא <יא>	שלחן ערוך <יא> . . . . .
74	בית חדש <יא>	66	ברכי יוסף <יא>	לבוש <יא> . . . . .
75	שלחן ערוך <יא>	67	פרי מגדים <יא>	ערוך השלחן <יא> . . . . .
75	טורי זהב <יא>	68	שו"ע הרב <יא>	(ב) ארו"ח סי' תרו פיוס בערב ידה"ב
76	מגן אברהם <יא>	69	חיי אדם <יא>	טור <יא> . . . . .
76	של"ה <יא>	69	מטה אפרים <יא>	בית יוסף <יא> . . . . .
76	אליה זוטא <יא>	70	בן איש חי <יא>	בית חדש <יא> . . . . .
76	פרי מגדים <יא>	70	ערוך השלחן <יא>	שלחן ערוך <יא> . . . . .
77	משנה ברורה <יא>			

פרק ו: אחרונים (ב) 78

91	מעשה עם הגר"ס <יא>	86	מנחת חינוך שס"ד <יא>	78	של"ה <יא> . . . . .
91	מצוות הלכות <יא>	88	מנחת חינוך ל"ג <יא>	78	מעשה רקח תשובה <יא> . . . . .
91	אז נדברו <יא>	88	מנחת חינוך ע"ב <יא>	79	מעשה רקח חובל <יא> . . . . .
93	מועדים וזמנים <יא>	88	מהרש"ם <יא>	79	שתי הלחם <יא> . . . . .
95	צביון העמודים <יא>	88	ר' נפתלי מאמסטרדם <יא>	81	דעת תורה <יא> . . . . .
97	דברי יציב <יא>	89	חפץ חיים <יא>	82	חיים שאל <יא> . . . . .
				82	חיים ביד <יא> . . . . .

רשימת הספרים, 100

עיונים וציונים נוספים, 102

◊ פרק א: סוגיות הש"ס ◊

(א) חובל בחבירו אינו נמחל עד שיבקש ממנו מחילה

- < א > **כבא קמא צב. משנה.** אע"פ שהוא נותן לו¹ אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר (בראשית כ ז) ועתה השב אשת [האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחיה. ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי² שנאמר (פסוק ז) ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך וגו'. **גמרא.** ת"ר כל אלו שאמרו דמי בשתו, אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם = אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר (שם) השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך, דאשת נביא בעי אהדורי אשת אחר לא בעי אהדורי, אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן השב אשת האיש מכל מקום, ודקא אמרת (בראשית כ) הגוי גם צדיק תהרוג, הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא, נביא הוא וכבר לימד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו שואלין אותו, אשתך היא אחותך היא, מכאן לכן נח שנהרג שהיה לו ללמוד ולא למד.
- < ב > **רש"י:** במשנה: אע"פ שהוא נותן לו כו', סתמא היא ולא ר' עקיבא קאמר לה. **בגמרא:** כל אלו שאמרו, סלע מנה ומאתים וד' מאות דמי בושת הן. אבל צער, שדווג על בושתו³ אינו נמחל לו. שהיה לו ללמוד, דרך ארץ ולא למד מדקאמר ליה רחמנא נביא הוא דמשמע אין ממש בדבריך וראוי אתה ליהרג.
- < ג > **ראב"ד:** [בשטמ"ק]: כל אלו שאמרו דמי בושתו וכו', פירוש הבושת כמו חולי הוא שהוריקו פניו ונעקר דמו וכל אבריו נתרופפו ולבו דואג, ואמרו בכמה אדם רוצה לסכול זה החולי בשיעורין הללו המפורשין במשנה, אבל זה שנתכוין לצערו אינו יוצא ידי שמים עד שיפייס את חבירו והוא יבקש עליו רחמים מפני שחטא בצער חבירו⁴, כמו שאמרו

1. משנה ב"ק: יש גורסים במשנה ובברייתא "אפילו נותן לו כל ממון שבעולם" (אור זרוע פסקי רי"ד ורי"א ז' כאן, סמ"ק >?) (במקום 'אפילו הביא כל אילי נביות') וע"ע שטמ"ק בשם גאון, וכן איתא גם בשינויי גירסאות במשניות הוצ' ווילנא, וע"ע לשון הרמב"ם הל' חובל ומזיק אפילו 'הקריב' כל אילי נביות וכו'..

2. עיין שינוי גירסאות מובאים ב"דברי יציב" לקמן ????

3. רש"י: =על איזה צער מדובר?? = אחרונים (קול התורה מאמר של הרב שאול וגשל ועוד) מביאים שיש מחלוקת ראשונים אם חובת פיוס המזוכר כאן הוא רק על בושת, כמשמעות דברי רש"י כאן (וע"ע מהרש"א כאן). או גם על שאר הד' דברים עיין רמב"ם וראב"ד ושטמ"ק כאן בשם גאון. וע"ע ערוך השלחן חו"מ תכב סעיף ד נעתק לקמן >?, ובשו"ת חשב האפוד ?? כתב' =, =, .

4. ראב"ד: =מבאר שאף שמשלם מפייס "שנתכוין לצערו", ע"י שיטת רש"י באונ"ד במכנה שם, וראה בשו"ת חשב האפוד צילום סי' מד דיון בזה ברש"י ונעלם ממנו ראב"ד זה ודו"ק.

לענין גזילה (יחזקאל לג טו) חבול ישיב רשע גזילה ישלם, אע"פ שמשלם גזילה, רשע הוא⁵ וצריך כפרה על חטאו.

שנאמר ועתה השב את אשת האיש, אף על פי שנתן אבימלך לאברהם אלף כסף וצאן ובקר, אף על פי כן לא נתרפא עד שהתפלל אברהם בעדו. ודקא אמרת הגוי גם צדיק תהרוג וכו' נביא הוא, חכם הוא וממך למד ופושע אתה בזה ואלמלי קרבת אליה כבר היית מת שהיה לך ללמוד דרך ארץ ולא למדת, אלא שאני חסתי עליך כיון שלא היית מזיד ולא נתתיך לנגוע אליה.

מנין שאם לא מחל שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל וגו', שנחשב לאברהם המחילה לו למידת רחמנות כמ"ש פרק המביא (ביצה לב:) כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו.

רבינו יהונתן מלוניל: אע"פ שהוא נותן לו, דמי בשתו סלע או מנה או מאתים וד' < ד >

מאות זוז הנזכרים, אינו נמחל לו, צערו שציער אותו שנתן אל לבו דאגה, אינו נמחל עד שיבקש ממנו, כלומר שימחול לו בלב טוב שלא יתבעו עלבונו מן השמים כמו שמצינו שאמר השם לאבימלך שלא ימלט מדין שמים עד שיתפלל אברהם בשבילו, שכל כך ימחול לו בלב שלם שיתפלל עליו שלא יענישנו בעבורו, שאע"פ שאפשר שהתודה על חטאתו בינו ובין בוראו מוחל לו הב"ה חלקו שעבר על צויו, אבל חלק חבירו אינו מוחל, ואם לא רצה למחול לו מחילת דין שמים נקרא אכזרי שאינו חושש על עונש חבירו, שהרי אברהם חשש על אבימלך שלא היה ממשפחתו כ"ש בני משפחתו.

אור זרוע: פסקי בבא קמא: פ"ח סימן קמא: מתניתין: אעפ"י שנתן לו כל ממון שבעולם < ה >

אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה שנאמר ועתה השב את האיש כי נביא הוא, ומנין שאם לא מחל שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים:

ת"ר כל אלו שאמרו סלע ומנה ומאתים וד' מאות זוז דמי בושתו הם אבל צער לבו שנתן על לבו דאגה על בושתו אינו נמחל לו אפילו נותן לו כל ממון שבעולם עד שיבקש ממנו מחילה שנאמר ועתה השב את האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה:

פסקי הרא"ש: סימן טז: תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי בושתו, אבל צערו שמצטער < ו >

על בושתו אפילו הביא כל אילי נביות אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר השב את האיש וגו'. מנין שלא יהא המוחל אכזרי. שנאמר ויתפלל אברהם:

מאירי: אף על פי שנתן לו כל דמי החבלות אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה על < ז >

צערו ר"ל על שדאג בלבו על קלונו, ואפילו התודה על חטאתו כל שבינו ובין חבירו אינו נמחל עד שיבקש ממנו מחילה, והוא שנאמר באבימלך השב את האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך, כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב כל כך שיהא מתפלל בעדך. ואם לא מחל לו נקרא אכזרי הואיל ובקש ממנו כראוי, שנמצא שאינו חושש על עונש חבירו ונאמר ויתפלל אברהם, וכבר ידעת שמדת הרחמנות נתיחסה לאברהם אבינו וכל שאינו נמשך בזה אחר מדותיו נקרא אכזרי:

5. = על פי ב"ק ט: שדורש מפסוק זה שאף שמחזיר עדיין רשע הוא, ומוסיף הראב"ד משום שצריך גם לפייסו.

שיטה מקובצת: וגאון ז"ל פירש וזה לשונו: אף על פי שנותן לו חמשה דברים אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו וכו', אבל צערו אף על פי שמשלם לו את הצער אפילו יהא נותן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, דצערא דגופא לא קא מחיל משום אגר ממונא⁶:

מהרש"א: בפרש"י בד"ה אבל צער, שדואג על בושותו וכו' עכ"ל, דצערו של החבלה גופה כבר פרע לו בכלל ה' דברים שמשלם לו, וק"ל.

גמ' כל אלו שאמרו דמי בושותו אבל צערו וכו', כפרש"י צער שדואג על בושותו, אבל צער של חבלה הוא בתוך החמשה דברים, וצער דנקט הכא דומיא דאברהם דמייתי, שלא היה שם רק צער של בושות, וכן מצאתי בקצת נוסחאות טור חו"מ סי' תכ"ב אין מתכפר מן הצער של בושות עד שיפייסנו וכו' וק"ל.

עד שיבקש ממנו שנאמר השב אשת וגו', הוציאו מהכתוב הזה בקשת המחילה כי מהראוי שיאמר הקב"ה לאברהם שיתפלל בעד אבימלך אבל אמר זה לאבימלך שיפייס את אברהם עד שימחול לו ויתפלל בעדו, וכן נאמר ויקח אבימלך צאן וגו' ויתפלל וכפרש"י שם.

מנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל וגו', שנחשב לאברהם המחילה לו למידת רחמנות כמ"ש פרק המביא (ביצה לב:) כל המרחם על הבריות בידוע שהוא מזרעו של אברהם אבינו.

תוספות יום טוב: במשנה: שנאמר ועתה השב אשת וגו' ויתפלל בעדך, וממילא שיפייסנו כדי שיתפלל, כי מי פתי יסור הנה לבקש מאדם שיתפלל עליו שלא יומת על חטאו אשר חטא כנגד זה האדם עצמו ולא יפייסנו תחלה. וז"ל בראשית רבה א"ל מי מפייסו שלא נגעת בה, א"ל כי נביא הוא, פירש"י [בחומש] ויודע שלא נגעת בה. ע"כ. שמעינן מהכא דהיה צריך לפייס אלא דאברהם משום שהיה נביא לא הוצרך לפייסו.

ובגמרא דרשינן כי נביא הוא דמדאמר הגוי גם צדיק תהרוג הלא הוא אמר לי אחותי היא וגו', מהדר ליה הקב"ה כי נביא הוא וכבר לימד אכסנאי שבא לעיר על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו או על עסקי אשתו וכו', ולפי זה אפילו אברהם עצמו היה צריך לפיוס. ונראה לי דמשום הכי לא תפסו בגמרא מדרש רבה אע"פ שהוא קרוב יותר למשמעות הכתוב. משום דכיון דמהאי קרא ילפינן פיוס. אתי שפיר למדרשה בענין שיהא במשמע דלאברהם עצמו הוצרך לפייס:

פני יהושע: במשנה: ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם כו'. ויש לדקדק אכתי מנ"ל שהוא אכזרי דלמא המחילה רשות לכל אדם, ועוד יש לדקדק דממשנתנו משמע שלאחר שביקש מחילה יצא ידי שמים לגמרי וא"כ למה היה צריך אברהם להתפלל דמאחר שאבימלך ביקש מחילה מאתו ונתרצה לו ממילא היה ראוי לרפואה דמה לו לעשות עוד. וי"ל דאדרבה מהכא ילפינן כיון דממילא משמע שבלא התפלה היה ראוי להתרפא וא"כ על כרחך שתפלת אברהם לא הוצרכה אלא להראות לרבים שידעו שמחל לו ולהראות דין המחילה לרבים שהיא מצד החיוב וק"ל:

בגמרא: ת"ר כל אלו שאמרו כו' שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא כו', דאשת נביא בעי אהדורי כו'. נראה לומר דאפשטא דקרא לא שייך להקשות כן די"ל דכי נביא הוא אויתפלל בעדך קאי, והיינו משום דבאינש דעלמא אפשר שלא היה צריך לבקש מחילה אלא אברהם שאני שהוא נביא ויש לחוש יותר ולירא ממנו אף על פי שיצא ידי שמים כבר וכענין

6. שיטה מקובצת: =לא פירש על צער הבושה אלא צער הגוף של החבלה, ועיין רש"י וראב"ד לעיל ובדברי צביון העמודים מצוה ח' אות כ' ולקמן מצויין קצת על דברי סמ"ק.

שאמרו (מכות יא) קללת חכם אפילו על חנם באה אבל עכשיו דילפינן בקשת המחילה חובה מכל אדם מקשה שפיר. וישבתי עוד בדרך אחר ומצאתיו בתוספות יו"ט שם ולכך לא רציתי להאריך:

(ב) ירושלמי ותוספתא ב"ק

- < יב > **ירושלמי:** בבא קמא פרק ח הלכה ז: משנה: אף על פי שהוא נותן לו וכו'...
 גמרא: תני רבי יודה אומר משום רבן גמליאל הרי הוא אומר (דברים לג) ונתן לך רחמים וגו', סימן זה יהא בידך כל זמן שאת רחמן המקום מרחם עליך, אינך מרחם אין המקום מרחם לך. (ע"ע תוספתא כאן פ"ט)
 רב אמר אדם שסרח לחבירו וביקש ממנו ולא קיבלו יעשה שורת בני אדם ויפייסנו דכתיב (איוב לג) ישור על אנשים וגו', ואם עשה כן מה כתיב תמן פדה משאול נפשו מעבור בשחת וגו'. א"ר יוסה הדא דתימר שלא הוציא לו שם רע אבל הוציא לו שם רע אין לו מחילה עולמית.
- < יג > **אור זרוע:** פסקי בבא קמא סימן שעז: ירושלמי, תני ר' יהודה אומר משום ר"ג הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך הסימן הזה יהיה בידך כל זמן שאתה רחמן הקב"ה רחמן עליך אי אתה רחמן אין הקב"ה רחמן עליך. רבא אמר אדם שסרח על חבירו תחילה הלך וביקש ממנו פעם ראשונה ושניה ושלישית ולא קיבלו מה יעשה. יעשה שורה של בני אדם ויפייסנו לפניהם הה"ד ישור על אנשים יעשה שורה של אנשי ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. אם עשה כן מה כתיב פדה נפשו מעבור בשחת: אמר ר' יוסי הדתמר באותו שלא הוציא עליו שם רע אבל אם הוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית:
- < יד > **יפה מראה:** שם: הרי הוא אומר ונתן כו', וקרא יתירא היא דבתר ונתן לך רחמים מה צ"ל ורחמך אלא הכי קאמר כשיהיו לך רחמים על הבריות המקום ירחמך. סימן זה, צ"ע סימן מאן דכר שמיה ועוד מה צורך לסימן ועוד קשה כיון דונתן לך רחמים היינו לרחם על הבריות הכל מה' ומה טעם שיתן לך שכר עד הדבר.
 וי"ל דדריש נתן לך, שנותן ה' לך סימן שתדע כשתהיה מרוחם מה' והיינו כאשר [יהיה] לך רחמים על אחרים בזאת תדע שתהיה ירוחם, ומלת לך תשרת לשנים. וטעם הסימן שיהיה דבר זה לנגד עיניו תמיד לזכרון כדי שיזהר במתנות עניים וכדמייתי לה בפרק שואל בתר הא דא"ר חייא לדביתהו כי אתא עניא אקדים ליה ריפתא כי היכי דליקדמו לבניך.
- כל זמן שאתה רחמן, לפום גמריין דמייתי לה אדתנן שלא יהא המוחל אכזרי משמע דלמחול לחוטא לו מיירי שכמו כן המקום ימחול לו וכדרך שאמר בפ"ק דר"ה למי נושא עון למי שעובר על פשע, אבל לפום גמרא בבבלי דמייתי לה במס' ביצה פרק המביא גבי עובדא דשבתי דאיכלא לבבל ולא זיינוה משמע דלרחם על העני לפרנסו נאמר שכמו כן ה' יתנהו ויברכהו, ותרוייהו איתנהו.
- אדם שסרח כו' עד פדה נפשו, איתא לעיל בפרק בתרא דיומא סי' ו' בשם שמואל, ושם פירשתי <? >.

הדא דתימא, פירוש הא דתנן זמנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם, שלא הוציא עליו ש"ר אבל הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית לפי שחרפתו לא תמחה הילכך האי נמי מצי למיהוי עליה אכזרי. אי נמי אדרב קאי וה"ק הא דסגי בג' שורות של בני אדם דוקא בשאר הכעסות אבל בש"ר אין לו מחילה עולמית. ונראה דהיינו דוקא כשלא נתפייס זה או שמת אבל נתפייס ומחל לו הרי זה מחול.

< 10 > **תוספתא:** **בנא קמא פרק ט:** החובל בחבירו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים, וכן אתה מוצא בריעי איוב שנאמר (איוב מב ח) ועתה קחו לכם שבעה פרים ושבעה אלים, מהו אומר (פסוק י) וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.

ר' יהודה אומר משם רבן גמליאל הרי הוא אומר (דברים לג) ונתן לך רחמים ורחמך והרבך וגו', זה סימן יהא בידך כל זמן שאתה רחמן הרחמן מרחם עליך.

< 11 > **ספר חסידים:** **סימן שס:** החובל בחבירו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל שימחל צריך הנחבל שיבקש עליו רחמים שנאמר (בראשית כ יז) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וכן אתה מוצא ברעי איוב (איוב מב ח) ואיוב עבדי תפלל עליכם וכתיב (פסוק י) וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.

< 12 > **חסדי דוד: שם:** ...כאן אשמועינן עדיפא מינה [-ממה שכתוב במשנה], דאף על פי שלא עשה החובל מה שמוטל עליו, שלא ביקש ממנו, אעפ"כ צריך הנחבל לבקש עליו רחמים, ונראה דודאי אין זו אלא מידת חסידות. אי נמי קמ"ל שהוא לטובתו, שכיון שגם הוא צריך רחמים להתרפא, מאחר שהוא מבקש על החובל שיתרפא מעונו ממילא הוא נענה תחילה.

ואהא הוא דמייתי ראייה מאברהם שנאמר ויתפלל וכו' על אבימלך, וכתיב וה' פקד את שרה וכו', דמדלא כתיב ויפקוד ה' וכו' שמע מינה דהכי קאמר וה' פקד ככו, קודם פקדו לבית אבימלך. וה"נ מוכח מאיוב דאי אפשר לומר דמייתי ראייה אהא דאע"פ שלא ביקש וכו', דהא גבי אברהם ואיוב נראה מן הכתובים דבקשו, וא"כ א"א לומר אלא כדאמרן דמייתי דעל ידי זה הוא נענה תחילה.

ורבן גמליאל מוסיף כי היכי דלא תימא דשאני אברהם ואיוב דנפיש זכותיהו, הילכך מייתי קרא שמבטיח הוא ית' לכל אדם, דה"ק ונתן לך רחמים, כיון שנותן לך מידת רחמים לרחם על הכל אפילו אינן כדאים, הכא נמי ירחמו עליך מן השמים אפילו אינך כדאי.

(ג) יום כיפור אינו מכפר על שירצה את חבירו

< יח > **יומא פה: משנה:** עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה [את] חבירו.

את זו דרש רבי אלעזר בן עזריה (ויקרא טז) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו.

אמר רבי עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מיטהרין מי [ומי: רי"ף] מטהר אתכם אביכם שבשמים שנאמר (יחזקאל לו) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, ואומר (ירמיה יד) מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל.

▼ עיין לקמן ברייתא דתורת כהנים פרשת אחרי <?> ובמפרשים שם

< יט > **רמב"ם: פירוש המשנה:** זכור כללים אלו וסמוך עליהם, והוא אם שגג אדם בעשה ולא תעשה או הזיד בעשה ועשה תשובה, מתכפר לו מיד... ואם הזיד בלאו ועשה תשובה, תשובה תולה ויוה"כ מכפר... ואם שגג בכריתות... במה דברים אמורים בזמן שאין עבודת יוה"כ אבל אם יש, כבר ידעת שבשעיר המשתלח מתכפרין כל העוונות... ושעיר המשתלח אינו מכפר עבירות שבין אדם לחבירו.⁷

==== ????? = איפה המקום של קטע זה?? // לציין שיש מהרש"א וכפות תמרים לקמן ועוד מפרשים??

< כ > **יומא פו: גמרא:** אמר רבי יצחק אמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי, בא וראה שלא כמדת הקדוש ברוך הוא מדת בשר ודם. מדת בשר ודם, מקניט את חבירו בדברים, ספק מתפייס הימנו ספק אין מתפייס הימנו, ואם תאמר מתפייס הימנו, ספק מתפייס בדברים ספק אין מתפייס בדברים. אבל הקדוש ברוך הוא, אדם עובר עבירה בסתר, מתפייס ממנו בדברים, שנאמר (הושע יד) קחו עמכם דברים ושובו אל ה', ולא עוד אלא שמחזיק לו טובה שנאמר וקח טוב, ולא עוד אלא שמעלה עליו הכתוב כאילו הקריב פרים, שנאמר (שם) ונשלמה פרים שפתינו.

< כא > **יומא פז. גמרא:** עבירות שבין אדם למקום וכו': רמי ליה רב יוסף בר חבו לרבי אבהו עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר והא כתיב (שמואל-א ב) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים, מאן אלהים דיינא. אי הכי אימא סיפא ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו, הכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ימחול לו, ואם לה' יחטא איש מי יתפלל בעדו, תשובה ומעשים טובים.

7. רמב"ם פיהמ"ש: =הרמב"ם כאן נקט החילוק בין מצוות למקום ומצוות לחבירו לענין שעיר המשתלח (כפרת יום כפור) אמנם בהל' תשובה נקט החילוק לענין תשובה עצמה שאינה מכפרת על עבירות לחבירו עם שירצה את חבירו, וכן פשוט הגמרא אח"כ בפסוקים ופללו אלהים וכו', ועיין אחרונים ??

אמר רבי יצחק כל המקניט את חבריו אפילו בדברים צריך לפייסו, שנאמר (משלי ו א <?) בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך, אם ממון יש בידך התר לו פסת יד, ואם לאו הרבה עליו ריעים.

אמר רב חסדא וצריך לפייסו בשלש שורות [חבורות: רי"ף] של שלשה בני אדם, שנאמר (איוב לג) ישר על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי.

אמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, שנאמר (בראשית נ <?) אנא שא נא... ועתה שא נא, ואם מת מביא עשרה בני אדם, ומעמידן על קברו, ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני שחבלתי בו.

רבי ירמיה הוה ליה מילתא לרבי אבא בהדיה, אזל איתיב אדשא דרבי אבא. בהדי דשדיא אמתיה מיא מטא זרזיפי דמיא ארישא. אמר עשאוני כאשפה, קרא אנפשיה (תהלים קיג) מאשפת ירים אביון. שמע רבי אבא ונפיק לאפיה, אמר ליה השתא צריכנא למיפק אדעתך, דכתיב לך התרפס ורהב רעך.

רבי זירא כי הוה ליה מילתא בהדי איניש הוה חליף ותני לקמיה וממציא ליה, כי היכי דניתי וניפוק ליה מדעתיה.

רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא לא אתא לקמיה. במעלי יומא דכפורי אמר איהו איזיל אנא לפיוסי ליה. פגע ביה רב הונא אמר ליה להיכא קא אזיל מר, אמר ליה לפיוסי לפלניא. אמר אזיל אבא למיקטל נפשא, אזל וקם עילויה, הוה יתיב וקא פלי רישא, דלי עיניה וחזייה, אמר ליה אבא את זיל, לית לי מילתא בהדך, בהדי דקא פלי רישא אישתמיט גרמא ומחיה בקועיה וקטליה.

רב הוה פסיק סידרא קמיה דרבי, עייל (דף פז:): אתא רבי חייא הדר לרישא, עייל בר קפרא הדר לרישא. אתא רבי שמעון ברבי הדר לרישא. אתא רבי חנינא ב"ר חמא, אמר כולי האי נהדר וניזיל לא הדר. איקפיד רבי חנינא, אזל רב לגביה תליסר מעלי יומי דכפורי, ולא איפייס.

והיכי עביד הכי והאמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, רב שאני. ורבי חנינא היכי עביד הכי, והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, אלא, רבי חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא, וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא רישא הוי. אמר שמע מינה בעי למעבד רשותא. ולא איפייס, כי היכי דליזיל ולגמר אורייתא בבבל.

רש"י: והכתיב ופללו אלהים, וקא סלקא דעתך 'ופללו' לשון תפלה ופיוס הוא, שהקב"ה מפללו ומפייסו ומכפר לו. מאן אלהים דיינן, והאי 'ופללו' לשון ונתן בפלילים (שמות כא), הדיין ישפוט ביניהם. אי הכי, דפללו דקרא לשון משפט נינהו, אימא סיפא מי יתפלל לו, מי ישפטנו בשביל המקום, וכי אין שלוחין הרבה למקום ליפרע הימנו. הכי קאמר, הכי נמי דפילול דקרא לשון פיוס הוא, והכי קאמר אם יחטא איש לאיש ופללו לחבירו וריצהו, האלהים ימחול לו⁸. ואם לה' יחטא איש מי יתפלל בעדו, אם אינו שב

8. רש"י: =כתב על דברי רש"י ב"טל תורה" (לר"מ אריק) כאן: משמע דאין צריך שום תשובה על זה רק לרצות

מעבירות שבידו, כך היה עלי הכהן מוכיח את בניו שישובו מרעתם.

בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך, בשביל זר לערבו בממון, או אם נוקשת באמרי פיך שהקנטתו בדברים, עשה זאת והנצל, כי באת בכף רעך על עסקי ממון, לך התרפס, יד ופרע לו, ועל מוקש אמרי פיך, אם הקנטתו, רהב רעך, הרבה רעים לבקש הימנו מחילה, רעך בתרא דקרא מלא כתיב לפי שהוא לשון רבים.

בשלש שורות, שלש פעמים יפייסוהו בשלשה אנשים בכל פעם, שנאמר ישור, לשון שורה ואין שורה פחותה משלשה בני אדם. חטאתי, הרי פעם אחת, וישר העויתי, הרי שתיים, ולא שוה לי, הרי שלשה. **אנא שא נא ועתה שא נא**, אין נא אלא לשון בקשה.

הוא ליה מילתא לר' אבא בהדיה, ר' אבא היה לו להתרעם על ר' ירמיה, שחטא לו, אזל ר' ירמיה איתיב אדשא דר' אבא. וזויפי דמיא, התזת טיפי שופכין, שהיתה השפחה שופכת, וזויפי, טיפין, ודומה לו כרביבים זרויף ארץ בספר תהלים (עב).

ממציא נפשיה, לפני מי שחטא לו אולי יבקש ממנו מחילה וימחול לו. חליף ותני, עובר ושונה ומשלש פעמים רבות. **בהדי טבחא**, הטבח חטא לו. **קאזיל אבא**, רביה. **למקטל נפשיה**, עכשיו הוא מענישו למות. **חבר רישא**, משבר עצמות ראש של בהמה. בקועיה, בגררתו. סידרא, פרשת מקרא של נביאים או של כתובים.

(דף פז): אתא ר' חייא, וגם הוא היה חפץ לפסוק עמו וחזר בשבילו לראש הפרשה. **רב שאני**, מחמיר היה לעצמו. **חלמא חזא ליה לרב**, ראה חלום על רב שתלאוהו בדקל, והוא סימן נשיאות ראש וגדולה ור' חנינא ראש ישיבה היה כדאמר רבי (כתובות קג): בשעת פטירתו, חנינא בר חמא ישב בראש, וכשראה חלום זה על רב דאג למות לפי שאין מלכות נוגעת בחברתה, אמר אדחייה מהכא, ויברח לבבל מפני ושם יהיה ראש ולא נדחין למות בשבילו.

רש"י: בבא מציעא קטו. בני אם ערבת לרעך או אם נוקשת באמרי פיך, שהוניתו בדברים. עשה זאת והנצל, התרפס יד אם ערבת, ואם לא ערבת אלא נוקשת באונאת דברים, רהב רעך, הרבה עליו רעים לבקש מחילה, אם ממון יש לו בידך, אם נעשה לו ערב, ואם נוקשת בדברים, רהב רעך.

רשב"ם: בבא בתרא קעג: בני אם ערבת לרעך, ממון או נוקשת באמרי פיך שחרפתו וגדפתו עשה זאת אפוא בני והנצל משני דברים הללו, על כי באת בכף רעך דהיינו ממון שיש לו עליך לך התרפס, התר לו פיסת ירך ותן לו מעותיו, ורהב רעך על שחרפתו הרבה עליו ריעים ובקש מחילה.

רי"ף: יומא סוף פרק ח משנה: עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר, עבירות שבינו לבין חבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, א"ר עקיבא אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים מטהר אתכם שנא' וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם וגו', ואומר מקוה ישראל ה', מה מקוה מטהר את הטמאים אף הקדוש ברוך הוא מטהר את ישראל:

גמרא: אמר ר' יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו שנאמר בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפך נוקשת באמרי פיך נלכדת באמרי פיך עשה זאת איפא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס וגו', אם ממון יש לו בידך התר לו פסת היד ואם לאו הרבה עליו רעים.

אמר רב יהודה וצריך לפייסו בשלשה חבורות של שלש בני אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישור העויתי, ואם מת א"ר יוסי בר חנינא מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו, א"ר יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלשה פעמים שנאמר אנא שא נא ועתה שא נא, ודוקא חבירו אבל רבו מפייס ליה עד דמפייס:

הלכות גדולות: הלכות יום הכיפורים: ...ואילו מאן דצעריה לחבריה לא מיכפר ליה < כו > עד דמפייס ליה, דתנן עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר, שבינו לבין חבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו. אמר רבי יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים, צריך לפייסו שנאמר בני אם ערבת לרעך וגו' נוקשת באמרי פיך וגו' עשה זאת איפוא בני וגו', אם ממון יש לו בידך התר לו פיסת היד, ואם לאו הרבה עליו רעים.

אמר רב חסדא וצריך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם, שנאמר (איוב לג כז) ישור על אנשים וגו'. א"ר יוסי ברבי חנינא המבקש מטו מחבירו אינו צריך לפייסו יתר משלשה פעמים, שנאמר אנא שא נא ועתה שא נא. ואם מת, אמר רב יוסי בר חנינא אמר רבי אבהו מוליך עשרה בני אדם ועומד על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו.

רבינו חננאל: (פז): עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עם התשובה שנאמר ואם < כו > לה' יחטא איש מי יתפלל לו, תשובה ומעשים טובים, אבל ריבות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, שנאמר אם יחטא איש לאיש ופללו וגו', כלומר ריצהו אלהים ימחול לו.

א"ר יצחק המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו, וכל שכן אם יש לו תביעת ממון שנאמר בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך אם ממון ערבת לו לך התרפס כלומר לך התר פיסת ירך ושלם לו. ואם (דף פז): לאו [אלא] נוקשת באמרי פיך והקנטתו, ורהב רעך, הרבה עליו רעים ופיוסים. אמר רב חסדא ובשלש שורות של שלשה בני אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישור העויתי וגו'.

ואר"י בר' חנינא המבקש מחילה מחבירו אינו חייב יותר מג' פעמים שנאמר אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם וגו' ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך וכו', ואם מת צריך להוליך עשרה בני אדם על קברו ויאמר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי:

ירושלמי... שמואל אמר הדין דחטי על חבריה צריך מימר ליה סרחית עלך, אין קבליה הא יאות, ואי לא מייתי בני נש ומפייס ליה קומייהו כדכתיב ישור על אנשים, יעשה שורה של אנשים ויאמר חטאתי וישור העויתי וגו', ואם עשה כן עליו הכתוב אומר פדה נפשו מעבור בשחת וחיתו באור תראה, ואי מת צריך מיזל מיפייסיה בקבריה ומימר ליה סרחית עלך:

ר' ירמיה הוה ליה לר' אבא מלתא בהדיה, אוזיל יתיב אדשא, נפקא אמתיה למישרא עפר בקלילתא, אמר עשאוני כאשפה תוב לא מחייבנא, קם למיזל נפק רבא בתריה, חזייה ר' ירמיה א"ל קום אדוכתיך עלי רמיא לפיוסך שנאמר לך התרפס ורהב רעך.

ר' זירא כי הוה לאיניש בהדיה מלתא הוה חליף ואתי קמיה כי היכי דנשתעי בהדיה.

רב הוה ליה מלתא בהדיה ההוא טבחא כולי שתא לא אתא לגביה במעלי דכפורי אמר רב אוזיל אנא למיפייסיה כו'.

ר' חנינא איקפד עליה דרב משום דאמר קמיה דר' כד על ר' חנינא כמה נהדר וניזיל ואול רב לגבי' דרב חנינא י"ג מעלי יומי דכפורי ולא איפייס ליה, והיכי עביד רב הכי והאמר ריב"ח כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש יותר מג' פעמים, ושנינן הני מילי אדם עם חבירו אבל תלמיד בהדיה רב שאני, כלומר ר' חנינא רבו של רב היה.

ור' חנינא היכי עביד, לית ליה הא [דרבא] דאמר כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, [אלא] ר' חנינא חזא לחלמא דזקפיה לרב וא' אידחייה לבבל דליגמר אורייתא התם.

פסקי הרא"ש: פ"ח סימן כד: וישים אדם אל לבו ערב יום הכפורים לפייס כל אדם שנוטר לו איבה כדאמרין (פז): גבי רב דהוה ליה לרבי חנינא מילתא בהדיה אזל גביה תריסר מעלי יומא דכיפורי ולא איפייס. ואמרין נמי התם רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא נטר ליה תריסר ירחי דשתא ולא אתא כי מטא מעלי יומא דכיפורי אמר איזל אנא ואפיק ליה מדעתיה –

– כדי שיהא לב כל ישראל שלם עם חבירו, כדאיתא בפירקא דרבי אליעזר (פרק מו) ראה סמאל שלא מצא חטא בישראל ביום הכפורים ואמר רבון העולם יש לך עם אחד כמלאכי השרת, מה מלאכי השרת יחיפי רגל אף ישראל יחיפי רגל ביום הכפורים. מה מלאכי השרת אין להם קפצים כך ישראל עומדים על רגליהם ביום הכפורים. מה מלאכי השרת אין בהם אכילה ושתיה אף ישראל כן ביום הכפורים. מה מלאכי השרת שימת שלום ביניהם אף ישראל ביום הכפורים כן. מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל כן ביום הכפורים. ומתוך מדרש זה נהגו באשכנז הרבה בני אדם שעומדים כל היום בזקיפה.

מאירי: יומא: עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר שהרי יש שם תשובה שהיא חרטה על מה שעשה ושגומר בדעתו שלא לשוב בה עוד, אבל שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, אם גזלו ששייבהו ויפייסהו, ואם הקניטו שירצהו בדברים ויפייסהו למחול לו:

ואת זו דרש ר' אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, כלומר אותם שביניכם לה', הא שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שיבא וירצה את חבירו: אמר ר' עקיבא אשריכם ישראל וגו'.

[פז]...המקניט את חבירו אפילו בדברים שהוא צריך לפייסו כמו שביארנו במשנה צריך לפייסו בשלש חבורות של שלשה בני אדם כלומר שיפייסהו שלשה פעמים כל אחת בשלשה בני אדם, ר"ל שאם לא מחל לו בראשונה יחזר אחריו שניה ושלישית ומכאן ואילך אינו צריך, ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לה' אלקי [ישראל] ולפלוני זה שעשיתי לו כך וכך, ומדת חסידים שלא להתעקש שלא למחול אדרבא ראוי לו להמציא עצמו אצל אותו שחטא לו שיהא מזומן לו לבקש ממנו מחילה וימחול לו וכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו:

רבינו יהונתן מלוניל: במשנה: יג. עבירות שבין אדם למקום, שאין היזק בהן לבני אדם כגון חלב ודם, ושבין אדם לחבירו כגון גזל ועריות

והדומה להן, אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו וימחול לו, את זו דרש ר' אליעזר מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, שהיא לפני ה' לבדו, שלא נודע על אדם, תטהרו.

בגמרא: בעבירות שבין אדם למקום אסור להודיעם למי שאינם יודעים שאין כבודו של מקום כשאדם ילוד אשה קצר ימים ושבע רוגז כי הוא עובר לפני מצותו אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון שחבירו קובל עליו ברבים, ראוי לו שיודה לו ויאמר לכל אמת הוא והנחש השיאני ואם און פעלתי לא אוסיף ואפרענו כאשר תשיג ידי = דוגמא של לשון פיוס =, השב לו לפייס לרבים שיבקשו מן העשוק שימחול לו, וזהו כבוד של מעלה

כשמבקש מחילה ברבים לחבירו וכל ישראל ילמדו ממנו לעשות כן. [ח-חסר כאן קטע של חנפים]

ואם לאו אלא שהכעיסו בדברים ירבה עליו רעים שיבקשו ממנו שימחול לו. בשלשה חבורות של שלשה שלשה דכתיב שורה ואין שורה פחותה משלשה בני אדם וכתיב חטאתי חד, וישר העויתי תרי, ולא שוה לי, תלתא.

ראב"ן: השלם ח"ב מס' יומא עמוד תצו: עבירה שבין אדם למקום יוה"כ מכפר ושבין אדם לחבירו עד שירצה את חבירו, את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה מכל חטאותיכם לפני ה' תטהרו חטא שבין אדם למקום תטהרו, וכתיב אם יחטא איש לאיש [אלקים] ימחול לו ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו תשובה ומעשים טובים. א"ר יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו, שנאמר לך התרפס ורהב ריעך, אם ממון יש לו בידך התר לו פיסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים.

ואמר רב חסדא וצריך לפייס בחבורה של ג' בני אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר וגו'. ואם מת, אמר רב יוסף מביא י' בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לה' אלקי ישראל ולך פלוני שחבלתי בך. וצריך אדם להמציא עצמו אצל אותו שחטא לו שיבקש ממנו מחילה כדאמר ר' זירא ממצי נפשיה'. אמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש יותר מג' פעמים, שנאמר אנא שא נא, ועתה שא נא. ומנין שלא יהא המוחל אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וגו'. אמר רבא כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו.

מרדכי: יומא אות תשכ"ג: מנהג לבקש מחילה ערב יום כיפור כדאמרינן במדרש שובה < לב > ישראל יתברך שמו ויתברך זכרו שהוא מחבב את ישראל ותיקן להם י' ימי תשובה שאפילו יחיד העושה תשובה בהם מקבלים תשובתו כתשובת צבור, לפיכך צריכין כל ישראל להחזיר בתשובה ולעשות שלום בין איש לרעהו ולמחול זה לזה בערב יו"כ כדי שתתקבל תשובתן ותפלתן לפני הקדוש ברוך הוא בשלום ובחיבה,

ובתנחומא פרשת ו'ה' פקד את שרה, ילמדנו רבינו אם תהיה קטטה בין אדם לחבירו כיצד מתכפר לו, כך שנו רבותינו עבירות שבין אדם למקום יו"כ מכפר ושבין אדם לחבירו אין יו"כ מכפר עד שירצה לחבירו, ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה א"ר יוסי בן דורמסקית סימן זה יהא מסור בידך כל הימים שאתה מרחם על חבירך יש לך מרחמים ואם אינך מרחם על חבירך אין לך מרחמים, ומה יעשה א"ר שמואל יביא י' בני אדם ויעשה שורה א' ויאמר להם קטטה היתה ביני ובין חבירי והלכתי לרצותו ולא קבל עליו, והקב"ה רואה שהשפיל עצמו ומרחם עליו שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר וגו' מה כתיב בתריה פדה נפשו מעבור בשחת.

ירושלמי תני יום מיתה כיום תשובה אמר שמואל האי מאן דחטא לחבריה צריך למימר ליה סריחות עלך כו' ומסיק הדא דאת אמר בשאר כל עבירות אבל המוציא ש"ר על חבירו אין לו מחילה עולמית

רמז תשכ"ד: ונהגו רבותינו ואמרו שתקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים שהם שוכני עפר, ורבים תמהו מה ראו על ככה, ולא דבר רק הוא מהם כי באנו להגדה דר' תנחומא פרשת ואתחנן אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע כל הכעס הזה עלי למה וכו' א"ל אתה אמרת שלח נא ביד תשלח ומאז באתי אל פרעה לדבר בשמך לא ה' שלחני ואם בריאה יברא ה' שמעו נא המורים הנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב חטאים היו שאמרת לבניהם כך א"ל ממך למדתי שאמרת מחתות החטאים האלה בנפשותם אמר ליה אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם:

מהרש"א: [יומא] מכל חטאתיכם לפני ה' וגו', עבירות שבין אדם למקום כו', לדרש זה קאי 'לפני ה'' אחטאתיכם דלעיל מיניה, כי ביום הזה יכפר מכל חטאתיכם אשר עשיתם לפני ה' ולא חטאתיכם שלפני חבירו, ור"ע דדריש אשריכם ישראל לפני מי כו' קאי 'לפני ה'' אסיפא דקרא אתטהרו, שהוא עצמו מטהר אתכם שנא' וזרקתי וגו', ובמדרש ילקוט מסיים ביה ואומר מקוה ישראל ה' מה מקוה מטהר כו', והיינו דישראל הם בלטאתם == כטמאי מתים דבעו אזאה וטבילה, וז"ש וזרקתי עליכם וגו' הם מי חטאת בהזאה, ומקוה היא הטבילה, והיינו שיהיה להם טהרה גמורה ע"י שמוחל להם הקב"ה על כל חטאתיהם וק"ל.

אשריכם וגו' ולפני מי אתם מטהרים... == לא נעתק כעת

[פו:] ספק מתפייס בדברים כו', ר"ל גם שהוא לא הקניטו רק בדברים ספק אם הוא מתפייס ע"ז בדברים אלא בממון, אבל הקב"ה אדם עובר עבירה בסתר כו' דעבירה פרהסיא לא שייכא ביה פיוס דברים דעונשו מפורש בתורה אם מלקות אם כריתות ומיתת ב"ד, אבל עבירה בסתר שאין עונשו מפורש, הקב"ה מתפייס בדברים דהיינו בוידוי עם התשובה כמ"ש קחו עמכם דברים ושובו וגו'.

= וכתב רש"ש (כאן) על דבריו: שעבירה בפרהסיא איכא לפעמים חילול השם דאין מתכפר בתשובה לחודה וע"י אבות פ"ד מ"ד בתיו"ט ד"ה כל המחלל.

[פז:] ופללו אלקים כו', אי הכי אימא כו' ה"ק אם יחטא כו', עיין פ' הסוגיא בפרש"י והוא דחוק, דמי הכריחו לומר דפלל ויתפלל חדא לשינא הוא אם מלשון פלילות ומשפט ואם מלשון תפילה, ואימא דפלל מלשון משפט הוא ויתפלל מלשון תפלה הוא ולא תיקשי ליה מידי.

ונראה לפרש דבין המקשה ובין המתרץ מפרשי ליה פלל מלשון משפט ויתפלל מלשון תפילה, וה"ק והא כתיב אם יחטא איש לאשי ופללו אלקים שהקב"ה דן ביניהם ליפרע מאותו איש שחטא נגד חבירו העונש כפי החטא, וממתני' קתני דאין מתכפר לו עד שירצה את חבירו, ומשני מאן אלקים דיינא, דע"י שדן ביניהם הדיין על מה שחטא נגד חבירו נמחל לו, ופריך אימא סיפא ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו, וע"י הדיין אפשר שיתכפר לו כפי העבירה אם עונש מלקות ואם מיתת ב"ד, ומשני ה"ק אם יחטא איש לאיש ופללו אלקים שהדיין דן ביניהם ימחול לו חבירו ואין עליו כלום, אבל אם לה' יחטא איש מי יתפלל בעדו דמה שפללו הדיין בעונש מלקות או מיתת ג"כ לא יועיל לו כלום עד שיעשה תשובה כדאמרינן לעיל בד' חילוקי כפרה דבעי תשובה עם כל אחד ואחד ודו"ק.

כל המקניט כו' ואם לא הרבה עליו רעים כו', מפורש ס"פ גט פשוט (בבא בתרא קעג:)/ < לד > וז"ל שם: לקח בגדו כי ערב זר וגו', חיבור הפסוקים, הכתוב ראשון מיירי מי שהוא נעשה ערב בעד זר, אמר כי הוא ראוי לקחת בגדו ממנו עבור התשלומין שלא היה לו להיות ערב בעד זר שאינו אוהבו, ופסוק שני מיירי במי שנעשה ערב בעד רעהו ואוהבו, שהוא קצת מהראוי, ואמר אף אם ערבת לרעך, שהוא הלוחה וכראוי עשית נגד הלוחה, אבל תקעת לזר כפך שהוא המלוה כי הוא לטובתו נעשה ערב והוא זר נגדך, ואמר נוקשת באמרי פיך, להיות ערב בעד הלוחה אבל ע"י זה נלכדת למלוה באמרי פיך, ואמר והנצל כי באת בכף רעך, ראה להנצל שיתפייס המלוה ויהיה לך לריע ואוהב להרצות ליקח ממך החוב לחלקים ולזמנים שלא ידחוק עליך לשלם לו כולו בפעם אחד, והיינו התר לו פס יד, התר לשלם לו פס וחלק מהמשאת יד שהוא החוב, וסיים ואם לאו כו' שלא יתרצה המלוה להיות לך לאהוב ולא יתפייס בזה, הרבה עליו רעים לפייסו בזה.

כן נראה לפרש הכא הא דקאמר ואם לאו כו', ורשב"ם פירש ואם לאו כו' אדברים קשים שאמר אדם לחבירו שצריך להרבות עליו רעים לפייסו, וכן פרש"י בס"פ המקבל דאם לאו קאי אנוקשת באמרי פיך שהוניתו בדברים הרבה עליו רעים לבקש ממנו מחילה, וכן נראה לפרשו בסוף יומא לפי ענינו, עוד פרש"י שם ביומא הרבה עליו רעים רעין בתרא דקרא מלא כתיב שהוא בלשון רבים עכ"ל:

בג' שורות כו', כפרש"י חטאתי הרי פ"א כו' עכ"ל, ואין כאן הוכחה דאימא כל כזה אומר בפעם אחת בשורה אחת של ג' אנשים, והר"ן פי' דסמיך אהא דבסמוך דרשינן מאנא שא נא ועתה שא נא וגו' דההוא ודאי משמע ג"פ, ונראה הטעם בזה דיותר מתפייס האדם בג' פעמים בכל פעם בג' אנשים משיתפייס האדם בפ"א גם ע"י ט' אנשים, וכן מצינו ביעקב שאמר וריוח תשימו בין עדר ובין עדר וגו' ויצו את הראשון וגו' ויצו את השני גם את השלישי וגו' דאינו דומה מתפייס מג"פ למתפייס בפ"א, ורש"י פ' שם ע"פ המדרש טעם אחר וק"ל.

אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים שנאמר אנא שא נא וגו', ופרש"י אין נא אלא לשון בקשה עכ"ל, ר"ל אין נא האמור פה אלא לשון בקשה אבל יש נא שהוא לשון עתה, דלפי התרגום גם בכאן הוא מלשון עתה שתרגומו וכעין שבוק כען, אבל התלמוד ימאן בזה דא"כ היה כפול וכיון דחד מהם ע"כ הוי לשון בקשה אית לן למימר דכולהו מלשון בקשה דצריך ג"פ לבקש.

ויש להקשות מנ"ל למילף מהכא דאל יבקש יותר מג"פ ואימא אם לא נתרצה להם יוסף בפעם א' היו מבקשים ממנו יותר מג"פ, וי"ל דהא ודאי יוסף נתרצה להם בפ"א וא"כ הא דכתיב הכא בבקשה ג"פ נא על כרחך לאשמעינן שאילו לא היה נתרצה בפ"א היו מבקשים ממנו יותר עד ג"פ, ומינה לדעלמא שאל יבקש יותר מג"פ.

עשוני כאשר קרי אנפשיה מאשפות ירים אביון כו', ר"ל אנפשיה, דנקרא ירמיה' על שם ירים י-ה, קרי האי קרא מאשפות ירים וגו', ירמיה האביון הוא במקום אשפה.

א"ל השתא צריכנא למיפק מדעתך כו', כ"ה בנוסחת גמרות שלנו ור"ל דא"ל ר' אבא לר' ירמיה עד השתא באת להוציא מדעתי מה שחטאתי לך, השתא שמתוך ביתי זלזלו בך לעשותך כאשר הרי אנא צריכנא להוציא מדעתך שתמחול על שזלזלו בך.

רב ה"ל מילתא בהדי הוא טבחה כו', כפרש"י שהטבח חטא לו, ודקאמר איזיל אנא לפייסיה כו', לפי דעת הטבח אמר כן וע"כ נענש הטבח שהוא חטא נגד רב והיה לו לפייסיה לרב, אבל רב זלזל בכבודו לילך אצלו לפייסיה גם שזלזל ברב לקראו בשם אבא.

[פז:] רב שאני כו', עיין פרש"י אבל התלמוד סתם ולא פירש, ונראה שסמך עדלעיל דרב שאני דאפילו לטבח שחטא לו אזל הוא לפייסיה וכ"ש לגבי ר' חנינא.

כפות תמרים: במשנה יומא: עבירות שבין אדם לחבירו כו' עד שירצה את חבירו, יראה < לה > דהכי קאמר דאע"ג דהשיב לו את הגזילה אשר גזל ממנו, אין יום הכפורים מכפר עד שירצהו וישאל ממנו מחילה, וכ"כ הרמב"ם פ"ב דהל' תשובה דין ט' יע"ש. וקשה דכתב הרמב"ם פ"ה דחובל ה"ט וז"ל: אינו דומה מזיק חבירו בגופו [למזיק ממונו שהמזיק ממון חבירו כיון ששלם כו' נתכפר לו אבל חובל בחבירו אע"פ שנתן ה' דברים אין מתכפר לו עד שיבקש מהנחבל וימחל לו].

ויש ליישב דמ"ש בהל' תשובה דבגזול חבירו צריך שישאל ממנו מחילה היינו משום דגזול ממנו בע"כ דסתם גזלה הכי הוי שגזול מחבירו וחובל בו או מצערו עד שגזול ממנו בפניו, והוי דומיא דחובל בגופו, אבל מזיק ממונו כגון שהיה עובר ושיבר כדו ולא נתכוון לצערו א"צ שישאל ממנו מחילה כיון דשילם לו, וקרוב לזה כתב הל"מ פ"ה דחובל [ה"ט]

יע"ש. ולפ"ז מ"ש במתני' עד שירצה את חבירו, לצדדין קתני, אם מיירי במזיק ממונו ולא ציערו, כיון דשילם לו הרי ריצה אותו וא"צ לשאול ממנו מחילה דהא לא ציערו, אבל בגזל ממונו בחזקה דציערו מלבד התשלומין צריך שירצהו לשאול ממנו מחילה על הצער:

ויש להסתפק בחובל בחבירו ושילם לו וגם שאל ממנו מחילה, אם סגי בהכי או צריך ג"כ להתודות לפני ה'. וראיתי בהרמב"ם פ"א מהל' תשובה ה"א דכתב וכן החובל בחבירו או מזיק ממונו כו' עד שיתודה כו', וכתב שם מרן בכ"מ משנה ס"פ החובל אע"ג שנתן לו אינו נמחל עד שיבקש ממנו מחילה, ומ"מ מאי דמפיק לה רבינו מכל חטאות האדם צ"ע היכא מייתי לה. ודברי מרן קשים לשמוע דמאי ראייה מייתי ממתני' דסוף החובל, דהתם מיירי שצריך שיבקש מן הנחבל מחילה, אבל שיתודה לה' אין ראייה מהתם ומנ"ל להרמב"ם זה. ואפילו תימא דהראיה היא כך דכיון דצריך שישאל מחבירו מחילה סברא הוא ג"כ דצריך להתודות, ואם זו היא כונתו נהי דנאמר דחובל בחבירו צריך שיתודה כיון דאשכחן דצריך שישאל מחבירו מחילה, אבל מזיק ממונו דכתב הרמב"ם פ"ה מחובל דא"צ שישאל מחבירו מחילה למה כתב כאן דצריך להתודות, והלא הוידוי גבי חובל מפיק לה מדאשכחן דצריך שישאל מן הנחבל מחילה כדאמרן אבל מזיק ממונו חבירו דא"צ לשאול ממנו מחילה מנ"ל להרמב"ם דצריך להתודות.

וצריך לדחוק ולומר דהך מזיק ממונו חבירו מיירי בגוונא דציער את חבירו שהזיק ממונו במזיד לצערו, והו"ל כגזל את חבירו או חובל בו דצריך לשאול ממנו מחילה, וכיון דמיירי בכה"ג דצריך לשאול ממנו מחילה מסתברא דגם לפני ה' צריך להתודות, זה נ"ל בישוב דברי מרן בכ"מ.

וע"פ הדברים האלה יומתק לשונו דסיים: ומ"מ מאי דמפיק לה כו', ולכאורה תיבת ומ"מ היא טפילה מבלי מלח ומגומגמת הרבה, ועל פי מ"ש דכונת הרב בראיה זו היא דמות ראייה ודוגמא לדבר, דכשם דאשכחן דישאול מחבירו מחילה מסתברא שיהיה חייב גם להתודות, לפיכך סיים ואמר ומ"מ, כלומר הגם דלא נעלם ממני חולשת ראייה זו אפ"ה היא דמות ראייה אך מ"מ מאי דמפיק לה כו', כלומר דלזה לא ידע להביא סמך דנפקא מקרא דמכל חטאת האדם ודוק. ואני מצאתי בספר החינוך בפרשת נשא מצוה שס"ג דהכי איתא במכילתא דרשא זו דמכל חטאת האדם יע"ש:

דרש ר"א מכל חטאתיכם כו'. במשניות שהם בלי תלמוד גרסי: את זו דרש ראב"ע, והקשה < לו > הרב בינה לעתים בדרשותיו (דף מג) למה אמר את זו הול"ל דרש ראב"ע, והרב ז"ל תירץ יע"ש ואין דבריו מחוורים בזה, ועיין בספר יד יוסף דף רפ"א.

ולכאורה נ"ל דמשום דהתנא שנה משנתו לעיל עבירות שבין אדם למקום כו', והוא לא הביא ראייה לדבריו, אמר עתה את זו דרש ראב"ע כלומר דמפיק לה מקרא. ועי"ל משום דברי שא דמתני' תנן חטאת ואשם ודאי מכפרים, ופריך בגמ' אשם ודאי אין אשם תלוי לא ומשני הנך אין אחר מכפר כפרתם אשם תלוי אחר מכפר כפרתם דתנן בפרק בתרא דכריתות (כה). חייבי חטאות ואשמות ודאין שעבר עליהם יוה"כ חייבין, ואמרו שם בגמ' דנפקא לן מקרא דמכל חטאתיכם לפני ה', חטא שאין מכיר בו אלא ה' כגון אשם תלוי יוה"כ מכפר כו', באופן דדיוקא דקרא דלפני ה' וכו', אשמועינן הך דינא דיש חילוק בין אשם תלוי לאשם ודאי, ולז"א את זו דרש, כלומר עם הדין שאמרתי לעיל חטאת ואשם ודאי מכפרים דר"ל דאין יוה"כ מכפר כפרתם, עם דין זה דרש ראב"ע אגדה יפה בהך קרא עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר כו'.

וראיתי בספר מאור עינים (דף קכ"ד ע"ב) דפירש דראב"ע ס"ל דמי שיש לו עבירות שבין אדם לחבירו אין הקב"ה מכפר לו אפילו על עבירות שבינו למקום, ור"ע חולק עליו וס"ל דאפי' על עבירות שבין אדם לחבירו הקב"ה מכפר אע"פ שלא ריצה את חבירו, ואין דבריו מחוורין אצלי ודוק:

אמר ר"ע אשריכם ישראל כו'. קשה מה קשר לדרשת ר"ע עם האמור, גם כפל הלשון לפני מי אתם מטהרים ומי מטהר אתכם, ועוד קשה מאי ואומר. ויראה דלפי שדרש תחלה לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצהו, ועם כל זה צריך להתודות לפני ה' כמ"ש הרמב"ם פ"א מה' תשובה (ה"א), וזה הוא כונת הכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם, אפי' עבירות שבין אדם לחבירו אימתי כשלפני ה' תטהרו כלומר כשעשית דבר זה, דקודם שבאת לפני ה' להתודות שאלת מחברך מחילה וטהרתם הלבבות, אז ודאי יכפר עליכם היום הזה אפי' לעבירות שבין אדם לחבירו,

ומפני שיש פעמים שאדם שחטא לחבירו שואל ממנו מחילה מפני היראה ואינו מלב ומנפש, לכן בא ר"ע ואמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרים, כלומר דאם עבירות שבין אדם לחבירו לא היה צריך להתודות לפני ה', היה יכול האדם לשאול מחבירו מחילה לפניו ואינו מלב ומנפש, אבל כיון דהצריכו הכתוב דמלבד שאלת המחילה מחבירו צריך להתודות לפני ה' דחוקר הלבבות אם כן ודאי שהאדם השואל מחבירו מחילה צריך להיות מלב ומנפש משום דצריך להתודות לפני ה', ולפניו לא יכנס תשובה של רמאות, ולכן אמר אשריכם ישראל לפני מי אתם מטהרין אף בעבירות שבין אדם לחבירו דע"י זה תהיה התשובה מעולה מלב ומנפש בלא רמאות.

ועוד אפשר דה"ק ראו חיבתכם לפני המקום דהקב"ה רוצה דאם חטא איש לאיש מלבד דצריך שישאל ממנו מחילה הצריכו להתודות לפני ה', אלמא דמי שהקניט את חבירו כמי שהקניט את ה' והשם תבע כבוד הנעלב, וכל זה מורה חיבה שיש להקב"ה עם ישראל, ולכן אמר אשריכם ישראל וחיבה יתירה נודעת לכם ממה שאני רואה לפני מי אתם מטהרין, אפילו בעבירות שבין אדם לחבירו דצריך להתודות לפני ה' כדאמרן.

ועוד אמר ומי מטהר אתכם אביכם שבשמים, כלומר גם יש לישראל אושר שני, דאם הקב"ה היה מוסר סליחת העון ביד מלאך היה קשה לישראל סליחת העון, ע"ד מ"ש בפרשת משפטים הנה אנכי שולח מלאך כו' אל חמר בו כי לא ישא לפשעכם, שאינו מלומד בכך שהוא מן הכת שאין חוטאים, ועוד שהוא שליח ואינו עושה אלא שליחותו כדפרש"י שם, אבל עתה שסליחת העון והטהרה היא ביד הקב"ה שהוא רחמן ואדון העולם הוא מיקל עלינו. והביא ראיה דהקב"ה מטהר את ישראל מדכתיב וזרקתי וכו', ומפני שיש לדחות דקרא דזורקתי אתא לומר דממזרים טהורים לע"ל כדדרשינן פרק עשרה יוחסין (עב:), או לומר שיזרוק עליהם מי חטאת דאפר פרה כדפרש"י בכתוב לכן מייתי ראיה ב' מדכתיב מקוה ישראל ה' כו'. ורמז ר"ע לומר זה לרמוז דהאיש הנעלב לא יהיה אכזרי שלא למחול לחבירו דהקב"ה רוצה בטהרתן של ישראל ולא מסר הסליחה ביד מלאך להקל עליהם הסליחה בתשובה קלה א"כ גם מזה ילמוד האדם מוסר השכל למחול לחבירו מיד ללכת בדרכי ה' ודוק:

כפות תמרים: (גמרא דף פז:): אמר ר' יצחק כל המקניט את חבירו [אפי' בדברים צריך לפייסו שנאמר בני אם ערבת] כו'. וק"ק למה הזכיר מקניט לחבירו גבי ערבות, ויראה דהכתוב בא לרמוז מ"ש בפרק הזהב (נח:): גדולה אונאת דברים מאונאת ממון, ולכן אמר דבענין הממון הפיוס הוא בנקל כשיתן לו פסת יד, אבל כשחרף לחבירו והקניטו בדברים לא סגי ליה כשישאל ממנו מחילה אלא צריך להרבות עליו רעים.

ומ"ש אפילו בדברים לאו למימרא דדברים קילי מממון אלא ה"ק לא מיבעיא אם הקניט לחבירו ע"י שחבל בו אלא אפילו לא חבל בו והקניטו בדברים צריך לפייסו ולהרבות עליו רעים כדכתיב ורהב ריעין, והאי ריעין מלא יו"ד כדפרש"י לרמוז שיפייסנו בג' שורות של בני אדם משלשה שלשה ועמו הרי י'.

ומשמע דסדר שאלת המחילה כך הוא, דבתחלה ילך הוא לבדו לפייס חבירו ואם לא רצה להתפייס מביא לו שלשה בני אדם לחלות פניו שימחול לו, ואם לא נתרצה מביא לו שנית ושלישית, וכן נראה מדברי הרמב"ם פ"ב דהלכות תשובה [ה"ט], אבל מדברי הטור סי' תר"ו יראה דמיד בפעם הא' יוליך עמו ג' בני אדם יע"ש, וכן נראה מריהטא דגמ' דאמר וצריך לפייסו בג' שורות כו' המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג"פ, ואלו להרמב"ם ד"פ הוי, וצ"ל לדעת הרמב"ם דג"פ הם ע"י אחרים ודוק:

כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש יותר מג"פ כו'. וקשה מנא ליה דלא יבקש יותר מג"פ. ויראה דנפקא ליה מדכתיב אנא שא נא פשע אחיך, הרי א', וחטאתם, הרי ב', כי רעה גמלוך, הרי ג', ועתה שא נא כלומר אחרי ששאלנו ממך מחילה ג"פ ועתה שא נא כי אין יכולין לבקש מחילה יותר מג"פ ודוק:

ואם מת מביא י' ומעמידן על קברו כו'. הא דצריך לילך על קברו היינו כשחטא עמו בחייו דחל עליו החיוב בחייו ללכת אליו ואע"פ שמת הנעלב לא פקע ממנו חיוב זה, אבל כשחירף אותו לאחר מיתה אז סגי ליה שישאל ממנו מחילה במקום שחרפוהו, וכ"נ מדקדוק לשון הרמב"ם פ"ב דה' תשובה, גם השלטי גבורים פרק הזהב (דף ל"ג ע"א בדפי הרי"ף) האריך בזה יע"ש:

רב ה"ל מלתא בהדי הוא טבחא וכו', לפי האמת דהטבח הוא שחטא וזלזל לרב קשה איך היה הולך רב לפייסו לטבח, ותו דהטבח עצמו איך העיז פניו לומר לרב זיל לית לי מלתא בהדך דמשמע דרב הוא שחטא לטבח, ולכן יראה דהאמת הוא דהטבח חטא עם רב מ"מ בשעת מריבה גם רב זלזל לטבח ורב כיון דחזא דלא אתא הטבח בערב יוה"כ לשאול ממנו מחילה אמר ודאי דהטבח סובר כי אני חטאתי לו יותר ממה שהוא חטא לי ולכן הסכים רב ללכת לטבח לפייסו, ורב הונא אמר אזיל אבא למקטל גברא, יען כי האמת הוא דהטבח חטא עם רב, אמנם רב חשש על עצמו שמא הוא החוטא ואזל לפייסו, והטבח א"ל זיל לית לי מלתא בהדך דעדיין עומד במרדו ודעתו המשובש דרב חטא לו ולפי שלא פשפש במעשיו לראות אם הוא החוטא נענש ומת:

< לז > רב שאני, פרש"י מחמיר על עצמו היה. והרמב"ם פ"ב דתשובה [ה"ט] מפרש דר' חנינא רבו הוה, ויראה דטעמו דלא ניחא ליה פרש"י משום דמשמעות כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש יותר מג' פעמים משמע דאיסורא איכא אם מבקש יותר מג"פ, ולכן פירש רב שאני דרבו הוה.

והלחם משנה כתב דהרמב"ם גריס רבו שאני, והקשה הל"מ לדעת הרמב"ם ממ"ש לקמן ור"ח היכי עביד הכי כו' [וא"ת לדעת רבינו כו' אפי' אלף פעמים כו' היה חייב רב שלא ללכת כו'] יע"ש ונדחק בתירוץ קושיא זו.

ועוד מקשים דמהך עובדא נראה דרב היה בארץ ישראל י"ג מעלי יומא דכיפורי כשהיה ר"ח בר חמא ראש ישיבה כדפרש"י, ובפ"ק דסנהדרין (ה) אמרינן כי הוה נחית רב לבבל א"ל ר' חייא לרבי בן אחותי יורד לבבל יורה יורה כו', אלמא דבחי רבי נחית רב לבבל ושם נעשה ראש.

ויראה לי דבחי רבי כד נחית רב לבבל לא הלך לשם להיות ראש ישיבה, דהרי רבה בר בר חנא היה שם ובשביל כבודו דרבה בר בר חנא לא נתן רשות רבי לרב שיתיר בכורות כמ"ש שם בסנהדרין, וא"כ ע"כ צ"ל דמה שהלך רב לבבל בימי רבי היה לסחורה או לצורך איזה חיתון, ואעפ"כ נקט רשותו דמידי היותו שם יוכל להורות, ונמצא דרב לא היה ראש ישיבה בבבל בחיי רבי ובחזרתו היה מעשה שהקפיד לר"ח בחיי רבי והיה הולך רב [לא"י] בכל שנה עם עולי רגלים ובי"ג מעלי יומא דכיפורי היה שואל מחילה מר'

חנינא אחר שמלך ר"ח בא"י, ולא היה רוצה למחול ר"ח לרב משום דראה בחלום דזקפוח לרב בדקלא דהוא סימן נשיאות, ואם היה מוחלו היה ירא ר"ח שיקבע רב דירתו בא"י וימות ר"ח לכן לא רצה ר"ח למחול לו כדי שיתייאש רב מדירת א"י ויקבע דירתו בבבל ושם יעשה ראש, ומ"מ בכל שנה ושנה כשהיה בא רב לא"י עם עולי רגלים היה שואל מחילה מר"ח כל זמן שהיה חי, ואלו חיה ר"ח יותר היה שואל מחילה ממנו רב דרבו שאני, ועפ"ז נסתלקו השתי קושיות הנזכרות. ועיין מ"ש בכה"ג סי' תר"ו לתרץ קושיא השנית:

והרב המפה סי' תר"ו כתב וז"ל: והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול אם לא שמכוין לטובת מבקש מחילה, גמרא ביומא עכ"ל. משמע דהוא מפרש דמה שלא מחל ר"ח לרב היה בעבור טובת רב כדי שילך ויעשה ראש בבבל, ומפ"י רש"י לא משמע הכי אלא ר"ח לא מחל לרב לטובתו של ר"ח דאם היה מוחל לו היה נשאר בא"י והיה מת ר"ח כדי שיעשה רב ראש.

ויראה דלמור"ם בעל המפה לא ניחא ליה פרש"י משום דאנן פרכינן [ור' חנינא] היכי עביד הכי והאמר רבא כו', ואם איתא כפרש"י דמה שלא מחל לו היה לטובתו של ר"ח, לא משני מידי דהרי אם מחל לו היה לו טובה לר"ח דמעבירין לו על כל פשעיו והשתא דלא מחל לו לית ליה הך טיבותא, והיכי שביק הך טיבותא ובקש לו טובה אחרת שלא ידחה וימות מקמי רב, דאטו בשביל זה לא ימות הרי אפשר שימות מחמת שלא העבירו לו פשעיו, ולכן פירש מור"ם בעל המפה דכונת תירוץ דגמרא דר"ח לא מחל לרב ונתכוון לטובת רב שילך לבבל ויעשה ראש ישיבה, אבל אם היה מוחל לו ר"ח היה רב קובע דירתו בא"י ולא היה נעשה ראש עד שישלימו ימי מלכותו של ר"ח דאין מלכות נוגעת בחברתה כמלא נימא, וכיון דמה שלא מחל לו לא נתכוון להיות אכזרי ולא לטובתו אלא לטובת רב שילך לבבל ויעשה ראש בכה"ג לא אבד ר"ח שכרו דמעבירין לו על כל פשעיו דהרי מחל לו בלב ולטובת רב לא פרסם לו המחילה ודוק:

שפת אמת: יומא שם: אם ממון יש בידך, יותר ניחא גירסת הב"ח יש 'לו' בידך, דלגיסא יש בידך י"ל דקאי הכל רק אתביעת ממון, והכי קאמר דאם יש בידך לשלם התר לו פיסת היד ואם אין לך לשלם הרבה עליו ריעים ומנ"ל דאפילו המקניט בדברים צריך לפייסו:

שם בגמ' ואם מת כו', י"ל דקאי ארישא דאע"ג שביקש ממנו גם כן בחייו אם מת מביא עשרה כו', דנהי דבחייו אין צריך יותר, משום דאחר ג' פעמים הוי חזקה דבדאי לא ימחול לו עוד, אבל לאחר מיתה נמחל לו כשמביא עשרה בני אדם⁹:

שם בגמ' השתא צריכנא למיפק אדעתך, י"ל דרב ירמיה אמר כך לר' אבא שבא כעת לפייסו, אך יש גורסין להדיא א"ל לא צריכת השתא עלי רמיה, אבל קשה אמאי רמי עליה לפייסו דמה חטא ר' אבא בהא דשדיא אמתיה מיא עליה דרב ירמיה:

בתו"י ד"ה קאזיל, הקשו הא דקרא רב הונא לרב בשמו אבא ותירצו דהיה דרך חשיבות, ולכאורה משמע דבאמת לא היה שמו אבא, וקשה דהא ההוא טבחא ודאי לא נתכוין להחשיבו ואפילו הכי קרא ליה אבא וע"כ דשמו היה כך, אם לא שנאמר דאף דשמו כך אם הוא שם של חשיבות מותר לקרותו, ואפשר דר"ה לא אמר כלל רק חשב בדעתו כן [אכן עדיין קשה לפי רש"י בחולין (יח) דרב לא היה שמו אבא אלא משום כבוד היו קורין אותו כן ע"ש]:

9. שפת אמת: חידוש גדול דהרי בחייו לא מחל ומהיכי תיתי שעשיו מחולק? וכל דברי הגמ' הם כשלא בקש בחייו

בגמרא איקפד רב חנינא אזיל רב לגביה כו', הא דהקפיד ר"ח אע"ג שלא היה מחויב לחזור בשבילו, אך לפי שהחזיר לאחרים ועבורו לא החזיר הוי בזיון, א"נ אף שלא היה כדין מה שהקפיד אזיל רב לפייסו, דהא משמע דביוה"כ איכא קפידא שיתפייס אחד עם חבירו ואין נפקותא אם הצדק עמו במה שמקפיד עליו או לא מ"מ צריכין להתפייס.

שם בגמ' רב שאני, פירש רש"י מחמיר היה לעצמו, אבל לשון הגמרא רב שאני משמע דמדינא היה צריך לפייסו, והיה נ"ל הטעם דכאן שאני, דהא דאמרין דיותר מג' פעמים לא יבקש פיוס מחבירו י"ל הטעם משום דלאחר ג"פ נתחזק שלא ימחול לו עוד, א"כ יביא אותו לידי איסור דהא אסור להיות אכזרי מלמחול, אבל הכא ידע רב כרב חנינא שלא יעשה איסור ובודאי יש לו טעם על מה שאינו מוחל לו לכן הותר לו לבקשו:

רש"ש: שם: ומחייה בקועיה, נראה שזהו מידה כנגד מידה שהוא חטא נגד רב בחמוס < לט > דברים וגם עתה שקראו אבא בשמיה וזלזלו וזלזלו וחטא בקול היוצא מהגרון.

הר"ר יהודה בכרך: [יומא פז:] ור"ח היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר, צ"ע דלא הקשה משנה מפורשת דהחובל צג. שהמוחל לא יהיה אכזרי... ונ"ל מזה לסייע להמובא ברמ"א סי' תר"ז דהיכא שהוא לטובת המבקש מחילה שלא למחול אין צריך למחול, ונראה שמפרש מ"ש כי היכי דניזיל ולגמור כו' משום טובתו של רב דלא כפרש"י ועי' בב"ח שתמה < ? >, ובזה ניחא דלפרש"י תקשה דהא מחמת זה דרבא (מעביר על מדותיו) מאריכין לו ימיו כדאיתא בסוף מגילה גבי ר"ע הגדול... וא"כ כיון דלפרש"י מזה היה מתירא שלא ימות אדרבא היה לו להעביר על מידותיו ולמחול, ולפי"ז י"ל דלכן לא הקשה ממתני' דהחובל דהיה ידוע שהיה מתירא כמו שהוא באמת התני' לפרש"י ולכן לא מחל לו, משא"כ מרבא קשה שפיר ולכן תני' הש"ס דהטובה היא לרב וכמ"ש הרמ"א ול"ק גם מרבא וזהו לפירוש הרמ"א, ולפרש"י צ"ע, והבן.

(ד) תורת כהנים וירושלמי

- < מא > **תורת כהנים: אחרי מות פרשה ה פרק ח: א.** כי ביום הזה יכפר עליכם (ויקרא טו ל), בקרבנות, ומנין שאע"פ שאין קרבנות ואין שעיר היום מכפר ת"ל כי ביום הזה יכפר. עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר ושבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חברו.
- ב. זו דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, דברים שבינך לבין המקום מוחלים לך, דברים שבינך לבין חבריך אין מוחלים לך עד שתפייס את חבריך.
- < מב > **קרבן אהרן: א.** ...עבירות שבין אדם למקום, כלומר העיקר בידינו שאין יום הכיפורים מכפר אלא על עבירות שבין אדם למקום אבל לא [על] עבירות שבין אדם לחבירו כגון גזל ואונאת ממון או אונאת דברים, ולא היינו יודעים מנלן, אלא זה דרש וכו'.
- ב. זו דרש, כלומר זה האמור דרש אותו ר"א בן עזריה מקרא דאומר 'לפני ה'.' מילה זו זרה כי אי אפשר שתשוב לכפרה שהכפרה היא מה' לא לפני ה', וא"כ לא היה לו לומר אלא כי היום הזה יכפר עליכם ה', ומאי לפני ה', וגם שנסבול זה, עדיין יקשה שאינה במקומה שסמוך לאומרו יכפר צריך לומר המכפר וא"כ לא היה לו לומר אלא כי ביום הזה יכפר עליכם לפני ה' מכל חטאתיכם, ואחר דאמר אחר אומ' מכל חטאתיכם, לזה אמר שהוא תנאי לחטאו' ולא הוראת המכפר ויר[ציה] מכל חטאתיכם אשר יהיו לפני ה' לחוד ולא בין אדם לחבירו.
- אין מוחלין לך עד שתפייס וכו', משמע שאחר שיפייס עדיין צריך למחילה, שכן משמע מאמרו עד שתפייס שאז מוחלין, וצריך לחקור בזה מנין דרש זה, ועוד אם החטא הוא לחבירו ופייסו למה צריך מחילה. ונ"ל דדייק מה שחזר לומר תטהרו, דאחר דפירש אומרו לפני ה' דהדר למילת חטאתיכם, מילת תטהרו יתרה היא ואין לה על מה שתסמוך, לזה אמר שהוא על המין האחר מחטא והוא החטא שבין אדם לחבירו, ויפורש על ב' פנים, או שירצה יכפר עליכם מהחטאים אשר יהיו לפני ה', כי המין האחר צריך שתטהרו אתם ממנה קודם ואז יכופר לכם, או שירצה יכפר עליכם מכל חטאתיכם אשר יהיו לפני ה', ומאותה שתטהרו אתם [אותם] מהם קודם, וזה במה שתרצו ותפייסו את מי שחטאתם אליו ואז יכפר עליכם,
- וטעם הכפרה אחר הריצוי אינו על מה שחטא לחבירו כי זה בפיוס והריצוי יכופר, אלא שהחטא לחבירו יש בו חטא לחבריו וחטא נגדו ית', אם במה שעבר על ואהבת לרעך כמוך אם במה שעבר וגזל או גנב או אנה אותו וכיוצא בזה, ומ"ש הכתו' הוא שאין הקב"ה מכפר מה שחטא לו בשתו'?? חטאו לחבירו עד שיכופר קודם מחבירו ואז לא ישאר אלא מה שחטא לו ית', והו"ל חטא שבינו למקום ויום הכיפורים מכפר.
- < מב > **ירושלמי: יומא פ"ח ה"ז:** שמואל אמר ההן דחטא על חבריה צריך מימר ליה סרחית עלך ואין קבליה הא טבאות ואין לא מייתי בני נש ומפייס ליה קומיהוון, הדא הוא דכתיב ישר על אנשים יעשה שורה של אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי, אם עשה כן עליו הכתוב אומר פדה נפשו

מעבר בשחת וחיינו באור תראה, מית צריך מפייסתיה על קיבריה ומימר סרחית עלך¹⁰.

הכותב: ירושלמי שם: מכאן נראה שהוא מנהג של טעות מה שנוהגים בזמננו אם יחטא איש לאיש והקניטו בדברים נכנס ביניהם אמצעי עושה שלום ומדבר עם העלוב שירצה לקבל פיוס העולב ואחר זאת ההקדמה יבוא העולב לבקש מחילה ממנו, ואין זאת כוונת שמואל, אלא שהעולב ילך מעצמו לפני העלוב ויאמר לו סרחתי עלך, ואם לא קבלו אז יביא אנשים עמו וחוזר לחלות פניו בפניהם שימחול לו, וכן יורה דקדוק לשון שמואל. ועוד יגיד עליו רעו שאמר ואי מיית צריך למיזל על קבריהו וכו' וראוי שנאמר שההליכה לפני החי והמת אין בהן הקדמת הידיעה רק שהעולב ילך מעצמו לפייס העלוב וזאת הבושה והבזיון הם לכפר עליו מאשר חטא לחבירו אפילו לא הקניטו אלא בדברים וכשהולך לפייסו על קברו יוליך עמו י' אנשים ויאמר בפניהם חטאתי לה' ולפלוגי זה שפשעתי לו והם ישיבו לו מותר לך מחול לך. עיין בסמוך ביפה מראה ד"ה צריך מש"כ בזה.

יפה מראה: שם: ההן דחטא וכו', זה שחטא לחבירו צריך לומר לו חטאתי לך, ואם קבלו הנה מה טוב, ואם לאו מביא בני אדם ומפייסו לפניהם.

צריך מימר ליה סרחית עלך, כתב בעל עין יעקב [-הכותב] מכאן נראה שהוא מנהג של טעות... [-נעתק לעיל בסמוך], ולא מצאתי הכרח למש"כ שצריך שהעולב ילך מעצמו, דכיון דסוף סוף הולך לפייסו מה לי כן או כן מאחר שהעלוב מתפייס בכך, ואפילו אם העלוב מתפייס מבלי שילך העולב אצלו כלל שפיר דמי, ומה צורך לבושה ובזיון לכפר עליו מאחר שהעלוב מוחל לו בלא"ה ובדידיה תליא מילתא¹¹.

הה"ד ישור על אנשים, לעיל מיניה כתיב ?? אל אלוה וירצהו, והיינו שיבקש על חטאתיו ויכופר בתשובה, דעבירות שבין אדם לחבירו אין תושבה מועלה עד שירצה את חבירו, להכי כתיב בתריה ישור על אנשים. ולהכי קאמר אם עשה כן עליו הכתוב אומר בתריה פדה נפשו, דהא עבד תשובה על כל חטאתיו דאי משום פיוס חבירו לחוד אין מקום לומר אם עשה כן וכו'.

יעשה שורה של אנשים, בבבלי מפורש דאמר רב חסדא צריך לפייסו בג' שורות של ג' בני אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי, ופרש"י בג' שורות ג' פעמים יפייסהו בג' אנשים בכל פעם שנאמר ישור לשון שורה ואין שורה פחותה מג' בני אדם ??? הרי פעם אחד וישר העויתי הרי שתיים ולא שוה לי הרי ג'.

ואם מת צריך לפייסו על קברו ולומר לו חטאתי לך, ובבבלי קאמר מביא י' בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי שחבלתי בו וכו'.

אמר רבי ייסא בשאר כל העבירות אבל במוציא שם רע לחבירו אין לו מחילה עולמית, כך מצאתי בנוסחת עין יעקב, ובנוסחתינו ליתיה אלא לקמן בבא פרק החובל שם ושם אפרשהו ב"ה.

▼ מפרשים בירושלמי: רבינו חננאל לקמן יומא פז ?? <>,, =, =, מובא בטור ושו"ע, =רמב"ם משמיט

10. ירושלמי יומא: =ב"תורתן של ראשונים" (נדפס בירושלמי שם) מביא שבכמה ראשונים יש תוספת בגירסת הירושלמי והוא המימרא של רבי יוסא שעל הוצאת שם רע אין מחילה עולמית, המובא בירושלמי ב"ק <?> עיין לעיל.

11. יפה מראה: ==הענין מבואר גם באחרונים עיין ?? ומשנה ברורה תרו סק"ב שכתב: ונכון שילך בעצמו אליו ולא ישלח תחילה אמצעי שירצה לקבל פיוסם, ואם קשה עליו לילך בעצמו תחילה או שידוע שיותר קרוב הפיוס ע"י איש אמצעי שיתווך ביניהם, יכול לעשות ע"י אמצעי".

(ה) פירוט החטא

- < מו > **יומא פו:** ... אמר רב יהודה, רב רמי כתיב (תהלים לב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתוב (משלי כח) מכסה פשעיו לא יצלח, לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם. רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום.
- [שם]... וצריך לפרוט את החטא, שנאמר (שמות לב) אנא חטא העם הזה חטאה גדלה ויעשו להם אלהי זהב דברי רבי יהודה בן בבא. רבי עקיבא אומר, אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. אלא מהו שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב. לציין שדברי התנאים הם בתוספתא כאן פרק ד יד
- < מז > **רש"י:** כסוי חטאה, שלא נתגלה עונו. בחטא מפורסם, טוב לו שיוודה ויתבייש ולא יכפור בו. בחטא שאינו מפורסם, לא יגלה חטאו וכבוד השם הוא שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא מיעוט כבוד שמים הוא. עבירות שבין אדם לחבירו, יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו. וצריך לפרט את החטא, כשהוא מתודה אומר, חטא פלוני חטאתי.
- < מח > **רא"ש:** סימן יז: ...אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתוב מכסה פשעיו לא יצלח, לא קשיא כאן בעבירות שבין אדם למקום וכאן בעבירות שבין אדם לחבירו [וכ"ה ברי"ף] ...
- < מט > **ר"ן:** ברי"ף: כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, בהנהו מכסה פשעיו לא יצלח שצריך להרבות עליו רעים שימחול לו.
- < נ > **מאירי:** [יומא] עבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסמן לבני אדם, אלא שיתודה עליהם בינו לבין עצמו ועל זה נאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, אבל שבינו לבין חבירו צריך לפרסמן שהרי צריך הוא לרצות את חבירו ועל זה נאמר מכסה פשעיו לא יצלח.
- < נא > **חיבור התשובה: למאירי:** עמ' 199: ... שאין עתה כוונתי לבאר רק שיהא פורט את החטא בעת וידויו, או על דעת האחרים שיהיו את הגלויים לו חקוקים בלבו ושיכוין לכללם לדעתו בשעה שהוא אומר חטאתי וגו'... ויספיק זה בחלק עבירות שבין אדם למקום כענין אוכל דבר האסור ובא על הערוה וכענין מחרף ומגדף ודומיהם מן העבירות הנכללות בחלק הדיבור... ולא יצטרך בכל זה לפרסם חטאיו לרבים ולגלות רעתו בקהל, להודיעם אשר חטא, אלא שפורט חטאיו בינו לבין עצמו...
- אבל בעבירות שבין אדם לחבירו ראוי לו לפרסם מה שבינו לבינו ומה שחטא, ר"ל לפרוט חטאו בפניהם, ושיודיעם איך התחרט על מה שעשה לו, מלבד ההתודות לשם ושאר תנאי התשובה, וכשאינו עושה כן אין תשובתו מן המובחר ועל זה נאמר מכסה פשעיו לא יצלח... [עמ' 200] אלא שמכל מקום אין הזכרת החטא אף בעבירות שבין אדם לחבירו ממה שיעכב את התשובה לא לא עשה כן, אלא ממה שמפליג בענינה...

כפות תמרים: אמר ר"י אמרי במערבא כו' בא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו מדת ב"ו מקניט את חבירו כו'. ק"ק דמאי קמ"ל וכי מה ענין אדם דיש לו מידות רעות מכח יצר הרע להקב"ה שהוא רחמן וחסיד בכל מעשיו.

יש לומר דהקב"ה צונו והלכת בדרכיו שנלך בדרכי ה' ואפ"ה אנו רואים דהקב"ה צונו דאם הקניט אדם לחבירו צריך שיפייסנו ואם לא נתפייס צריך להרבות עליו רעים בג' שורות של ג' בני אדם כמ"ש לקמן דף פז, אלמא דהעולב ומקניט את חבירו חטאתו רבה, שהרי אשכחן שיש רשות לנעלב שלא יתפייס מיד עד שירבה עליו רעים, וזהו גודל חסידותו יתברך שלא כמדת הב"ו, מדת ב"ו אפילו שיהיה הב"ו חסיד (דמדת ב"ו) מקניט חבירו בדברים ספק מתפייס ספק אינו מתפייס ויש לו רשות שלא להתפייס מיד, ואת"ל מתפייס מיד ספק שיתפייס בדברים כשיאמר נעניתי לך ספק אינו מתפייס בדברים עד שישלם לו קנס ליטרא דדהבא כמו שהוא הדין לת"ח ולכל אדם נמי צריך לשלם הבושת לפי המבייש והמתבייש וזהו דין תורה ולא חייב הקב"ה לנעלב שימחול לחבירו באומר חטאתי לך כמו שהוא גבי הקב"ה, וזהו שאמר אבל מדת הקב"ה אינו כן אדם עובר עבירה בסתר מתפייס הימנו בדברים וכו'.

ותיבת בסתר אינו נוח לי דמשמע דבפרהסיא אינו כן וזה מנ"ל, ובילקוט הושע לא גרסי תיבת בסתר. ואפשר ליישב הגירסא דנקט בסתר לחדושא, דאע"ג דעבר בסתר דלא הוה עבד לקונו ועין של מטה עשאה כאלו אינה רואה וכמ"ש בפרק מרובה (עט:): דמהאי טעמא החמירה תורה דהגבגב ישלם ד' וה' משא"כ הגולן וכיוצא בזה ספ"ק דקדושין (מ). ופ"ב דחגיגה (טז). ודוק:

=כאן נשמטו כמה קטעים ==

אמר ר"י רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כו' כאן בחטא מפורסם כו', איכא למידק דלקמן פליגי תנאי אם צריך לפרט החטא שנאמר ויעשו להם כו' דברי ר"י בן בבא ר"ע אומר אשרי נשוי פשע כו', וקשה דתירוצין ר"י לא מצי אתי כר"ע דהא חטא העגל מפורסם הוה ואפ"ה אמר ר"ע דאין צריך לפרט. גם מה שתירץ [רב] זוטרא לא מצי אתי כר"י בן בבא דהא חטא העגל הוא מעבירות שבין אדם למקום ואפ"ה אמר ר"י בן בבא דצריך לפרט החטא וא"כ התלמוד הי"ל להקשות על הנך תירוצי נימא כתנאי.

ואפשר ליישב דר"י יאמר אנא דאמרי אפי' לר"ע וע"כ לא אמר ר"ע דא"צ לפרט אלא בעבירות שבין אדם למקום דאפילו דהם מפורסמות א"צ שיפרט החטא אבל בעבירות שבין אדם לחבירו בחטא מפורסם צריך לפרט ובחטא שאינו מפורסם א"צ לפרט, (ומר) [ורב] זוטרא יאמר אנא דאמר אפי' לר"י בן בבא וע"כ לא אמר ר"י בן בבא דצריך לפרט בעבירות שבין אדם למקום היינו דוקא בחטא מפורסם אבל חטא שאינו מפורסם בין אדם למקום אינו יכול לפרט החטא ובין אדם לחבירו צריך לפרט, זה נ"ל ליישב דברי האמוראים כי היכי דלהוי מלתייהו אליבא דכ"ע, וקרוב לזה מצאתי בספר מאור עינים יע"ש.

והרמב"ם פ"ב מה' תשובה [ה"ג] פסק וצריך לפרט החטא כו' וכתב שם מרן דפסק כר"י בן בבא וכו' יע"ש. וכונת מרן דכיון דרב דהוא מגדולי האמוראים סובר כריב"ב אע"ג [דרב] זוטרא משמיה דר"ן סבר כר"ע באמוראי קמאי שהם לפני אביי ורבא אין הלכה כבתראי אלא אדרבה כקמאי ולפיכך פסק כרב דסובר כריב"ב ודחה דברי ר"ן דסבר כר"ע משום דרב הוא גדול מר"ן. והוצרכתי לפרש דברי מרן משום דבספר אהבת עולם דף ס"ו ע"ג נתקשה בדברי מרן ופירש פירוש דחוק יע"ש:

אך ק"ל אם הטעם דפסק הרמב"ם כריב"ב הוא משום דשינוי דאר"י אמר רב אתיאי כותיה א"כ הי"ל לרמב"ם לחלק חלוק אר"י אמר רב דבחטא מפורסם צריך לפרט החטא ובחטא שאינו מפורסם א"צ לפרט והרמב"ם סתמא קאמר וצריך לפרט החטא. ולכאורה היה נ"ל דמ"ש וצריך לפרט החטא ר"ל בחטא מפורסם דהא מיייתי ראייה מדכתיב ויעשו להם אלהי זהב וחטא העגל מפורסם הוה, אבל חטא שאינו מפורסם א"צ לפרט, וז"א

דהרי אשכחן להרמב"ם שכתב שם דין ה' עבירות שבין אדם לחבירו צריך לפרסם ושבין אדם למקום א"צ לפרסם כו' משמע דאפילו בחטא שאינו מפורסם צריך שיפרט חטאיו לפני המקום וזהו הפך תירוץ ר"י אמר רב.

וע"כ יראה לי דהרמב"ם ס"ל דמדלא הקשו על פלוגתא זו דאמוראי נימא כתנאי משמע ליה להרמב"ם דפלוגתא דאמוראי אינו ענין לפלוגתא דתנאי ולא שייכא בהדי הדדי. והענין הוא דפלוגתא דתנאי דנחלקו אם צריך לפרט החטא או לא המחלוקת הוא בענין הוידוי כשמתודה אדם בינו לבין קונו אם צריך לפרט החטא בזה נחלקו ריב"ב אומר צריך לפרט ור"ע אומר א"צ, ובענין פלוגתא זו לא שנא חטא מפורסם ל"ש חטא שאינו מפורסם ול"ש עבירות שבין אדם לחבירו ול"ש שבינו למקום בענין הוידוי שמתודה אדם בינו לבין קונו, ריב"ב אומר צריך לפרט ור' עקיבא אומר א"צ, ובענין פלוגתא זו פסק כריב"ב, ואע"ג דהלכתא כר"ע מחבירו פסק כריב"ב משום דיש ברייתא אחרת דאפליגו על עבירות שהתודה עליהם ביה"כ שעבר אם יכול להתודות עליהם ביה"כ אחר אם לאו משמע דצריך לפרט החטא,

ולכא למימר דההיא אתיא כר"ע ואיירי בעבירות שבין אדם לחבירו, דבעבירות שבין אדם לחבירו כיון דכבר ריצה את חבירו בשנה שעברה פשיטא דלכ"ע א"צ להתודות שנית דהא חבירו מחל לו, ולכך ע"כ לומר דמיירי בעבירות שבין אדם למקום אלמא דצריך לפרט החטא כריב"ב, ותו דר"ע לא אמר דאסור לפרט את החטא אלא דא"צ כמ"ש בירושלמי משמע דלר"ע אם הזכירם לית לן בה, וכיון דלריב"ב צריך להזכירם נקטינן כותיה כיון דליכא שום איסור לר"ע, זהו בענין מחלוקת תנאים דאפליגו אם צריך לפרט כשמתודה עם קונו.

וענין פלוגתא דאמוראי הוא אחר ולא שייכא במחלוקת התנאים הנו', דכונת מחלוקת האמוראים היא דיש שבח גדול לשב שיתודה ברבים כדי שיתבייש וימחלו לו עונותיו או שילמדו ממנו לשוב, ובזה נחלקו, דר' יאודה סבר דבחטא מפורסם כשהוא מתודה לפני רבים בזה נאמר מכסה פשעיו כו' ולא יתודה סתם אלא יאמר חטא פלוני חטאתי ובחטא שאינו מפורסם יתודה סתם דאשרי נשוי פשע כו' וזש"א דבחטא מפורסם מכסה פשעיו לא יצליח היינו כשבא להתודות לפני רבים, אבל אם הוא מתודה בינו לבין קונו בזה לא דיבר ר"י דזה הוא פלוגתא דריב"ב ור"ע, גם [רב] זוטרא הולך על דרך זה דכשהאדם בא להתודות ברבים כדי שיתבייש סברת [רב] זוטרא דבעבירות שבין אדם לחבירו בזה נאמר מכסה פשעיו כו' ולא יתודה סתם גולתי אלא גולתי לפלוני, אבל בעבירות שבין אדם למקום א"צ לפרסם עצמו ועזות פנים הוא לו אם גילם וע"ז נאמר אשרי נשוי פשע כו' אלא יתודה סתם, וזש"א דבעבירות שבין אדם לחבירו מכסה פשעיו לא יצליח היינו כשבא להתודות לפני רבים אבל אם הוא מתודה בינו לבין קונו לא דיבר רב זוטרא דזה הוא פלוגתא דריב"ב ור"ע.

וכבר כתבתי דלענין פלוגתא דתנאי פסק הרמב"ם ז"ל כריב"ב לגבי ר"ע, ולענין הך פלוגתא דאמוראי פסק כלישנא בתרא משום דמשמע ליה דהנך תרי תירוצי אליבא דרב נאמרו ומר אמר הכי תירץ רב ומר אמר הכי אמר רב ופסק כלישנא בתרא דהחילוק הוא כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כו', וכן הרי"ף והרא"ש לא הביאו אלא הך לישנא בתרא.

ועפ"ז נסתלקה השגת הראב"ד דהקשה אמאי לא כתב הרמב"ם דבחטא מפורסם שבינו למקום דצריך לפרטו ברבים דחלוק זה הוא לפי תירוץ קמא דר"י אמר רב והרמב"ם אינו פוסק אלא כתירוץ ב', זה נ"ל נכון בישוב דברי הרמב"ם. ועיין מ"ש הל"מ ומהרי"ט בתשובה א"ח סי' ח' <? > ובספר אהבת עולם דף ס"ו והמעייין יבחר ודו"ק:

(ז) טובל ושרץ בידו

- < נג > **תענית טז.** אמר רב אדא בר אהבה אדם שיש בידו עבירה ומתודה ואינו חוזר בה למה הוא דומה לאדם שתופס שרץ בידו שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה לו טבילה, זרקו מידו כיון שטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה שנאמר (משלי כח ??) ומודה ועוזב ירוחם, ואומר (איכה ג מא) נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים.
- < נד > **תוספתא:** תענית פ"א ?? : ...אלא איזה צום שאני רוצה בו פתח חרצובות רשע וגו', אם יהא שרץ בידו של אדם, אפילו טובל בשילוח ובכל מי בראשית אינו טהור לעולם, השליך שרץ מידו עלתה לו טבילה בארבעים סאה, וכן הוא אומר ומודה ועוזב ירוחם, ואומר נשא לבבו אל כפים וגו'.
- < נה > **רש"י:** שיש בידו עבירה, גזל¹². ואינו חוזר בו, לשלם את הגזל למה הוא דומה וכו'. נשא לבבנו אל כפים, עם הכפים צריך לישא הלב לשמים כלומר שיחזור מקלקולו.
- רש"י:** איכה ג: נשא לבבו אל כפים וגו', ומדרש רבותינו נשא לבבנו באמת להקב"ה כאדם הרוחץ בנקיון כפיו שמשליך מידיו כל טינוף כי מודה ועוזב ירוחם והמודה ואינו עוזב כטובל ושרץ בידו. (=מובא כאן במהרש"א עיי"ש).

(ח) 'עלבוני מחול לך, לך ופייס את חבירך'...

- < נו > **ראש השנה יז:** אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם... תא שמע, שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל כתיב בתורתכם (דברים ז) אשר לא ישא פנים, וכתיב (במדבר ו) 'ישא ה' פניו אליך, נטפל לה רבי יוסי הכהן אמר לה אמשול לך משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך, הגיע זמן ולא פרעו בא לפייס את המלך, ואמר לו עלבוני מחול לך לך ופייס את חבירך, הכא נמי כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, עד שבא רבי עקיבא ולימד כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין...

מהר"ץ חיות: כאן בעבירות שב"א למקום כאן בעבירות שב"א לחבירו, נ"ב: הכוונה דבעבירות שבין אדם למקום אזי הוא יתברך הוא הבעל דין ויוכל לוותר ולעבור על המידה וה' מלא

12. רש"י תענית: הכסף משנה תשובה ב ג כבר עמד על דברי רש"י שפירש כאן בעון גזל, ומדייק שהרמב"ם לא ס"ל כך עיי"ש שם לשונו שמדובר על כל עבירה שאינו שב עליו בתשובה עיי"ש בכסף משנה ==. וברעת קדושים להר"ר רפאל כץ (צילום) מפרש שרש"י הסתמך על הגמ' ביומא שמעמיד פסוק זה בבין אדם לחבירו עיי"ש.

רחמים ונושא פנים לישראל, אכן בעבירות שבין אדם לחבירו אזי הקב"ה בבחינת שופט וא"כ אינו נושא פנים, רק במשפט דן ושופט צדק.

דעת קדושים: להר"ר רפאל כ"ץ, בתו"ד: מה שכתוב עלבוני מחול הכוונה על תנאי שקודם יפייס את חבירו כי בלי זה הוא טובל ושרץ בידו...

מהרש"א: כתיב אשר לא ישא פנים כו'. עיין בזה בתוס' הכא שהם הולכים קצת בדרך שכתבנו בפ' התינוקות בחידושינו על דברי התוס' שם עי' שם:

כאן בעבירות שבין אדם למקום כו'. והשתא יש לפרש אשר לא ישא פנים מפני אדם שהוא פשטיה דקרא כמ"ש התוס' דבעבירות שבין אדם למקום כתיב ישא ה' פניו דהיינו פניו של שכינה אבל בעבירות שבין אדם לחבירו לא ישא פנים של אדם חבירו עד שחבירו נושא לו פניו ומוחל לו:

♦ פיוס על דבר קטן כמו דבר גדול

דרך ארץ: זוטא פ"א: ...אם אומרים עליך אחרים דבר רע אל תענם, גדול יהיה בעיניך כקטן, אם אמרת על אחרים דבר רע, קטן יהיה בעיניך כגדול עד שתלך ותפייס עליו.

פרק ב: בתורה

(א) פרשת אברהם אבינו ואבימלך

פרשת וירא / בראשית פרק כ

- < נז > (ב) ויאמר אברהם אל שרה אשתו אחתי הוא וישלח אבימלך מלך גר ויקח את שרה: (ג) ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנה מת על האשה אשר לקחת והוא בעלת בעל: (ד) ואבימלך לא קרב אליה ויאמר אדני הגוי גם צדיק תהרג: (ה) הלא הוא אמר לי אחתי הוא והיא גם הוא אמרה אחי הוא בתם לבכי ויבנקין כפי עשיתי זאת:
- (ו) ויאמר אליו האלהים בחלום גם אנכי ידעתי כי בתם לבכך עשית זאת ואחשך גם אנכי אותך מחטו לי על כן לא נתתיך לנגע אליה: (ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה ואם אינך משיב דע פי מות תמות אתה וכל אשר לך:
- (ח) וישכם אבימלך בבקר ויקרא לכל עבדיו וידבר את כל הדברים האלה באזניהם וייראו האנשים מאד: (ט) ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי:
- (י) ויאמר אבימלך אל אברהם מה ראית כי עשית את הדבר הזה: (יא) ויאמר אברהם כי אמרתי רק אין יראת אלהים במקום הזה והרגוני על דבר אשתי: (יב) וגם אמנה אחתי בת אבי הוא אף לא בת אמי ותהי לי לאשה: (יג) ויהי כאשר התעו אחי אלהים מבית אבי ואמר לה זה חסדך אשר תעשי עמדי אל כל המקום אשר נבוא שמה אמרי לי אחי הוא:
- (יד) ויקח אבימלך צאן ויבקר ועבדים ושפחות ויתן לאברהם וישב לו את שרה אשתו: (טו) ויאמר אבימלך הנה ארצי לפניך בטוב בעיניך שב: (טז) ולשרה אמר הנה נתתי לך כסף לאחיך הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואתך ואת כל ונכחת:
- (יז) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו: (יח) כי עצר עצר ה' בעד כל רחם לבית אבימלך על דבר שרה אשת אברהם:

רש"י: (יד) ויתן לאברהם, כדי שיתפייס ויתפלל עליו: (טו) הנה ארצי לפניך, אבל פרעה אמר לו הנה אשתך קח ולך, לפי שנתיירא שהמצריים שטופי זמה:

(טז) ולשרה אמר, אבימלך, לכבודה כדי לפייסה הנה עשיתי לך כבוד זה, נתתי ממון לאחיך שאמרת עליו אחי הוא, הנה הממון והכבוד הזה לך כסות עינים: לכל אשר אתך,

יכסו עיניהם שלא יקילו, שאלו השיבותיך ריקנית יש להם לומר לאחר שנתעלל בה החזירה, עכשיו שהוצרכתי לבזבז ממון ולפייסך, יודעים יהיו שעל כרחי השיבותיך ועל ידי נס: ואת כל, ועם כל באי העולם: ונכחת, יהא לך פתחון פה להתוכח ולהראות דברים נכרים הללו. ולשון תוכחת בכל מקום ברור דברים, ובלע"ז אישפרובי"ר [לבחון] ואונקלוס תרגם בפנים אחרים, ולשון המקרא כך הוא נופל על התרגום הנה הוא לך כסות של כבוד על העינים שלי ששלטו בך ובכל אשר אתך, ועל כן תרגומו וחזית יתך וית כל דעמך. ויש מדרש אגדה אבל ישוב לשון המקרא פירשתי:

רשב"ם: (טז) ולשרה אמר, דברי פיוסים ותנחומים, הנה בקחתי אותך בתחילה לא באונס ולא בכח אלא כמנהג נישואין שהרי נתתי מהר ומתן אלף כסף לאחיך בשביל שהייתי סבור שהיה אחיך כמו שאמרת לי. ולא זהו מתן של צאן ובקר שנתן אבימלך לאברהם לבסוף אלא קודם שהביאה אל ביתו. שאפילו פרעה שנענש יותר כתוב בו ולאברם היטיב בעבורה, קודם נישואין, וכל שכן אבימלך:

נתתי אלף כסף, מתחילה, כדכת' בפרעה, וכדכת' הרבו עלי [מאד] מהר ומתן. וכדכת' ומגדנות נתן לאחיה ולאמה:

הנה הוא לך כסות עינים לכל אשר אתך ואת כל, אלף כסף שנתתי לאחיך מתחילה כבוד גדול הוא לך וכסות עיניהם של כל בני ביתך אשר אתך וגם לכל העולם, שלא יסתכלו בך לגנאי לומר אשה זו מנהג הפקר נהג בה אבימלך, כי הכל ידעו כי דרך כבוד לקחה ובעל כרחו החזירה:

כסות עינים, שלא יראו בך לגנאי כדכת' וכסה את עין הארץ ולא יוכל לראות את הארץ. וכשמסתכלין באדם לבזותו כת' לראוה בך, עיני תראינה בה, ותחזו בציון עינינו:

ונוכחת, מפורסם ומתוכח יפה כי דרך כבוד נהגתי בך ואל תשימי ללבך רק טוב. זהו עיקר לפי פשוטו. כי לכבודה של שרה אמר אבימלך כל זה ולא לקנתרה ולהוכיחה:

רמב"ן: (טז) הנה נתתי אלף כסף לאחיך, היו הצאן והבקר והעבדים שנתן לו שוים אלף כסף, ואמר לשרה הנה נתתי ממון רב לאחיך, הנה הכסף לך כסות עיני כל המביטים ביפך, כי את עיניהם ואת ראשיהם החוויים יכסו מהביט בך, ומהביט בכל אשר אתך, אפילו בנערותיך ושפחותיך. והנה לטובתך נתפשת בביתי, כי ייראו ממך ויכסו עיניהם מראות בך, באמרם המלך פדה נפשו על שלחו יד באשת הנביא. והגיד הכתוב שפייס את אברהם בממון ואת שרה בדברים שלא יענש באחד מהם:

ואמר כי שרה לא נתפייסה לו, אבל עם כל זה היתה מתוכחת עמו בטענות, לאמר שלא תמחול לו, ובשבחה דבר הכתוב. ואברהם נתפייס ויתפלל עליו, והוא כלשון ועם ישראל יתוכח (מיכה ו ב), אך דרכי אל פניו אוכיח (איוב יג טו), שם ישר נוכח עמו (שם כג ז):

ויתכן שיהיה "אלף כסף", אלפי כסף, ממון רב כיד המלך. וכן הקטן יהיה לאלף (ישעיה ס כב), לעם רב, וכן השיבו נא להם כהיום שדויתיהם כרמיהם זיתיהם ובתייהם ומאת הכסף והדגן והתירוש והיצהר אשר אתם נושים בהם (נחמיה ה יא), מאות רבות, ממון גדול:

העמק דבר: (ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל. פרש"י ויודע שלא נגעת בה לפיכך יתפלל. ולא נתבאר עדיין למה הוא צריך לתפלה. אחר שלא חטא ולא נגע בה. וכי בשביל שהיה נצרך לשמירה מהקב"ה הוא נהרג, אלא ע"כ עיקר בחטא הוא מה שציער לאברהם וכדתנן בפ' החובל אע"ג שהוא נותן לו צערו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב וגו'. אבל א"כ יש להבין למאי הקדים הקב"ה ואחשך גם אנכי אותך מחטוא לי על כן לא נתתיך וגו' מאי נ"מ בזה לענין צערו של אברהם, אלא מזה המציאו חז"ל בגמ' שם לבאר מאמר כי נביא הוא. ודקא אמרת הלא הוא אמר לי וגו' כי נביא הוא וכבר לימד אכסניא שבא לעיר על עסקי אכילה ושתיה

שואלים אותו או על עסקי אשתו כו' [ומשמעות נביא הוא ת"ח כדאיתא במנחות דצ"ט ב'. על וכשל גם נביא]. ולכאורה כ"ז ההמצאה הוא נגד המשנה דהכל משום צער של אברהם. ולפי סוגיא זו עיקר החטא בשביל מיעוט ד"א ועל ענין אשר איש שלא התנהגו כשורה.

אבל הענין כך הוא שודאי עיקר החטא והקפידה היה צער של אברהם, אבל ע"ז התנצל אבימלך בצדק שהוא בעצמו גרם לזה וא"כ אין עליו שום עון, מש"ה הקדים הקב"ה שאינך צדיק גמור כמו שאתה אומר אם כן היה ראוי אברהם לומר אחותי היא, וא"כ בחנם אתה מצער אותו וצריך אתה לפייסהו שיתפללו, וזהו דבר ה' ועתה השב וגו' כי נביא הוא ויודע שאינך צדיק גמור ונצרך להשמר ממך. ובגמ' הסבירו יותר שמאין הוא יודע וכי נביא יודע טבע כל האדם, ויישבו דהבין בחכמתו ממה שהעברת על ד"א נמצא ההקדמה נחוצה לעיקר החטא:

ויתפלל בערך וחיה. לפי דברינו ע"פ המשנה שהחטא היה מה שציער את א"א וא"כ לא נצרך אלא לפיסו ולא לתפלה, אלא מכאן למדנו שהחוטא בין אדם לחבירו הוא חטא בין אדם לשמים ג"כ, וכשמתפייס מהאדם עדיין נצרך לבקש כפרה מהקב"ה מש"ה נצרך לתפלת אברהם שיהי מחול לו.

(ולזה כוון התנא ג"כ בהא דתנן אע"פ שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנא' ועתה השב וגו' ואינו מוכן הוכחה זו. דאי מהא שהזהיר ה' להשב. הרי הוא רק חזרת הגזילה ולא בקשה ואי מהא שאמר לו ה' ויתפלל בערך. אינו מוכח כלל שיבקש ממנו אלא כך פ"י המשנה אין נמחל לו מה' עד שיבקש ממנו וימחול הוא לו. ואז ימחול לו הקב"ה ג"כ. שנא' ועתה וגו' ויתפלל בערך הרי דבעינן לתפלה ורצוי. אלא שבזה שיתפלל אברהם מוכח שהוא מחל לו ואז יועיל התפלה שימחול לו ה'. והכי אי' בגמ' שם אפי' הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו כו' והיינו קרבנות שבין אדם לשמים. ובה החטא מיירי):

(ב) בקשת מחילה של אחי יוסף

פרשת ויחי / בראשית פרק נ

(טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם ויאמרו לו ישטמנו יוסף והשב ישיב לנו את כל הרעה אשר גמלנו אתו:

(טז) ויצויו אל יוסף לאמר אביך צנה לפני מותו לאמר: (יז) כה תאמרו ליוסף אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם כי רעה גמלוך ועתה שא נא לפשע עבדי אלהי אביך ויבך יוסף בדברם אליו: (יח) וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים:

(יט) ויאמר אליהם יוסף אל תיראו כי התחת אלהים אני: (כ) ואתם חשבתם עלי רעה אלהים חשבה לטובה למען עשה פיום הנה להחית עם רב: (כא) ועתה אל תיראו אנכי אכלפל אתכם ואת טפכם וינחם אותם וידבר על לבם:

רש"י: (טו) ויראו אחי יוסף כי מת אביהם, מהו ויראו, הכירו במיתתו אצל יוסף, שהיו רגילים לסעוד עמו על שולחנו של יוסף והיה מקרבן בשביל כבוד אביו, ומשמט יעקב לא קרבן¹³: לו ישטמנו, שמא ישטמנו...

13. רש"י בראשית: =בדעת זקנים על התורה כאן, מפרש שבחיי אביהם לא ציוו כי אמרו מה לנו לעורר

(טז) ויצו אל יוסף, כמו (שמות ו יג) ויצום אל בני ישראל, צוה למשה ולאהרן להיות שלוחים אל בני ישראל, אף זה ויצו אל שלוחם להיות שליח אל יוסף לומר לו כן. ואת מי צוה, את בני בלהה שהיו רגילין אצלו שנאמר והוא נער את בני בלהה¹⁴: אביך צוה, שינו בדבר מפני השלום כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו: (יז) שא נא לפשע עבדי אלהי אביך, אם אביך מת אלהיו קיים, והם עבדיו: (יח) וילכו גם אחיו, מוסף על השליחות:

(יט) כי התחת אלהים אני, שמא במקומו אני, בתמיה, אם הייתי רוצה להרע לכם, כלום אני יכול, והלא אתם כולכם חשבתם עלי רעה והקב"ה חשבה לטובה, והיאך אני לבדי יכול להרע לכם:

(כא) וידבר על לבם, דברים המתקבלים על הלב, עד שלא ירדתם לכאן היו מרגנים עלי שאני עבד ועל ידיכם נודע שאני בן חורין, ואם אני הורג אתכם מה הבריות אומרות כת של בחורים ראה ונשתבח בהן ואמר אחי הם ולבסוף הרג אותם, יש לך אח שהורג את אחיו. דבר אחר עשרה נרות לא יכלו לכבות נר אחד וכו':

רשב"ם: ויצו אל יוסף לאמר, ויצו לפני [הליכתם לשלוחים] צנועים לאמר אל יוסף: < סד >

רבינו בחיי: (יז) ויבך יוסף בדברים אליו, תכף שהזכירו לו אביו בכה לגודל האהבה ונכמרו רחמיו, והנה אחיו בקשו ממנו מחילה, ולא באר הכתוב שמחל להם, וכבר בארו רז"ל שכל מי שחטא לחבירו ועשה תשובה אינו נמחל לעולם עד שירצה את חברו, ואע"פ שהזכיר הכתוב וינחם אותם וידבר על לבם שנראה בזה שהיה להם רצוי מיוסף מכל מקום לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף ולא שיודה להם שישא פשעם וחטאתם ואם כן מתו בענשם בלא מחילת יוסף ואי אפשר להתכפר עונם רק במחלתו ועל כן הוצרך העונש להיותו כמוס וחתום להפקד אחר זמן בענין עשרה הרוגי מלכות:

וקרוב אני לומר שיש מזה רמז בכתוב ממה שנכפל הלשון ועשה בזה שני חלקים פשע אחיך וחטאתם פשע עבדי אלהי אביך, והיה ראוי הכתוב לומר ועתה שא נא לפשעם: אבל כיון הכתוב לרמוז אם תשא פשע אחיך וחטאתם יהיה פשע עבדי אלהי אביך נמחל, ובאר הכתוב כי פשע עבדי אלהי אביו הוא פשע אחיו כי יזכיר להם הש"י עונות ראשונים, והבן זה:

(ג) בקשת אהרן ומרים ממשה רבינו

פרשת בהעלותך / במדבר פרק יב

(יא) ויאמר אהרן אל משה בי אדני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו וְאֲשֶׁר חָטְאוּנוּ: (יב) אל נא תהי כמת אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו: (יג) ויצעק משה אל ה' לאמר אל נא רפא נא לה:

השנאה הרי כבר שכחה והלכה לה, כיון שחזרו מלקבור אביהם ועבר יוסף על הבור שהשליכוהו אחיו אמר ברוך שעשה לי נס במקום הזה, אמרו עדיין יש שנאה טמונה בלבו, מיד ויצו את יוסף

14. ובתרגום יונתן: "ופקידו ית בלהה למימר ליוסף וכו'.

(ד) בקשת העם ממשה רבינו

פרשת חקת / במדבר פרק כא

< פז > וַיִּבֹא הָעָם אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמְרוּ חֲטֵאנוּ כִּי דִבַּרְנוּ בְּה' וַבֶּן הַתְּפִלָּה אֶל ה' וַיִּסֶר
מֵעֲלֵינוּ בְּעַד הָעָם:

רש"י: ויתפלל משה, מכאן למי שמבקשים ממנו מחילה שלא יהא אכזרי מלמחול:

במדבר רבה: פרשה יט אות כג: ויבא העם אל משה ויאמרו חטאנו ידעו שדברו במשה ונשתטחו לפניו ואמרו התפלל אל ה' ויסר מעלינו וגו', נחש יחיד היה ויתפלל להודיעך ענותנותו של משה שלא נשתהה לבקש עליהם רחמים ולהודיעך כח התשובה כיון שאמרו חטאנו מיד נתרצה להם שאין המוחל נעשה אכזרי וכן הוא אומר (בראשית כ) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים וכן הוא אומר (איוב מב) וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו ומנין שאם סרח אדם לחבירו ואמר לו חטאתי שנקרא חוטא אם אינו מוחל לו שנא' (שמואל א יב) גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם אימתי כשבאו ואמרו חטאנו שנא' (שם ט) ויאמרו כל העם אל שמואל התפלל בעד עבדיך וגו' כי יספנו על כל חטאתינו ויאמר העם אל שמואל חטאנו כי עברנו את פי ה' ואת דבריך השיב חלילה לי מחטא לה' ויאמר אל משה עשה לך שרף והיה כל הנשוך לא נשוך נחש בלבד אלא אמר כל הנשוך אפילו נשוך מפתן ועקרב וחיה רעה וכלב ויעש משה נחש נחושת וישימהו על הנס זרקו לאויר ועמד:

(ה) חברי איוב

איוב פרק מב

< פח > (ז) וַיְהִי אַחַר דְּבַר ה' אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל אִיּוֹב וַיֹּאמֶר ה' אֶל אֱלִיפַז הַתִּימְנִי
חָרָה אַפִּי בְּךָ וּבִשְׁנֵי רֵעֶיךָ כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אִיּוֹב: (ח) וְעַתָּה
קָחוּ לָכֶם שִׁבְעָה פָרִים וְשִׁבְעָה אֵילִים וּלְכוּ אֶל עַבְדֵי אִיּוֹב וְהַעֲלִיתֶם עוֹלָה
בְּעַדְכֶם וְאִיּוֹב עַבְדֵי יִתְפַּלֵּל עֲלֵיכֶם כִּי אִם פָּנִיו אֶשָּׂא לְבַלְתִּי עֲשׂוֹת עִמָּכֶם
נְבִלָה כִּי לֹא דִבַּרְתֶּם אֵלַי נְכוֹנָה כְּעַבְדֵי אִיּוֹב: (ט) וַיֵּלְכוּ אֱלִיפַז הַתִּימְנִי וּבָלְדָד
הַשּׁוּחִי צֶפֶר הַנַּעֲמָתִי וַיַּעֲשׂוּ כַּאֲשֶׁר דִּבַּר אֱלֹהִים ה' וַיִּשָּׂא ה' אֶת פְּנֵי אִיּוֹב:
(י) וְה' שָׁב אֶת שְׁבוֹת אִיּוֹב בְּהַתְּפַלְלוֹ בְּעַד רֵעֵהוּ וַיִּסַּף ה' אֶת כָּל אֲשֶׁר לְאִיּוֹב
לְמִשְׁנָה:

איוב פרק לג

(כו) יַעֲתֵר אֶל אֱלֹהִים וַיִּרְצֵהוּ וַיִּרְא פָּנָיו בְּתְרוּעָה וַיִּשָּׁב לְאֲנוּשׁ צְדָקָתוֹ: (כז)
יֵשׁוּר עַל אֲנָשִׁים וַיֹּאמֶר חֲטָאתִי וַיִּשָּׁר הָעֵוִיּוֹתַי וְלֹא שָׁוָה לִי: (כח) פָּדָה נַפְשׁוֹ
מֵעֵבֶר בְּשַׁחַת וַחֲתָתוֹ בְּאוֹר תְּרָאָה:

משלי פרק ו / שייך לגמרא יומא פז

< טז >

(א) בני אם ערבת לרעה תקעת לזר כפיך: (ב) נוקשת באמרי פיך נלפדת
 באמרי פיך: (ג) עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעה לך התרפס
 ורהב רעיד: (ד) אל תתן שנה לעיניך ותנומה לעפעפיך: (ה) הנצל כצבי מיד
 וכצפור מיד יקוש: פ

רש"י: בני אם ערבת, ערבות ממון כמשמעו פירשו רבותינו: לך התרפס, התר לו פס יד
 לשלם לו ממונו: ורהב רעיד, ואם אין לו ממון עמך אלא שנוקשת באמרי פיך
 לדבר לו קשות הרבה עליו רעים לבקש ממנו שימחול לך:

אבן עזרא: בני אם ערבת תקעת לזר כפיך, לזר המלוה תקעת כפיך לפרוע החוב הוא
 המוקש שנלכדת בו הם אמרי פיך: כי באת, אף על פי כמו כי רכב ברזל
 כי עם קשה עורף בכף ברשותו כמו מן הבא בידו, התרפס מן ברגלה רפסה, והטעם לך
 אליו והכנע והיה לו למרמס, ורהב פועל עומד והוא סבות דבק עם רעך: אל תתן, אחר
 התרפסך ותיגע ולא תישן עד שתפרע החוב: אז תנצל, כצבי שימלט מיד אדם:

❦ פרק ג: ראשונים ❦

(א) מדברי הרמב"ם

רמב"ם: הלכות תשובה: פרק א ה"א: כל מצות שכתורה בין עשה בין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני האל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וגו' והתודו את חטאתם אשר עשו זה וידוי דברים, וידוי זה מצות עשה, כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי פשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתודות ומאריך בענין זה הרי זה משובח, וכן בעלי חטאות ואשמות בעת שמביאין קרבנותיהן על שגגתן או על זדונן אין מתכפר להן בקרבנם עד שיעשו תשובה, ויתודו וידוי דברים שנאמר והתודה אשר חטא עליה, וכן כל מחוייבי מיתות בית דין ומחוייבי מלקות אין מתכפר להן במיתתן או בלקייתן עד שיעשו תשובה ויתודו, וכן החובל בחבירו והמזיק ממונו אף על פי ששילם לו מה שהוא חייב לו אינו מתכפר עד שיתודה וישוב מלעשות כזה לעולם שנאמר מכל חטאות האדם...

פרק ב הלכה ט: אין התשובה ולא יום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן, אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל את חבירו או המקלל חבירו או גוזלו וכיוצא בהן אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו, אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול ממנו שימחול לו, אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגע בו עד שימחול לו, לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעיו ופוגעיו בו ומבקשין ממנו, לא נתרצה להן מביא לו שניה ושלישית לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא, ואם היה רבו הולך ובא אפילו אלף פעמים עד שימחול לו.

הלכה י: אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס אלא יהא נוח לרצות וקשה לכעוס, ובשעה שמבקש ממנו החוטא למחול מוחל בלב שלם ובנפש חפיצה, ואפילו הצר לו וחטא לו הרבה לא יקום ולא יטור, וזהו דרכם של זרע ישראל ולבם הנכון, אבל העובדי כוכבים ערלי לב אינן כן אלא ועברתן שמרה נצח, וכן הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה.

הלכה יא: החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שכך וכך עשיתי לו, ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים, לא היה יודע לו יורשין יניחנו בבית דין ויתודה.

כסף משנה: תשובה פרק ב: אפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים וכו' עד מניחו והולך לו מימרא דר' יצחק פ' בתרא דיומא. ואם היה רבו וכו'. כ"כ הרי"ף והרא"ש, ונראה שטעמם מדגרסינן בגמ' דרב הלך י"ג פעמים לבקש מחילה מרבי חנינא והיכי עביד הכי והאמר ר"י בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר

מג' פעמים רב שאני. ומפרשים דה"ק דר' חנינא הוה רבו וכשהוה רבו שאני משאר בני אדם שצריך לבקש ממנו אפילו כמה פעמים. ורש"י לא פירש כן:

לחם משנה: תשובה פרק ב: הלכה ט: אין התשובה ולא יוה"כ וכו'. שם (פה:): במשנה < עב > עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה חבירו, ובגמרא (פז) אמר רב יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו וכו'. עוד שם וצריך לפייסו בשלש שורות של בני אדם. עוד שם כל המבקש מוטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו וכו' ונתבאר כל זה בדברי רבינו:

ואם היה רבו הולך ובא וכו'. שם (פז) רב הוה פסיק סדרא קמיה דרבי עייל וכו' אתא ר' חנינא וכו' אקפד רבי חנינא אזל רב לגביה תליסר מעלי יומא דכיפורי ולא אתפייס והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מוטו מחבירו וכו' ומשני רב שאני, מפרש רש"י ז"ל רב שאני מחמיר היה על עצמו. ורבינו גורס רבו שאני כלומר דר' חנינא רבו היה. והקשו עוד ור' חנינא היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' אלא ר' חנינא חלמא חזא וכו' כלומר ראה בחלומו שרב יעמוד ראש ישיבה שמא ימות הוא כדי שרב יהיה ראש משום דאין מלכות נוגעת בחבירתה כמלא נימא ולכך לא היה מוחל לו דאמר אדחיייה מהכא ויברח לבבל ושם יהיה ראש. וא"ת לדעת רבינו שאומר דברבו אפילו אלף פעמים היכי אמר אדחיייה מהכא הא היה חייב רב שלא ללכת משם עד שיפייסנו. וי"ל דמכל מקום כיון שיראה רב שבשום צד ואופן אחר כמה פעמים אינו רוצה למחול לו ישא רגליו וילך לבבל:

הלכות חובל ומזיק: פרק ה הלכה ט: אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק ממנו, < עג > שהמזיק ממון חבירו כיון ששלם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו אבל חובל בחבירו אע"פ שנתן לו חמשה דברים אין מתכפר לו, ואפילו הקריב כל אילי נביות אין מתכפר לו ולא נמחל עונו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו.

הלכה י: ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול לו ואין זו דרך זרע ישראל אלא כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו, וכל הממהר למחול הרי הוא משובח ורוח חכמים נוחה הימנו.

לחם משנה: חובל ומזיק פרק ה: הלכה ט: אינו דומה מזיק וכו' שהמזיק ממון חבירו < עד > וכו'. אע"ג דבהל' תשובה פ"ב כתב רבינו ז"ל דהגוזל את חבירו אינו מתכפר לו אלא אם ירצה לנגזל ויפייס אותו אע"פ שהשיב לו הגזילה, י"ל דשאני גזלן דנתהנה מאותה עבירה, ועוד שציער הרבה לנגזל שלקח ממנו בעל כרחו, אבל מזיק הממון שלא נתהנה מהיזק ההוא אלא שהיזק לו ולמזיק לא באה הנאה ממנו לא נצטער כל כך הניזק כמו הנגזל כיון ששלם לו היזקו די ולכך כתב רבינו ז"ל כאן שנתכפר לו מיד משא"כ בנגזל כדכתיבנא:

לא יהיה אכזרי

הלכות דעות: פרק ו ה"ו: כשיחטא איש לאיש לא ישטמנו וישתוק כמו שנאמר ברשעים < עה > ולא דבר אבשלום את אמנון מאומה למרע ועד טוב כי שנא אבשלום את אמנון, אלא מצוה עליו להודיעו ולומר לו למה עשית לי כך וכך ולמה חטאת לי בדבר פלוני, שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך, ואם חזר ובקש ממנו למחול לו צריך למחול, ולא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים.

פירוט החטא

הלכות תשובה: פרק ב הלכה ה: ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם, וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה פשעיו אין תשובתו גמורה שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח, במה דברים אמורים בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם, אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

השגת הראב"ד: שם: בד"א בעבירות שבין אדם לחבירו. א"א וכן עבירות המפורסמות ומגולות אע"פ שאינן עם חבירו שכמו שנתפרסם החטא כך צריך לפרסם התשובה ויתבייש ברבים.

כסף משנה: שם: ושבח גדול לשב וכו'. פרק בתרא דיומא (דף פ"ו): אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח ל"ק כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו:

וכתב הראב"ד אמר אברהם וכן עבירות המפורסמות וכו' ויתבייש ברבים, עכ"ל. כוונתו לומר דהיינו דאמר כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם, ומדקדק בלשון רבינו ימצא דלא קאמר דעבירות שבינו למקום אינו צריך לפרסמם אלא כשאנינם מפורסמים, שכך כתב ועזות פנים היא לו אם גילם, ואילו היו מפורסמים לא הוה שייך לומר אם גילם דהא גלויים ועומדים הם, וג"כ בסוף דבריו יוכיח דקאמר וטובה היא לו שלא נתגלה עונו, ואי במפורסמים הרי אע"פ שהוא לא גילם כבר נתגלו אלא ודאי כדארמין.

וסובר רבינו דחטא מפורסם שבינו למקום לא דמי לעבירות שבין אדם לחבירו, דבעבירות שבין אדם לחבירו מצוה לפרסמם כדי שימחול לו חבירו, אבל בעבירות שבינו למקום נהי דאין לו להעלימם כשיאמרו לו עברת עבירה פלונית, לא יאמר לא עברתי כיון שנתפרסם אלא יאמר עברתי ואני שב בתשובה שלימה לפני המקום, מ"מ אינו מצווה לפרסמם שאולי יהיה שם אדם שלא ידע בדבר ועכשיו ידע ואיכא חילול השם, ולכך לא כתב רבינו שבעבירות שבינו לבין המקום מצוה לפרסמן:

לחם משנה: שם: ושבח גדול לשב וכו'. בפרק יוה"כ (פו:): רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם רב זוטרא בר טוביה אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום. וכתב רבינו כתירוץ בתרא דסבר דפליג אתירוץ קמא ולא מפליג בין חטא מפורסם לשאינו מפורסם. והר"א ז"ל בהשגות סבר דלא פליגי ופסק גם כן כתירוץ קמא ולכך כתב דבחטא מפורסם אפילו עבירות שבין אדם למקום צריך לפרסם התשובה:

שו"ת הרמב"ם: סי' תמ"ח: (לר' עובדיה הגר) ...ואשר השיבך רבך שלא כהוגן והעציבך והכלימך וקראך כסיל, עבירה גדולה בידו וחטא גדול חטא וקרוב בעיני ששוגג הוא, וראוי לו לבקש ממך מחילה, אע"פ שאתה תלמידו ואחר כך יצום ויזעק ויתפלל ויכנע אולי יתכפר לו וימחול לו האל יתעלה, וכי שכור היה זה ולא ידע שבשלישם וששה מקומות הזהירה תורה על הגר, ואיה דבר וגר לא תונה, והיא אונאת דברים...

(ב) ראשונים מוני המצוות

סמ"ג: עשה טז: תשובה: עוד שם (יומא פה): אמרינן אין תשובה ויום הכיפורים מכפרין אלא עבירות שבין אדם למקום כגון מי שאכל דבר האסור או בעל בעילה אסורה אבל עבירה שבין אדם לחבירו כגון חובל בחבירו או קללו או גזלו וכיוצא בהם אינו נמחל לו לעולם עד שישלם לו מה שחייב לו וגם צריך (כ"ק צב.) שירצהו וישאל ממנו מחילה ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגוע בו עד שימחול, לא רצה חבירו למחול לו מביא לו שורה של שלשה בני אדם מריעו ופוגעין בו ומבקשין ממנו למחול, לא נתרצה מביא לו שורה שניה ושלישית שנאמר (איוב לג כז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי הרי זה ג' לשונות פיוס ושלשה שורות לא רצה מניחו והולך לו וזה שלא מחל הוא החוטא ואם הוא רבו הולך ובא מאה פעמים עד שימחול לו.

עוון גדול הוא להיות אכזרי מלמחול ודרכן של זרע ישראל להיות נוחין לרצות כדרך שמצינו ביוסף לאחיו אבל הגוים ערלי לב אינם כך שנאמר (עמוס א יא) ועברתו שמרה נצח וכן (יבמות עח:) הוא אומר על הגבעונים לפי שלא מחלו ולא נתפייסו והגבעונים לא מבני ישראל המה (ש"ב כא ב):

וגרסינן בירושלמי דהחובל (כ"ק ח י) אמר רבי יוסף הדא דאתמר שצריך למחול באדם שלא הוציא עליו שם רע אבל באותו שהוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית, עוד אמרינן בפרק בתרא דיומא (פז.) החוטא לחבירו ומת חבירו קודם שיבקש ממנו מחילה מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר להם חטאתי לה' אלקי ישראל ולפלוגי זה שעשיתי לו כך וכך ואם היה חייב לו ממון יחזיר ליורשים לא היה יודע לו יורש יניחנו בבית דין:

עשה ע: חובל בחבירו: ...[בתוך דבריו] אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק בממונו שהמזיק בממון חבירו כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו ומכל מקום מצוה לשאול ממנו מחילה כאשר ביארנו במצות וידוי (עשה טז) אבל החובל בחבירו אע"פ שנתן לו חמישה דברים אין מתכפר לו ואפילו הקריב כל אילי נביות אין מתכפר לו ולא נמחל לו עונו עד שיבקש מחילה מן הנחבל וימחול לו כדאיתא בפרק החובל (צב.), ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול ואין זה דרך זרע ישראל ואמרו רבותינו (יומא כג.) כל המעביר על מדותיו מעבירין על כל פשעיו וגרסינן בפרק שואל (שבת קמט:) כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר (משלי יז) גם ענוש לצדיק לא טוב וכתוב (תהלים ה) כי לא חפץ רשע אתה ולא יגורך רע ואמרינן בפרק החובל (צג.) כל המוסר דין על חבירו הוא נענש תחילה אם יש דיין בארץ שיוכל לבא לדין לפניו ואמר רבי יצחק או לו לצועק יותר מן הנצעק ורבינו שמואל (תד"ה אחד) גורס אוי לו לצועק יותר ממי שאינו צועק וכן הוא במכילתא (משפטים פרשה יח)

סמ"ק: מצוה ח: (במצות ואהבת לרעך כמוך) לאהוב את חבירו דכתיב ואהבת לרעך כמוך, ובכלל זה הבאת שלום שבין אדם לחבירו ומכריעו לכף זכות...

...ואם אדם יודע שחטא לחבירו אל יתבייש מלבקש ממנו מחילה¹⁵ אפילו נחשב לקטן כי כולנו בני איש אחד אנחנו. ומצינו שרב שהיה גדול הדור הוה ליה מילתא בהדי ההוא

15. סמ"ק: =יש לעיין למה מביא דיני פיוס כאן במצוות ואהבת לרעך כמוך, וכל הראשונים הביאו זה במצות תשובה, אמנם הדין שהנפגע לא יהיה אכזרי שייך כאן במצוות ואהבת ועיין

טבחא הלך ערב יוה"כ בבית של אותו הטבח לפייסו, ופיו הכשילו לאותו טבח ואמר למה בא רב כאן וכי סבור את שמת אני, ונשל הקרדום מידו והרג את עצמו. ??=משמע שרב פגע בטבח ועיין מהרש"א ועוד אחרונים ועיין צביון העמודים שם

וכל שכן שיש לאדם לשאל סליחה ומחילה מחבירו דאית ליה מילתא בהדיה שאפילו נותן כל ממון שבעולם [=מדייק בצביון העמודים דלכאורה מפרש "אילי נביות" שמוזכר בגמ' לא בתורת קרבן אלא פיצוי כספי, עיי"ש] אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה שנאמר (בראשית כ) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא וגו'. ומניין שלא יהיה המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל בעדך.

ודין הוא שימחול שהרי הוא צריך שימחול הקב"ה על כל מה שעשה ועיוות, וידוע יהי' לו שאם לא ימחול אין הקב"ה מוחל לו כדכתיב נושא עון ועובר על פשע, למי הוא נושא עון למי שעובר על פשע.

וכן מצינו ברבי אליעזר שירד לפני התיבה ואמר עשרים וארבע רננות ולא נענה ובה רבי עקיבה ואמר אבינו מלכנו חטאנו לפניך ונענ', ויצא' בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא מפני שזה מעביר על מדותיו, וזה אינו מעביר על מדותיו.

ואם לא מחל אליו בפעם ראשונה יבקש ממנו פעם שנייה עד ג' פעמים ויותר לא יבקש. ואם מת קודם יביא עשרה בני אדם על קברו ויאמר אנא חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני שדברתי עליו. ואשיב לענין הראשון...

< פד > **ספר החינוך: מצוה ססד: מצות וידוי על החטא: שנצטוינו להתודות לפני ה' על כל**

החטאים שחטאנו בעת שנתנחם עליהן, וזהו ענין הודיו שיאמר האדם בעת התשובה אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי כן וכן, כלומר שיזכיר החטא שעשה בפירושו בפיו, ויבקש כפרה עליו ויאריך בדבר כפי מה שיהיה צחות לשונו.

ואמרו ז"ל שאפילו החטאים שחייבה התורה קרבן עליהם צריך האדם אל הודיו עם הקרבן, ועל זה נאמר (במדבר ה ו) דבר אל בני ישראל איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם למעל מעל בה' ואשמה הנפש ההיא והתודו את חטאתם אשר עשו. ואמרו במכילתא (ספרי זוטא נשא) לפי שנאמר (ויקרא ה ה) והתודה אשר חטא... מנין אתה מרבה שאר כל המצוות... ועוד דרשו ז"ל שם במכילתא, מכל חטאת האדם, ממה שבינו לבין חבירו על הגנבות ועל הגזלות ועל לשון הרע. וזה הודיו צריך באמת שישב החמס אשר בכפיו, שאם לא כן מוטב שלא יתודה על זה... הנה התבאר שכל מיני העוונות הגדולים והקטנים ואפילו מצות עשה חייב האדם עליהם הודיו.

מדיני המצוה מה שאמרו ז"ל שהתשובה היא שיעזוב החוטא חטאו ויסירנו מלבו וממחשבתו... ואחר כך יתודה עליו, כלומר שיאמר דברי התשובה בפיו...

...במה דברים אמורים שהתשובה לבדה מספקת, בעבירות שבין אדם למקום, כגון האוכל דבר איסור או בועל בעילה אסורה, וכן המבטל אחת ממצוות עשה וכיוצא בזה, אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל בחבירו או הגוזל ממונו או בכל דבר אחר שהזיקו שלא כדין בין במעשה בין בדיבור, אין נמחל לו לעולם בתשובה בלבד עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו ועד שירצהו. ואם לא רצה חבירו להתרצות לו כבר אמרו זכרונם לברכה (יומא פ.) מה תקנתו.

ונוהגת מצוה זו בכל מקום ובכל זמן, בזכרים ונקבות. ועובר על זה ולא התודה על חטאיו ביום הכפורים שהוא יום קבוע מעולם לסליחה וכפרה ביטל עשה זה, ואוי לו לאדם אם ימות בלא וידוי ונשא עונו...

< פה > **שערי תשובה: שער א יח: ודיבר שלמה ע"ה על דבר התשובה ופרט בו הענין הזה,**

ופתח פתח דבריו ואמר (משלי כח יב) בעלוץ צדיקים רבה תפארת ובקום רשעים יחופש אדם, פירוש הצדיקים מפארים ומכבדים בני אדם על כל מעלה טובה

הנמצאת בהם, ורשעים מחפשים מומי בני אדם ושגיאותם להשפילם, ואף על פי שכבר הזניחו המעשים ההם וחזרו בתשובה.

אחר כך אמר (פסוק יג) מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם, כי אף על פי שאין לבעל תשובה לגלות עונותיו לבני אדם, כמו שיש להבין ממה שאמר ובקום רשעים יחופש אדם, אבל חייב להתודות עליהם כענין שנאמר (תהלים לב ה) חטאתי אודיעך ועוני לא כסיתי, ונאמר (ירמיה ב לה) הנני נשפט אותך על אמריך לא חטאתי, וחכמי ישראל זכרונום לברכה פירשו (יומא פו) פעמים שהמכסה פשעיו לא יצליח, כמו בעבירות שבין אדם לחבירו, כי אין לו כפרה עד אשר ישיב הגזלה והחמס והעושה, ועד אשר יבקש מחילה מאשר הציק לו, או הלבין פניו, או ספר עליו לשון הרע, או בעבירות שבין אדם למקום שנתפרסמו לבני אדם כי העושה עבירות בפרהסיא מחלל את השם וחייב להתאונן ולהתאבל עליהם לפני בני אדם לקדש את השם. וזהו שכתוב (ירמיה לא יח) כי אחרי שובי נחמתי ואחרי הודעי ספקתי על ירך, ענין 'נחמתי' החרטה והצער, כי עיקר התשובה במרירות הלב כאשר בארנו, ואחרי הודעי ספקתי על ירך אחרי שנודעתי לבני אדם והתפרסמו עונותי התאבלתי במעשים נראים לבני אדם, כמו ספוק אל ירך (יחזקאל כא יז), ונאמר (איוב לג כז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי.

שער א מ"ד: העיקר הששה עשר: תקון המעוות באשר יוכל לתקון, כענין שנאמר (יונה ג י) וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה, ונאמר (שם ח) וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם, כי בדברים שבין אדם לחבירו כמו הגזל והחמס, לא יתכפר עונו עד אשר ישיב את הגזלה, וכן אם ציער את חבירו והציק לו או הלבין פניו, או סיפר עליו לשון הרע, אין לו כפרה עד שיבקש ממנו מחילה, וכן אמרו רז"ל (ב"ק צב.) כי אף על פי שנתן דמי בושתו ודמי צער ההכאה, אין צער הבושה וההכאה נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, שנאמר (בראשית כ ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה:

מה: וראוי לבעל התשובה לעשות כן קודם הוידוי כדי שיתרצה בוידויו, ודוד ע"ה בעת התשובה כן עשה קודם הוידוי¹⁶ שנאמר (תהלים נא ו) לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך, פירוש לך לבדך אני נחשב חוטא ואינני צריך זולתי למחילתך, ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו וכפרתי פניו, וכמוהו (בראשית מד לב) וחטאתי לאבי כל הימים, על החטא הזה אחשב חוטא כל הימים אצל אבי, כי לזאת לא יסלח לי, ותרגמו ואהי חטא לאבא.

או יהיה פירושו לך לבדך חטאתי, לא חטאתי לאיש ולא העתרתי דברי עליו, ולא לקחת מיד איש מאומה שאצטרך למחילתו ולהשיב את גולתו, ואין כפרתי תלויה אלא בסליחתך, למען תצדק בדברך תזכה בשפטך, כדי להראות לעמים צדקתך וגודל סליחתך ביום דברך ודיןך בעת שפטך אותי. ולשון למען, כי גודל החטא סבה להודע גודל הצדקה בסליחתו, על כן ימשול הדבר כאלו היה ראשית חטאת, למען יגלה חסד השם וצדקו בסליחתו ביום שפטו. וכמוהו (הושע ח ד) כספם וזהבם עשו להם עצבים למען יכרת, כי עשיית העצבים סבת הכרת כספם וזהבם, המשיל הדבר כאילו עשו העצבים למען יכרת. או יהיה פירושו למען זה תצדק בדברך על הפקודה והשילום, וכן למען יכרת, למען זה יכרת.

שער ג רז: והרביעי - אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו, והוא לא יזכור מספר כלם, כי רבים מכאובים הכאיב וכמה נפשות הדאיב, גם רבים מאשר זכר, כי אותם עכר, והם לא ידעו כי הדיח עליהם את הרעה, יתבייש להודיעם ולגלות אזנם על אשר גמלם רעה, כי הוא מכה ואין מכתו ידועה, כענין שנאמר

16. שערי תשובה: =משמע שאינו מעכב ורק ראוי, אולם אח"כ בש"ד אות יח משמע שמעכב עיין כאן בזה השער וראוי להעתיקו==

(תהלים קכ) מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים, על כן נמשל לשון הרע לחץ, כי המושך בקשת פעמים רבות ישלח חציו באדם ולא נודע מי הכהו.

שער ג רח: ועוד על ענין אחר נמשל לחץ כי שולף החרב אם נכמרו רחמיו על האדם בהתחננו אליו ישיב חרבו אל נדנה, לא כן זורק החץ כי אין בידו להשיבה, כן בעל לשון הרע אחר אשר יצא הדבר מפיו לא יוכל לתקן, ופעמים שידבר על פגם משפחה והזיק כל הדורות הבאים אחריו ולא תגיע עליו מחילה מזה, על כן אמרו רז"ל (ירושלמי ב"ק פ"ח <?>) כי המדבר בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית. והנה המשלח לשונו גם על הקדושים אשר בארץ המה ידבר, כי על מי לא עברה רעתו תמיד. וכבר אמרו רז"ל (סנהדרין ז) כי האפיקורס אין לו חלק לעולם הבא.

שער ד יח: ואמרו רז"ל (יומא פה:) מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, לכן מי שגזל את חבירו ישיב את הגזלה ואחרי כן יתודה, ואם התורה תחלה לא עלה לו הוידוי, כמו שאמרו רז"ל (ב"ק קי.) בענין הגזול ונשבע לשקר שהוא חייב לשלם קרן וחומש ולהביא אשם, שהמביא גזלו עד שלא הביא אשמו - יצא, אשמו עד שלא הביא גזלו - לא יצא, שנאמר בענין גזל הגר שאין לו יורשים ונותן התשלומים לכהן (במדבר ה ח) האשם המושב לה' לכהן מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו, פירוש האשם הנזכר במקרא הזה הוא על התשלומים, מלשון (פסוק ז) ונתן לאשר אשם לו, והוא מביא התשלומים מלבד איל הכפורים אשר יכפר בו עליו אחר כן.

שם יט: ואמרו רז"ל (יומא פז, א) אם הקניט אדם את חבירו בדברים צריך לפייסו, ואין צריך לומר אם דבר עליו לשון הרע, כי זה מן העבירות החמורות, ואם לא מחל לו חבירו חייב לבוא לפניו עם חבורת שלשה בני אדם, לא מחל לו, יבוא לפניו שנית עם חבורה אחרת וכן יעשה פעם שלישית. ואמר אליהוא (איוב לג כז) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי, פירוש האיש הישר העויתי מלשון תם וישר, כי לא הייתי רואה זכות לאיש הישר, אבל שמתיו נעוה ונעקש, ולא היה שוה וישר אצלי, ולא שוה לי מלשון (ישעיה כח כה) הלוא אם שוה פניה, (בראשית יד יז) אל עמק שוה, וענין הישר והשוואה אחד, ולפי שבזה את הישרים לפני בני אדם צריך להכנע להם ולהתודות לפני רבים, על כן אמר ישור על אנשים, ועל כן דבר אליהוא על החטא שהוא בפרט כי הוא מן העבירות החמורות והמפסידות את הנפש. ואמרו רז"ל (שבת קיט:) כל המבזה תלמיד חכם אין לו רפואה למכתו מפני שחלל את התורה, שנאמר (דה"ב לו טז) ויהיו מלעיבים במלאכי האלקים וגו' לאין מרפא.

(ג) ראשונים

חובות הלבבות: שער התשובה פרק ט: (עם תיקוני לשון על פי הוצאת הר"ר שמואל ירושלמי): < פט > והאם תתכן תשובה על כל חטא אם לא – אומר בתשובת השאלה הזאת כי העוונות שני מינים: אחד מהם עוונות שבין אדם למקום בלבד, הכפירה באלהים והמחשבות הרעות והמצפונים הרעים, ולאויין שבחובות הלבבות, והרבה מחובות האברים, אשר לא יחמס החוטא בהם כי אם נפשו בלבד, ואין אשמה עליו אלא להמרותו מצות אלהיו.

והמין השני עוונות שבין אדם לחבירו, והם שיש בהם ענין מעניני הרעה והחמס לבני אדם אם בגופם אם בממונם או בזכרם, ומקבץ החוטא חמסו בנפשו בהמרותו את אלהיו עם חמסו בני אדם.

ומה שיהיה מן העונות והחטאים בין האדם לאלהיו בלבד, תתכן לו התשובה מהם בעודנו בחיים, כשיתעורר לקצורו וישתדל לשוב מעונו אצל בוראו...

אבל מה שיהיה מן העונות לאלהים ולבני אדם, יקשה על האדם התשובה מהם לכמה פנים: מהם – שלא ימצא העשוק או שימות או שמקומו רחוק, ומהם – שיאבד הממון מיד העושק ואין בידו להשיב העושק לבעליו. ומהם – שמא העשוק לא ימחל לעושק במה שעשקו מהזיקו בגופו וספרו בגנותו. ומהם – שלא יכיר העושק את העשוק או שלא ידע סך הממון אשר עשק, כמו שעשק אנשי עיר או אנשי מדינה ולא הכיר אותם, ולא נתברר אצלו מספר הממון שלקח מהם בעול ובחמס.

ומהם – שנשקע הממון האסור בממון דומה מן המותר ואינו קל להוציא אותו ממנו אלא בהפסד הרבה חלקים מן המותר, כמ"ש רבותינו ז"ל (תענית טז). גזל מריש ובנאו בבירה, בית שמאי אומרים מקעקע כל הבירה כלה ומחזיר מריש לבעליו, ובית הלל אומרים אין לו אלא דמי מריש בלבד מפני תקנת השבים.

וממה שתקשה עוד התשובה ממנו, כשהפך לאדם למנהג עד שנעשה מעשה הכיעור הכרח כהכרח הפעולות הטבעיות, שלא קל לנוטשם, כמו שכתוב (ירמיה ט ד) למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו, ואמר (ירמיה יג כג) היהפוך כושי עורו ונמר חברבורותיו גם אתם תוכלו להיטיב למודי הרע.

ומהם – שפניכות דמים והריגת הנקיים, בין בפגיעה בין בעלילת רכילות, כמו שידעת מענין דואג בעיר הכהנים, אשר גרם להרגם ברכילות תחלה, ופגע בהם אחר כך, כמו שנאמר (שמואל א-כג יח) וישוב דואג האדומי ופגע הוא בכהנים וימת ביום ההוא שמונים וחמשה איש נושא אפוד בד.

ומהם עוד – מי שגורם לאבד ממון חבירו ע"י מסירת לשלטון [ג"א: ע"י רכילותו], אין עולה לו תשובה עד שירצה את חבירו, אם בממון אם בפיוס, ובכניעה למחול לו ולנשוא חטאו, כמו שכתוב (מ"כה ג א) ואשר אכלו שאר עמי ועורם מעליהם הפשיטו את עצמותיהם פצחו וגו' אז יזעקו אל ה' ולא יענה להם.

ומהם – מי שבא אל הערוה והוליד ממנה ממזר, כי החרפה לא תמוש, והשבת המעוות אי אפשר לו, כמו שאמר (איוב לא יא) כי היא זמה והיא עון פלילים כי אש היא עד אבדון תאכל, ואמר הכתוב (הושע ה ז) בה' בגדו כי בנים זרים ילדו.

ומהם – מי שהרגיל לשונו לכזב ולספר בגנות בני אדם ולדבר בהם, ואינו יכול למנותם מריבוים, מפני שאין להם סוף אצלו, וכבר שכח האנשים אשר דיבר בהם, והכל שמור עליו וכתוב בפנקס עוונותיו, ובו נאמר (תהלים מא ז) ואם בא לראות שוא ידבר לבו יקבץ און לו יצא לחוץ ידבר, ואמר (שם נ יח) אם ראית גנב ותרץ עמו ועם מנאפים חלקך, פיך שלחת ברעה ולשונוך תצמיד מרמה, תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי. והנה השווה לשון הרע עם הגנבה והנאוף, ואמר (ירמיה ט ד) ואיש ברעהו יהתלו וגו'.

ומן הדברים שקשה לשוב עליהם, מי שהדיח בני אדם בשיטה כוזבת שבדא מלבן, והכריחם להאמין בו ותעה והתעה, וכל אשר שמתוסף העם המאמינים בה יוסיף עונו ויכפל, כמו שארז"ל (אבות ה יח) כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, ואמרו (סנהדרין צט) ירבעם חטא והחטיא את הרבים חטא הרבים תלוי בו שנאמר (מלכים א-טו ל) על חטאת ירבעם אשר חטא ואשר החטיא וגו'.

ובכלל זה מי שאפשר לו לצוות בטוב ולהזהיר מן הרע לאנשים תועים, והוא יושב בחיבוק ידים בגלל הצפיה שהוא מצפה מידם משהו או מפני שמתירא מהם או מפני שהוא בוש להוכיח אותם, ותעו ולא הורה להם הדרך הישרה, כמו שכתוב (יחזקאל לג ח) הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש.

שם פרק י: אבל איך אופן התחבולה למי שקשתה עליו התשובה – נאמר בתשובת השאלה הזאת, כל מי שעבר עבירה מן העבירות שיקשה לתקנה באופן התשובה המיוחדת בה, אינה נמלטת מאחד משני דברים: או שתהיה מן העבירות שבינו ובין בוראו, או שתהיה מן העבירות שבינו ובין בני אדם, כגון אונאה וגניבה ומיני הגזילות והחמס ומעשה איבה. ומאיזו מהן שתהיה ותהיה התשובה נמנעת עליו לאחד מן הפנים שהקדמנו שהתשובה מהם קשה, אם החזור בתשובה יקבל עליו גדרי התשובה בכל תנאיה אשר בכחו ויכלתו מהם – הבורא מקיל עליו תשובתו ומעלים עין על מה שנעלם ממנו ונבצר ממנו, ויתקין לו מוצא קרוב מחטאו וירחיב אמתלתו בו.

ואם יהיה משער העריות אשר זכרנו במי שהוליד מאסורה, יכרית הבורא את זרעו, ואם הוא מצד אונאה וגזל בממון, יתן לו האל ממון ויפרענו לחבירו וירצהו וימחול לו, ואם הרע לחבירו בגופו או בממונו או בכבודו, יכניס לו הבורא יתברך בלבו רצון ואהבה עד שימחול לו על החטא שחטא לו כמו שאמר (משלי טז ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. ואם ירחק ממנו העשוק, יזמין הבורא התקבצם עד שייכנע לפניו העושק וימחול לו. השווה עם דברי המאירי בחיבור התשובה >?>.

ואם לא ידע האנשים העשוקים וסכום הממון אשר עשק, יביא האל לידו להוציא ממונו בתועלות כוללות כבנין גשר וחפירת בארות להנאת בני אדם, והתקנת בורות בדרכים שאין המים מצויים בהם ומה שדומה לזה מתועלת ההמון, עד שתהיה תועלתו כוללת מי שעשק ומי שלא עשק.

ואם ימות העשוק ישיב הממון ליורשיו, ואם הזיק לו בגופו או שסיפר בגנותו, יתוודה על קברו בזה במעמד עשרה בני אדם ויימחל לו עונו, כמו שאמרו חז"ל בענין הזה (יומא פז). מוליך עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי זה שחבלתי בו.

ואין התשובה קשה על החוטא אלא מצד רוע מצפונו ותרמית לבו, אבל מי שרוצה להתקרב אל האלהים, לא ייסגר שער התשובה בפניו ולא ימנעו מונו מהגיע אליו, אלא יפתח לו שער מישרים ויורה לו הדרך הטובה בחסדו ובטובו, כמו שנאמר (תהלים כה ח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, ואמר (דברים ד כט) ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך, וכתוב (דברים ל יד) כי קרוב אליך הדבר מאד, ואמר (תהלים קמח יח) קרוב ה' לכל קוראיו לכל אשר יקראוהו באמת.

תשובת רש"י: סימן רמ"ה: [הוצאת אלפנבין ניו יורק תש"ג, ומובא גם בשבלי הלקט ח"ב דיני נדרים ושבועות בשינויים] **ובשם רש"י ז"ל מצאתי:** שנים שנתקוטטו זה עם זה והכה האחד את חבירו, לאחר זמן בא ואמר לו אני מקבל כל רידוי וקנס שיאמר לי בית דין ותמחול לי על מה שהעויתי, קפץ זה ונשבע שלא למחול לו עולמית, וכשעברה חמתו נתחרט מן השבועה ורצה למחול לו.

שאל יידי לומר: אם הנשבע זה הוא נשבע לבטל את המצוה, שהרי כתיב לא תקום ולא תטור את בני עמך, וכתוב בקבלה נושא עון ועובר על פשע, ופירושו חכמים למי נושא עון למי שעובר על פשע, ולא חיילא שבועה, או דילמא אינה בטול מצוה וחיילא שבועה, ואם תמצי לומר דחיילא שבועה יכול הוא לנשק ולדבר עמו באהבה ובחיבה הואיל ואינו מוצא מחילה מפיו או לאו.

והשיב: שאין לדונו משום שבועה לבטל המצוה היא, דהכי תנן (ב"ק צב.) מנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים, ואם איתא שהוא מבטל המצוה הוה ליה למתני הוא עובר בלאו שנאמר לא תקום ולא תטור את בני עמך, אלא ודאי אין לדונו בלא תטור שהרי נתבזה ואי אפשר בלא נטירה, אלא מיהו אכזרי הוא כדמפרש תמן.

ועוד נראה שאין לדונו משום שבועה לבטל מצוה דתנן גבי נדרים (נדרים סה:): פותחין לו מן הכתוב בתורה אומר לו אילו היית יודע שאתה עובר על לא תקום ולא תטור את בני עמך, ואהבת לרעך כמוך, וחי אחיך עמך, שמא יעני ואי אתה יכול לפרנסו, ואומר הוא אילו הייתי יודע שכך היה לא הייתי נודר, הרי זה מותר, ומדקתני פותחין לו מכלל דלאו בטול מצוה הוי, דאי בטול מצוה הוא למה ליה למפתח בחרטה ומי שרי (אצ"ל: ומי חיילא) והתנן אין נשבעין לעבור על המצות, דלא חיילא שבועה כלל, אלא ודאי אין בכך ביטול מצוה, כגון שנשבע שלא לעשות סוכה שלא ליטול לולב שלא להניח תפילין.

ולחבקו ולנשקו [אי אפשר] שאין לך מחילה גדולה מזו, שהרי כתוב בתורה (שמואל ב יד) וישב אבשלום בירושלים שנתיים ימים לפני המלך לא ראה, וזה היה כנגד (מחמת) אמנון אחיו שהרג, ובשעת מחילה כתיב ויבא יואב אל המלך ויגידו לו ויקרא אל אבשלום ויבא אל המלך וישתחו לו אפים לפני המלך וישק המלך לאבשלום. ומדאשתיק קרא ולא אמר הריני מוחל מכלל דנשיקה מחילה מעליותא היא.

אלא איני רואה תקנה לשבועתו אלא שיביא עשרה בני אדם ויאמר בפניהם [נתחבלתי בפני כל ונשבעתין] שלא למחול לו ואיני יודע מה לעשות, והלה נכנס ויאמר לו חטאתי לה' אלקי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו, והם אומרים שרי לך ומחול לך, ונמצאו שניהם יוצאים ידי שמים ומחילה קיימת.

ר"ץ גיאת: הלכות תשובה: עמוד סה: עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר < צב >

שבינו לבין חבריו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבריו דכתיב (שמואל א ב) אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ומחל לו מתוקם דמאן אלהים דיינא וה"ק אם יחטא איש לאיש ופללו אלהים ומחל לו ואם לה' יחטא איש מי יתפלל לו תשובה ומעשים טובים. פי' כשיחטא אדם לחבריו ויש לו דין אצלו ופללו השופט ונטלו על פי הדין נסתלק חטאו ונמחל נמצא הדין המפלל הוא עצמו המוחל אבל כשיחטא לאלהים אין כאן מפלל לסלק את חטאו ולמחול את חובו אלא תשובתו ומעשים טובים הן הן המוחלים והמסלקים.

המקניט את חבריו אפילו בדברים צריך לפייסו שני' (משלי ו) בני אם ערכת לרעך עשה זאת אם ממון ערכת לו או שיש לו בידך התרפס התר לו פסת יד ושלם לו ממון ואם לאו שנוקשת באמרי פיך וקנטרתו רהב רעך הרבה עליו רעים בפיוסים.

וצריך לפייסו בג' שורות של ג' ג' בני אדם שני' (איוב ל"ג) ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העותי ולא שוה לי ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידין על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שחבלתי.

והמבקש מחילה מחבריו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים דכתיב (בראשית כ) אנא שא נא ועתה שא נא אבל תלמיד חכם אצל רבו או אצל מי שהוא גדול ממנו ליזל וליהדר עד דמפייס ליה דהא רב אזל לגבי ר' חנינא תליסר מעלי יומא דכפורי לפיוסיה ולא איפייס ליה דסבר ממצינא ליה נפשאי כי היכי דלינחות לבבל וליגמור אורייתא. ר' זירא כי הוה לאינש מלתא בהדיה ממציא ליה נפשיה וחליף ותני קמיה כי היכי דניתי ונפיק ליה מדעתיה ונשתעי בהדיה.

ומחייב ההוא דאזל לגביה לפיוסיה דליפייס ליה מדרבא דאמר כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו דכת' (נחום ז) מי אל כמוך נושא עון למי נושא עון למי שעובר על פשע לשארית נחלתו למי שמשים עצמו כשירים פי' אינו מתגאה אלא משפיל עצמו וההוא דאמר כל ת"ח שאינו נוקם ונוטר כנחש אינו תלמיד חכם אוקמוה בצערא דגופיה ונקט בלביה עד דמפייס ליה ומתפייס. ותניא הנעלבים ואינם עולבים שומעין חרפתן ואינם משיבין עושיין מאהבה ושמתין ביסורין עליהם הכתוב אומר ואוהבו כצאת השמש בגבורתו. אבל דכתיב (ויקרא י"ט) לא תקום ולא תטור אוקמינה בממון כדתניא איזו היא נקימה א"ל השאילני מגלך א"ל לאו למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל איני משאילך כדרך שלא

השאלתני זו היא נקימה איזו היא נטירה א"ל השאילני מגלך א"ל לאו למחר א"ל השאילני קרדומך א"ל הא לך איני כמותך שלא השאלתני זו היא.

רב הוה ליה מלתא בהדי ההוא טבחא כולה שתא לא אתא לגביה במעלי יומא דכפורי א' רב איזיל אנא ואיפסיה פגע ביה רב הונא א"ל להיכי אזיל מר א"ל לההוא טבחא א"ל קאזיל מר למיקטל גברא כי מטא לגביה קרא אבבא א"ל אבא את זיל לית למלתא בהדרי הוה פלח רישא פלט נרגא ומחייה ברישיה ומית.

ראבי"ה: יומא סימן תקכח: ונהגו ללקות ולהתחרט על הפשעים ולבקש מחילה קודם תפלת מעריב, דתנן עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו. אמר רבי יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו שנאמר בני אם ערבת לרעך וגו' (משלי ו א), אם ממון יש לו בידך התר לו פסת ידך ואם לאו הרבה עליו רעים. אמר רב חסדא וצריך לפייסו בשלש שורות של שלש בני אדם שנאמר ישור על אנשים וגו' חטאתי וישור העויתי ולא שוה לי (איוב לג כז). אמר רבי יוסי ברבי חנינא המבקש מטו מחבירו אינו צריך לפייסו יותר משלש פעמים שנאמר אנא שא נא וגו' ועתה שא נא וגו' (בראשית נ' ז). ואם לא מחל לו הרי הוא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם וגו' (בראשית כ' ז). המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, ואם רבו הוא צריך לפייסו עד שיתרצה לו. ולא אורחא דמילתא לפייסיה רב לתלמידיה, כדחזינן בעובדא דרב שאזיל לפייסו לההוא טבחא ואיעניש ההוא טבחא ומית. [ואם מת] אמר רב יוסף בר חבוש מיא משמיה דרבי אבהו מוליך עשרה בני אדם ועומד על קברו ואומר חטאתי לה' אלהי ישראל וחטאתי לפלוני שחבלתי בו. ומיחייב אינש למימצי נפשיה כי הא דרבי זירא הוי ממצי נפשיה.

שם סימן תקלא: ירושלמי תני יום מיתה כיום תשובה, שמואל אמר ההוא דחטא לחבריה צריך למימר ליה סרחית עלך, ומסקנא במה דברים אמורים בשאר כל עבירות אבל המוציא שם רע על חבירו אין לו מחילה עולמית, ונהגו אבותי [ואמרן] שתקנת הקדמונים וחרם שלא להוציא לעז על המתים שהם שוכני עפר ורבים יתמהו וכו' וכו'.

אור זרוע: הלכות יום הכיפורים: סימן רעז: בעזרת משפיל ומרים. אתחיל ערב הכפורים. < צד > [א] ערב יום הכפורים מנהג לטבול ולבקש מחילה כל מי שחטא לחבירו, כדאשכחן ברב דאזל לגבי ההוא טבחא במעלי יומא דכפורי וגבי ר' חנינא תריסר מעלי יומא דכיפורי.

והראיה שטובלין מדאמר במדרש ר' תנחומא סוף פרשת ואתחנן שמע ישראל וגו' רבנין אמרי אבל ביוה"כ שהן נקיים כמלאכים אומרים אותו בפרהסיא ואמרי' בפדר"א בפרק מ"ו ראה סמאל שלא מצא חטא בישראל ביוה"כ ואמר לפני הקב"ה רבש"ע יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת מה מלאכי השרת יחופי רגל אף ישראל כן ביוה"כ מה מלאכי השרת אין להם קפצין אף ישראל כן עומדים על רגליהם ביוה"כ מה מה"ש אינם אוכלים ושותים אף ישראל כן ביוה"כ מה מה"ש נקיים כך ישראל נקיים מכל חטא ביוה"כ מה מה"ש שלום ביניהם כך ישראל שלום ביניהם ביוה"כ והקב"ה שומע עדות מפי קטיגור שלהם ומכפר על המזבח ועל המקדש ועל הכהנים ועל כל הקהל מקטן ועד גדול. ומדקאמר שישראל נקיים דהיינו שטבלו [ש"מ] שכן מנהג בישראל לטבול בעיוה"כ ומיכן כמו כן סמך לאותן שעומדים ביוה"כ כל היום

ומדקאמר שיש לישראל שלום ביניהם ביוה"כ ש"מ שכך הוא רגילות, ומנהג ביוה"כ לכל מי שחטא לחבירו שמבקש ממנו מחילה בעיוה"כ ויהיה כל יוה"כ שלום ביניהם דומיא דמלאכי השרת.

ובמדרש שובה מצאתי יתברך שמו של הקב"ה ויתעלה זכרו שהוא מחבב את ישראל ותיקן להם עשרת ימי תשובה שאפילו יחיד עושה בהן תשובה מקבלין תשובתו כתשובת ציבור

לפיכך צריכים כל ישראל להחזיק בתשובה ולעשות שלום בין איש לחבירו ולמחול זה לזה בערב יוה"כ כדי שיתקבלו תשובתן ותפילתן לפני הקב"ה בחיבה ובשלום ואהבה יתירה.

בתנחומא פרשת ו'ה' פקד את שרה, ילמדינו רבינו אם יהיה קטטה בין אדם לחבירו באיזה צד מתכפר לו ביוה"כ כך שנו רבותינו עבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר שבינו ובין חבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה אר"י בן דורמסקית זה סימן יהיה בידך כל זמן שאתה מרחם על חבירך יש לך רחמים ואם אין אתה מרחם על חבירך אין לך רחמים ומה יעשה א"ר שמואל בר נחמני יביא עשרה בני אדם ויעמידם שור' אחת ויאמר להם קטטה היתה ביני ובין פלוני והלכתי לרצותו ולא קיבל עליו והקב"ה רואה שהשפיל עצמו מרחם עליו שנאמר ישור על אנשים וירצהו ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי אם עשה כן מה כתיב אחריו פדה בשלום נפשו מעבור בשחת.

ובירושלמי דפ' יום הכפורי' שמואל אמר ההן דחטא לחבריה צריך למימר ליה סרחית עלך [ואין קבלות הא טבאות] ואי לא אייתי בני נש ומפייס ליה קומיהון הה"ד ישור על אנשים וגו' [וכו'] מת צריך מפייסיתיה על קבריה ומימר לו סרחית עלך וה"נ אמר' בפרקין ואם מת (א"ר יוסף אמר ר' אבהו) [א"ר יוסי בר חנינא] מביא עשרה בני אדם ומעמיד לו על קברו ואומר חטא חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני זה ומסיים בירושלמי התם במה דברים אמורים בשאר עבירות אבל המוציא שם רע על חבירו אין לו מחילה עולמית:

[ב] נהגו הקדמונים שבקהילות ריינוס שאומרי' שתקנת הקדמונים וחרם שלא להוציא ש"ר על המתים שהן שוכני עפר, ורבים תמהו מה ראו על ככה ואמר מורי רבי' אב"י העזרי כי כווננו להגדה דרבי תנחומא דגר' פרש' ואתחנן אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע כל הכעס עלי למה וכו' עד חטאת כו' עונות אמרת שלח נא ביד תשלח, ומאז באתי אל פרעה, לא ה' שלחני, אם בריאה יברא ה', שמעו נא המורים, הנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים, [וכי] אברהם יצחק ויעקב אנשים חטאים היו שאמרת לבניהם כך, אמר לפניו ממך למדתי שאמרת את מחתות החטאים האלה בנפשותם, א"ל הקב"ה אני אמרתי בנפשותם ולא באבותם:

ספר חסידים: סימן יא: אין חסיד אלא מי שעובר על מדותיו. כשבאין בני אדם בפניו < צה >

אשר חטאו ועשו לו שלא כהוגן, ועתה מתחרטים ומבקשים מחילתו ממנו, ומה שיש בידם לתקן מהמעוות אשר עשו הם מתקנים, ועל אשר לא יוכלו לתקן מתחרטים ומבקשים מחילתו ואומרים לקבל דין עליהם ככל אשר יגזור עליהם, וכשרואה זה אשר בידו לעשות להם רעה ולהשיב להם גמולם מוחל להם בלב שלם ואינו עושה עמהם רעה, מפני זה נקרא חסיד שנאמר (ירמיה ג יב) שובה משובה ישראל וגו', ולא אפיל פני בכם כי חסיד אני. וכן בני יעקב כשחטאו ליוסף מחל להם ולא שלם להם גמולם, וזה שורש החסידות שצריך לעשות לפנים משורת הדין בכל דבר שנאמר (תהלים קמה יז) וחסיד בכל מעשיו.

ברית עולם לחידי"א: וכן בני יעקב כשחטאו ליוסף מחל להם וכו' יש להעיר שאם כבר מחל להם יוסף איך אמרו רז"ל למ"ד והוא חדר דגלות מצרים היה בעבור חטא מכירת יוסף וגם גזרת המן אמרו במדרש רבה שהיה בחטא מכירת יוסף ע"ש. עוד אמרו עשרה הרוגי מלוכה באו עשרה שבטים בגלגול וקבלו ענשם וגם לפי מאי דמסיק רבינו מהרח"ו ז"ל דהעשרה הרוגי מלוכה היו עשרה טיפין דאודריקו מיוסף אלא שהשבטים באו בעיבור הא מיהא הי"ל צער גדול. וכל זה קשה דאין אחר מחיל' יוסף כלום וכבר מחל להם מחילה גמורה ולמה נענשו כל כך ונראה דהשבטים חטאו בשתים חטאו עם יוסף וחטאו גם כן עם ה' במכירת יוסף באיזה חטאות הן בענין עצמו בן במה שפגמו ביסוד הן מחילול ה' שהיה לעיני פרעה והמצריים אף שיש לצדד כי לא ידעו הדבר על מתכונתו והו' קרוב לודאי שאמרו לפרעה כי גנוב גנוב מעכו"ם שראוהו בשדה שהיה הולך יחידי וגנבוהו ומכרוהו ומ"מ לא יבצר שאיזה מהם ידע או הבין וא"כ מה שמחל יוסף הצדיק אהני על מה שחטאו לו דוקא אבל אכתי פש גבייהו מה שחטאו לשמים ומשו"ה נענשו כי הקב"ה מודקדק עם חסידיו כחוט

השערה והם מפלאות תמים דעים.
 =וע"ע שר"ת חיים ביד לגר"ח פאלאג'י לקמן ?? ??
 =ובפירושו שומר הברית כתב: מה שחטאו לשמים וכו' עמ"ש רבינו סי קנ"ב וסי' תקע"ג ומה שכתבתי בעניות
 שם.

סימן מד: ...לשון הרע מספר בגנות של חבירו אפילו דבר אמת. וגם משל הדיוט הוא. מי שהוציא שם רע על חבירו או חרפו בחרפות שלא היה חשוד בה ולא הכיר אדם בה מעולם וזה גילהו אין עונו מתכפר מפני שאינו יכול לתקן את אשר עתו ואינו יכול להחזיר חרפת חבירו וזה שאמר שלמה בחכמתו פן יחסדך שומע = (משלי כה י). וכן שנו בתלמוד ירושלמי, מי שסרח על חבירו תחילה והלך וביקש ממנו מחילה פעם שני' ולא קבל ממנו יעשה שורות של בני אדם ויפייסנו בפניהם הדא הוא דאמר (איוב לג כז) ישור על אנשים [וגומ'] ויאמר חטאתי לפלוני והרי נחמתי. ואם עשה כן פדה נפשו ממות דכתיב בתרי' פדה נפשו (מרדת שחת) [מעבור בשחת]. אמר ר' יוסי הדא דאמר באותו שלא הוציא ש"ר על חבירו אבל הוציא שם רע אין לו מחילה עולמית.
 רבינו חזון על זה לקמן בסי' תרי"ג בתו"ד, ושם חתם עד כאן העתקתי מספר שיסד רבינו סעדיה גאון.

סימן תרלא: ראובן שהוציא שם רע על צדיק, ומתחלל שם שמים שמאמינים, ובא ראובן וביקש מחילה משמעון ומחל לו, צריך ראובן לומר שקר דברתי עליו, ואם כבר הלכו השומעים למדינת הים, אין לראובן מחילה עולמית, ומועלת לו שמחל, מלנקום מהרה נקמה מראובן:

ומי שאומר טובה על הרעים, ואומר על רמאי נאמן הוא, והאמינו לרמאי, וכפר, כאלו גזל ששיבח את הרמאי, ועוד מדבר שקר תרחק (שמות כג ז) שאומר לרע טוב. אר"ש בר נחמני משום ר' יוחנן מצוה לומר לשון הרע על בעל מחלוקת, שנאמר (מ"א א יד) ואני אבא אחריו ומלאתי את דבריו:

סימן תקצח כתיב (קהלת יב יב) ויותר מהמה בני הזהר כי אמרו מי שגזל מאחד מחמשה ואינו יודע ממי גזל לא יצא ידי חובת שמים עד שיתן לכל אחד ואחד. וכתיב (ויקרא ה כג) והשיב את הגזילה אשר גזל, כיון שאמר גזילה למה אמר אשר גזל, אלא אם באותו יום שגזל השיב אין להוסיף יותר עליו, ואם לא השיב באותו יום או שבוע או באותו חודש או יותר צריך להוסיף על הגזילה כפי מה שהיה מרויח מעת שחסרו עד שהשיב לו, ויאמר אותו אדם לפי מה שיודע לשער (אותו) עסק [אותו] האיש כמה היה יודע להרויח באותו גזל מן עת שנחסר עד שהשיב.

ולכד מזה יחשוב הצער אע"פ שכל זה לא הצריכתו תורה אבל לצאת ידי שמים צריך לחשוב הצער שהרי החובל חייב בחמשה ובושת היא עצבון כך בכאן ידע כמה צער לנגזל כי יש אדם שיש לו מאה ליטרין ואינו חושש בליטרא שגזלו ויש אדם שיש לו אלף ומצטער על שלקח לו באותה ליטרא מאותו שיש לו הרבה מעט יותר ממנו. ויש שיש לו מעט ואם לוקח ממנו מצטער הוא בחסרון מאכלהו ומשקהו כי קודם שגזלו ממנו היה אוכל ושותה ומעדן ולובש ועתה חסר ומצטער כל זה צריך לחשוב הגזלן צער שגורם לו ולכל הנסמכים עליו וחסרון העידונים שגרם להם לתת להם כפי מה שגורם ולפי הנגזלים כמו שאמרו הכל לפי המבייש והמתבייש וגם לקבל דין בגופו אם חודש או שני חדשים יתענה כמנין הענויין. וכסף שנשאר לו אפי' טורחו לא יחפוץ לקבל וגם מוסיף משלו כנגד התענוגים שנהנה מאותו ממון ועינויין נגד התענוגים ועליו נאמר זדונות נעשו לו כזכיות.

סימן שס: החובל בחבירו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל שימחל צריך הנחבל שיבקש עליו רחמים שנאמר (בראשית כ יז) ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וכן אתה מוצא ברעי איוב (איוב מב ח) ואיוב עבדי יתפלל עליכם וכתוב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו.

ספר היראה: לרבינו יונה: סימן קעו: ואל תשכב בלילה וקטטה לך עם אדם, אך לך ותרצה אותו עד שיתפייס, ואף אם חטא לך, בקש ממנו פיוס ולא תאמר הוא חטא לי עליו לבוא לפייסני, כוף יצרך ולך אליו, למען לא יגבה לבבך ותהיה מתועב בעיני הבורא שנאמר (משלי טו ה) תועבת ה' כל גבה לב.

אורחות חיים: להרא"ש: סימן סב: אל תחזיק כעסך עם חברך יום אחד, ותכנע לפניו לבקש ממנו מחילה קודם. **סימן קי:** אל תחשוב עוון למי שבא להתנצל לפניך, אם באמת ואם שקר.

חיבור התשובה: למאירי: מאמר א' פרק ח: לבאר בו דרך כלל התנאים אשר בהם תשלם התשובה... [עמ' 183] וכבר התפרסם בתנאי התשובה שהם ארבעה: הראשון, החרטה והוא התאוננות האדם והיות לבו נשבר ודוה על מה שעשה, והשני, הוא היותו גומר בדעתו בתשובתו לכל ישוב עוד לעולם להוסיף לחטוא בדבר אשר זדו רעיוניו עליהם אשר שב עתה מהן, והשלישי, הוא ההתודות לשם עליו ובקשת הסליחה ממנו, ואלה השלשה הם בכל העבירות. והתנאי הרביעי, הוא בחלק עבירות שבין אדם לחבירו והוא השבת הדבר לאשר גולם והפיוס בדברים לאשר הקניטם או בישם...

שם פרק י: [עמ' 194] לבאר התנאי השלישי והוא ההתודות לשם על מעשיו. מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם... [עמ' 197]... והודוי נכלל במילת 'ומודה'... והוא ג"כ מן התנאים שהם בכל חלקי העבירות, הן שבין אדם למקום הן שבין אדם לחבירו עם כל חלקי העבירות כולם, יצטרכו אל ההתודות לשם, לא שיעלה על לב החוטא שיספיק לו בחלק עבירות שבינו לבין חבירו בהשיבו את העושה ואת הגזילה וכן אם חבל שיתכפר לו אחר ששלם מה שהדין עליו לשלמו, וכן אם הקניטו וביישו שיתכפר לו אחר שיפייסנו וימחול לו מבלי שיצטרך התודות לשם על החטא, אבל כל זמן שיעבור על שום דבר, הן עשה הן לא תעשה הן מלקות הן כרת הן מיתה הן קרבן הן זדון הן שגגה וכל ענין שיהא צריך תשובה, חייב להתודות לשם כשישוב מן העבירה ההיא.

ומצות הודוי מפורשת בתורה בפרשת נשא... והנה שבפרשה זו נכללו עבירות שבינו לבין חבירו כעין הגזילה והעבירות שבין אדם למקום כענין שבועת שקר... וכן החובל בחבירו או שהזיק את ממונו או שהקניטו, אע"פ שכבר שלם לו ופייסו עד [עמ' 198] שנתרצה לו חבירו, אין מתכפר לו עד שיעשה תשובה ויתודה כמו שכלל כל זה באמרו מכל חטאת האדם והתודו, וודוי זה שהוא ודוי דברים כאמרם ז"ל שצריך להתודות בשפתיו מה שגמר בלבו, הוא הדבר הכללי לכל העבירות עם שני הכללים אשר הזכרנו...

שם פרק יא: [עמ' 202] לבאר בו התנאי הרביעי והוא השבת הדבר לאשר גולם וחמסם והוא בחלק עבירות שבין אדם לחבירו לבד.

רחצו הזכו הסירו רוע מעלליכם... [עמ' 204] והיה מזהירם על כל זה ר"ל בהשבת הגזלה להם והפיוס על מה שחבלום או גזלום, וזה ממה שהוא בחק תשובת עבירות שבינו לבין חבירו, והוא מה שיעכב את התשובה, שאם חבל בחבירו או גזלו אין מתכפר לו עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו, ואע"פ שהחזיר לו צריך לבקש ממנו מחילה על מה שצער, וכן אם הקניטו בדברים או ביישו וחרפו שאין בזה השבת ממון, וצריך לפייסו מלבד ההתודות לשם על העון ההוא.

וזה אמנם יתבאר ממה שאמרו במס' יומא (פה:) את זו דרש ר' אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו, עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, פירוש עם התשובה כמו שיתבאר, אבל עבירות שבין [עמ' 205] אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את הברו, זהו לשון המאמר, ודקדוקו מאמרו לפני ה', כלומר שלא הבטיח

כפרה בתשובה לבד עם מה שצריך לה אלא בחטאים אשר לפני ה', והוא מה שבינו לבין המקום, אבל לא מה שבינו לבין חבירו עד שירצה את חבירו.

ובכלל רצוי חבירו ששייב לו את אשר חמסו או שירצהו עד שימחול לו הממון, שאם מחלו אצלו הרי הוא כמי שהחזירו, וכבר התעוררו ז"ל (ב"ק צה.) להשתדל להעיר הנגזל היות מתנהג ומנהיג עצמו למחול תמיד לגזוליו את אשר כבר גזלוהו כדי להמציא להם תשובה ושלא ימנעוהו מזה חמלת הממון, ואף גם זאת בהיות הגזול מחזיר לו גזלו השתדלו עמו ר"ל עם הנגזל שלא לקבל אלא אם כן היתה הגזלה קיימת, ואע"פ שהאריכו הרבה בדיני השבת גזלה, הוא למי שאין הנגזל רוצה למחול או שאין הגזול מתעורר לשוב ולהחזיר אלא בעשוי ב"ד, שתקנה זו שלא לקבל מיד הנגזל אלא גזלה קיימת לא היתה אלא על מי שמתעורר לשוב מאליו ולמכור מה שיש לו כדי להשיב את גזלו .... וכו'.

[עמ' 206] ושם התבאר גם כן במי שמת פתאם ולא הספיק להחזיר שאין השבתו מעכבת תשובתו אחר שהיתה התשובה עם כל גדריה בלבו ושהיה בלבו להחזיר, והוא שאמרו שם בקצת דברים שהיורש חייב להחזירם 'משום כבוד אביו', ופרשנוה שם בשעשה האב תשובה אלא שלא הספיק להחזיר, וכל שכן במי שאין לו די השיב לנגזלו ולנחמסו אחר שהתשובה גמורה בלבו ושהוא מתאונן ונשבר על זה ומוצא בדעתו שכבר היה משיב להם אם היתה ידו משגת, וכן שהוא גומר בדעתו להשיב להם כשתשיג ידו, שאין השבתו מעכבת התשובה אחר שהיא שלימה בגדריה ותנאיה¹⁷.

...נמצא מכל מקום לפי מה שכתבנו שאם מחל הנגזל את גזלו הרי הוא כמי שמחזיר וכבר הוא נכלל בענין עד שירצה את חבירו,

[עמוד 208] ובכלל רצוי חבירו גם כן לפייסו על מה שצערו אע"פ שהחזיר לו את ממנו, כמו שיתבאר ממה שאמרו במסכת בבא קמא (צב.) אע"פ שנותן לו אינו נמחל שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך, וכן אמרו שם כל אלו שאמרו דמי בשתו הן אבל צערו אפילו הביא כל אילי גביות אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת האיש וגו'.

וכן העידו אף מקניט את חבירו בדברים שצריך לפייסו כמו שיתבאר ממה שאמרו במסכת יומא (פז.) אמר ר' יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו שנאמר בני אם ערכת לרעך וגו' עשה זאת איפה בני והנצל לך התרפס ורהב רעך, אם ממון יש לך בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים, ר"ל לבקש הימנו מחילה לפייסו.

וראוי לחבירו גם כן להיות נוח לו ולמחול לו כמו שאמרו במסכת בבא קמא מנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם על אבימלך והיא המדה המיוחסת לבני עמנו כמו שאמר על הגבעונים על אשר לא רצו למחול ולהתפייס והגבעונים לא מבני ישראל המה.

ומכל מקום אם נעשה לו אכזרי ולא רצה למחול מביא שורה של שלשה בני אדם ומבקשים הימנו בכך, לא רצה מביא שניה ושלישית, לא רצה מניחו והולך. והר"ם ז"ל כתב שזה שלא מחל אחר כל זה ההשתדלות הוא החוטא, ואם היה זה שלא רצה למחול רבו של זה אין לו שעור למעלה אלא הולך וכו' לפניו עד עולם עד שימחול לו.

ואם מת אותו שהקניטו או שבישו או שצערו בגזל ובחמס או בצער אחר בכל צד שיהא צריך לפייסו, ומת קודם שיפייסו לו, צריך המקניטו או המבישו שיביא עשרה בני אדם ויעמידם על קברו ושיאמר חטאתי לשם ולפלוגי זה שעשיתי לו כך וכך, זה יתבאר ממה שאמרו במסכת יומא אמר ר' יצחק וצריך לפייסו בשלשה שורות של שלשה בני אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי. והנה שהזכיר שלשה

17. חיבור התשובה: ==חידוש שאם עשה כל מה שביכולתו להשיב הגזילה או הממון שנתכפר לו, ולקמן הבאנו עוד מחברים בענין זה ==חובות הלבבות ==שאלת יעבץ

מיני ודוי, כי אמרו ולא שוה לי כבר בארנו (לעיל פרק ד) היותו ודוי על העדר ממנו נתיבה שוה, ?? רוצה בו ולא נתיבה שוה לי. וכן בארנו באמרו וישר העויתי שהוא תאר על האדם הישר ששמהו בנעוה ?? ונקלה בהקלותו אותו.

וכן אמרו שם ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לה' ולפלוני זה שחבלתי בו, ואמרו שם גם כן אמר ר' יוסי בר' חנינא כל המבקש מטוי מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלשה פעמים שנאמר כה תאמרו ליוסף אנה שא נא,

ומה שכתבנו בענין רבו שמפייס לו עד שיתרצה לו, יתבאר ממה שאמרו שם רב הוה פסיק סדרא קמיה דר' אחא ר' חייא אמר ליה הדר לרישא, אתא ר' שמעון ברבי יהודה אמר ליה הדר לרישא, אתא ר' חנינא אמר ליה הדר לרישא, איקפד רב, אמר כל מאן דליעול אמר לי הדר לרישא, חלש דעתיה דר' חנינא, אזל רב לקמיה תליסר מעלי יומא דכפורי ולא אפייס, והקשה בעל התלמוד על זה והאמר ר' יוסי בר' חנינא כל המבקש מטוי מחבירו אל יבקש יותר, ואעפ"כ אין ראוי לרב להיות אכזרי בזה אבל שראוי לו למחול על כבודו יותר משלשה פעמים, ותרץ רבו שאני, והוא להיותו מיוחד מאד לכבודו ולקבל התנצלות ולמחול מיד.

וכבר בא התימה שם על ר' חנינא ע"ה איך בא לידי אכזריות כזה עם דעתו מאמר כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו, וזה מן הראוי ומדה כנגד מדה, והוא מאמר חכמי המוסר על מי שיקשה לבו על אשר חטא לו אמרו על זה זכור כי לא ירוחם מחר מי שלא ירוחם היום, וכבר אמרו ז"ל הדבק בדרכיו מה הוא וכו', ואמרו גם כן למי נושא עון למי שהוא עובר על פשע, וזה רצה באמרו כי ירבה לסלוח ר"ל שלא ישיב ידו מלקבל כל חוטא בשובו כמו שבא נוסח התפילה אתה נותן יד לפושעים וימניך פשוטה לקבל שבים, וזה רצה גם כן באמרו יחל ישראל אל ה' כי עם ה' החסד והרבה עמו פדות. (סוף הפרק).

< ק > **אורחות חיים:** ר"א מלוניל: דין כיבוד אב ואם אות ה: ואם אדם יודע שחטא לחבירו

אל יתבייש ממנו לשאול לו מחילה ואפילו הוא נחשב לגדול וחבירו לקטן כי כולנו בני איש אחד נחנו: וכן מצינו רב שהיה גדול הדור שהלך לבית ההוא טבחה בערב יום הכפורים לפייסו. וכ"ש שיש לאדם לבקש מחילה מחבירו דאית ליה מלתא בהדיה דאפילו נתן לו כל ממון שבעולם אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה שנאמר ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך, ומנין שלא יהיה המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל בעדך וחייה. וידוע יהיה לכל אדם שאם לא ימחול אין הקב"ה מוחל לו שנאמר נושא עון ועובר על פשע למי נושא עון למי שעובר על פשע. וכן מצינו בר' אליעזר הגדול שירד לפני התיבה ואמר כ"ד רננות ולא נענה. בא ר' עקיבא וירד אחריו אמר אבינו מלכנו ונענה יצתה בת קול ואמרה לא מפני שזה גדול מזה אלא שזה מעביר על מדותיו. ואם לא מחל בפעם ראשונה יבקש ממנו מחילה עד ג' פעמים ויותר אל יבקש.

ואם מת יביא עשרה בני אדם על קברו ויאמר חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה שעשיתי לו כך וכך. וישתטח על קברו ואם כהן הוא שאסור להשתטח ישתטח רחוק ד' אמות ויאמר חטאתי וכו'. ירושלמי אמר ר' יוסי הדא דתימא בשאר עבירות אבל במוציא שם רע אין לו מחילה עולמית:

< קא > **רבינו ירוחם:** תולדות אדם וחווה נתיב ו חלק ג דף מט טור ד והמקניט חבירו אפילו

בדברים צריך לפייסו ואם יש לו ממון ממנו בידו ישיב לו ואם בדברים יבקש ממנו מחילה בג' חבורות של ג' ג' בני אדם ויבקש ממנו מחילה ג"פ ולא יותר ודוקא לחבירו אבל לרבו יבקש עד שיפייסנו ואם מת קודם שיבקש ממנו מחילה פי' מחבירו מביא י' בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לה' אלוקי ישראל ולפלוני זה שחבלתי בו. כ"ד דברים מעכבין את התשובה ואלו הן

ספר המנהגות: (רבינו אשר מלוניל): כ: ומחייבי כל ישראל שירצו את חבריהם שאם לא ירצו אותם לא ימחול להם הב"ה, והרי תנן בפרק החובל אע"פ שהביא כל צאן קדר אינו נמחל לו עד שירצה את חבירו, ואם חבירו לא ימחול לו נקרא אכזרי שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים, וידענו שאברהם רחמני היה, ומי שאינו עושה כן אינו מזרעו, וכיון שאינו מזרעו הוא אכזרי באמת, שנאמר ונתן לך רחמים ורחמך, כלומר כשיתן לך האל רחמים שתרחהם על הבריות הוא ירחם עליך כאשר נשבע לאבותיך שהיו רחמנים, ואמרו כל המעביר על מדותיו מעבירין על כל פשעיו, וצריך כל אדם שיפייס את חבירו אחר שמחל לו שיתפלל לפני הבורא יתע' שימחול לחבירו, כמו שעשה אברהם לאבימלך, ושמעתי שעל זה נענשו ישראל על מכירת יוסף על שלא התפלל יוסף בעבורם שימחול להם הב"ה.

פסקי ריקאנטי סימן תקנו: נקימה ונטירה לא שייך אלא בדבר ממון כדאמרין ביומא (כג.) ובתורת כהנים אבל בשאר דברים לא. וביומא אמר דת"ח שביזוהו בפרהסיא נוטר בלבו ולא ימחול עד שיבקשו ממנו מחילה ואם מחל ה"ז נענש, וכן מי שהוציאו עליו שם רע לא ימחול עד שיבקשו ממנו מחילה, אבל בשאר דברים שאדם מתקוטט עם חבירו מידת חסידות הוא להעביר על כל פשעיו, וכשיעלה על מטתו יאמר הריני מוחל לכל מי שציערני היום כמו שהיה אומר אחד מן החכמים שרי ליה מארי לכל מאן דמצערן (מגילה ??):

ר"ח אור זרוע: דרשות סימן לד זבחי אלקים רוח נשברה וגו', אמרו רבותינו כל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן שנאמר זבחי אלקים, זבח לא נאמר אלא זבחי, וכן כל הקרבנות בכלל זבח הן. לב נשבר ונדכה אלקים לא תבזה וכל מי שהוא דכא לב הקב"ה אינו מבזהו ושוכן אצלו וזהו שאומר בפסוק אחר אשכון את דכא, ומגביה את דכא אצלו לא נאמר אלא אשכון, כביכול שירד ממעונה ושוכן אצלו וכן אתה מוצא וירד הש' על הר סיני שלא הגביה ההר למעלה אלא היטה שמים ושמי שמים וירד [עלין] לפי שהיה שפל רוח.

מכאן שמכו לבקש מחילה ביום הכיפורים איש מחבירו ואפילו הגדול מקטן כי ההוא דרב הוה גדול בדורו והלך לבקש מחילה מקצב אחד, פגע ביה רב כהנא א"ל להיכן, א"ל לבקש מחילה מקצב, א"ל אתה הולך להרוג נפש אחד מישראל שיכשל הקצב אם תבקש ממנו אעפ"כ הלך ובקש ממנו ומחל לו לאחר זמן הלך הקצב לקצב בשר ונשל הברול מן העץ והרגו. לכן כל אדם יבקש מחילה מחבירו וכן המוחל לא יהא אכזרי מלמחול. א"ר יוסי סימן זה יהא בידך, אם אתה מוחל ומרחם יש לך מרחמים מן השמים, אבל המוציא שם רע על חבירו אין לו מחילה לעולם, וחרם קדמונים הוא שלא להוציא שם רע על המתים.

===צ"ע אם יש חידוש בכל הקטע, כי חלק מדבריו הם העתקת סמ"ק וירושלמי ????

מנהגי מהר"ש (מנוישטט) סימן ריד: [בתוך הלכות ששיכות ליום כיפורים...] ויש לאדם לבקש מחילה מחבירו, כי דברים שבין אדם לחבירו אינם נמחלים אא"כ שיבקש ממנו מחילה. ולמוציא שם רע אין לו תקנה אפילו במחילה. וחרם הקדמונים שלא להוציא לעז על המתים.

ואותם החנפים ההולכים בסרביל ארוך ומיטרון שלהם משונה לפניהם, ונראים כחסידים ועושים נבלות, מצוה לגלות פשעם ברבים, כי הרואה אותם עושים דברים מגונים חושב בליבו ודאי זה הוא חסיד, ואי לא ידע שהיתר כה"ג לא היה עושה, ונפיק מיני' חורב'. ולכך אותו שאינו מגיד עליו יש בו משום חילול ה'.

שם סימן שלג: עוד דרש, שמי שמבקש מחילה מחבירו ופשע נגדו צריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה. =עיי' ב"ח מג"א ועוד אחרונים לקמן

מנהגי מהרי"ל: הלכות ליל יום כיפור: [ד] דרש מהר"י סג"ל דכל אדם יבקש מחילה < קו > מאת חבירו אם עשה לו מאומה, הן בדיבור או במעשה. ואם אין מוחל בינו לבינו, יביא ג' בני אדם ויבקשהו בפניהם, ואם אין רוצה בפעם ראשון, ישנה או ישלש. ואם עדיין העיז פניו מלכפר לו יביא עשרה בני אדם ויעמידם שורה אחת לפניו ויאמר בפניהם חטאתי אל פלוני ואין רוצה למחול לי, וילך לו. אז הקב"ה רואה שהוא השפיל עצמו לפניו ומרחם ומוחל וסולח לו.

ובשלש מיני רצויין ירצנו כדאשכחן גבי יוסף דאמרו (בראשית נ"ז) אנא שא נא. והמ? בוקש למחול לא יהא אכזרי מלמחול, כי איך יעיז את פניו מלמחול, הלא הוא עמד ומבקש כל היום מאת אדון כל למחול לו עונותיו. כ"ש וכ"ש ובן בנו דכ"ש דהוא ימחול לחבירו באשר הוא אנוש רימה ותולעה. וידע אדם אם הוא אכזר מלמחול גם הקב"ה אינו מוחל לו, דכתיב (מיכה ז יח) נושא עון ועובר פשע. למי הוא נושא עון, למי שעובר על פשע.

נימוקי מהר"ם מירזבורק: (ח) דין מרת פנינה שעברה על גזירת רבותינו שנדו על כל מי שמוציא לעז על מלכה שארבע פריצים קצצו את

קליעותיה לגנאי וחלקם נוחי נפש מי יתיר ולכך תשב בנידוי ל' יום, ואע"ג דעבד ואשה פגיעתן רעה היינו משום דאין להם מה לשלם, אבל מידי דבושת שיכולין לעשות בגופו הוה הכתוב אשה לאיש לכל עונשין שבתורה.

ומה שאמרה על אביה של מרת רישקא שהמיר ונקבר בתועבה הרי יש כתבי מרבתי שעשה תשובה ומת יהודי, לפיכך עברה על לא תונו וגו', אם היה בעל תשובה אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, ודברה על שוכני עפר כו', ולכך תלך על קברו עם עשרה אנשים ותאמר נעניתי לך. והיתה חייבת מלקות אך דטבא עבדי ליה תשב מחוץ לבית הכנסת ח' ימים ואותם ל' יום שהיא בנידוי תשב במקום אחד ז' ימים ובמקום שני ז' ובמקום שלישי ז' ימים והמותר במקומ', ויש לה לבקש מחילה ממנה תוך בבית הכנסת של נשים ואם בעלה לא יחפץ שתתבזה אשתו בב"ד בנידוי וירצה לפדות בממון אז יעשה כאשר ישיתו עליו פלוני ופלוני ופלוני:

(יא) דין אחד אומר לחבירו שהיה רוצה לפנות על קברי אבותיו אם יש עדים ראוי ליענש עונש גדול, וילך לג' קהלות לבקש מחילה וגם במקום שנקבר אביו יבקש מחילה בבית הקברות מאביו בעשרה ואם אין עדים ישבע ויפטר, אמנם לעיל כתבתי שפטור בלא שבועה:

(יד) דין ראובן קרא לשמעון הורנוזון, ר"ל בן זונה, והשני העיד שאמר לו ממזר, לא נחלקה עדותן בכך דיש בכלל מאתים מנה והרי הן מצטרפין כאילו יש שני עדים שאמר לו הורנוזון, וענין קריאת הורנוזון אין דין עליו דבן הזונה קאמר אימור אמתו? ? זינתה בעלמא אי נמי היתה פנוייה, אך להכזיב? ? עצמו ולהשתטח על קבר אמו, אמנם לפעמים יש להחמיר לפי המבייש והמתבייש, ובטמא ובשאר חירופים אין בהם דין אלא מוטל על המחורף לפייס חבירו וכשאינן עדים בחירופין אין להשביע עליהם אפילו היה בהן דין, ומה שאמרו שצריך לילך על קבר הנחרף היינו דווקא כשהוא קבור בסמוך כגון בעיר ששייכים לה ושולחים שם מתיהם לקבור אבל אם הוא קבור במרחקים לא אלא דיו שישלח שם שלוחו ויקח שני עדים מן העיר שהקבר שם וילך על קברו ויבקש מחילה בשם המחורף:

תרומת הדשן: פסקים וכתבים סימן ריב: כפרים עם נרדים הוא אהובי ידידי הח"ר זיינווי"ל כ"ץ. אשר דרשתני על תרי ספיקי דדינא, לפום ריהטא אשיב

לך ולא בהסכמת דעתי כלל כי אם כמראה לך מקום. הראשון שהוציא ראובן שם רע על שמעון ואשתכח שיקרא. נראה לע"ד דאינו חייב כלל לפייסו בממון, דהכי פסקינן בהדיא פ' החובל (צא) ביישו בדברים פטור, ומוכח מן האשירי לשם דהוצאת דבה ושם רע בכלל

ביישו בדברים, אע"ג דכתבת דירד לחייו שהורע חזקתו גרמא בעלמא הוא וגרמא בנזיקין פטור, ולא דמי כלל למסור דבדבוריה מקלא קלי וק"ל. אמנם באשירי כתב פ' החובל דמנדין אותו עד שיפייסנו כראוי, ונראה לע"ד שאין בזה מדה קבועה לבעלי הוראה היאך משערינן הפיוס, אלא לפי ראות עיניהם לפי הענין ולפי הזמן ולפי המבייש והמתבייש. ואם ירצה שמעון שלא להתפייס כלל ולנטור לו איבה אין איסור בזה כדאיתא בסמ"ג במצות תשובה דמייתי ירושלמי, אהא שלא יהא המוחל אכזרי הא דתימא שלא הוציא עליו שם רע אבל הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית, וטעמא רב אית ביה לע"ד, דדילמא איניש שמע באפוקי קלא בישא ולא שמע בפיוסו, ולא נפיק להא האי גברא מידי חשדא.

שם סימן שז: שאלה: ראובן היה ש"ץ בקהל אחד, בא שמעון והוציא עליו שם רע של ניאוף וסלקוהו הקהל לראובן בשביל הוצאת שם רע של שמעון ושכרו ש"צ אחר. אח"כ נמצא ונתברר שדברי שמעון שקר הם וכזב ומחמת שנאה הוציא שם רע על ראובן, והקהל לא רצו להחזיר את ראובן לש"צ מפני שכבר שכרו אחר ולא יכולים לסלקו, וע"י כך הפסיד ראובן מחייתו כי לא מצא להשתכר במקום אחר ותובע לשמעון דמי בושתי ודמי הזיקו שקבל מהוצאת השם רע עליו, חייב שמעון לשלם או לאו?

תשובה: יראה דאע"ג דשמעון לא עשה טוב בעמיו וגדול עונו, על אשר הוציא שם רע על בר ישראל שהוא כשר ונקי בדבר, וצריך כפרה גדולה ומנדין אותו עד שיפייס את ראובן כראוי כמו שאבאר לקמן. ואם ירצה ראובן שלא למחול לו כלל ולניטור לו איבה לעולם, על כך אינו עובר על מה שהזהירו חז"ל שלא יהא המוחל אכזרי, כדאיתא בסמ"ג בהלכות תשובה דאמר בירושלמי פ' החובל הדא דתימא דצריך למחול בשלא הוציא עליו ש"ר, אבל הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית ע"כ. אבל מ"מ מן הדין אין לחייב את שמעון לתת ממון לראובן בשביל כך, והכי איתא פ' החובל במערבא אמרי משמיה דר"י ב"ח זאת אומרת ביישו בדברים פטור. ונראה דלאו דווקא ביוש דברים בעלמא אלא אפילו הוציא ש"ר עליו נמי דינא הכי הוא, מדכתב שם אשירי דר"ש גאון כתב דאף על בושתי דברים מנדין אותו עד שיפייסנו כראוי לכבודו, וכתב אשירי עליו דכן מסתבר דיותר יש בושתי בדברים מחבלה, דאין לך דבר גדול מהוצאת לשון הרע ודבה על חבירו עכ"ל. אלמא דבהכי איירי תלמודא דביישו בדברים פטור,

ואין לחייבו לשמעון לשלם לראובן מה שהזיקו והפסידו שכרו, שהרי מחמת הוצאת ש"ר שהוציא עליו סלקוהו מהיות ש"ץ, והוא אינו מוצא עוד להשתכר ונראה דהאי גרמא בעלמא הוא, וגרמא בנזיקין פטור. וא"ת ע"כ דינא דגרמי הוא וחייב, כדתנן בפ' האומנין /ב"מ ע"ה/ השוכר את האומנין והטעו זה את זה אין להם זע"ז אלא תרעומות, --חסר כאן הרבה בדיני גרמא וגרמי --

ובמילי דשכיחי תקנו לחייב ובמילי דלא שכיחי פטרו הגורם. וא"כ איכא לפלוגי שפיר טפי דהתם בשוכר האומנין מילתא דשכיחי הוא שבעה"ב חוזר בפועלים וגורם להם שיתבטלו, אבל בנ"ד גרמא דבטילה כה"ג לא שכיחי כלל, שיוציא אחד ש"ר דשקר על חבירו ויחזיק דבריו בש"ר גדול כזה שע"י כך יסלקוהו הקהל ויאמינו לדבריו. אמנם נראה דאע"ג דמדינא לא יתחייב שמעון כמו שביארתי, מ"מ אם רצו הב"ד וקנסו כדי לעשות גדר וסייג ולסכור פי דוברי שקר ומוציאי ש"ר הרשות בידם, כפי מה שנראה להם צורך לפי הענין וכן משמע בתשובת הרא"ש וכן ראוי לעשות.

מהר"י ווייל: סי' כ"ח שלומך יסגא לעלם, אהובי הח"ר מרדכי והח"ר יצחק יצ"ו, וגם כי איני כדאי להודיע עניותי במקום עשירות, באתרא דכהנא רבה דכל רז לא אניס ליה, מ"מ בשביל השלום אדון בקרקע מן הצד אבל דין תורה לא ידענא.

ראובן הנעלב שתבע משמעון עלבוננו שהכה אותו על ראשו ופצעו שהדם היה שותת ממצחו על פניו. והעד רבי ישראל העיד שראה שהכה שמעון לראובן על ראשו שיצא הדם ממצחו על פניו עד הסנטר. וכן העיד ר' מרדכי שראה שרץ רבי שמעון אחר ר' ראובן והכה עליו שהדם יצא ממנו, ושמעון בעצמו הודה בדבר רק שטען שלאחר שהכה ראובן אשתו חרה אפו והכהו על ראשו שהדם היה שותת ממנו. והנה מתוך העדות מוכח, שההכאה זו היתה קודם שהכה ראובן את אשת שמעון.

שמעון לא טוב עשה בעמיו ופשיעה גדולה פשע, דאמרינן פרק ארבע מיתות אמר ריש לקיש כל המגביה ידו על חברו נקרא רשע שנאמר ויאמר לרשע וגו', הכית לא נאמר אלא למה תכה אע"פ שלא הכהו נקרא רשע, אמר זעירא א"ר חנינא נקרא חוטא שנאמר אם לא לקחתי בחזקה וגו', רב הונא אמר תיקצץ ידו שנאמר וזרוע רמה תשבר וגו', רב הונא קץ ידא, רבי אלעזר אומר אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר איש זרוע וגו'. אלמא אפילו בהגבהה בעלמא, אפילו בלא הכאה, דיינינן ליה בדינא רבה, וכ"ש היכא שעשה מעשה, וכ"ש היכא שהכהו על ראשו עד שיצא הדם מתוך כח המכה, ומכ"ש הכא ששמעון אחז את העץ בשתי ידיו, והכה ראובן על ראשו מכה רבה במקום סכנה, שהדם היה שותת ממצחו עד סנטרו, ודאי הכהו בכל כחו ועשה כל אשר זמם, ולא היה חש על ספק שפיכת דמים להכות זקן בלי חמלה בהכאה גדולה כזה. ואם הזקן הוא בן שבעים עבר גם על מצות עשה מפני שיבה תקום וגו', דהלכתא כאיסי בן יהודא דאומר כל שיבה במשמע.

דינא דהאי גברא שמעון לקרותו רשע, ופסול לעדות ולשבועה, עד שישוב, כדאיתא במרדכי פרק החובל, אפילו בהגבהה בעלמא, ומכ"ש על המעשה הרע. ויש בידי תשובת מהר"ח חיים שאמר וז"ל: על אחד שאחז חברו בגרונו, ושלף סכין עליו, ויאמר ארוץ גולגולותיך, דעו שכל רבותי שווין בזה, שהמגביה ידו על חברו נקרא רשע, ופסול לעדות ולשבועה, עד שיעשה תשובה הניכרת לרבים, ואף על פי שלא הכהו, כ"ש זה שתפס בגרונו והרים אגרופו עליו ורצה לדוקרו בסכין, ואם היה במקומינו היינו מלקין אותו, עכ"ל. אלמא אף על פי שלא עשה מעשה, אפ"ה מחייבו מלקות, מכ"ש בנדון דידן ששמעון עשה מעשה. וז"ל רבינו יודא חסיד: המכה את חברו, יבקש ממנו מחילה, וילקה על אשר הכהו, ולא יגביה ידו על חברו עוד עכ"ל. וכיון דרב הונא קץ ידא אפילו בהגבהה בעלמא, או בהכאה כל דהו בלי פצע וחבורה, אם כן גבי נדון דידן, דנחת גברא נפשיה לספק נפשות, כדמוכח מתוך מעשיו, לית נגר ובר נגר דיפטריניה ממלקות.

ודינא דהאי גברא שמעון במלקות ומחילה. ביום הכניסה ילך על הבימה לאחר קריאת התורה, ויאמר בלשון זה בקול רם: חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי ראובן והרבייתי אשמה שהכתי ראובן בעץ על ראשו עד שהיה דמו שותת מעל מצחו עד סנטרו. חטאתי עויתי פשעתי ואני מבקש מאת השם יתברך שימחול לי, וגם אני מבקש מראובן שימחול לי. ולאחר כך באותו יום בין מנחה למעריב קודם שיאמרו והוא רחום, ילקה בב"ה. וכן משמע באורח חיים להלקות בין מנחה למעריב כדי לומר לאחר המלקות והוא רחום. וגם ממון יתן, ויתכפר לו, כמו שכתב מהר"ם אחד שקרא לחבירו ממזר, במרדכי שכתב מהר"ם וז"ל: יקבל עליו תשובה בתענית, ובמלקות, ובממון, וטוב לו.

והממון שיתן אין בידי קבלה ברורה על זה כמה סך הממון רק שמעתי על פי השמועה שמהר"ר יעקיל מאיגרא היה מחייב פעם אחת לאחד שהכה חברו שיתן להמוכה שליש מכל אשר לו, אבל גופא דעובדא לא ידענא, לכן איני דן אחריו. רק נ"ל שאם ראובן הוא עני, אז יתן לו שמעון זקוק כסף. ואם הוא עשיר, אז יתן זקוק כסף לעמילי תורה, ע"פ מהר"ר אברהם כ"ץ יצ"ו. וכן יש בידי תשובה ממהר"ר יצחק ב"ר חיים ז"ל שדן כך מאחד שתלש חברו בשערו ליתן זקוק כסף כדפרישית לעיל. ולאחר שיקיים שמעון כל הא דלעיל, אז הוא בכלל הכשרים לעדות ולשבועה. ומה שכתבתי שיתן זקוק כסף, היינו דווקא אם אין מנהג במדינתכם אבעלי זרוע המכים חבריהם, אבל אם יש מנהג במדינתכם, אז עשו כמנהגכם.

ומה שטען ראובן ותובע משמעון, שאמר לבנו לקללו, מזה יצא שמעון נקי, ואין לחייבו בשביל זה. מ"מ נראה, אם הבן הוא גדול, אין שליח לדבר עבירה. ואם קטן הוא, פסק הר"ם הלוי באשר"י פרק קמא דב"מ כרב סמא, דלא אשכחן שליח לדבר עבירה אלא בחצר. ועוד הא לא קילל הבן דלא הוזכר בשום עדות שקלל אותו, ואם כן מאיזה טעם לחייבו.

< קיא > סי' קמז [בתוך תשובה ארוכה עיי"ש ומובא כאן בשביל מש"כ בסדר בקשת מחילה]... ועל דאפיקת על מה"ר זעליקמן ועל משפחתו קלא דממזרות בפה וגם שרמזת עליהו בטענות. תלך על קברו של אביו ושל אמו של מה"ר זעליקמן ותבקש מחילה ותאמר כך בלשון אשכנז (איך הוון מה"ר זעליקמן איין ממז' גהיישן דאמיט הוון איך פוגע ונוגע גוועזן אן הנ"ר אברהם ז"ל כבוד אונ' זיינס ווייפא מרת מינא ז"ל חטאתי עויתי פשעתי איך ביט דען בורא דש ער מירש מוחל זייא אונ' דאער נוך הנ"ר אברהם ז"ל אונ' בור מינא ז"ל) ר"ל קריתי למה"ר זעליקמן ממזר ובזה פגעתי ונגעתי בכבוד הר' אברהם ז"ל ובכבוד אשתו מרת מינא ז"ל. חטאתי עויתי פשעתי אני מבקש מהבורא ית' שימחול לי כל עונותי. ואח"כ אני מבקש מחילה מהר"ר אברהם ז"ל ואשתו מרת מינא ז"ל שגם הם ימחלו לי ואצל המחילה יהא מי שיחפוץ מה"ר זעליקמן.

ובעון שנוקשת באמרי פיך על המסירות שעשית ושאמרת שמה"ר זעליקמן אינו רב כו' ועל שאמרת שהקהל הם בחרם וקהל גרים לא איקרי קהל. ועל שאמרת לא ראיתי אדם שקלל עצמו כו'. ועל שזלזלת בהדיינים ובמקצת עדים ועל שפרקת ממך עול הדין המבוארים בתקנותינו ונעשית סרבן. תלך על המגדל בין אשרי ולמנצח ותאמר כך בלשון זה [-] כאן חסרים המילים באידיש...]. שמעו רבותי עשיתי מסירות ולא קיימתי הסכמות הרבנים שחתמתי גם אני עמהם. ופגעתי בכבוד משפחת מה"ר זעליקמן וגם בכבודו שאמרתו אינו רב כי נער קטן יודע יותר ממנו ובזה פגעתי בכבוד הרבנים שסמכו אותו לרב. וגם דברתי נגדו ונגד הקהל ונגד הדיינים ונגד העדים דברים רעים שלא כנכון. חטאתי עויתי פשעתי אני מבקש מהבורא ית' שימחלו לי עונותי וכן אני מבקש מהרבנים שסמכו מה"ר זעליקמן וגם מה"ר זעליקמן והקהל והדיינים והעדים שכולם ימחלו לי על כל עונותי. ומחילה זו תעשה באולמא ובקושטניץ ובנורנבערק.

ועל ששמת פניך כחלמיש וסרבת במאמר הדיינים והשליש והוצרכו מה"ר זעליקמן וסיעתו לשלוח אל רבותינו שכפו אותך לעשות דין על פי מאמר הדיינים. כל ההוצאות שהוציא מה"ר זעליקמן וסיעתו על זה תשלם להם. וכאשר פסק דין זה יבא לאולמ"א יודיעו לך. ואח"כ תוך ג' ימים תעשה המחילה על קברם של הנ"ר אברהם ז"ל אביו של מה"ר זעליקמן ושל מרת מינא ז"ל אמו של מה"ר זעליקמן כמבואר לעיל. המלקות יהא תוך ג' ימים אחר שיודיעו לך פסק דינינו וכן המחילה האחרת תעשה תוך ג' ימים באולמ"א ותוך ל' יום תעשה המחילה בקושטניץ ובנורנבערק לאחר שיכלו ימי הנידוי וההוצאות תפרע ג"כ תוך ל' יום.

◊ פרק ד: אחרונים (א) ◊

ים של שלמה: ב"ק פרק החובל: סימן סג. דין אע"פ ששילם דמי בשתו צריך לבקש ממנו מחילה והמוחל לא יהא אכזרי, והוצאת שם רע אין לו מחילה

עולמית, ודין המגביה ידו על חבירו בלי הכאה

מתניתין (צב) אע"פ שהוא נותן לו דמי בשתו. אין נמחל לו, עד שיבקש לו. שנאמר ואתה השב אשת איש וגומר, ומניין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי, שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך וגומר. תנו רבנן, כל אילו שאמרו דמי בושתו. אבל צערו, אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו, עד שיבקש ממנו. שנאמר, ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא, ויתפלל בעדך, ועניין הפיוס, שצריך לבקשו עד שימחול לו. ואם לא רצה לקבל פיוס, אפרש אי"ה בפרק בתרא דיומא.

ואמרין בירושלמי דהחובל (ה"ז). א"ר יוסי, הא דאיתמר שצריך למחול, באדם שלא הוציא עליו שם רע. אבל באותו שהוציא עליו שם רע, אין לו מחילה עולמית. וכן כתב במהרא"י (תרומת הדשן <?>) הלכה למעשה בסימן רי"ב, ונתן טעם לדבר, וז"ל: וטעמא רבה אית ביה לע"ד, דדילמא איניש שמע באפוקי קלא בישא, ולא שמע בפיוסא, ולא נפיק האי גברא מידי חשדא. וכן הביא הסמ"ג (עשין טז). ומ"מ נראה, שמדת ענוה וחסידות הוא, שיכול לכוף יצרו, ולמחול במחילה גמורה, אף שהדבר קשה...

◊ פרטי דינים בבקשת מחילה, ונוסח הבקשה

ים של שלמה: ב"ק פ"ח סימן מא...ונראה דה"ה רקק בפניה ולא הגיע הרוק צריך פיוסי, וכן כתב בא"ז מי שרקק בפני אשת איש אפילו לא הגיע הרוק

בפניה ולא נגע בה אפ"ה צריך לפייסה במחילה ותעניות. וכתב עוד שם שכה"ג יבקש מחילה מן הבעל וממנה וימחלו לו ע"כ. ויפה הורה מאחר שהבעל מצטער בפגמה ויש לו בושת בבשתה כאשר מוכח בירושלמי עיין בפרק שור שנגח את הפרק סימן ט"ז.

שם סימן מה...ואם נמצא בדין שבחנם חושדו, יקבל עליו באמונת שמים שהיה סובר כך ולא עשה כדי להקניטו, ואח"כ מחויב לומר בפני אותם האנשים שהיו אצל המריכה רבותי כך הייתי סובר ולבי אנסי אבל עכשיו יצא זכאי בדין וא"כ אמרתי עליו שלא כדין ומבקש אני מחילה מה' י"ת וממנו, בלשון זה שכתבתי לא פחות ולא יותר.

שם סימן מ"ט: דין לפדות המלקות בהוצאת שם רע, ואיך להחמיר עליו בפיוסים, ואם שנה בחטא ואם שילש וכו'.

נמצא כתוב בתשובות בשם גדולים (מוזכר גם בשו"ת מהרש"ל סי' ק"א ד"ה עוד אעתיק) שיכולים המחויבים לפדות המלקות בה' זהובים ריינו"ס, ומנהג הלכה, ואפילו בע"כ של המתבייש. בפרט מאחר דהמלקות מדרבנן. ואותה הקצבה יתנו למתבייש. והנה רגילים המתביישים ליתן אותו ליד הדיין לצדקה עניי הבחורים. ולפעמים הדיין אומר וצדקה תהיה לנו. ולא עוד אפילו המתבייש עני בכל [מכל] מקום פוסק הדיין אותה הקצבה להספקה וזה המתבייש די לו במה שראה נקמה במחרפו ע"כ שותק. אבל אם היה נותן לו הדיין היה לוקח לעצמו

כדין תורתנו. וגם לפעמים מפתים הדיינים למתביישים ואמרים אין נאה לך ליקח מחמת שהוא גנאי וקלון כמנהג הגוים, אבל בדין תורתנו לא יש צד עון וקלות בזה.

לכן אומר אני שאותו הדיין ומורה אסור ליקח לעצמו כלל ואדרכא יאמר לו למה אתה מבזבז ממנו בכדי. ואם זה המתבייש על כל פנים אינו רוצה באותו קנס מכל מקום לא יקח הדיין לעצמו כלל רק יאמר לו לחלק לבחורים שלו מיד המתבייש או לאיזה עניים שירצה המתבייש כי הברירה בידו. אבל לא יגע לידו כלל משום חשדא בפרט בעו"ה בדורות הללו שכולם נחשדו באוהבי כסף הולכי אחר הבצע ע"כ יגדור הדיין בעצמו לעשות לפנים משורת הדין. ואני מזהיר וגוזר לכל הרואים בספרי ששום דיין לא יקח אותם הקנסות שהן מדין תורה לעצמו אלא כעין שפירשתי, אם לא מה שקונסין הציבור ליחיד ע"ד להסיע קיצתן יכול הרב [ל]קבלו ולעשות עמו כפי הצורך, אבל מה שהוא פסק משום דינא והוא קנס קצוב לא. ואם המתבייש עני מחויב המביישו שיפתה את העני שיקח לעצמו.

ומכל מקום לא נקי המבייש בזה שפדה עצמו מן המלקות מאחר שלא קיים הדין לאמיתו, ע"כ צריך לפייסו יותר ויאמר בב"ה ביום הכניסה הראשונה קודם הוצאת ס"ת מן הארון בלשון זה: שמעו רבותי כי חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוגי שפשעתי וסרחתי נגדו, כי כל הדברים שדברתי על פלוגי הם שקר וכזב ומרוב כעסי דברתי כדי להכעיסו על כן אני מבקש סליחה ומחילה וכפרה מה' אלהי ישראל ואחר כך מפלוגי שימחול לי על כל מה שפשעתי נגדו ודיו.

ואף שלכאורה היה ראוי להקדים האדם הנמחל לה' ית' דאם אתה מקדים ה' ית' הוה מחזי כתפילת שוא לפי שכל העבירות שבין אדם לקונו הקב"ה מוחל חוץ ממה שבין אדם לחבירו א"כ כבר ביקש מחילה ופיוס מחבירו, א"כ משום זה היה ראוי להפך נוסח המחילה ולומר חטאתי לפלוגי ולה' אלהי ישראל וכו' ע"כ מבקש אני מחילה מפלוגי ומה' אלהי ישראל וכו', אבל מ"מ בכל הנוסחאות שראיתי בספרי הפוסקים לא מצאתי אלא כמו שכתבתי, ואין זה כתפילת שוא מאחר שאין זה המחילה תלוי הכל ברעת הנמחל דהא כשהעמיד עליו ג' שורות בני אדם ואינו מוחל לו שזהו פשוט שכבר יצא אפילו ידי שמים, אלמא כשעשה המבייש לפי דינו המוטל עליו יצא, ואם כן היכא שמכין עצמו לכך ולבקש את חבירו ולפייסו מיד הקב"ה מוחל לו אפילו אי חבירו לא מחיל לו.

ועוד נוכל לומר דלב בית דין יודע שכל בר ישראל מותר על זה שיזכור להקב"ה ומוחל על כבודו, ותולה הכל בהקב"ה שם הקב"ה ימחול לו ק"ו אני עבד משועבד לה' ית' איך לא אמחול. ומה אין לשנות נוסח המחילה כלל. צא וראה מנבוכדנצר שהיה עולה לגדולה בעבור שהיה מוחה מלהקדים חזקיה מלך ישראל להקב"ה כדאיתא בחגיגה (??) וא"כ איך ח"ו נוכל להקדים חול לקודש.

ויש רשעים שמוסיפים מילות זרות במחילה על רמאות כדי להוסיף עוד חטא על פשע, על כן יהיה כל מחילה ופיוס מפי הש"ץ מילה במילה מפני הרמאים.

ואם אותו במבייש מוסיף בחטא וחוזר לסורו ומוציא עוד שם רע, בין לזה הראשון בין לאיש אחר, בין שם רע ראשון בין שם רע אחר, אזי יוסיפו עליו במחילה לפי ראות עיני הדיין. ולפעמים מחמירים עליו ונותנים לו ב' נרות בידו בשעת המחילה כנ"ל מאחר ששנה בחטא. סוף דבר יש לב"ד להוסיף עליו או לפחות לפי האדם והשעה. ואם חוזר בפעם השלישי א"כ הוא משולש בחטא אזי אין מניחין לפדותו כלל מן המלקות אלא ילקה בב"ד ודיו א"ל שהוא בר אורין שאין ראוי למלקות. מ"מ הדיין יחמיר עליו ליקח ב' נרות צבועים שחורים בידו לאוושא מילתא או כה"ג דבר שהוא מכוער בעיני אנשי המקום. ויש מקומות לבקש מחילה בסדין. ואם יחזור בפעם רביעי אזי אין לו תקנה בעולם רק במלקות, ואם אין כח ביד הב"ד להלקות אזי יכריזו עליו בב"ה ברבים שהוא פסול לעדות ולשבועה, וכל דבריו הם ככלב המנבח וכמשתין בקיר, ולכל מי שיאמר עוד שם רע יהיה בעיניו

כאילו נובח בו הכלב, ולא יתנו עליו דין יותר, ואם יש כח ביד הדיין להפרישו מן הציבור לגמרי מה טוב ומה נעים.

◊ במוציא שם רע על שוכני עפר

< קיד >

שם סימן נ: דין איך להחמיר על הפוגע בכבוד שוכני עפר וכו'.

מי שפיגם בכבוד שוכני עפר אפילו לא אמר לו בהדיא אמך עשתה כך וכך אלא קראו בן ממזרת ואמו מתה, או קראו ממזר בן ממזר, או אפילו בן ממזר לבד ואביו מת, וכל כה"ג, אין לו די בזה המחילה ופיוס הנ"ל, אלא יקבץ מניין בני ברית אנשים חשובים וילך על קברו יחף, כן נמצא כתוב. אפילו אם הוא בתוך ג' פרסאות ויבקש מחילה מילה במילה על קברו כנ"ל.

ויש פוסקים שאין צריך לילך על קברו וכן מצאתי כתוב וז"ל: אם מביישין את האדם אחר מותו אין צריך לילך על קברו ולבקש ממנו אלא במקום שמביישין אותו. וראייה מפרק ב' דיומא (כב) 'אמר רב נחמן בר יצחק ואימא כבן שנה מלוכלך בטיט ובצואה, אחזי ליה סיוטא (פי' פחד) בחלמא, למחר אמר נעניתי לכם עצמות שאול בן קיש מלך ישראל'. ולא מצינו שהלך רב נחמן על קבר של שאול, וכן פסק מה"רר יחיאל ז"ל, ע"כ בפסקי מרדכי קצר.

ורחוק הוא בעיני דא"כ לדבריו לא צריך שום תשובה ותעניות וק"ו מלקות רק די במה שאמר נעניתי וכו'. ומהר"ם החמיר בפוגע בכבוד שוכני עפר יותר מאילו חיים, וכן נכון כאשר כתבתי לעיל. ועוד הלא נדון דידן אין דומה כלל למעשה דיומא, חדא דהתם קרא קדריש ותורה היא וללמוד היה צריך ולא דרך שם רע סיפר. וגם קצת הסברא היתה נותנת שלא האריך במלכותו ולא קיבל ה' תפילתו ועל פי סברתו אמר. וכן החכמים שבקשו למנות שלמה ע"ה אף שטעות היה בידם מכל מקום לבם היה נוטה לזה ולא השגיחו בדיוקנו של דוד, ובכמה נסים עד שחזרו במופת ובידיעה שלימה, ק"ו בענין זה. ועוד הלה בלשון דילמא אמר, דלעיל מיניה דרש רב הונא שאול בן שנה במלכו מה בן שנה בלא חטא אף שאול בלא חטא מתקיף לה רב נחמן בר יצחק ואימא כבן שנה וכו'. כלומר אין הכרח הפסוק. ועל מה שהראוהו לו מן השמים סיוטא בחלמא, משום כבודו של שאול, והוא גם כן אמר נעניתי וכו' משום כבודו להראות למלמידיו שהיה צדיק גמור. אבל מי שמוציא שם רע להדיא פשיטא שצריך להחמיר ולהחמיר.

ואם הוא רחוק יותר מג' פרסאות די לו בזה שהוא שולח שליח על אותו הקבר, ושם יקבץ מנין השליח, ויאמר הנני השליח של פלוני מודה ברבים איך שהמשלחני מבקש מה' אלהי ישראל כנ"ל. וכן מצאתי בתשובות.

וגם כן נמצא כתוב שאסור לבן למחול על כבוד אבותיו ולהעביר על מדותיו אם לא במילתא דיליה ולא במילתא דאבוה ואמיה, כמו שמסקינן בפרק קמא דקידושין (?). הכא תורה דיליה בתמיה, פי' רש"י מאחר שהכבוד תלוי בתורה אינו יכול למחול כלל. ומכל מקום אם עמד בדין עם אחד מהבנים אין צריך לעמוד יותר עם שאר אחים.

ואם זה הפלוני הפוגם בכבוד שוכני עפר חוזר לסורו בפעם שנית צריך להחמיר עליו לפי ראות עיני הדיין בפיוסים יותר מבפעם הראשון וישב במקום האבלים ז' ימים או יותר או ילבש שחורים.

מצאתי כתוב: מי שאומר לחבירו שרוצה לפנות על קברי אבותיו שהשיב המורה שצריך לילך לג' קהילות ולבקש שם מחילה ואח"כ על הקבר, והחמיר מאד, ולי נראה שלא להחמיר יותר ממי שפוגם בשם רע כמו שכתבתי.

◊ בנוסח הבקשה ועוד

< קיז >

שו"ת מהרש"ל: סימן קא: [בתוך דבריו]: ...ועכשיו [אברר] את שאילת' על האי אליקים המחורף שקרא לר' ראובן נאדליר ושנה בחטא ואמר בשרוב

לשונו הרע שרוצה לברר עליו דומה למרגלים שרצו לברר ולאמת את דיבתם רעה, ע"כ משפטו חרוץ להלקותו בבית הכנסת ביום הכניסה הראשונה ויקרא עליו והפלא ה' את מכותיו זכר למלקות דאורייתא, ואח"כ יכריזו עליו שנלקה ע"י ב"ד שפסקו עליו על מה שהוציא ש"ר, ואם יבקש לפדות המלקות יתן ל"ט זהובים ליד כמ"ר ראובן דהיינו פדיון מספר המכות.

ויבקש מחילה בלשון הזה: שמעו רבותי כי חטאתי לה' אלהי ולכמ"ר ראובן שפשעתי וסרחתי נגדו כי כל אותן הדברים שדברתי על ר' ראובן הם שקר וכזב ומרוב כעסי דברתי כדי להכעיסו ע"כ אני מבקש סליחה ומחילה וכפרה מה' אלהי ישראל ואח"כ מפלוני שימחול לי על כל מה שפשעתי נגדו, ודיו.

ואף שלכאורה היה ראוי להקדים האדם הנמחל לה' דאי אתה מקדים ה' הוה מחזי כתפילת שוא לפי שכל עבירות שבין אדם למקום הקב"ה מוחל חוץ ממה שבין אדם לחבירו אלא א"כ כבר בקש מחילה ופיוס מחבירו א"כ משום זה היה ראוי להפך נוסח המחילה ולומר חטאתי לפלוני ולה' אלהי ישראל כו' ע"כ מבקש אני מחילה מפלוני ומה' אלהי ישראל כו', אבל מ"מ בכל הנוסחאות שראיתי בספרי הפוסקים לא מצאתי אלא כמו שכתבתי,

ואין זה כתפילת שוא מאחר שאין זה המחילה תלוי הכל בדעת הנמחל, דהא כשהעמיד עליו ג' שורות בני אדם ואינו מוחל לו שזהו פשוט שכבר יצא אפי' ידי שמים אלמא כשעשה המבייש לפי דינו המוטל עליו יצא היכא שמכין עצמו לכך לבקש את חבירו ולפייסו מיד הקב"ה מוחל לו אפי' אי חבירו לא מחל לו, ועוד נוכל לומר דלב ב"ד יודע שכל בר ישראל מוזהר על זה שיזכור להקב"ה וימחול על כבודו ותולה הכל בהקב"ה שאם הקב"ה ימחול לו ק"ו אני עבד משועבד לה"י איך לא אמחול, ומשום הכי אין לשנות נוסח המחילה כלל. בא וראה מנבוכד נצר שהיה עולה לגדולה בעבור שהיה מוחה מלהקדים חזקיה מלך ישראל להקב"ה כדאיתא (סנהדרין צ"ו) וא"כ איך ח"ו נוכל להקדים חול לקודש.

ואם זה האליקים המחרף יוסיף מילות זרות במחילתו, כאשר יש רשעים שמוסיפים חטא על פשע בנוסח המחילה, ע"כ תהא המחילה על פי הש"ץ מילה במילה כאשר כתבתי.

ואח"כ תוך ז' ימים למחילתו יבא לכאן ויקח עשרה אנשים חשובים עמו מחשובי העיר לא אנשים פוחזים ויהיה הש"ץ והשמש עמהם בחשבון המניין וילך עמהם לבית הקברות, וכשיגיע לפתח בית הקברות ילך המחרף לבדו יחף עם בני הברית אשר אתו וילך על קברי אבותיו ויבקש ממנו מחילה בלשון הזה: שמעו רבותי כי חטאתי לה' אלהי ישראל ולר' ראובן שפשעתי וסרחתי כנגדו הרבה פעמים כי כל אותן הדברים שדברתי על ר' ראובן הם שקר וכזב ומרוב שיחי וכעסי דברתי ודברתי שקרים ודברתי כדי להכעיסו, ע"כ אני מבקש מחילה וסליחה וכפרה מה' אלהי ישראל ואח"כ מר' ראובן שימחול לי על כל מה שפשעתי כנגדו ודיו. דברי שלמה לורי"א.

◊ פירוט החטא לשיטת הרמב"ם / מחילה בלא הודעה לא הוי מחילה

מהרי"ט: ח"ב או"ח סימן ה: [בד"ה ההכנעה כיצד] ...ולענין אם צריך לפרסם את חטאיו, בפרק בתרא דיומא אמר רב יהודה רב רמי כתיב מכסה פשעיו לא יצליח וכתוב אשרי נשוי פשע, לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם, רב זוטרא בר טורנא אמר רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעברות שבין אדם למקום...

ונראה שהרמב"ם פסק כלישנא בתרא, שכן הרא"ש והרי"ף ז"ל לא הביאו לישנא קמא דכאן בחטא מפורסם, ומשמע להו דרב יהודה ורב נחמן כלהו אליבא דרב אמרו וכלישנא בתרא נקטינן. ומה שכתב ועזות פנים הוא אם גילה, דמשמע דתרתיה בעינן שיהא בינו למקום ובסתר, משכחת לה שעשה בגלוי במקום אחר אבל במקום הזה אינם יודעים בדבר, דללישנא קמא אפילו שבינו למקום היה צריך להודיע שכמו שנתפרסם בחטא יתפרסם בתשובה כמ"ש הראב"ד ז"ל, אלא שהרמב"ם פסק כלישנא בתרא.

ואי קשיא ללישנא בתרא דלא מפליג אלא בין אדם למקום לבין אדם לחבירו מנ"ל דבחיבורו צריך לפרסם לאחרים שלא ידעו, שכן משמע מדברי הרמב"ם ז"ל ומגלה עברות שבין אדם לחבירו לאחרים ואומר להם וכו', משמע שאותם אחרים לא ידעו בדבר, ולמה לו לגלות להם הא מתוקמא קרא דמכסה פשעיו לא יצליח שצריך לגלות היינו לחבירו שימחול לו.

ויש לומר דלא מוקמינן קרא בחבירו לבד, דלו לא צריך קרא, דפשיטא דלא יצליח דהיאך ימחול לו הא ידעינן דאפילו הביא כל אילי נביות שבעולם לא עלתה לו עד שיבקש מחבירו וימחול לו, ותנן מכל חטאתיכם לפני ה' עבירות שבין אדם למקום י"ה מכפר וכו'.

וכ"ת הא קמ"ל דאע"ג דחבירו מוחל לו סתם בלא הודעה סגי, ליתא, דודאי אין זו מחילה, דמי ידע דמחיל כדאמרינן גבי אונאה בפרק הזהב דבעי למימר ליה כך וכך הונאה יש בו כדי שימחול, אלא הכי קאמר שיודיע לרבים שישמעו שמכיר הוא שחטא באותם הדברים שעשה לחבירו וזהו הגילוי שכתב הרמב"ם כנ"ל¹⁸.

◊ נשבע שלא למחול לעולם האם השבועה חלה

שו"ת ב"ח: החדשות סימן מו מה ששאלת באחד שקפץ בפני הקהל ונשבע בס"ת בזרועו שלא ימחול לחבירו לא בעה"ז ולא בעה"ב והאיש ההוא לא שאל ממנו למחול לו ובקשת דעתי מהו. תשוב' האיש ההוא שנשבע שבוע' בפני רבים בחנם כי לדעתך יש לב"ד להענישו.

תשובה: לדעתנו אין עליו עונש כל עיקר כי אינו נקרא שבועת שוא שהוא שבועת חנם. ודוקא כשנשבע לאמת האמת על דבר שהוא ידוע לכל כגון על עמוד של אבן שהוא אבן או נשבע על שנים שהם שנים וכיוצא בזה אבל נשבע שלא ימחול לחבירו אין זה שבועת שוא שהוא בחנם לפי שהי' חושש פן יפצרו בו שימחול לו ולכך נשבע שלא ימחול לו. אלא שיש להסס ולומר שהוא בכלל נשבע לבטל את המצו' שהלא חייב אדם למחול לחבירו כשהוא מבקש ממנו מחילה אלא כשהוציא עליו שם רע אבל זולת זה אין רשא' שיהי' המוחל אכזר כדילפינן לה מאברהם כדאיתא בפרק החובל,

אכן לפי האמת אינו נקרא נשבע לבטל את המצוה אא"כ מפורש בתורה אבל מה שהוא מדרש חכמים ואיננו מפורש בתורה שבועה חלה עליו ואין זה נשבע לבטל את המצו' כמ"ש הר"ן, ועוד נ"ל דדבר זה הוא דומה למ"ש הרא"ש בתשובה שהנשבע לחלוץ ליכמתו אין זה נשבע לבטל את המצוה כיון דבדידי' תלה רחמנא (עיין בב"י אה"ע סי' קס"ה שכ"כ בשם תשובת הריטב"א) ה"נ אע"ג שמצוה הוא שימחול לחבירו מ"מ כיון דבדידי' תלה רחמנא אין לב"ד להיות נזקק לזה האיש להענישו. ליל ב' כ"ה כסלו שפ"ג לפ"ק תשובה זו היא מהב"ח

רמ"ע מפאנו: מאמר מאה קשיטה סי' נח: והנה מחילה לשון חכמים היא, כי הא דתנן לא יהא המוחל אכזרי, ועיקר תשמישה על האדם המוחל על עלבונו אעפ"י שהוא מצוי שיהא חבירו רב פשע כנגדו שהוא צריך להתחזק במדה זו, ומאד מאד זרזוהו והזהירוהו שלא יהא קשה לרצות ולא עוד אלא שיסיר כעס מלבנו לגמרי ויהא בו מדעת קונו ללכת בדרכיו ולהעביר על מדותיו, והכפרה תאמר על הזמן כי הא דתנן עברות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר וכן על שאר חלוקי כפרה או קרבנות ובגדי כהונה וכיוצא, אך הסליחה לא מצאנוה אלא לאדון הכל שבידו כח וגבורה לעשות זדונות כזכויות, ולפי זה אפשר לפרש המלה מלשון הצלחה שהצד"י והסמ"ך ממוצא א' כי עמו הסליחה והוא לבדו משתמש בשלשתם כרצונו, ולשון מחילה אין כמוה בכל המקרא ואמרנו כי הוא

18. מהר"ט: תשובה זו מוזכרת בכפות תמדים לעיל וע"ע מכתבו של הג"ר נפתלי מאמסטרדם <?> עיי"ש שמחלק בין דבריו לדברי מג"א סי' תרו.

מלה מורכבת מלשון מזה פשע ומן לא יחל דברו הוא אינו מוחל אבל אחרים מוחלין לו כי התר נדרים לחכם הוא עקירתם לגמרי אף כאן גבי פשעים התשובה השלמה שהיא פיוס גמור ותנאי הכרחי לה"א ראשונה גורמת מחייתם וחלולם בהחלט.

של"ה: מס' ראש השנה: הצעות לתשובה שלוש עשרה: יש לדעת, אם ציער את חבירו < ק"ט > אפילו בדברים, אפילו אם יתן לו מלא ביתו כסף וזהב אין לו מחילה עולמית עד שירצה את חבירו ומוחל לו. כדאמרין במשנה [בפרק החובל (צב, א) זה לשונו, אף על פי שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו וכו', שם תנו רבנן, כל אלו שאמרו דמי בשתו] פירש רש"י, כל אלו שאמרו סלע מנה ומאתיים וארבע מאות דמי בושת הם, אבל צער שדואג על בושתו אינו נמחל לון אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו וכו'.

וזה לשון רוקח בהלכות תשובה, המצער את חבירו בין בדברים בין בממון בין בחבלה בין בהכאה בין באונאת דברים, אין לו כפרה אם לא ירצה את חבירו ומוחל לו כדאמרין [בפרק החובל], ואפילו נתן לו כל ממון שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה. אמר ר' יצחק, המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו וירבה עליו רעים (יומא פז). ואמרין [פרק בתרא דיומא (פה:)], את זו דרש רבי אליעזר, מכל חטאתיכם לפני ה' וגו', עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר וכו'.

וזה לשון המיימוני בהלכות תשובה פרק ב' (הל' ט'), אין התשובה ויום הכפורים מכפרין אלא על עבירות שבין אדם למקום, כגון מי שאכל דבר אסור או בעל בעילה אסורה וכיוצא בהן. אבל עבירות שבין אדם לחבירו, כגון החובל את חבירו או המקלל את חבירו או גזול לו וכיוצא בהן, אין נמחל לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו, אף על פי שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאול לו ממנו שימחול לו, ואפילו לא הקניט את חבירו אלא בדברים צריך לפייסו ולפגוע בו עד שירצהו וכו'.

וגרסינן בירושלמי יומא שהעולב עצמו ילך לפייס הנעלב ולא על ידי אמצעי וכו'.

וזה לשון מנורת המאור בנר החמישי חלק ב' פרק ד', ואם החטא הוא בדברים שבגופו, אף על פי שישלם לו כל חיובו צריך לבקש ממנו מחילה, כדגרסינן במסכת בבא קמא פרק החובל, אף על פי שהוא נותן לו כו' עד שיבקש ממנו מחילה וכו', עד תנו רבנן, כל אלו שאמרו דמי בושתו, אבל דמי צערו אפילו נותן לו כל אילי נביות אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה, שנאמר ועתה השב את אשת האיש כו':

למדנו מכל זה, שהחטא שבינו לבין חבירו צריך לרצות את חבירו, ולא כמו שראיתי מקום שנהגו בערב יום הכפורים סמוך להתחלת שליח ציבור כל נדרי הולכים האוהבים זה אצל זה בבית הכנסת לבקש מחילה מחבירו, והוא לא שונא לו ולא מבקש רעתו, ויגיד עליו ריעו ויאמר לו כי לא ידע ממנו שום דבר רע מעולם כי אם טוב בהחלט, והנה אמת ושלוש נפגשו ומוחלים זה לזה במקום שלא היו צריכין מחילה, כי היה לבם שלם זה עם זה כל ימיהם לעולם. אבל השונאים זה את זה נשארים במקומן ואינם הולכים זה אצל זה, על דבר אשר לא קדמו אותו חבירו לילך אצלו בראש. ומי כהחכם יודע פשר דבר בין שני שונאים שהם חכמים בעיניהם וכל אחד חושב בדעתו שהוא צדיק בריבו, בל למד צדק מרב, דבמקום גדולתו שם נראה גבורת ענותנותו, ללכת אחרי האיש הטבח ההוא להוציא הדברים שיש עליו בלבו, אף על פי שהטבח חטא לו כמו שפירש רש"י שם במקומו, קל וחומר לכל אדם אצל השוה לו, וכל שכן לגדול הימנו, שילך אצלו לפייסו ויאחזנו ולא ירפנו, ובדברים ירצנו עד שיאמר אני יענה ויאמר סלחתי, כפי כן לבי:

יוסף אומץ: [לר' יוסף יוזפא שנת ?? סימן תתקפ"ט]: מנהג העולם שהולכים לאוהביהם < ק"ב > בערב יום כפורים לבקש מחילה ועל הרוב אינו לצורך כי לא חטא להם, ואם במשגה חטא להם לעיתים הלא על כל פשעים תכסה אהבתם ובודאי כבר סרה

קנאתם ושנאתם מעליהם ולא מן השם הוא זה. ודאי מנהג אבותינו תורה כי מי יודע מה דבלב רחמיה עליה, ולכן אין אני אומר שלא לילך אצל אוהבים, רק אל יבטלו על ידי כך המנהג שהוא ראוי ומחוייב שילך למי שיודע שבודאי הוא חטא לו ואם לא ירצה למחול לו ירבה עליו רעים או אפילו שהאחד חטא לו ילך אצלו כדי לעשות שלום ביניהם. ואגב זה נשתרבו המנהג ללכת גם לאוהבים ורעים, אבל מנהג דורות אלו שעושים מהטפל עיקר וכופרים בעיקר המחילה לשונאים. רע עלי המעשה.

מוכר בלבוש ושל"ה עיי"ש ==

של"ה: מס' ראש השנה: יסודות התשובה הדין התשיעי: צפהו זהב במקום הנחת פה פסול. < קבא > יתפרש לפי דרכינו כפי מה שכתבנו בהצעה י"ג, שאם ציער את חברו אפילו בדברים, אפילו אם ירצה לו ליתן מלא ביתו כסף זהב בשביל שלא יצטרך לבקש ממנו מחילה, אין נמחל לו העון עד שירצה את חברו ויבקש ממנו מחילה. וזהו שאמר כאן צפהו זהב וכו' במקום הנחת פיו, כלומר במקום שהוא מחוייב לילך אצלו ולפייסנו בנחת ובלשון רכה במאמר פיו ובמענה רך משיב חימה על מה שהכעיסו והקניטו בדברים, והוא בגאותו לא רצה לבקש ממנו מחילה. אפילו צפהו זהב, רוצה לומר אפילו רוצה לצפות אותו בזהב, כלומר שנותן לו זהב הרבה, אף על פי כן אינו נמחל לו העון עד שיפייסנו הוא בעצמו ולא על ידי שליח כמבואר בהצעה הנזכרת, כי בלשון חטא ובלשון יתכפר עונו, אם לא שחבירו מרוצה ברצי כסף:

סדר היום: סדר יום הכפורים: ...ואחר כך יתפללו תפלת ערבית של חול, ונהגו לברך < קבב > על החדש מפני שאנו דומים למלאכים וראויים להקביל פני שכינה, ולכן מתעכבים מלברך עד הלילה הזאת מן הטעם הזה, ונכון הוא:

אחר מוצאי יום הכפורים נהגו לפייס איש את חברו ולשאול מהם מחילה מכל שגיאות עוון שעבר ביניהם. טעם למנהג, משום שאין יום הכפורים מכפר אלא עבירות שבין אדם למקום ברוך הוא שכן כתוב לפני ה' תטהרו, מה שהוא מכס לפני ה' תטהרו, אבל מה שבין אדם לחבירו אינו מתכפר לו עד שירצה את חברו. ואחר שפייסו למקום ברוך הוא על עבירות שעברו לפניו בינו לבינם, מפייסין כל אחד לחבירו להיותם נקיים מה' ומישראל:

מסילת ישרים: פרק יא נקיות: ...כללו של דבר: השכור אצל חברו לאיזה מלאכה < קבג > שתהיה, הנה כל שעותיו מכורות הן לו ליומו, כענין שאמרו ז"ל (ב"מ נו) שכירות מכירה ליומיה. וכל מה שיקח מהן להנאת עצמו באיזה אופן שיהיה אינו אלא גזל גמור, ואם לא מחלו אינו מחול, שכבר אמרו רבותינו ז"ל (יומא פו): עבירות שבין אדם לחבירו, אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חב

קובץ שיעורים: בבא בתרא דף פה: אות שטו: מאי חומרייהו הכא לא אפשר בתשובה, < קבד > וקשה דא"כ אין זה חומר בהאיסור, דהא אם יודע למי יחזיר מהניא תשובה, ואם לא החזיר עדיין לא נגמרה תשובתו, וכה"ג גם גבי עריות אם לא שב כהוגן העבירה עודנה עליו, והרמב"ם כתב, שזה בינו לבין המקום וזה בינו לבין חברו, ושמה פירש כן בכוונת הגמ' הני לא אפשר בתשובה, היינו דבבין אדם לחבירו כל שלא פייס את הבירו אפילו הוא אנוס בכך לא הועילה התשובה גם על החלק שבין אדם למקום, כמו ביוה"כ דאינו מכפר עד שירצה את חב

פרק ה: טור ושולחן ערוך

(א) חושן משפט סימן תכ"ב

טור: חושן משפט: סימן תכב: אע"פ שהחובל בחבירו נותן לו כל ה' דברים אין מתכפר לו מן הצער של הבושת שביישו עד שיפייסנו שימחול לו, וכאשר יפייסנו לא יהא אכזרי שלא ימחול לו אלא כיון שיבקש ממנו פעם ראשונה ושניה ויודע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו ימחול לו וכל הממהר למחול הרי זה משובה ורוח חכמים נוחה הימנו.

בית יוסף: אף על פי שהחובל נותן לו כל חמשה דברים אין מתכפר לו וכו'. משנה < קנ > בסוף פרק החובל ויליף לה מדכתיב ועתה השב אשת האיש וכו': ומ"ש וכאשר יפייסנו לא יהא אכזרי שלא ימחול לו וכו'. שם במשנה ומנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר (שם) ויתפלל אברהם אל האלהים וכו' ונוסח הלשון שכתב רבינו הוא נוסח דברי הרמב"ם ז"ל בפרק ה' מהלכות חובל ועיין במה שכתבתי בסימן ת"כ (סעי' לג):

בית חדש: חושן משפט סימן תכב: (א) אף על פי שהחובל וכו' אין מתכפר לו מן הצער של הבושת שביישו וכו', כן צריך להיות, וכך הוא בנוסחאות המדוייקות וה"א בבב"א סוף פרק החובל (צב). תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי בושתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך, ופירש רש"י כל אלו שאמרו, סלע מנה ומאתים וארבע מאות דמי בושת הן, אבל צערו, שדואג על בושתו אינו נמחל לו עכ"ל. אלמא דעל צער של הבושת קאמר דאינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, ונפקא לן מדקא"ל רחמנא לאבימלך שיתפלל אברהם בעדו, דלא איצטריך, אלא ודאי דהכי קאמר תבקש ממנו שימחול לך על צערו שדואג על בושתו שלקחת מרשותו אשתו ותפייסנו כדי שיהא אוהבך ויתפלל בעדך: (ב) ומ"ש וכאשר יפייסנו לא יהא אכזרי וכו', כן כתב הרמב"ם פרק ה' דחובל בלשון שכתב רבינו וה"א במשנה פרק החובל:

ומ"ש אלא כיון שיבקש ממנו פעם ראשונה ושנייה וכו', נראה דכיון דבפרק יום הכפורים (פז) אר"י בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלשה פעמים שנאמר אנא שא נא, ודוקא חבירו אבל רבו מפייס ליה עד שמיפייס, לפיכך קאמר כאן דאל יתאכזר שלא ימחול עד שיבקש ממנו שלשה פעמים, אלא כיון שיבקש ממנו פעם ראשונה כשהוא חבירו, ופעם שנייה כשהוא רבו, ימחול לו מיד, שאף על פי שהוא רבו לא יצער אותו מלמחול לו עד שיבקש ממנו פעם שלישית ואצ"ל יותר משלשה עד דמתפייס:

דרכי משה: הקצר או"ח תרו: ... (ב) במרדכי דיומא (סו"ס תשכג) ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה א"ר יוסי בן דורמסקית סימן זה יהא בידך כל הימים שאתה מרחם על הבריות יש לך מרחמים ואם אינך מרחם על הבריות אין מרחמים

עליך ומה יעשה אמר שמואל יביא עשרה בני אדם ויעשה שורה ויאמר להם קטטה היה לי ביני ובין חברי והלכתי לרצותו ולא קיבל. והקדוש ברוך הוא רואה שהשפיל עצמו ומוחל לו (תנחומא (בוכר) וירא פ"ל, פסיקתא רבתי פל"ט). וכן כתב מהרי"ל (הל' ליל יוה"כ סי' ד עמ' שכה) דלאחר שהלך שלש פעמים ולא נתפייס עושה שורה זו.

וכתב עוד המרדכי (שם) הדא דתימא בשאר עבירות אבל המוציא שם רע על חברו אין לו מחילה עולמית עכ"ל, וכן כתבו הסמ"ג (עשין טז) והגהות מיימוניות פרק ב' דהלכות תשובה (אות ט), וכן כתב מהר"י ווייל (סי' קצא וסי' קצב) דאין צריך למחול לו אם הוציא עליו שם רע אבל בשאר דברים לא יהא המוחל אכזרי, ועיין בחשן משפט סימן תכ"ב:

שולחן ערוך: שם סעיף א: החובל בחבירו אף על פי שנתן לו ה' דברים אינו מתכפר לו עד שיבקש ממנו וימחול לו, ואסור לנחבל להיות אכזרי מלמחול כי אין זה דרך זרע ישראל, אלא כיון שבקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה וידוע שהוא שב מחטאו וניחם מרעתו ימחול לו, וכל הממהר למחול הרי זה משובח ורוח חכמים נוחה הימנו. הג"ה: ועיין באורח חיים סימן תר"ו. אסור לבקש דין מן השמים על חברו שעשה לו רעה...

לבוש: סעיף א: החובל בחבירו אע"פ שנתן לו ה' דברים אינו מתכפר לו מן הצער והבושת שביישו עד שיפייסנו שימחול לו, שנאמר ועתה השב אשת האיש ויתפלל בעדך, כלומר השב לו אשתו ופייסהו על צערו ובושתו שהיה לו על ידך ויתפלל בעדך, ואז יתכפר לך וזולת זה לא תכופר עונך, וכשיפייסנו אסור לנחבל להיות אכזרי מלמחול לו, וכל שהוא אכזרי מלמחול אין זה מדרך זרע ישראל, אלא כיון שבקש ממנו החובל ומתחנן לו פעם ראשונה ושנייה וידוע שהוא שב מחטאו וניחם מרעתו ימחול לו, וכל הממהר למחול הרי זה משובח ורוח חכמים נוחה הימנו, שכן עשה אברהם אבינו ע"ה שנאמר ויתפלל אברהם אל האלקים וירפא אלקים את אבימלך, ועיין בלבוש התכלת סימן תר"ו <?>.

ערוך השלחן: חו"מ סי' תכב: סעיף א: החובל בחבירו אף על פי שנתן לו חמשה דברים שנתבארו מ"מ אינו מתכפר לו בידי שמים עד שיבקש ממנו מחילה, וכך שנו חכמים כל אלו שאמרו חכמים דמי בושתו אבל צערו אפילו הביא כל אילי נביות שבעולם אין נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה שנאמר ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך וחייה וממילא כיון שצוהו שיבקש מאברהם שיתפלל בעדו מסתמא בקש ממנו מחילה, ומדהצריך הקדוש ברוך הוא שיבקש כן ש"מ דבלא"ה אינו נמחל לו [מע"מ] והצער הוא מה שדואג על בושתו [רש"י], ואסור לנחבל להיות אכזרי מלמחול כי אין זה דרך זרע ישראל וכשבקש החובל ממנו מחילה פעם ראשונה ושניה ושב מחטאו וניחם מרעתו ימחול לו ואם לא מחל לו בשני פעמים יבקש ממנו פעם שלישית כמ"ש באו"ח סי' תר"ו, וכל הממהר למחול ה"ז משובח ורוח חכמים נוחה הימנו:

סעיף ב: יראה לי דבחבלות די כשבקש ממנו מחילה אף בינו לבין עצמו, אבל בתרופים וגדופים אם חרפו ברבים צריך לבקש ממנו מחילה ברבים, ויאמר שקר דברתי, ואם הוציא עליו שם רע מבואר באו"ח שם דאין צריך למחול לו מפני שפגע בכבוד אבותיו או בניו, ומ"מ גם בזה לא יהיה אכזרי אך שיפרסם כמה פעמים ברבים ששקר דבר ושמתודה על חטאו וחברך חברא אית ליה ויתודע בכל מקום שיצא השם רע ששקר הוא וכן הדין במכנה שם לחבירו והוא שם בזיון, יבקש מחילה ויעקור הכינוי מפי הבריות, ובלא זה א"צ למחול לו [נ"ל]:

סעיף ג: אמרו חז"ל המוסר דין על חברו לשמים הוא נענש תחלה...

סעיף ד: מלשון הטור משמע דאין צריך החובל לבקש מחילה מהנחבל אלא אם כן היה בושת בהחבלה, וכן משמע מרש"י ז"ל ומלשון הראב"ד ז"ל שהובא בשיטה מקובצת שם, אבל מלשון הגאון שהובא שם משמע דהמחילה היא על הצער דאין אדם מוחל צערא דגופא בעד ממון, ומפרש מ"ש בגמ' אבל צערו אין נמחל לו צער ממש [וצ"ל שמפרש מ"ש שם כל אלו דמי בושתו, כלומר דנוק וריפוי ושבת ודאי דיצא בדמים ואפילו בושת ג"כ יצא בדמים, משא"כ צער ולא קאי אמשנה הקודמת ע"ש ודו"ק]:

(ב) אורח חיים סימן תר"ז

טור אורח חיים: סימן תרו: ויתן כל אדם אל לבו בערב יום הכפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו דעבירות שבין אדם למקום יום הכיפורים מכפר ושבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שיפייסנו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו וצריך לילך לו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך לו פ"ב וג' ובכל פעם יקח ג' שיפייסנו שימחול לו ואם אינו מתפייס בג"פ אינו צריך לפייסו עוד וה"מ לחבירו אבל לרבו צריך להרבות עליו רעים עד שיתפייס ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שפשעתי לו – ועושין כן כדי שיהא לב כל ישראל שלם כל אחד עם חבירו ולא יהיה מקום לשטן לקטרג עליהם והכי איתא בפרק ט"ו מפרקי ר"א ראה סמאל שלא נמצא חטא בישראל ביום הכפורים ואומר רבון העולם יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת מה מלאכי השרת יחיפי רגל אף ישראל יחיפי רגל ביה"כ מה מלאכי השרת אין להם קפיצה אף ישראל אין להם קפיצה עומדין על רגליהם ביום הכפורים מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא כך ישראל נקיים מכל חטא מה מה"ש שלום ביניהם כך ישראל ביום הכפורים והקב"ה שומע עדותן מן המקטרגין ומכפר עליהם:

בית יוסף: אורח חיים סימן תרו: א ויתן כל אדם אל לבו בערב יום הכפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו. כן כתב הרא"ש במסכת יומא (סי' כד) והביא ראה מדאמרין בגמרא (פז:): דרב אזל לפיוסי לרבי חנינא במעלי יומא דכפורי ואמרין נמי התם (ע"א) רב הוה ליה מילתא בהדי ההוא טבחא כלומר שהטבח חטא לו נטר ליה תריסר ירחי דשתא ולא אתא כי אתא מעלי יומא דכפורי אמר איזל אנא ואפיק מדעתיה: ומ"ש דעבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר וכו' עד אינו צריך לפייסו עוד. פשוט בסוף מסכת יומא (פה:):

ומ"ש והני מילי לחבירו אבל לרבו צריך להרבות עליו רעים עד שיתפייס. כן כתבו שם הר"ף (ו.) והרא"ש (סו"ס יז) וכן כתב הרמב"ם בפרק ב' מהלכות תשובה (ה"ט), ונראה שלמדו כן מדאמרין בגמרא (פז:): דרב אזיל לפיוסי לרבי חנינא תליסר מעלי יומא דכיפורי ופריך והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ומשני רב שאני וסוברים דהכי קאמר רבו שאני שאפילו כמה פעמים צריך לבקש ממנו עד שיתפייס ורבי חנינא היה רבו של רב שהיה הוא יושב בראש במקום רבינו הקדוש אבל רש"י פירש רב שאני מחמיר על עצמו היה: ודע דבגמרא פריך ורבי חנינא היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ומשני רבי חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא רישא הוי אמר שמע מינה בעי למיעבד רשותא ולא איפייס כי היכי דליזיל וליגמר אורייתא בבבל:

ב: ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו וכו'. שם (ע"א) אמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים ואם מת מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו וכו':

ומ"ש ועושים כן כדי שיהא לב כל ישראל שלם וכו'. לאו אדסמיך ליה בלחוד קאי אלא ארישא קאי שכתב דבערב יום הכפורים יש לפייס לכל מי שפשע כנגדו: כתב המרדכי במסכת יומא (סי' תשכג) מנהג לבקש מחילה ערב יום הכפורים כדאמר במדרש שובה ישראל:

ג: וכתב עוד (שם סי' תשכד, ב"ק סי' קו) תקנת קדמונינו וחרם שלא להוציא שם רע על המתים ויש סמך לדבר בהגדה דרבי תנחומא פרשת ואתחנן (אות 1):

בית חדש: אורח חיים סימן תרו: א: ויתן כל אדם אל לבו בערב יום כפור לפייס וכו', כן כתב הרא"ש בפרק יום הכפורים והביא ראייה לדבריו ורצונו לומר שאל יאמר היום או למחר אפייסנו אלא בערב יום הכפורים יפייסנו ולא יעבור מה שאין כן בשאר ימות השנה שאף על פי שראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו מכל מקום יכול הוא להניח הענין ליום אחר:

ומ"ש וצריך לילך לו וכו'. פשוט שם (פז) במעשים שאירעו, וכן כתוב לך התרפס ורהב רעך, אלמא דצריך לילך לו. והא דג' שורות בג' בני אדם, מימרא דרב חסדא שם, ומשמע לשם ממימרא דר' יוסי ב"ר חנינא דצריך לפייסנו בכל פעם במין ריזוי אחר כדכתיב אנא שא נא ועתה שא נא, וכ"כ במהרי"ל (ליל יוה"כ סי' ד <? >) דבשלשה מיני רצויים ירצנו, אלא שהרי"ף והרמב"ם והסמ"ג והרא"ש לא הביאו זה בחיבוריהם:

ב: ומ"ש והני מילי לחבירו, כן כתבו הרי"ף והרא"ש לשם וכן כתבו הרמב"ם והסמ"ג בהלכות תשובה (עשין טז), וטעמם משום דגרסי אמאי דפריך התם ארב שהיה מבקש מחילה מר' חנינא י"ג ערבי יום הכפורים ולא איפייס, והיכי עביד הכי והאמר ר' יוסי ב"ר חנינא כל המבקש מוטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר משלש פעמים, ומשני רבו שאני, ודלא כגירסת רש"י רב שאני, ופירש רב שאני מחמיר על עצמו היה. ומשמע לגירסתם דבחיבורו אסור לפייסו יותר משלש פעמים וכדמשמע מלישנא דקאמר היכי עביד הכי אלא מניחו והולך לו וכן כתבו להדיא בחיבוריהם, ואם כן איכא למידק אדברי רבינו שתופס שיטתם וכתב כאן אינו צריך לפייסו עוד, דמשמע שאם רצה לפייסו עוד הרשות בידו.

וצריך לומר לדעת רבינו דמאי דקאמר היכי עביד הכי, היינו משום דקס"ד דתלמודא דחבירו היה ומדינא עביד רב הכי, ולהכי פריך דמדינא ודאי אין צריך לבקש מחבירו יותר משלש פעמים, ומשני רבו שאני דמדינא עד שיפייס את רבו ואפילו אלף פעמים, אבל לפנים משורת הדין אפילו בחבירו יכול הוא לפייסו ואפילו אלף פעמים, והכי מסתברא אם אין שם בזיון תורה, ור' יוסי דאמר אל יבקש יותר היינו לומר דמן הדין אין לבקש יותר ואינו מדבר בלפנים משורת הדין כן נראה לי דעת רבינו וכן עיקר:

❖ כשיש תועלת יכול שלא למחול, וצ"ע שזה דלא כרש"י

ודע דבגמרא פריך ור' חנינא היכי עביד הכי להיות אכזרי מלמחול ופריך חלמא חזא ליה לרב דזקפוהו בדיקלא וכו', משמע דכל היכא שהמחול אינו עושה כן לאכזריות אלא לשום טעם כגון שיש לו ריוח בזה יכול לעשות כן, ובהגהות שלחן ערוך כתוב שיכול שלא ימחול כשמכוין לטובת המבקש מחילה, נראה שהיה מפרש שהוא עובדא דקאמר התם ר' חנינא אמר שמע מינה בעי למיעבד רשותא, פירוש ויטילו עליו צרכי צבור ולא איפייס כי היכי דליזיל ולגמר אורייתא בבבל ולא יתבטל מדברי תורה, דלפי פירוש זה עשה כן ר' חנינא לטובתו של רב, ומשמע אבל לטובת המחול עצמו אינו יכול לעשות כן, ואינו יודע היכן מצא פירוש זה כי רש"י פירש בהיפך וכסברא הראשונה:

❖ לפרט החטא

מצאתי: המבקש מחילה שפשע כנגדו צריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה דרשות מהר"ש (סי' שלג), וכן עיקר דלמאי דכתבינן לקמן בסימן תר"ז (ס"א) דצריך לפרט החטא

בוידויו לפני המקום, הוא הדין נמי בוידויו לפני חבירו, דבהא אין לחלק בין עבירות שבינו לבין המקום לבינו ובין חבירו, ובירושלמי דיומא (פ"ח ה"ז) דאמר הדין דחטא על חבירה צריך למימר ליה סרחית עלך ואין קבלה הא טבות ואין לא מייתי בני נשא ומפייס ליה קדמיהון וכו', לאו דוקא דאמר בסתם סרחית עלך, אלא צריך לפרש אותה פשיעה כדפרישית.

ודע דבספר עין יעקב (ירושלמי פירוש הכותב אות ו) דקדק מלשון הירושלמי הנזכר שהחוטא ילך לכתחלה מעצמו לבקש מחילה ואי לא קבלו אז יביא עמו אנשים וחזור לבקש ממנו בפניהם דלא כמו שנוהגין מקצת בני אדם לשלוח תחלה אמצעי שירצה לעלוב לקבל פיוס העולב:

< קלז > ג: ומ"ש ואם מת וכו', מימרא דרבי יוסי בר חנינא, ומשמע דבאינו מת אין צריך שורה של עשרה בני אדם, וכן מבואר בשאר מחברים, אלא שבמורדכי כתב דכשהולך לפייסו בשלש שורות של שלשה בני אדם ולא איפייס איתא בתנחומא אמר ר' שמואל יביא עשרה בני אדם ויעשה שורה אחת ויאמר להם קטטה היתה ביני ובין חבירי והלכתי לרצותו ולא קיבל עליו והקדוש ברוך הוא רואה שהשפיל עצמו ומרחם עליו וכו', וכן כתב במהרי"ל (עמ' שכה):

כתב הסמ"ג בסוף הלכות תשובה: בירושלמי דהחובל (ה"ז) אמר רב יוסף הדא דאיתמר שצריך למחול באדם שלא הוציא עליו שם רע אבל בהוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית ע"כ, ונראה דמה שכתב אין לו מחילה עולמית הוי כמו טעם לומר שאין המחול נקרא אכזרי בשביל זה, דמאחר שהשם רע יזיק לו ולדורותיו, ואף אם אחד מהם מוחל האחר אינו מוחל, ואם כן אין לו מחילה עולמית, הילכך גם אותו שהוציא עליו שם רע אינו נקרא אכזרי אם אינו מוחל לו, שהרי השם רע פוגע בכבודו ובכבוד דורותיו עד עולם וזהו עלבון גדול שאין ראוי לשום אחד מהם למחול על זה, אבל מכל מקום כל אחד מהם יעשה שלו לבקש מחילה אפילו הוציא עליו שם רע שמא ימחול לו, ומטעם זה אם מת צריך להביא עשרה בני אדם וכו' דאצל המבייש לא נשתנה דין בקשת המחילה אצל שם רע כל עיקר כי אם אצל המתבייש נשתנה הדין כדלעיל:

< קלח > **שולחן ערוך: אורח חיים סימן תרו: סעיף א:** עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו, אפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו, ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך פעם שנייה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים, ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים אינו זקוק לו. (מיהו יאמר אח"כ לפני " שבקש ממנו מחילה) (מרדכי דיומא ומהרי"ל), ואם הוא רבו צריך לילך לו כמה פעמים עד שיתפייס.

הגה: והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול (מהרי"ל), אם לא שמכוון לטובת המבקש מחילה (גמרא דיומא); ואם הוציא עליו שם רע, אינו צריך למחול לו. (מרדכי וסמ"ג והגה"מ פ"ב מהלכות תשובה ומהרי"ו).

סעיף ב: אם מת אשר חטא לו, מביא י' בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו, (ונהגו לבקש מחילה בערב יום כפור מרדכי דיומא).

< קלח > **לבוש: סימן תר"ו: סעיף א.** ויתן כל אדם אל לבו בערב יו"כ לפייס לכל מי שפשע כנגדו, דעבירות שבין הרב"ה לאדם יה"כ מכפר שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם וכו' לפני ה' תטהרו, כלומר מה שחטאתם לפני ה' היום הזה מכפר וממנו תטהרו, אבל מה שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו, ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו.

וצריך לילך אצלו ואם אינו מתפייס ראשונה יחזור וילך אליו פעם ושתיים ושלוש דילפינן מקרא שצרימך לבקש כל אדם מחילה מחבירו ג' פעמים כמו שעשו אחי יוסף ליוסף

דכתיב אנא שא נא פשע וגו' ועתה שא נאוגו', הרי ג' פעמים נא שהוא לשון בקשה שבקשו ממנו מחילה ג' פעמים. ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים שיפייסו שימחול לו שנאמר ישור על אנשים וכו', ואם אינו מתפייס בשלישי אינו צריך לפייסו עוד, מיהו יאמר הדבר עוד בפני עשרה שבקש ממנו מחילה והוא לא רצה למחול כדי שלא יחשוהו שמצדו נבצר ואז די לו ואין צריך יותר ואדרבא הוא עשה את שלו והעביר על מדותיו וחבירו נקרא אכזרי שאינו רוצה למחול, גם לא ימחול לו הש"י עוונותיו לחבירו ולא יעבור הש"י על מדותיו למחול לו ג"כ כי היא המדה הנכונה כנגד המדה,

בד"א בדברים בעלמא אבל אם הוציא עליו שם רע אין חבירו צריך למחול לו ואפילו הביא כל אילי נביות כי נגע בכבודו וגרם לו שבכל יום הבריות שופכים את דמו דאזיל סומקא ואתי חיוורא כי ישמע חרפתו מאחרים המאמינים לדברי מי שהוציא עליו ש"ר ולא יכופר לו לזה עונו עד יום מותו ע"כ ירבה עליו רעים אפילו אלף פעמים אולי יתרצה וימחול לו, מיהו אם לא רצה המתבייש אין איסור בזה ויכול לנטור לו איבה על זה וכן איתא בירושלמי, וכתב מהר"א ז"ל [מה"ר איסרלין בתרומת הדשן <?>] דטעמא רבה אית בה דדלמא שמע איניש באפוקי קלא בישא ולא שמע בפיוסו ולא נפק הא גברא מידי חשדא דשם רע א"כ היאך ימחול לו,

וגם השטן אין לו פתחון פה שבסמוך כדי לקטרג דשאני פושעים שפשעו נגד הש"י דכביכול כשמבקשין ממנו מחילה והוא ית' מוחלן שוב לא יזכרו ולא יפקדו וכו', אבל כאן איך ימחול לזה עכשיו ולמחר יבוא אחר ויזכיר לו את השם רע ששמע שהוציא זה עליו ויחזור פניו עד דאזיל סומקא ואתי חיוורא ואיך לא יזכרו ויטור שנאה על זה שהוציא עליו ראשונה או אפילו חדשו שנית דאיכא דשמע במפיק ש"ר ולא שמע בפיוס.

ומה שאמרנו שאין צריך לילך יותר מג' פעמים וג' אנשים, הני מילי חבירו אבל לרבו צריך להרבות עליו רעים עד שיתפייס.

סעיף ב: ואם מת אותו שפשע כנגדו יביא עשרה בני אדם ויעמוד על קברו ויאמר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוגי זה שפשעתי לו, והפיוס הזה שעושין כל אחד לחבירו הטעם הוא כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם, כדאמרינן בפרקי ר"א (פרק מו) ראה סמא"ל שלא מצא חטא ביוה"כ בישראל, אמר לפניו רבש"ע יש לך עם אחד בארץ כמלאכי השרת מה מלאכי השרת יחפי רגל אף ישראל יחפי רגל, מה מלאכי השרת אין להם קפיצה אף ישראל אין להם קפיצה ביוה"כ שעומדים על רגליהם, מה מלאכי השרת נקיים מכל חטא אף ישראל נקיים מכל חטא, מה מלאכי השרת שלום ביניהם אף ישראל שלום ביניהם ביוה"כ, והקב"ה שומע עדותן מן המקטריגין ומכפר להם, עד כאן.

ואם לא יהיה לבם שלם זה עם זה אז יהיה מקום לשטן לקטרג ויהיה לו פתחון פה לומר רבוננו של עולם העומדים לפניך ומבקשים מחילה ממך על עוונותיהם התנהג עמהם כמידתם, שהרי הם אין רוצין למחול זה לזה גם אתה לא תמחול להם, ואגב זה מזכיר את עוונותיהם ואומר זה פשע לחבירו דבר מועט ואינו רוצה למחול לו, קל וחומר הפשעים שעשו כנגדך שהם גדולים ועצומים ורבו למנות ואיך תמחול להם,

לכך יזהרו למחול זה לזה, ולא כאלו השוטים שנוהגים לבקש מחילה איש מאת מכרו ואיש מאת רעהו שיודע שלא פשע כנגדו, ואם פשע כנגדו אינו נוטר לו שנאה, ובמי שפשע כנגדו אינו מפייס ונוטר לו שנאה, אין זה אלא מנהג שטות, ואדרבה הם מעוררים על עצמם מדת הדין ליתן מקום לשטן לקטרג עליהם:

טורי זהב: סימן תרו: (א) ואם הוא רבו כו', כתב המגיד משנה דרמב"ם יליף לחלק בין רבו לאחר מדאמר' פרק בתרא דיומא דרב אזיל לפייסיה לר"ח תליסר ערב יוה"כ, ומקשינן היכי עביד הכי והאר"י בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים, ומשני רב שאני ופירש"י רב היה מחמיר על עצמו, א"כ אין לנו הוכחה

לחלק בין רבו לאחר, אלא דהרמב"ם פירש דרב שאני היינו דר"ח היה רבו של רב, ולפי זה לא הוזכר שום דבר מענין להחמיר על עצמו דלא כפירש"י, וא"כ קשה מאי טעמא באמת לא משני הגמרא דמחמיר על עצמו היה כפירש"י, ואם נאמר דאסור לו להחמיר בזה יותר מהדין קשה על הטור וש"ע שכתבו אין צריך יותר דמשמע אין איסור אם עושה יותר.

ונראה דהרמב"ם וטור ס"ל דודאי אין למחות במי שרוצה לבקש יותר, וגם רב היה מחמיר וכפירש"י כן פירשו גם הם, והא דלמדו לחלק בין רבו לאחר לא מכח רב למדו כן דבאמת רב לא היה תלמיד של ר"ח אעפ"י שר"ח היה הראש ואב"ד במקום רבינו הקדוש, אלא דלמדו כן מדאר"י ב"ח המבקש מוטו מחבירו כו', משמע דוקא בחבירו אבל לא ברבו וא"כ מסתבר עד שיפייסנו, כנ"ל בזה:

(ב) אם לא שיכוין לטובת המבקש, איני יודע מקור לזה ובגמרא פרכינן ור"ח היכי עביד הכי הא תנן המוחל לא יהיה אכזרי ומשני דחזא בחלמא שרב יהיה ראש ישיבה במקומו והיה דואג מן המיתה כי אין מלכות נוגעת כו', על כן לא אפייס כי היכי דליזול רב ולגמור אורייתא בבבל, ולא מצינו דבר זה שזכר רמ"א כאן. ומו"ח ז"ל [-הב"ח] פירש דרמ"א מפרש הגמרא שר"ח ראה שרב יהיה לראש ויהיו עליו צרכי צבור ולא יוכל ללמוד על כן דחה אותו לבבל ללמוד, אבל קשה מנ"ל לרמ"א לפרש שלא כדברי רש"י.

ולעד"נ דרמ"א מפרש ג"כ כרש"י אלא דלמד ממנו לזה כי היכי דשם לא מחל ר' חנינא בשביל הטעם שהיה לו, הכא נמי אם הוא מבקש לטובתו של המבקש כי היכי שיהיה נכנע לבו הערל, הרשות בידו:

(ג) הוציא עליו ש"ר כו', במרדכי כתוב הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית משמע פי' שאין המוחל אכזרי כשאין מוחל אבל אם רצה למחול הוי מחילה מ"ה אם מת אותו שחטא לו מהני לענין זה אף שהוציא עליו ש"ר דאמרי' אלו היה קיים היה מוחל לו:

מגן אברהם: סימן תרו: בשעת מחילה צריך לפרט החטא לחבירו (ב"ח) ונ"ל דאם < קמא > חבירו מתבייש בזה לא יפרוט אותו: (א) יחזור וילך, ויפייסנו בכל פעם במין ריצוי אחר (ב"ח): (ב) אינו זקוק לו, ואם רצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון תורה (ב"ח): (ג) הוא רבו, אפי' אינו רבו מובהק רק ששמע ממנו דברי תורה (מ"צ ח"ב מ"ט): (ד) אם לא שמכוין, וה"ה אם מכויין לטובתו כדאיתא בגמ' שר"ח לא רצה למחול לרב משום שראה בחלום שרב יהיה ראש הישיבה ונתירא שמא ידחהו ולכן לא רצה למחול לו כדי שילך רב למקום אחר לבבל ויהיה שם ראש ישיבה [ב"ח]:

כתב על זה **בהגהות רע"א:** ויהיה שם ראש ישיבה (ב"ח), לא מצאתי כן בב"ח ואדרבא כ' בהיפך דמשמע מדעת הג"ה דאם הוא רק לטובת המוחל צריך למחול עיי"ש. וע' בס' תוס' יוה"כ, בפר"ח ואליה רבה.

(ה) א"צ למחול לו, משום דאיכא דשמע בהוצאת ש"ר ולא שמע בפיוס ולא נפק האי גברא מחשדא ומ"מ מדת ענוה למחול [יש"ש פ"ח דב"ק ס"ג בשם מהרא"י סי' רי"ב]:

(ו) אם מת, ואם אמר לאחד ממזר פגם בכבוד אבותיו ג"כ [מהרי"ו], וביש"ש שם סי' מ"ו כתב דא"צ דיכול לומר עליך כוונתי אא"כ קראו ממזר בן ממזר, וכ"מ בקידושין דף י"ח בתוס' הקור' לחבירו ממזר סופג את הארבעים משום דחשד לחבירו שעבר על לאו דלא יבא ממזר וכו', וקש' דהא חשד לאביו שבא על חייבי כריתות, אלא ע"כ נתכוין אלא לו:

וכתב על זה **בביאור הגר"א:** עיין מק"א ס"ק ו', ומ"ש בשם יש"ש כן עיקר, כמ"ש עד שיתכוין לבייש (לשון הטור וש"ע חו"מ ת"כ), ודברי מג"א תמוהין שכת' שחשד לאביו כו', וצ"ל לאמו. ע"כ מהגר"א

ובהגהות חתם סופר: שם: במג"א סק"ו דחשד לחבירו, נ"ב, פי' רדב"ז ח"ג סי' ת"פ דהו"ל מעיד בו יחידי כטוביה חטא וזיגד מנגיד והיינו כשקורא לו שלא על דרך מריבה וקטטה דאל"ה לא הוה כמעיד אלא זלזול בעלמא וק"ל, ובתשובה הארכתי. ע"כ חת"ס. וביד אפרים: עי' בספרי שו"ת בית אפרים חאה"ע סי' ג' מ"ש בזה.

(ז) על קברו, וצריך לילך לשם יחף ואם הוא חוץ לג' פרסאות ישלח שלוחו ויש"ש סי' כ], ואם חירפו לאחר מיתה אין צריך לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו (כ"ה):

פרי חדש: סימן תר"ו: ומ"ש אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו, כתב מוהר"ש גרמיזאן ז"ל < קמב > שעבירה שבין אדם לחבירו יש בה חלק למקום כגון אם ביזהו בדברים, הרי עבר אואהבת לרעך כמוך וכיוצא, וכן זמן שלא הרצה את חבירו, אפילו מה שבין אדם למקום אינו מכפר.

צריך לפייסו, כתב מוהר"ן חביב (כפות תמרים) שמה שנוהגין בזמנינו זה כי יחטא איש לאיש והקניטו בדברים נכנס אמצעי ביניהם לתווך השלום הוי מנהג בטעות אלא שהעולב ילך מעצמו לפני העלוב ויאמר לו סרחתי, ודקדק כן מן הירושלמי, ואין נ"ל כן דכיון דסוף סוף הולך לפייסו, אם העלוב מתפייס מה בכך אם עבר זה בתוכם, וגם בספר יפה מראה כתב שאין דבריו מוכרחים וכן עיקר.

כתב הרמב"ם בפ"ב מהלכות תשובה ושבח גדול לשב שיתודה ברבים ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבירו לאחרים ואומר להם אמנם חטאתי לפלוני ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם, אבל עבירות שבין אדם למקום אין צריך לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם אלא שב לפני הא-ל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם, עכ"ל.

כתב מוהרי"ק שורש קכ"ט הבא על הפנויה אם ברצונה, עבירות שבין אדם למקום מקרי, ואם באונס או שבא עליה בשעת עלופה, עבירות שבין אדם לחבירו מיקרי וצריך לפרט את החטא, ועיין בהשגות וכמ"ש הכ"מ ובמוהרי"ט ח"ב בתשובה השייכות לא"ח שאלה ח' וכמ"ש לקמן בסי' תר"ז סעיף ב' בס"ד.

ומ"ש פעם שנייה ושלישית וכו', בפרק בתרא דיומא צריך לפייסו בשלש שורות של שלש בני אדם שנאמר ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי, ופירש"י ויאמר חטאתי הרי פעם אחת וישר העויתי הרי שתיים ולא שוה לי הרי שלש ע"כ. ומכה משמע קצת דבעי לפייסו בג' מיני ריצויים והכי משמע נמי מהא דיליף לה מאחי יוסף וכ"כ בס' ב"ח וכן דעת אלא שהפוסקים לא ביאור זה ודו"ק.

ומש"כ אינו זקוק לו, משמע דאי בעי לשאול ממנו מחילה יותר מג' פעמים רשאי וכן דעת הטור, אבל מדברי הרמב"ם בפ"ב מהל' תשובה נראה שאינו רשאי והכי משמע לישנא דגמ' דקאמר כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש יותר מג' פעמים משמע דאיסורא איכא, והכי מוכח עוד דאהא דאמרינן אזל רב לגבי רבי חנינא תליסר מעלי יומא דכפורי ולא איפייס פרכינן והכי עביד הכי והאמר רבי יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו וכו', ומאי קשיא ליה דילמא רב מחמיר על עצמו היה, ואע"ג דלפי' רש"י משני הכי מ"מ אין פירושו מחזור והעיקר דכי משני רב שאני ר"ל דכיון דר"ח היה כרבו של רב שואל ממנו אפילו אלף פעמים, אלמא דלשאינו רבו אינו רשאי והכי נקטינן.

ודבר ברור הוא דכיון שיותר מג' פעמים אינו זקוק לו עוד לפייסו, שיום הכיפור מכפר, והיינו דתנן עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, דאלמא דכל שמרצהו אע"פ שהוא לא נתרצה יוה"כ מכפר, דאל"כ עד שיתרצה חבירו מבעי ליה.

ומ"ש ואם הוא רוב וכו', פי' אפילו אינו רבו מובהק. ויראה דגם לדעת רש"י שפירש דרב שאני ר"ל שמחמיר על עצמו היה, היינו משום שאינו מחשיב ר' חנינא רבו דרב, ומיהו לענין דינא מודה שאם הוא רבו הולך לו כמה פעמים לפייסו.

ומ"ש אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה וכו', כתב בספר ב"ח דמשמע מדבריו דאם אינו לטובת המבקש אלא לטובת המחול אינו יכול לעשות כן והשיג עליו דליתא. ולענ"ד אין כאן שום משמעות דכיון שכתב דכל שמכוין לטובת המבקש מחילה שפיר עביד דלא מחיל ממילא משמע דכל שאינו מכוין לאכזריות אלא שאינו מוחל מחמת איזו סיבה, שפיר דמי.

ומ"ש אין צריך למחול לו, לשון ירושלמי בפרק החובל אין לו מחילה עולמית, ומיהו מסתברא שיבקש ממנו מחילה ואם מחל יש לו מחילה, אלא שכוונת הירושלמי היא שאם אינו רוצה למחול עולמית דשפיר עביד ולא הוי אכזרי.

אם מת אשר חטא לו וכו', כתב בספר כנה"ג בשם שלטי הגבורים בפרק הזהב דדוקא בשחטא לו בעודו בחיים ולא הספיק לשאול ממנו מחילה צריך לילך ממש על קברו אבל אם לא חטא אלא לאחר מיתה אין צריך לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו.

ומ"ש מביא עשרה בני אדם וכו', יראה דהיינו טעמא דכיון שצ"ל חטאתי לה' אלקי ישראל, בבציר מ' לאו אורח ארעא, וי"מ כנגד ג' שורות של שלש בני אדם, ולפי זה משמע דהא דאמרינן ג' שורות של ג' בני אדם צריך שיהיו מחודשים שלא הלכו עמו בפעם ראשונה, ואין זה נכון.

אליה רבה: סימן תרו: סעיף א: (א) לילך אצלו וכו', פירוש מעצמו ילך, ומה שנוהגין לשלוח תחילה אמצעי שירצה לקבל פיוסים טעות הוא מהרי"ן חביב. ויאמר אני מבקש סליחה ומחילה וכפרה מה' אלהי ישראל ואחר כך מפלוני שימחול לי (ים של שלמה פרק ח' דבבא קמא סימן מ"ט). צריך אדם להמציא עצמו אצל אותו שחטא לו שיבקש ממנו מחילה ראב"ן.

כתבו מקובלים מי שאינו מעביר שנאה ביום כיפור אין תפילתו נשמעת, המבקש לרבים בכלל אינו יוצא אם יודע שעשה לאיזה יחיד שום דבר בפרט. הבא על הפנויה אם ברצונה עבירה שבין אדם למקום מיקרי ואם באונס או שבא עליה בשעת עילופה, עבירה שבין אדם לחבירו מיקרי מהרי"ק קכ"ט.

המבקש מחילה צריך לפרוט בשעת מחילה, ב"ח, ואם חבירו מתבייש בזה לא יפרוט אותו, מגן אברהם. וקצת קשה דהוה ליה לגמרא ביומא דף פ"ו לאוקמא תרי קראי בין אדם לחבירו אלא דיש חילוק אם מתבייש:

(ב) שלושה אנשים וכו'. בתניא עשרה אנשים וצריך עיון שסותר ש"ס ביומא דף פ"ז, ויש לחלק. כתב הב"ח דבכל פעם יפייסנו במין ריצוי אחר ואם רצו לפייסו יותר משלוש פעמים רשאי אם אין שם בזיון תורה:

(ג) בפני עשרה וכו', במהרי"ל דיעמידם לפניו ויאמר בפניהם:

(ד) [לבוש] נקרא אכזרי וכו', אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה רמ"א, והלבוש שהשמיטו נראה לי דקשיא ליה על רמ"א שכתב דזה נלמד מסוף יומא דפריך ורבי חנינא היכי עביד הכי, והאמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו' ומשני רבי חנינא חלמא חזי ליה לרב דזקפוהו בדיקלא, אמר שמע מינה בעו למעבד ליה רישיה ולא אפייס כי היכא דליזל ולגמור אורייתא בבבל, עד כאן. הא פירש רש"י דרבי חנינא ראש ישיבה היה דקאמר רבי חנינא בר חמא ישב בראש, וכשראה חלום זה על רב דאג למות, לפי שאין מלכות וכו' אמר אדחיה מהכא ויברח לבבל וכו' ואם כן זה היה לטובת רבי חנינא המוחל ולא לטובת המבקש מחילה.

והא דלא כתב הלבוש דין דטובת המוחל משום דפשיטא הוא דחייך קודמין, וגם רמ"א נראה דסבירא ליה דזה כל שכן הוא ודלא כב"ח ודו"ק. והנה הב"ח כתב דרמ"א פירש בעי למיעבד רישיה ויטילו עליו צרכי ציבור ולא אפייסי כי היכא דליזל ולגמור אורייתא בבבל ולא יתבטל מדברי תורה, עד כאן. וקשה על כרחך יהיה ראש דהא קאמר וגמירי דכל דזקפוהו בדיקלא רישיה הוי וכמו שהיה באמת ראש בבבל.

אך תמיה לי מכתובות דף ק"ג א"ל לרב גברא רבה איקלע, אמר שמע מינה דנח נפשיה דר' אפס ויתייב רבי חנינא ברישיה, עד כאן. אלמא דרב ברח לבבל קודם שהיה רבי חנינא ראש ישיבה שהרי כעס דרבי חנינא היה כשלמדו לפני רבי,

ויש לומר דמה שפירש רש"י ורבי חנינא ראש ישיבה היה רצה לומר שהיה בטוח שיהיה ראש ישיבה מצוואת רבי וכתוב ותגזור ואומר וגו'. אך קשה על בית יוסף דגריס בש"ס רבו שאני דר"ח היה רבו דרב משום שהיה ראש ישיבה, ודוחק גדול לומר שלא ברח עדיין לבבל ולא היה שם ראש ישיבה, רק הלך לשעה לבבל וחזר לארץ ישראל וחזר וברח לבבל.

ובאמת אי לאו פירוש רש"י אמינא דבאמת לא היה רבי חנינא עדיין לראש משום ר' אפס, רק היה בטוח כדלעיל וסבר דלכך חלם לו זה על רב שיהיה ראש ישיבה לפניו כמו שהיה באמת ראש בבבל קודם שנעשה רבי חנינא, כדמשמע בש"ס הנזכר לעיל ואם כן על כרחך ימות רב מהרה כדי שיעשה גם רבי חנינא ראש ולכך לא יתפייס, וזה נראה לי דעת רמ"א בש"ס הנזכר לעיל ושפיר הוי לטובת רב המבקש מחילה:

(ה) [לבוש] אין איסור וכו'. ומכל מקום מדת ענווה למחול, ים של שלמה פרק ח' דבבא קמא סימן ס"ג. ואם מת אותו שהוציא עליו שם רע מהני דאמרינן אילו היה קיים היה מוחל לו ב"ח וט"ז, ויבקש קודם שטיהרו את המת ים של שלמה שם סימן נ"ז:

(ו) אבל לרבו וכו', הבית יוסף נדחק ובודה גירסא אחרת בש"ס כדי למצוא מקור לדין זה. ולעניות דעתי למדו מדאמר ר' יהושע בן לוי כל המבקש מחבירו אל יבקש יותר משלושה פעמים משמע דוקא חבירו, וכן מצאתי בט"ז, ואין לומר דנקט חבירו דלא נימא דקאי על מחילה בין אדם למקום דזה פשיטא דמייתא מאחי יוסף גם מסיפא מבואר כן, ובזה מתורץ קושיית הב"ח על הטור עיין שם ודו"ק:

סעיף ב: (ז) יביא עשרה וכו', והם ישיבו מחול לך מחול לך, מהרי"ן חביב. וצריך לפרוט החטא גמרא, כתב בשולחן ערוך תקנת וחרם קדמונים שלא להוציא שם רע על המתים והוא ממרדכי דיומא וסיים זה לשונו, ורבים תמהו מה ראו על ככה, עד שמצאתי בהגדת ר' תנחומא אמר משה כל הכעס הזה וכו' ולכל באי עולם אתה מוחל וכו' אמר לו הקב"ה אמרת והנה קמתם תחת אבותיכם תרבות אנשים חטאים וכי אברהם יצחק ויעקב חוטאים היו, עד כאן.

והקשיתי בדרושי הא בכרכות אמר ר' יצחק כל המספר אחר המת כאילו מספר אחר האבן, איכא דאמרי דלא ידעי ואיכא דאמרי דידע ולא איכפת להו איני והא חד אישתעי בתריה דמר שמואל ונפל קניא מגג במוחו שאני צורבא מרבנן דקב"ה תבע ביקריה, עד כאן, ואם כן מאי ראייה מאבות שהם צורבא מרבנן אבל בשאר מתים הוא כמספר אחר האבן.

ונראה לי דסבירא ליה דלשון ראשון דלא ידעי משמע דאי ידעי איכפת להו ולמסקנא קיימא לן דידעי, ואם כן אפילו בשאר מתים אסור והא דמייתא המרדכי התנחומא. נראה דמינה מוכח דהלכה כלשון ראשון דאי ללשון שני דלא איכפת להו רק הקב"ה תבע ביקריה אם כן הוי כעבירה שבין אדם למקום, ואמאי לא נמחל למשה אלא על כרחך דאיכפת להו ואם כן הוי בין אדם לחבירו. ובזה ישבתי מדרש ילקוט ואתחנן אל ה' למה כדי שיכנס לארץ, פירוש שמקשה כיון שחטא בין אדם לחבירו למה מתהלל לה'. ומתורץ כדי שיכנס לארץ רצה לומר לילך למערת המכפלה לבקש מחילה.

וכתב מלבושי יום טוב כתבו שולחן ערוך כאן להורות חומרת מי שעבר שאל יקל בעיניו

לחזור אחר עשרה לבקש מחילה על קברו, ולא עוד שזה דוקא אם הוציא שם רע בעוד שהיה זה בחיים אבל על מת צריך סליחה גם כן על החרם, עד כאן. ולכאורה אישתמיטתיה מה שכתב בשלטי גיבורים סדר נזיקין דף צ"ג דהמבייש המת אין צריך לילך על קברו אלא יבקש מחילה במקום שביישו. שוב ראיתי בים של שלמה דבבא קמא שם סימן נ' שהסכים לילך על קברו גם החמיר לילך שם יחף, ואם הוא חוץ לשלוש פרסאות ישלח שלוחו ויאמר הנני השליח של פלוני מודה ברבים איך שמשלחני וכו'. ולפי זה קשיא מתנחומא הנזכר לעיל היה לו למשה לשלוח שליח לארץ ישראל לבקש מחילה:

אליה זוטא: או"ח סימן תרו: (א) פירוש לכתחלה מעצמו לבקש מחילה, ומה שנוהגים לשלוח תחלה אמצעי שירצה לקבל פיוסים הוא טעות, מהרי"ן חביב. כתב הב"ח מצאתי דהמבקש מחילה צריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה, וראיה מהא דצריך לפרש החטא לפני המקום ע"כ. ונ"ל שזה מאי דאמרין בש"ס סוף יומא מעמידין עשרה בני אדם על קברו ואומר חטאתי וכו' ולפלוני שחבלתי בו ע"כ, דמרמז דצריך לפרט החטא לכך אמר שחבלתי בו. וכ"מ בספר תניא. כתב בספר ראב"ן דף ע"ה צריך אדם להמציא עצמו אצל אותו שחטא לו שיבקש ממנו מחילה:

(ב) במהרי"ל כתב דיעמידם לפניו ויאמר בפניהם, וכן הוא מבואר בתניא דף קי"ב ס"י עט]:

(ג) אם לא שמכוין לטובת המבקש מחילה (רמ"א). והלבוש שהשמיטו נראה ליה דקשיא ליה על רמ"א שכתב דזה נלמוד מסוף יומא, דפריך ור' חנינא היכי עביד הכי והאמר רבא כל המעביר על מדותיו וכו', ומשני ר"ח חלמא חזיא ליה לרב דזקפיה בדיקלא אמר שמע מינה בעי למיעבד ליה רישיה, ולא אפייס כי היכא דליזיל וליגמור אורייתא בבבל ע"כ, הא פירש רש"י דר"ח ראש ישיבה היה כדקאמר רבי חנינא בר חמא ישב בראש, וכשראה חלום זה על רב דאג למות לפי שאין מלכות וכו', אמר אדחיה מהכא ויברח לבבל ושם יהיה ראש ולא נדחין למות בשבילו ע"כ, וא"כ זה היה לטובת ר' חנינא המוחל ולא לטובת המבקש מחילה. והא דלא כתב הלבוש דין דטובת המוחל, משום דפשיטא הוא דחייך קודמין, וגם רמ"א נ"ל דס"ל דזה כל שכן הוא, ודלא כב"ח ודוק עי"ש.

ומ"ש הב"ח דרמ"א פירש בעי למיעבד רשותא פירוש ויטילו עליו צרכי צבור ולא אפייס כי היכא דליזול וליגמור אורייתא בבבל ולא יתבטל מדברי תורה עד כאן, קשה הא גם בבבל נעשה ראש. אך תמיה לי הא מילתא דהוי לרב עם ר' חנינא היה מימי רבי, ואמרין בכתובות דף ק"ג אמרו ליה לרב גברא רבה איקלע לנהרדעי אמר שמע מינה דנח נפשיה דר' אפס ויתיב ר' חנינא ברישא ע"כ, אלמא דרב ברח לבבל קודם שהיה ר"ח ראש ישיבה. וי"ל דמה שפירש רש"י ור"ח ראש ישיבה היה ר"ל שהיה בטוח שיהיה ראש ישיבה מכח צוואת רבי, אבל לא היה עדיין ראש ישיבה משום דיתיב ר' אפס ברישא כדאיתא בכתובות שם. אך קשה על ב"י שהבאתי לעיל דגרס בש"ס רבו שאני משום דרבי חנינא היה רבו של רב משום שהיה ראש ישיבה, ודוחק גדול לומר שלא ברח עדיין לבבל ולא היה שם ראש ישיבה רק הלך לשעה לבבל וחזר לארץ ישראל וחזר וברח לבבל. ובאמת אי לאו פירוש רש"י אמינא דבאמת לא היה ר"ח עדיין לראש משום ר' אפס, והוא היה בטוח שיהא ראש משום ותגזור אומר ויקם לך, וסבר דלכך חלם לו חלום זה על רב שיהא ראש ישיבה לפניו, כמו שהיה באמת ראש בבבל קודם שנעשה ר"ח כדמשמע בש"ס הנ"ל, וא"כ ע"כ ימות רב מהרה כדי שיעשה גם ר"ח ראש לכן לא יתפייס, וזה נ"ל דעת רמ"א שהיה מפרש כן ש"ס הנ"ל, ואם כן הוי לטובת המבקש מחילה ודוק:

(ד) כ"כ הרי"ף והרמב"ם, ועיין בב"י שנדחק ובודה מנפשו גירסא אחרת בש"ס כדי למצוא מקור לדין זה, ולענ"ד דלמדו מפשטי' דאמר ר"י כל המבקש מטו מחבירו וכו' משמע דוקא חבירו אבל לא רבו, וא"ל דנקט חבירו דלא נימא דקאי על מחילה בין אדם למקום, דזה פשיטא דהא מייתי ראייה מאחי יוסף, גם מסיפא מבואר כן עי"ש ודוק. והשתא ניחא

< קמה >

קושיות הב"ח על הטור דגריס רבו שאני, א"כ אסור לבקש יותר מג' פעמים, דלק"מ דגם הטור גריס כרש"י רב שאני דמחמיר היה:

(ה) כבר פירשתי שצריך לפרוט החטא, וכתב מהרי"ן חביב ז"ל והם ישיבו לו מחול לך מחול לך ע"כ. וכתב הב"ח דאף במוציא שם רע יביא עשרה בני אדם על קברו שמא ימחול לו. כתב בש"ע תקנת וחרם קדמונינו שלא להוציא שם רע על המתים ע"כ. וכתב מלבושי יום טוב כתבו כאן להורות חומרות מי שיעבור שלא יקל בעיניו לחזור אחר עשרה לבקש מחילה על קברו ע"כ. ואשתמטתיה ליה דברי שלטי גיבורים סדר נזיקין דף צ"ב דכיון שביישו לאחר מיתה א"צ לילך על קברו אלא במקום שביישו. וכתב מלבושי יום טוב דאם הוציא שם רע על מי שכבר מת צריך סליחה גם כן על החרם:

ברכי יוסף: תרו: א. דין א. עד שיפייסנו וכו'. יש מי שכתבא דאם לא שב מעבירות שבינו לחבירו גם עבירות שבינו למקום אינו מתכפר, ואסמכיה אמתניתין. ואני אומר לא ניחא ליה למאריהו בהכי. ומייהו כתב הרב מהר"ש גארמיזאן והביאו הרב בפר"ח דבעבירות שבינו לחבירו איכא נמי חלק גבוה, וכל שלא פייס את חבירו גם חלק גבוה אשר בה לא נתכפר.

ב. ואם הוא רבו וכו'. אפילו רבו שאינו מובהק. משפט צדק ח"ב סי' מ"ט. וכ"כ הרב פר"ח. וכן מסתבר, דודאי ר' חנינא לא היה רבו מובהק של רב, וכמ"ש בספר יד אהרן. אבל מ"ש שם דכיון דר' חנינא ראש ישיבה אי אפשר שלא שמע רב ממנו איזה דבר, הוא אגב שיטפיה, וכבר השיגו הרב יד מלאכי כלל תקנ"ו סוף דף קל"א. ורואה אנכי שגם הרב אליה רבה כתב משם מרן כמ"ש הרב יד אהרן דר' חנינא היה רבו של רב משום דהיה ראש ישיבה. ע"ש ס"ק ד'. ואין כן כונת מרן, רק כוונתו להוכיח דר' חנינא היה גדול מרב, דהא מינהו רבי ראש ישיבה, וכיון שהוא גדול ממנו יש מקום לומר שר' חנינא רבו שאינו מובהק. ושם בס"ק ד' וס"ק ו' כתב הרב אליה רבה דמרן חידש גירסא אחרת להמציא מקור לזה. וק"ק עליו דהא מבואר בב"י דלא חידש גירסא, רק פירוש. ועיין מ"ש הרשב"ץ בתשובותיו ח"ג סי' קל"ה דף ל' ע"ג.

ג. הגהה. אם לא שמכין לטובת המבקש וכו'. מה שפירשו הרב ב"ח והרב אליה רבה (אות ד) דמור"ם מפרש פירוש אחר בש"ס, מלבד דהפירוש דחוק, אם איתא כדבריהם הו"ל לפרש בדרכי משה, ולא להביא לשון הגמרא סתם. ועיין בט"ז (ס"ק ב) ופר"ח. ועמ"ש בספר יד אהרן, ויש גמגום בדבריו. יעש"ה. ועיין במקראי קדש דף ק"י.

פרי מגדים: משבצת זהב: סימן תרו: (א) ואם, עט"ז עב"י וב"ח, וא"כ לכאורה הט"ז זיכא שטרא לבי תרי דכתבו אין זקוק יותר הא רוצה רשאי וכתבו רק צריך עד שיפייס ולמדו מרב, וא"כ פשטא משמע והיכי עביד דהוי איסור, גם מדלא פירוש כרש"י וכו' ותירץ שפירשו כרש"י ולמדו ממילת חבירו וכו', ועא"ר. והיכי עביד הכי לאו איסור' אלא שאין צריך ועמ"א ב'.

עיין בטור ולבוש פרקי דר"א באריכות וכמדומה ראיתי כתוב שזה ג"כ קיטרוג מאחר שביוה"כ שלום ביניהם ונקיים מכל א"כ בחוריים?? הם ואין להם תירוץ החומר ויצה"ר אונסם ולמה כל השנה אינו כן. וע' פרי חדש ביומא דכיפורא לית ליה רשות לאסטוני להפך חובתן אבל מ"מ דידיה עביד כי ממונה על כך ומביא עוונות כ"א לבד ומש"ה א"ש שעיר המשתלח חולקיה ע"י בווהר משא"כ בשאר ימות השנה מביא עוונות ומהפך בחובתן. עבירות שבין אדם לחבירו אין מכפר יוה"כ עד שירצה חבירו, ואף חלק גבוה שבו אין נמחל עד שירצה חבירו, עמ"ש אי"ה באות ב'.

עיין מהרי"ק הביאו הפרי חדש וא"ר הבא על הפנויה ברצונה הוה בין אדם למקום, ובאונס או בשעת עילופה הוה ג"כ בין אדם לחבירו, ואפשר אונס לאו דוקא ה"ה היא שוגגת ג"כ

מקרי לחבירו דמחטיאה בשוגג. ואם יש לה אב י"ל פגם בכבוד אביה וכ"ש נערה בתולה קנס ובושת ופגם לאביה, ועיין בהרמב"ן ז"ל על התורה באונס ומפתה.

(ב) אם, עט"ז וכ"ש כשיש טעם להמוחל שלא יגיע לו היזק דאין צריך שימחול, וראוי למחול כי אם אין מוחל מנ"מ גם עוונותיו ח"ו לא מחולין לו, וגם אף שקצת לטובת המוחל או ש"ר, ע"ז אמרו כל המעביר על מדותיו וכו', וכפשוטו ג"כ שאם מדתו לנטור איבה וכובש מדתו, מחולין לו.

(ג) הוציא, עט"ז ועמ"א ה', ומש"ה אם מת זה שהוציא עליו ש"ר יבקש מחילה ממנו מפסק דילמא אי הוה (אי היה) מוחל ומהני ומסתמא כ"ה. והנה ש"ר שפוסל אותו לבד אבל אם אמר על אחד פסול משפחה ממזרת וכדומה ויש לו בנים נמצא אין לו מחילה עולמית כשפטיה אם תולדותיו מברדין בעלמא, גם אותן שילדו אח"כ ממזרים איסורין עולם ומי יוכל למחול זה, ע"כ יזהר מאד מזה מעוות לא יוכל לתקן ח"ו ועמ"א ו'.

אשל אברהם: תרו: בשעת, עמ"א אע"ג דהב"ח פסק בתר"ז דצריך לפרוט בין אדם למקום ומה"ט ה"ה בין אדם לחבירו יע"ש, משא"כ לדידן דא"צ לפרוט אפ"ה בין אדם לחבירו מצוה לפרוט עיין יומא פו: קראי נשוי פשע בין אדם למקום ומכסה פשעיו לא יצליח בין אדם לחבירו, וער"מ ז"ל רפ"ב מהל' תשובה ה"ה לכאורה שבח שיתודה ברבים ללמוד ממנו ג"כ לשוב, ע"ד אלמדה פושעים דרכיך, וה"מ בחטא שאין חבירו מתבייש, דומיא בין אדם למקום היכא שיש מיעוט כבוד, אין לפרסם, ויצליח פועל יוצא ע"ד איש מצליח לאחרים, ובכ"מ שם כפרש"י שאחרים יבקשו ממנו שימחול לו, ומיהו הב"ח והמ"א מיירי בשע' מחילה שיפרוט לחבירו החטא וזה למ"ד בין אדם למקום נמי פורט, וא"כ קשה לדידן א"צ כאמור, והבן זה. ואי"ה בתרמ"ז יבואר עוד ועיין בספר תוספת יוה"כ במשנה 'ירצה' ובפוסקים 'יפייס' ונוסח מתרצה ומתפייס בתחנונים עיין סוף הסימן.

(א) יחזור, עמ"א בי"ת מגמרא יומא פז באחי יוסף יע"ש ועא"ר בשם יש"ש יאמר אני מבקש סליחה מה' אלקי ישראל ואח"כ מפלוני יש"ש פ"ח דב"ק סימן מ"ט, והנה עבירות שבין אדם לחבירו יש ג' תרתי בין אדם למקום ג"כ לא תגזול וכדומה ואם הקניט בדברים או עני המהפך בחררה וכדומה צ"ע די"ל דלא הוה רק בין אדם לחבירו, ונ"מ לענין לפרסם ואי"ה בתר"ז יבואר עוד בזה.

(ב) אינו, עמ"א ב"פ מגמרא יומא פז, ועט"ז א'. ומש"כ הר"ב יאמר אח"כ לפי יו"ד עא"ר ג' במהרי"ל יעמידם היו"ד לפניו ויאמר בפניהם יע"ש.

(ג) הוא רבו, עמ"א עפר"ח ועט"ז אות א' בהא דרבי שאני יע"ש.

(ד) אם, עמ"א עט"ז אות ב' מזה, ועב"ח שמפרש דעת הרב בע"א, והמ"א מפרש ה"ה ואפשר כל שכן הוא, ועא"ר אות ד' האריך והקשה גם כן מכתובות קג יע"ש.

(ה) אין צריך למחול, עמ"א ועט"ז אות ג' ועב"ח ועיין פסקי מהרא"י ז"ל ריב, ובב"ח הטעם דהפגם יזיק לדורותיו מש"ה אין לו מחילה עולמית ומ"מ יבקש מחבירו שימחול את שלו יע"ש.

(ו) אם, עמ"א אין כעת ת"י יש"ש, ולכאורה י"ל כי פלוגתא עכו"ם ועבד (הבא) על בת ישראל י"א הוולד ממזר והלכה אין ממזר אלא מח"כ ומ"מ י"ל הקורא נתכוין לומר עכו"ם ועבד באו על אמו באונס ולא פגם כלל בכבוד אביו ואמו.

(ז) על קברו, עמ"א ועפר"ח יומא פז א' י' ב"א הואיל ואומר חטאתי לאלקי ישראל צריך עשרה (כענין בהמ"ז בעשרה) וי"א כנגד ג' שורות בני אדם ג' ג', ואין נכון דא"צ ג' שורות מחודשים אלא ג' בני אדם שהלכו בראשונה יכול ליקח פעם שניה וג' יע"ש, ולמ"ש א"ר א' בשם יש"ש ב"ק פ"ח סי' מ"ט דמפייס החי ג"כ יאמר אני מבקש מחילה מה' אלקי ישראל ומפלוני, א"כ אמאי די בג' ב"א, וע"כ אפשר י"ל מש"ה צריך כאן עשרה מספק

דלמא אי הוה חי לא הוה מתפייס וצריך עשרה שיאמר בפניהם כמ"ש הרב בהג"ה ס"א, א"כ במת יבקש ג"פ מחילה וצ"ע.

שו"ע הרב: סימן תרו: סעיף א: עבירה שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה את חבירו שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מכל חטאתיכם לפני ה' גו' כלומר חטאתיכם שהם לפני ה' לבד יום הכיפורים מכפר אבל מה שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שיפייסנו לפיכך יתן כל אדם אל לבו בערב יום הכיפורים לפייס לכל מי שפשע כנגדו ואפילו לא הקניטו אלא בדברים צריך לילך ולפייסו ולבקש ממנו שימחול לו ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט החטא שחטא לחבירו ואם חבירו מתבייש בזה לא יפרט החטא:

סעיף ב: ואם אינו מתפייס בפעם ראשון יחזור וילך לפייסו פעם שנית במין ריצוי אחר ואם לא נתפייס יחזור וילך פעם שלישית לפייסו במין ריצוי אחר ובכל פעם שהולך לפייסו אפילו בפעם הראשון יקח עמו שלשה אנשים ויפייסנו בפניהם ואם לא נתפייס בפעם השלישית שוב אין זקוק לו ומכל מקום צריך להודיע לרבים דהיינו עשרה אנשים שהוא הלך לפייסו ולא רצה להתפייס כדי שלא יחשדוהו הבריות שלא רצה להכניע את עצמו לפני חבירו לבקש ממנו מחילה:

סעיף ג: במה דברים אמורים כשהקניט את חבירו אבל אם הקניט את רבו אפילו אינו רבו מובהק רק ששמע ממנו דברי תורה צריך לילך אליו כמה פעמים עד שיתפייס ואפילו כשהקניט את חבירו אם רוצה להחמיר על עצמו ולילך אליו כמה פעמים הרשות בידו ובלבד שלא יהיה שם בזיון תורה:

סעיף ד: והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול אלא ימחול לו מיד אלא אם כן הוא מתכוין לטובת המבקש מחילה כדי שיכנע לבבו הערל או שחושש שלא יבא לו לעצמו איזה רעה ע"י שימחול לו דאז אינו צריך למחול לו דחיי קודמין לחיי חבירו.

ואם הוציא עליו שם רע אינו צריך למחול לו בכל ענין אפילו אם יבקש ממנו כמה פעמים משום דאפשר שיש בני אדם ששמעו הוצאת הלעז עליו ולא שמעו הפיוס וידמה להם שאפשר שהלעז הוא אמת ולא יצא עדיין אדם זה נקי מחשד ומכל מקום מדת ענוה למחול אפילו בהוצאת שם רע:

סעיף ה: ואם מת מי שפשע כנגדו מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר בפניהם חטאתי לאלהי ישראל ולפלוני זה שפשעתי כנגדו וצריך שילך לשם יחף ואם הוא חוץ לשלש פרסאות מן קברו אינו צריך לילך בעצמו לשם אלא ישלח שלוחו שיבקש ממנו מחילה בעבור השולחו בפני עשרה בני אדם:

סעיף ו: ואפילו הוציא עליו שם רע בחייו מועיל מה שיבקש ממנו בפני עשרה בני אדם משום שאנו אומדין דעתו של המת דמן הסתם אלו היה קיים היה מוחל לו:

סעיף ז: ואם חרפו לאחר מיתה אינו צריך לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו:

סעיף ח: אע"פ שבכל השנה ראוי לכל אדם לפייס תיכף למי שפשע כנגדו מכל מקום בערב יום הכיפורים צריך ליזהר בזה ביותר כדי שיהיה לב כל ישראל שלם זה עם זה ולא יהא מקום לשטן לקטרג עליהם:

סעיף ט: תקנות קדמונים וחרם שלא להוציא שם רע על המתים:

סעיף י: מי שקרא לחבירו ממזר לא פגם בכבוד אבותיו שיכול לומר אליך לבד נתכוונתי לבזותך אלא אם כן קראו ממזר בן ממזר:

< קמט >

חיי אדם: כלל קמד (ה) אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום וכל שכן בעשייתו, מ"מ < קנ >
 בעיה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה ולקיים כמש"כ כי ביום הזה גו' לפני ה' תטהרו, ור"ל כי בר"ה אין הקב"ה דן בעצמו אלא ב"ד של מעלה דנין, אבל ביה"כ אזי הקב"ה בעצמו ובכבודו יושב על המשפט ומשגיח, ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר. לפני ה', ולכן יראה לתקן הכל מה שעיות בין מה שבין אדם למקום וכ"ש שבין אדם לחבירו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון ואונאת דברים, כי עבירות שבין אדם לחבירו אין יה"כ מכפר עד שירצה את חבירו, ולכן אפי' לא הקניטו אלא בדברים, צריך לפייסו. ואם אינו מתפייס בפעם א', יחזור וילך פעם ב' וג', ויפייסנו בכל פעם במין ריצוי אחר. וכל פעם יקח עמו ג' אנשים. ואם אינו מתפייס בג' פעמים, אינו זקוק לו אא"כ רצה לעשות לפניו משורת הדין, אלא יעיד י' ב"א ויאמר בפניהם שכבר בקש ממנו מחילה (מהרי"ל).

וכשבקש ממנו זה כדין וזה אינו מוחל לו, נקרא חוטא ואכזרי, שאין זה ממידת ישראל אלא ממדת עשו, שעליו נאמר ועברתו שמרה נצח. ומ"מ אם זה מכוין לטובה כדי שלא ירגיל בכך, מותר.

ואם הוציא שם רע, א"צ למחול לו, דאיכא דשמע בשם רע או שמע שביקש ממנו מחילה ולא נפק מחשדא. ומ"מ אם רוצה במדת ענוה, הוא ימחול לו גם בשם רע. ואם מת זה שחטא לו, אין לו מחילה, אא"כ יביא י' בני אדם ומעמידם על קברו, וילך על קברו יחף, ויאמר חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני זה שחטאתי לו, והם ישיבו לו מחול לך מחול לך מחול לך ג"פ (א"ר), ואפילו הוציא עליו שם רע. ואם הוא מהלך ג' פרסאות, ישלח שלוחו. ואם חרפו לאחר מיתה, אין צריך לילך על קברו, אלא יבקש ממנו מחילה במקום שביישו, ואז צריך לעשות תשובה על שעבר חרם קדמונים שלא להוציא שם רע על מתים:

מטה אפרים: סימן תרו: דין שיפייס אדם לחבירו בערב יום הכפורים ודין טבילה < קנא >
 בערב יום הכפורים: (א) עברות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שיפייסנו, ואפלו לא הקניטו אלא בדברים. ולכן אף על פי שגם בשאר ימות השנה מחייב לפייס למי שפשע נגדו, מכל מקום אם אין לו פנאי, הוא ממתין לפייסו ביום אחר, אבל בערב יום הכפורים, מחייב לילך אצלו בעצמו לפייסו.

ולא ישלח תחלה אמצעי, שירצה לקבל פיוסים. ואם קשה עליו לילך בעצמו תחלה, או שיודע שיותר קרוב הפיוס על ידי איש אמצעי שיתוך ביניהם, יכול לעשות על ידי אמצעי. ואם אינו מתפייס בראשונה, יחזור וילך פעם שניה ושלישית. ובכל פעם יקח עמו שלשה אנשים ויפייסנו בכל פעם במין רצוי אחר. ואם אינו מתפייס בשלש פעמים, שוב אינו זקוק לו, רק יקח עמו עשרה אנשים ויעמידם לפניו ויאמר לפניו שבקש ממנו מחילה והוא אינו רוצה למחל ומה לו לעשות עוד. ואם רוצה לפייסו יותר משלשה פעמים, רשאי אם אין שם בזיון תורה. ואם הוא רבו צריך לילך אצלו כמה פעמים עד שיתפייס:

(ב) המבקש מחילה מחבירו, צריך לפרט מה שחטא לחבירו ועל זה מבקש מחילה. ואם יודע שחבירו מתבייש מזה כשיפרט החטא, אזי לא יפרט אותו. ומי שהוא מבקש מחילה מרבים בכלל, אינו יוצא אם יודע שעשה לאיזה יחיד בפרט:

(ג) אם זה שחטא לחבירו אינו מתעורר לילך לזה לבקש מחילה, יש לו להאיש העלוב להמציא עצמו אצל אותו שחטא, לבקש ממנו מחילה:

(ד) המוחל לא יהא אכזרי מלמחל, אם לא שמתירא שיגיע לו איזה רעה כשימחל, או שמתכוון לטובת המבקש ממנו מחילה. ומי שאינו מעביר שואה ביום הכפורים, אין תפלתו נשמעת. ואם אחד הוציא שם רע על חבירו אין צריך למחול לו, כי שמא יש מי ששמע השם רע שהוציא זה ולא שמע מהפיוס ולא יצא ידי חשד. ומכל מקום מדת חסידות וענוה למחל לחבירו אף אם הוציא עליו שם רע:

(ה) אם מת האיש שחטא לו, מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ואומר חטאתי לאלהי ישראל ולפלוגי זה שחטאתי לו, והם ישיבו מחול לך, מחול לך, מחול לך. ויש לו לפרט החטא. ויש לו לילך יחף. ואם קבר המת חוץ לשלש פרסאות ממקום שדר בו החוטא, אין צריך לילך בעצמו לשם, רק די שישלח שליח לשם והשליח יקח עשרה אנשים וילך על קברו ויבקש מחילה בשם המחרף ויאמר הנני שליח פלוגי מודה ברכים ששלחני פלוגי. אם הוציא שם רע על אחד ומת, יעשה כן, שיש לומר אם היה חי, היה מוחל:

(ו) תקנת קדמונים התקנה שלא להוציא שם רע על המתים, ולכן צריך לעשות תשובה על שעבר התקנה. וגם אל יקל בעיניו לחזור אחר עשרה לבקש ממנו מחילה. אבל אם לא הוציא עליו שם רע רק דברי חרופים לבד, אין צריך לילך על קברו. כיון שלא בישו רק לאחר מיתה. ולכן יבקש ממנו מחילה אחר שחרפו:

(ז) מי שחרף לאחד ופגם בכבוד אבותיו, אף על פי שרצה למחל על כבוד שלו, אין בידו למחל מה שפגם זה בכבוד אבותיו, וצריך לבקש מחילה מהם על הדרך שנתבאר. ופרטי הענינים בזה, עין בים של שלמה בבא קמא ובשלחן ערוך חשן משפט סימן (תכ"ו) [ת"כ]:

< קנב > **בן איש חי: שנה א' פרשת וילך אות ה':** עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר עד שיפייסנו, ועל כן כל אדם צריך לבקש מחילה מחבירו, בערב יוה"כ או קודם בעשרת ימי תשובה. וטוב שהחזן יכריז קודם כל נדרי לומר, רבותי תמחלו זה לזה, ויאמרו הקהל מחלנו, כדי שתתעורר סניגוריא למעלה על ישראל, דבר בעתו מה טוב, וכן הנהגתי בעז"ת פה עירנו יכוננה עליון אמן.

< קננ > **אשל אברהם: בוטשאטש: תר"ו: צריך לפייס:** משהה מלפייס אינו כאחטא ואשוב אם כוונתו להסיר תיכך השנאה מלבו רק שוהה שיהיה הפיוס לקיימא.

< קנד > **ערוך השלחן: או"ח סימן תר"ז: סעיף א:** כבר נתבאר בסי' תר"ב דאין יוה"כ מכפר אלא על עבירות שבין אדם למקום אבל לא מה שבין אדם לחבירו, ואם בדבר שבממון אין לו כפרה עד שישלם לחבירו ויבקש ממנו מחילה על שציערו ובגזול את הרבים ואינו יודע ממי גזל כגון שמכר במדה שאינה של אמת או שאינה בסחורתו וכיוצא בזה יעשה בהן צרכי רבים ואם אינו בממון אלא שפגע בכבוד חבירו שחירפו וגידפו וכיוצא בזה אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו מחילה ויפייסנו ויש לו לפרט החטא שחטא לו אך אם חבירו מתבייש מזה לא יפרט אלא יבקש ממנו שימחול לו סתם:

סעיף ב: ובאמת גם בכל השנה מוזהר על זה ולא להניח על לאחר זמן דמי יודע מה ילד יום אלא דבעיו"כ חובה לעשות כן והמוחל לא יהיה אכזרי מלמחול לו מיד כמו שמצינו לאברהם אבינו שמיד מחל לאבימלך והתפלל בעדו ואנחנו בניו ראוי להחזיק במדותיו הטובים אך אם מכוין לטובתו של המבקש מחילה במה שאינו מוחל לו רשאי כדמצינו מעשה כזה בסוף יומא אך באמת לא שכיח דבר זה וכן אם הוציא עליו שם רע א"צ למחול משום דהרבה יודעים בהשם רע שהוציא עליו ואינם יודעים בהמחילה ומ"מ ממדת חסידות למחול גם בזה ואם המחרף עושה כל טצדקי ומפרסם ברכים שהשם רע שהוציא הוא שקר ושם מבקש מחילה נ"ל דמדינא צריך למחול דחברך חברא אית ליה ויתוודעו הכל ששקר הדבר [וביומא אינו ממש כדין הנזכר ע"ש]:

סעיף ג: ואם אינו מתפייס בראשונה ילך אצלו פעם שנייה ושלישית ובכל פעם במין ריצוי אחר וירבה עליו ריעים שיבקשוהו שימחול לו ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים ואם גם בפעם השלישי אינו מוחל לו אינו זקוק לו עוד כי עשה מה שבכחו אא"כ הוא רבו דאז מחוייב לילך אליו הרבה פעמים עד שימחול לו ואפילו אינו רבו מובהק אלא ששמע ממנו דברי תורה [מג"א סק"ג] וגם לאחר יכול לילך הרבה פעמים אם ירצה רק באופן שאין בזה בזיון התורה והיינו כשאין המבקש ת"ח אבל אם הוא ת"ח לא ילך יותר מג' פעמים:

סעיף ד: אם זה שחטא לו מת אם בדברים שבממון משלם ליורשיו ואם בדברים מביא עשרה בני אדם ומעמידם על קברו ויחלוץ מנעליו ויאמר חטאתי לד' אלקי ישראל ולפלוני זה והא דצריך עשרה משום דאכל בי עשרה שכינתא שריא ומשום כבוד השכינה וודאי המת מוחל לו ואע"ג דאין מעשה לאחר מיתה דהיום לעשותם ולא למחר לעשותם מ"מ כשמוחל לו מחול ואינו נענש עוד אבל בענייני ממון אינו מועיל זה דלמה ימחול לו והרי יכול לשלם ואם אין לו מה לשלם ממילא דאין עליו עון ואם הדרך רחוק יותר מג' פרסאות יכול לישלח שליח במקומו [מג"א סק"ז] ואם חרפו לאחר מיתה א"צ לילך על קברו אלא מבקש מחילה במקום שביישו [שם] ודי בפני ג' ואם חירף לאחד וביזה אבותיו ג"כ צריך לבקש מחילה ונהגו בעיוה"כ כמה אנשים לבקש אחד מחבירו מחילה אף שלא חירפו זל"ז כלל אלא שמא פגעו בכבוד זל"ז [זהו כוונת הרמ"א בסעי' ב']

ויש תקנה מקדמונים וקללה שלא להוציא שם רע על המתים כלומר אע"ג דאמרינן בברכות [י"ט.]. דכל המספר אחר המת כאלו מספר אחר האבן אי משום דלא ידעי אי משום דלא איכפת להו לברך בצורבא מרבנן דהקב"ה תובע עלבוננו ע"ש מ"מ תקנו כן:

סעיף ה: איתא בפרקי דר"א [פט"ו] דסמאל שהוא תמיד מקטרג על ישראל מלמד עליהם זכות ביוה"כ ואומר להקב"ה רבון העולם יש לך עם אחד שהם כמלאכי השרת מה מלאכים יחיפי רגל אף הם כן מה מלאכים אין להם קפיצין שעומדין תמיד אף ישראל כן [בתפלות ווידויים] מה מלאכים נקיים אף הם כן מה מלאכים שלום ביניהם אף הם כן והקב"ה שומע עדותו ומכפר עליהם ע"ש ומזה נהגו כל ישראל לבקש מחילה כדי שיהיה שלום וטובלין במקוה כדי שיהו נקיים והרא"ש שלהי יומא [פ"ח סי' כ"ד] הביא בשם רב סעדיה גאון דצריך לברך על טבילה זו והרא"ש דחה זה וכן המנהג שלא לברך וטעם הגאון נראה משום דכתיב לפני ד' תטהרו ומקוה מטהרת את הטמאים ולכן גם זה בכלל תטהרו:

משנה ברורה: סימן תרו (א) צריך לפייסו, דגם בזה עבר על איסור דאונאת דברים < קנה >
והנה אע"פ שגם בשאר ימות השנה מחוייב לפייס למי שפשע כנגדו מ"מ אם אין לו פנאי הוא ממתין לפייסו על יום אחר אבל בעיוה"כ מחוייב לתקן הכל כדי שיטהר מכל עונותיו כדכתיב כי ביום הזה יכפר עליכם מכל חטאתיכם וגו' וכ"ש אם יש בידו מן הגזל ואונאה * וכל דבר הנוגע בממון יראה לתקן. [דזהו המקטרג הגדול על האדם כמו שאחז"ל סאה מלא עונות מי מקטרג גזל מקטרג בראש] ואם יש לחבירו בידו ממון שיש לו תביעה עליהם יודיענו אע"פ שחבירו לא ידע מזה כלל ועכ"פ יסדר לפני הרב ומ"ץ הענין בשלימות ובאמת בלא שקר ולשאול האיך להתנהג. כללו של דבר כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי היצה"ר יש לו התירים הרבה [ח"א]:

שער הציון: [אות ב'] * ונראה פשוט דבאיסור גזל ואונאה וכי האי גוונא דידוע שהוא < קנו >
לאו הניתק לעשה דוהשיב את הגזילה אין רשאי להמתין עד ערב יום הכפורים דכל שעה ושעה יש עליו חיוב עשה זו דהוא תיקונו של לאו, ודומיא דכל עשה דאורייתא שחייבו חז"ל לעשותו בבוא זמנו כמו לולב וברכת המזון וקריאת שמע וכדומה, וכל שכן בזה שעבר מתחלה על לאו דאורייתא
(ב) לפייסו, ונכון שילך בעצמו אליו ולא ישלח תחלה אמצעי שירצה לקבל פיוס ואם קשה עליו לילך בעצמו תחלה או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע"י איש אמצעי שיתווך ביניהם יכול לעשות ע"י אמצעי:
(ג) יחזור וילך, ויפייסנו בכל פעם במין ריצוי אחר ובשעת בקשת מחילה צריך לפרט מה שחטא לחבירו אם לא כשיודע שחבירו יתבייש מזה כשיפרט החטא אזי לא יפרט אותו ומי שהוא מבקש מחילה מרבים בכלל אינו יוצא אם יודע שעשה לאיזה יחיד בפרט:
(ד) ואם אינו מתפייס בשלשה פעמים, ר"ל באופן זה ע"י ריבוי אנשים:
(ה) אינו זקוק לו, ואם רצה לפייסו יותר רשאי אם אין שם בזיון התורה:

- (ו) לפני עשרה, כדי לפרסם הדבר שמצדו לא יבצר:
 (ז) רבו, אפילו אינו רבו מובהק אלא ששמע ממנו ד"ת:
 (ח) לא יהא אכזרי מלמחול, דכל המעביר על מדותיו מעבירין לו על כל פשעיו ואם הוא לא ירצה למחול גם לא ימחלו לו:
 (ט) לטובת המבקש וכו', כדי שיהא נכנע לבו הערל ולא ירגיל בכך ומ"מ נראה דמלבו צריך להסיר השנאה ממנו אחרי דבאמת ביקש ממנו מחילה:
 (י) מחילה, וה"ה אם מכוין לטובת עצמו שמתירא שיגיע לו היזק כשימחול:
 (יא) א"צ למחול לו, דאיכא דשמע בחשדא ולא שמע בפיוס ונשאר הש"ר ומ"מ מדת ענוה למחול גם בזה:
 (יב) אם מת וכו', זה קאי גם אמוש"ר דאמרינן אילו היה חי היה מוחל לו:
 (יג) אשר חטא לו, ואם קרא לאחד ממזר י"א דפגם בכבוד אבותיו ג"כ וצריך לילך על קברם אבל רבים חולקין ע"ז דיכול לומר לאו אדעתאי שיהיה הדבר נוגע לאבותיו אא"כ קראו ממזר בן ממזר. ועיין בחו"מ סימן ת"כ לענין אם קראו רשע בן רשע או גנב בן גנב:
 (יד) על קברו, וצריך לילך לשם יחף. ואם הוא חוץ לשלשה פרסאות ישלח שלוחו לשם והשליח יקח עשרה אנשים וילך על קברו ויבקש מחילה בשם המחרף ויאמר הנני שליח פלוני מודה ברבים ששלחני פלוני לאמר שחטא לאלקי ישראל וכו'. ואם חירפו לאחר מיתה א"צ לילך על קברו אלא מבקש ממנו מחילה במקום שביישו:
 (טו) שחטאתי לו, בחטא פלוני כי צריך בזה לפרט החטא והם ישיבו לו מחול לך מחול לך ג"פ:
 (טז) שלא להוציא ש"ר וכו', ולכן צריך לעשות תשובה על שעבר החרם:

ביאור הלכה: סימן תרו: יחזור וילך וכו' ובכל פעם וכו', הנה מלשון הטוש"ע משמע < קנו >
 שתיכף בפעם ראשון שמבקש מחילה יביא עמו שלשה בנ"א אבל מלשון הרמב"ם נראה דבפעם הראשון ילך בעצמו אולי ימחול לו ואח"כ ילך ג"פ ויולך עמו ג' בני אדם [ולדבריו הא דאמר בגמרא המבקש מוטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים שנאמר אנא שא נא ועתה שא נא היינו בבקשה שע"י אחרים וכפי הראיה שמביא הגמרא דהיה ע"י אחרים שנאמר ויצו וגו'] וכן משמע בירושלמי סוף יומא כדבריו דמתחילה צריך לילך בעצמו אליו אולי ימחול לו ואם לאו יולך עמו אנשים עי"ש:

==ע"ע מפרשי שו"ע: מאמר מרדכי, אורחות חיים ספיקנא, בגדי ישע, נהר שלום, ערוך השלחן סי' קנו ח.

(ג) אורח חיים סימן תר"ז / האם צריך לפרט החטא

טור: אורח חיים תרו: ובאשכנז נוהגין לומר על חטא על סדר אלפא ביתא ומפרטין בו < קנח >
 החטאים וכ"כ ר"ע וכ"כ הרמב"ם ז"ל והר"י כתב שצריך לפרט החטא ובספרד אין נוהגין לאומרו וכן נראה שא"צ לפרט החטא שר"ע אומר שא"צ לפרט החטא והלכתא כדבריו

בית יוסף: תרו: ומ"ש וכן נראה שאין צריך לפרט החטא שרבי עקיבא אומר שאין < קנש >
 צריך לפרט החטא והלכה כדבריו. בפרק בתרא דיומא (פו:) איפליגו רבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא במילתא, ומשמע ודאי דקיימא לן כרבי עקיבא דהא הלכה כרבי עקיבא מחבירו (עירובין מו:) אלא שהרמב"ם בפרק ב' מהלכות תשובה (ה"ג) פסק

כרבי יהודה בן בבא,

ונראה שטעמו משום דברייתא הכי איתא צריך לפרט החטא שנאמר (שמות לב לא) אנה חטא העם הזה חטאה גדולה ויעשו להם אלהי זהב דברי רבי יהודה בן בבא, רבי עקיבא אומר (תהלים לב א) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה אלא מהו שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב, כדברי ינאי דאמר רבי ינאי אמר משה לפני הקדוש ברוך הוא כסף וזהב שהרבית לבני ישראל עד שאמרו די גרם להם שיעשו אלהי זהב, וקודם ברייתא זו איתא התם אמר רב יהודה רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב (משלי כח יג) מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא כאן בחטא מפורסם כאן בחטא שאינו מפורסם, והא כרבי יהודה בן בבא אזלא דאילו לרבי עקיבא אפילו מפורסם נמי לא, דהא עון העגל מפורסם הוה ואפילו הכי אמר רבי עקיבא עליהם אשרי נשוי פשע כסוי חטאה ודריש לויעשו להם אלהי זהב לדרשה אחריתא, אלא ודאי כרבי יהודה בן בבא אתיא, וכיון דרב סבר כוותיה הכי נקטינן:

ואף על גב דאהייה רומיא דרמי רב שני רב נחמן כאן בעבירות שבין אדם לחבירו כאן בעבירות שבין אדם למקום והאי שינוייה אתיא שפיר כרבי עקיבא ופסק הרמב"ם עצמו (שם ה"ה) כההוא שינוייה, מכל מקום סובר דכיון דרב יהודה אמר רב סבר דהלכה כרבי יהודה בן בבא הכי נקטינן.

אבל הרי"ף (ה:) והרא"ש (סי' יז) לא כתבו דברי רב יהודה אלא דברי רב נחמן בלבד משמע דסבירא להו דהלכה כרבי עקיבא ומשום דמהייה דרב יהודה אמר רב משמע דלית הלכתא כוותיה לפיכך השמיטה:

וני"ל שיש סעד עוד להרמב"ם לפסוק כרבי יהודה בן בבא, מדאיפליגו תנאי התם בעבירות שהתודה בהם ביום הכפורים שעבר אם חוזר ומתודה עליהם ביום הכפורים אחר, ומשמע דאם לא התודה עדיין עליהם לדברי שניהם מתודה עליהם ביום הכפורים ומתודה עליהם בפרטות משמע דאם לא כן ליכא מאן דאמר שאינו חוזר ומתודה שהרי לדברי הכל צריך להתודות ביום הכפורים ולא פליגי אלא באם יפרט חטאים שהתודה עליהם בפרטות ביום הכפורים שעבר:

והמרדכי (סי' תשכה) כתב גם כן שצריך לפרט החטא, וכן כתב הכל בו (סי' סט לה): וכתב עוד (שם) לא נהגו שליח צבור לומר כל הפרטים אלא בדרך כלל אבל חטאנו והעוינו והרשענו ומרדנו וסרנו ממצותיך וכן הדין לפי שהוא מתודה על כל העם איך יפרוט שום חטא ואיך יטיל חטא פרטי על הצבור בכלל ומה שכתב רבינו בסמוך גבי עוונות שהתודה עליהם ביום הכפורים שעבר וכו' דהני מילי כשמתפלל בינו לבין עצמו אבל כשאומר עם הצבור אין לחוש נראה שסותר לזה:

ולענין הלכה כיון דהרי"ף והרא"ש הסכימו לפסוק כרבי עקיבא הכי נקטינן, ומכל מקום נראה שאם רצה לפרט החטא הרשות בידו דרבי עקיבא לא אסר לפרט החטא ולא בא אלא לומר שהוא יותר מאושר מי שאינו מפרט חטאיו, ועוד דאפשר דלא אמר רבי עקיבא אלא דמפרט אותם בקול רם אבל בלחש שפיר דמי למיפרט כדי שיתבייש יותר ואכתי כסוי חטאה הוא כיון דאינו נשמע לבני אדם, והכי מוכח מדמשני כאן בחטא מפורסם וכו' דבמתודה לפני בני אדם בקול רם מיירי דאי בלחש כי אינו מפורסם מאי הוי הא אף על פי דמפרט אכתי מכוסה הוא, ובהכי ניחא מה שכתב רבינו בסמוך בשם הרא"ש שעבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים שעבר יכול להתודות עליהם אף על פי שלא שנה בהם ובמתודה בפרטות מיירי וכמו שהוכחתי בסמוך:

בית חדש: סימן תרו: והר"י כתב שצריך לפרט החטא, במקצת ספרי רבינו כתוב והר"י < קם > כתב שאין צריך לפרט החטא, והוא הנכון וכ"כ מהר"ש לוריא שנוסחא זו

עיקר וק"ל:

ומ"ש וכן נראה שאין צריך לפרט החטא שרבי עקיבא אומר שאין צריך לפרט החטא והלכתא כדבריו, שם (פו:) וצריך לפרט החטא שנאמר אנא חטא העם וגו' דברי רבי יהודה בן בבא, רבי עקיבא אומר אשרי נשוי פשע וגו', אלא מהו שאמר משה ויעשו להם אלהי זהב כדר' ינאי וכו', וסבירא ליה לרבינו דהלכה כרבי עקיבא מחבירו,

אבל הרמב"ם שם ובסמ"ג (עשין טז) פסקו כרבי יהודה בן בבא, ונראה דטעמו משום דהתם תניא עבירות שהתודה ביום הכפורים זה לא יתודה עליהן ביום הכפורים אחר וכו' רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שכן שהוא משובח שנאמר כי פשעי אני אדע, מבואר מדברי שניהם דצריך לפרט החטא, ואין הלכה כרבי עקיבא מחביריו (עי' עירובין מו:), ועוד דמשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי (גטין טז), ומשום הכי יראה לי דגם הרי"ף והרא"ש שהביאו מחלוקת רבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא בסתם כך דעתם דהלכה כרבי יהודה בן בבא, ולא הוצרכו לפרש זה דמאחר שהביאו מחלוקת זו דתנא קמא ורבי אליעזר בן יעקב מוכח מינייהו דצריך לפרט החטא כדפי', והרמב"ם בשיטת הרי"ף רבו אמרה כדרכו נ"ל:

ובגמרא שם רב רמי כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וכתיב מכסה פשעיו לא יצליח לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם, רב נחמן אמר כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו, ופירש הבית יוסף דעל כרחק דרב דלא כרבי עקיבא דלרבי עקיבא אפילו מפורסם כעון העגל נמי לא יפרט.

ולא נהירא שהרי מבואר בפירוש רש"י דאין לדמות מחלוקת רב ורב נחמן למחלוקת רבי יהודה בן בבא ורבי עקיבא, דרב אמר לך אנא דאמרי אפילו לרבי עקיבא, דעד כאן לא אמר רבי עקיבא דאין צריך לפרט אפילו במפורסם כעון העגל אלא כשהוא עומד בוידוי לפני המקום ברוך הוא, דצריך למעט כח החטא כל מאי דאפשר, ולכך קאמר כדרבי ינאי שמשא לא הזכיר עון העגל אלא כדי למעטו ולומר אתה גרמת וכו', אבל ודאי טוב לו בחטא מפורסם שיוודה ברבים ויתבייש ולא יכפור בו, ובאינו מפורסם לא יגלה חטאו לבני אדם וכבוד השם הוא, שכל מי שחוטא בפרהסיא או מודיע לרבים שחטא כך וכך מיעוט כבוד שמים הוא, אבל בעמדו בתפלה ומתודה אין לפרט בין במפורסם ובין באינו מפורסם.

ולרבי יהודה בן בבא הסברא להיפך דבין במפורסם ובין באינו מפורסם יפרט החטא בוידויו כדי שימחול לו המקום ברוך הוא בוידויו עליו כדכתיב (משלי כח יג) ומודה ועוזב ירוחם, ורב נחמן נמי הכי קאמר דע"כ לא קאמר רבי יהודה בן בבא דצריך לפרט אף בעבירות שבינו למקום כעון העגל, אלא דוקא בוידויו, אבל לגלות לרבים מיעוט כבוד שמים הוא, אבל בעבירות שבינו לחבירו יגלה לרבים שיבקשו ממנו שימחול לו, דכי היכי שצריך להתודות עליהם בוידויו בתפלתו לפני המקום ברוך הוא הוא הדין בוידויו לפני חבירו כשמבקש ממנו מחילה. ורבי עקיבא סבירא ליה דאין לפרט שום חטא בוידויו מטעם שנתבאר ולגלות לרבים יש חילוק בין עבירות שבינו למקום לעבירות שבין אדם לחבירו.

ועל פי זה [לא] יתיישב מפני מה הביאו הרי"ף והרא"ש והרמב"ם והסמ"ג דברי רב נחמן ולא הביאו דברי רב, והראב"ד הרגיש בזה בהשגותיו וכתב וכן בעבירות מפורסמות וכו', אלא נראה דטעמם דעל כרחק רבי יהודה בן בבא דהלכתא כוותיה לא סבירא ליה כרב, דאי הוה סבירא ליה כרב דמחלק בין מפורסם לאינו מפורסם אם כן ה"ל לרבי יהודה בן בבא להביא ראיה לדבריו ממקרא דמכסה פשעיו לא יצליח, כמו שרבי עקיבא הביא ראיה לדבריו ממקרא דאשרי נשוי פשע, ותו דהאי קרא דמכסה פשעיו ליכא למידחייה כדדחינן לקרא דאנא חטא וגו' לכדר' ינאי, אלא ודאי דסבירא ליה כרב נחמן דמכסה פשעיו מדבר בעבירות שבינו לחבירו אבל שבינו למקום אין לגלות, ועל כן הביא מקרא דאנא חטא דאפילו שבינו למקום נמי והיינו בוידויו בשעת התפלה:

ועוד דלרב נחמן אתיא פלוגתייהו שפיר, דלכולי עלמא המקרא דמכסה פשעיו מדבר בעבירות שבינו לחבירו, ולא פליגי אלא במקרא דאשרי נשוי פשע דמדבר בעבירות שבינו למקום, דלרבי יהודה בן בבא דוקא שלא בשעת וידויו אבל בשעת וידויו צריך לפרט

כדכתיב ויעשו להם אלהי זהב, ולרבי עקיבא אין חילוק דלעולם אין צריך לפרט וכדרי' ינאי, אבל אליבא דרב לא אתי שפיר פלוגתייהו דהא רב מפרש המקרא דאשרי נשוי פשע בחטא שאינו מפורסם ורבי עקיבא מוקי לה אפילו בחטא מפורסם ולשעת התפלה בוידויו, הילכך סבירי להו דהעיקר כדברי רב נחמן:

ויצא לנו מזה דכל הגאונים פסקו כרבי יהודה בן בבא דצריך לפרט החטא וכן פסק המרדכי (סי' תשכה), והכי נקטינן, ודלא כרבינו והבית יוסף שפסקו כרבי עקיבא כמ"ש בשלחן ערוך (ס"ב) ודו"ק. גם מה שכתב הבית יוסף דרבי עקיבא מודה היכא דמפרט בלחש והאריך על זה, אינו נכון לפי עניות דעתי:

שולחן ערוך: סימן תרו: סעיף ב: אין צריך לפרט החטא ואם רצה לפרט הרשות בידו; < קפא > ואם מתודה בלחש, נכון לפרט החטא.

הגה: אבל כשמתפלל בקול רם, או ש"צ כשחוזר התפלה, אין לפרט החטא; ומה שאומרים על חטא בסדר א' ב' לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה (ד"ע).

טורי זהב: סימן תרו: (א) אין צריך לפרט החטא. בטור כתב תחילה הפלוגתא אם צריך לפרט החטא והכריע כרע"ק שאין צריך לפרט ואח"כ כ' עונות שהתוד' עליה' ולא שינה כ' הרי"ץ גיאות שאין להתודות אלא אם גנב או גזל והתוד' עליהם בשנ' שעברה יאמר במקום גנבתי געלתי שהוא דרך כלל וה"מ כשמתפלל בינו לבין עצמו אבל כשאומ' עם הציבור אין לחוש שא"א שלא יהא א' מהצבור שגנב או גזל וא"א כ' שיכול להתודות עליהם אע"פ שלא שינה בהם עכ"ל.

וקשה דבריו אהדדי דבסוף דבריו משמע שצריך לפרט דאפי' להרי"ץ גיאות עכ"פ צ"ל בפעם א' גנבתי וברישא כ' שאין צריך לפרט. ונרא' לי דיש חילוק בזה דברישא מיירי שאין ברור לו שום חטא בבירור' אלא או' הוידוי סתם מה שרגיל האדם כל השנה לעשות ואם זה לא עשה מ"מ חבירו עשה וכל ישראל ערבים זה בזה, בזה הכריע שא"צ לפרט, אבל כסיפא מיירי בעבירות שהוא עשה בעצמו ובוה כ"ע מודים דצריך לפרט אותו החטא אלא פליגי בוידוי שניה ומסקנתו שיכול להתודות שנית ולהזכירו,

ואף בגמרא י"ל דמייתי בבירייתא תחלה הפלוגתא בהתודה כבר ולא שנה ואח"כ אמר וצריך לפרט את החטא דר"י בן בבא רע"א א"צ לפרט וק' דמעיקרא ס"ל לתנא בפשיטות דצריך לפרט לד"ה ומאי מתחיל אח"כ דצריך לפרט כו', אלא כדפי' דמעיקרא אמר בבירור לו עצמו החטא דכ"ע מודים דמפרט ואחר כך מיירי במתודה סתם אי צריך לפרט, ואע"ג דמייתי קרא דאלהי זהב ושם היה החטא בבירור מ"מ לא חטא כל העם בעגל דהא הרבה לא חטאו בו, אלא ודאי מצד הערבות תלה החטא בכולם, וראינו מ"מ דמפרט החטא ומיניה ילפי' לכל וידוי שסתם אדם מתודה כנ"ל לדעת הטור:

(ב) הרשות בידו, ק"ל לפ"ז מאי פריך בגמ' על רע"ק דס"ל א"צ לפרט מקרא דויעשו להם אלהי זהב דהא רשות לפרט, ובב"י כ' דלרע"ק עכ"פ יותר משובח מי שאינו מפרט חטאיו, ולפ"ז לק"מ דודאי היה ראוי למשה רבינו לעשות ע"צ היותר משובח אבל לפי מ"ש כאן סתם הרשות בידו קשה. וי"ל דפסק כאן דרך פשרה דלר"י בן בבא יש איסור אם לא מפרט ולרע"ק משובח יותר אם לא מפרט הכריע דלכל הפחו' יש רשו' לפרט ולסמוך בזה על ר"י בן בבא וליתן רשו' לפרט כנלע"ד דעת הש"ע:

מגן אברהם: סימן תרו: ב ואם רצה לפרט, משמע דאיירי אפי' בקול רם ונ"ל דדוקא בחטא מפורסם אבל בחטא שאינו מפורס' לכ"ע אסור לאומרו בקול רם כדכתיב אשרי נשוי פשע כו' (וכמ"ש בהג"ה) דודאי אמוראי לא פליגי אתנאי וכ"ה בסוטה דף ל"ב שתקנו תפלה בלחש שלא לבייש עוברי עבירה המתודים על חטאם אלא דריב"ב

ס"ל דלפני המקום צריך לפרט החטא בוידוי ור"ע ס"ל אף לפני המקום א"צ לפרט ובוזה אין חילוק בין מפורסים לשאינו מפורסים דהכל גלוי לפניו ע' בגמרא ובב"ח דלא כב"י וקשה מ"ש רש"י בחולין ספ"ב דאי איתא דחטא בשוגג קלא אית ליה דמי שבא לידו דבר עבירה בשוגג אינו מחפה עליה כדי שיתבייש ויתכפר לו עכ"ל, והא בקרא כתיב אשרי נשוי פשע כסוי חטאה וחטא היינו שוגג, וע"ק דבסוטה אמרינן שלא חילק הכתוב מקום בין חטאת לעולה שלא לביישו, וי"ל דש"ה כיון דאמר לשם חטאתי חזינא שאינו מתבייש וצ"ע:

=המנחת חינוך סי' שס"ד אות יא מיישב קושית המג"א מרש"י חולין עיי"ש.

של"ה: מס' יומא: עמוד התשובה את כה: בפרק בתרא דיומא (פו) איפליגו ר' יודא בן בבא ור' עקיבא... והרי"ף והרא"ש פסקו הלכה כרבי עקיבא, דהא הלכה כרבי עקיבא מחבירו וכן הסכים בית יוסף בטור אורח חיים סימן תר"ז, והולך לסברתו דרגיל לפסוק כתרי משלשה גדולי ההוראה דהיינו הרי"ף והרמב"ם והרא"ש. אבל הרמב"ם פסק כר' יודא בן בבא, מכל מקום כתב הבית יוסף דיש להרמב"ם ראייה ברורה דהלכה כר' יודא בן בבא, דמוכח שם דרב יודא אמר רב סבירא ליה כר' יודא בן בבא. ועוד הביא הבית יוסף ראייה מדאפליגו תנאי בעבירות שהתודה בהם ביום הכפורים שעבר אם חוזר ומתודה עליהם ביום הכפורים, מכלל דמתודה עליהם בפרטיות. ובאמת ראיות שהביא הבית יוסף הם ראיות חזקות.

ואף שלענין פסק הלכה הסכים הבית יוסף עם הרי"ף והרא"ש, מכל מקום כתב וזה לשונו, מכל מקום נראה שאם רצה לפרט החטא הרשות בידו, דרבי עקיבא לא אסר לפרט החטא, ולא בא אלא לומר שהוא יותר מאושר מי שאינו מפרט חטאיו. ועוד אפשר דלא אסר רבי עקיבא אלא דמפרט אותם בקול רם, אבל בלחש שפיר דמי למיפרט כדי שיתבייש יותר, ואכתי כסוי חטאה הוא כיון דאינו נשמע לבני אדם. והכי מוכח מדמשני כאן בחטא מפורסם כו', דבמתודה לפני בני אדם בקול רם מיירי, דאי בלחש כי אינו מפורסם מאי הוי, הא אף על פי דמפרט אכתי מכוסה הוא. (וזהו) מה שכתב רבינו בסמוך בשם הרא"ש שהעבירות שהתודה עליהם ביום הכיפורים שעבר יוכל להתודות עליהם אף על פי שלא שנה בהם, ובמתודה בפרטות מיירי וכמו שהוכחתי בסמוך, עכ"ל. הרי שלכולי עלמא יפרט החטא בלחש:

אליה רבה: תרו: ד) ואין צריך לפרט וכו'. עיין ב"ח [ס"א] של"ה [יומא, נר מצוה < קסה > ד"ה בפרק] ואחרונים [מג"א סק"ה, ט"ז סק"א]:

(ז) שנאמר אשרי וכו', חטאה היינו שוגג. והקשה מג"א [סק"ב] הא פרש"י סוף פ"ב דחולין [מא ע"ב ד"ה ל"ש] דאין מחפה על שוגג. ונ"ל דלק"מ, דמ"מ אין מפרט מה החטא רק שאומר שחטא בשוגג, ובספרי ליו"ד סי' ה' כתבתי בזה:

פרי מגדים: סימן תר"ז: משבצת: (א) אין, עט"ז עב"י וב"ח בזה והט"ז תירץ בענין אחר. וכן בברייתא גופא יומא פו קשה לכאורה כן דבתחילה אמר עוונות שהתודה ביוה"כ זה, משמע דצריך עכ"פ לפרוט החטא וכו', ולמסקנא הט"ז בחטא בבירור צריך לפרט החטא ביוה"כ א' וביוה"כ שנית הלכה כראב"י דמשנתו קב ונקי וחוזר ופורט וכמ"ש המחבר בסעיף ד'.

ומשמע אף בין אדם לחבירו, גזל וגניבה נמי, אע"פ שמחל לו והשיב הגזילה אפ"ה מתודה ביוה"כ לעולם דמ"מ גם בין אדם למקום חטא, אבל הקניט חבירו בדברים או עני המהפך בחררה וכדומה י"ל כיון שבקש מחילה מחבירו והתודה ביוה"כ א' אין צריך להתודות ביוה"כ שנית, או אפשר אף ביוה"כ א' אין צריך וצ"ע ועיין בספר תוספת יוה"כ. עיין בס'

תוספת יוה"כ הלכה כראב"י במשנה ולא ברייתא חולין פ"ק פגימות המזבח ומ"מ היכא דמסתבר טעמי, הלכה כראב"י יעו"ש.

(ב) הרשות בידו, עט"ז ובזה י"ל ג"כ מ"ש בסעיף ד' יוכל לחזור ולהתוודות עליהן ובגמרא פו: הרי זה משובח לראב"י, וער"מ [רמב"ם] פ"ב מהל' תשובה ה"ח לא כתב הרי זה משובח, ועמ"א ו', וי"ל כיון דבכרייתא אין ברור שהלכה כראב"י כמ"ש אות א' רק היכא דמסתבר טעמיה מש"ה כתב דרך פשר ומסתברא שיכול, לא משובח.

(ג) לא, עט"ז הלשון דחוק דהרב דעת עצמו קאמר וכמ"ש בדרכי משה דנוסח התפילה לא הוה פורט וכנרשם בשו"ע, ומ"ש הט"ז וכמ"ד צריך לפרוט צ"ע דהא פסק בקול רם אסור לפרוט ועמ"א, וי"ל כאילו אמר ואף למ"ד צריך לפרט כתב שסברא דזה לא הוה פורט.

משנה ברורה: סימן תר"ז ס"ק י"ג. בשם פרמ"ג לענין להתוודות על חטא בשנה הבאה, ומחלק שבדברים כמו הקניט את חבירו או עני המהפך בחררה, אם פייס את חבירו הוא נמחק לגמרי ואין צריך להזכיר ולהתוודות בשנה הבאה, לא כמו חטא בין אדם למקום שמחמירים להתוודת בכל שנה, עיי"ש.

< קפו >

❖ פרק ו: אחרונים (ב) ❖

של"ה: מסכת יומא: תורה אות אות ה: כתב האלהי מהר"ם קורדוורא בספר עבודת יום הכפורים, נודע כי כל עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, אמנם עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו, לכן צריך לפשפש בזה ולשוב לרצות את חבירו. והטעם לזה, כי הנשמות מתראות לפניו ביום זה בסוד הבינה שהוא שורש אל הנשמות, והנשמות הנכונות בתשובה הם המעוררות התשובה העליונה, שכן דרך השרשים להתפעל מענפיהם התחתונים.

ועתה אם ימצא בינו לבין חבירו טינא, הרי הוא מפריד ומחלק השורש העליון, וכמעט מכניס בו שנאה שהוא פירוד, ואיך אפשר שיושפע עליו אור התשובה והוא מפריד בו ח"ו. לכן אנשי מעשה שבדור התנאים והאמוראים, אף אם היו הם הנעלבים, היו מציאיין עצמם לעולביהם כדי שיתרצו זה לזה, כדמוכח בגמרא (יומא פז).

והענין לזה, כי סוד הנשמות הם ששים רבוא, וכן הרוחות וכן הנפשות, בסוד הבינה והתפארת והמלכות, זהו דור הולך ודור בא כו', ואין דור פחות מששים רבוא. וכדי להמשיך מאור העליון, צריך שיהיו ששים רבוא לב אחד, כדי שיתייחדו בשמא קדישא עילאה רברבא דלא שריא אלא באחדות השלם, כענין שהוא אחד. ולכן צריך שיתייחדו למטה הלבבות, ולמעלה הנפשות והרוחות והנשמות, ואז ודאי שריא שמא קדישא בסוד האחדות כאשר נבאר בסייעתא דשמיא. ולכן צריך לתווך השלום ולהחזיק בו ולהתאחד בלב אחד כדי שימשיכו עליהם השם הנזכר, עד כאן לשונו:

שלה: מסכת ראש השנה: תורה אור אות כו: ונודע כי כל עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר, אמנם עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו (יומא פה, ב), לכן צריך לפשפש בזה ולשוב לרצות את חבירו. והטעם לזה כי הנשמות מתראות לפניו ביום זה בסוד הבינה שהיא שורש אל הנשמות, והנשמות הנכונות בתשובה הם המעוררות התשובה העליונה, שכן דרך השרשים להתפעל מענפיהם התחתונים. ועתה אם ימצא בינו לבין חבירו טינא, הרי הוא מפריד ומחלק השורש העליון, וכמעט מכניס בו שנאה שהוא פירוד, ואיך אפשר שיושפע עליו אור התשובה והוא מפריד בו ח"ו. לכן אנשי מעשה שבדור התנאים והאמוראים, אף אם היו הם הנעלבים, היו מציאיין עצמם לעולביהם כדי שיתרצו זה לזה כדמוכח בגמרא (יומא פז, א). והענין כי סוד הנשמות הם ששים רבוא, וכן הרוחות וכן הנפשות, בסוד הבינה והתפארת והמלכות. זהו דור הולך ודור בא כו', ואין דור פחות מששים רבוא. וכדי להמשיך האור העליון צריך שיהיו ששים רבוא לב אחד, כדי שיתייחדו בשמא קדישא עילאה רברבא דלא שריא אלא באחדות השם בענין שהוא אחד, ולכן צריך שיתייחדו למטה הלבבות ולמעלה הנפשות והרוחות והנשמות, ואז ודאי שריא עלייהו שמא קדישא בסוד האחדות כאשר נבאר בסייעתא דשמיא. ולכן צריך לתווך השלום ולהחזיק בו ולהתאחד בלב אחד, כדי שימשיכו עליהם השם הנזכר:

מעשה רוקח: הלכות תשובה פרק ב הלכה יא: החוטא לחבירו וכו' ויאמר בפניהם חטאתי לה' אלהי ישראל ולפלוני זה וכו', חילוק יש בדבר דבמת חבירו צריך להקדים הוידוי לה' ואחר זה לחבירו משום אורח ארעא אמנם כשהוא בחיים צריך תחילה שייבקש מחבירו דוקא דהרי הוא מעוכב השחרור והמחילה מאתו יתברך כמבואר משא"כ לאחר מיתה וק"ל:

מעשה רוקח: הלכות חובל ומזיק פרק ה הלכה ט: שהמזיק ממון חבירו וכו'. הקשה הרב לח"מ ז"ל, דבפרק ב' דהלכות תשובה פסק רבינו דבגזול אינו מתכפר לו עד שירצהו, ותירץ דשאני גזול דנהנה מאותה עבירה וציער לנגזל, משא"כ מזיק שלא נתהנה והניזק לא נצטער כל כך, לכך אין צריך ריצוי עיין שם, וקשה שהרי רבינו כתב ובמקלל וכו', אפילו לא הקניטו אלא בדברים הרי שלא נתהנה הנאה גמורה חייב לרצותו, ותו דמאי נפקא מינה בהנאת הגזול, הרי אין הדבר תלוי אלא בצער חבירו, דהכי אמרו בפרק החובל (צב) תנו רבנן כל אלו שאמרו דמי בשתו אבל ציערו אפילו כל אילי נביות שבעולם וכו', ופריך דאשת נביא בעי לאהדורי, אשת אחר לא בעי לאהדורי, ומתוך אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן השב אשת האיש מכל מקום ע"כ, הרי שהכל תלוי מפני הצער שציערו דהא סתמא קתני אשת האיש מכל מקום, אפילו לא שכב עמה ולא ראה אותה כלל דלא הגיע לו שום הנאה, עוד אמרו שם וכי אדם מוחל על צערו וכו', מכל זה מוכח דהעיקר הוא על הצער, וזו היא כוונת רבינו בהלכות תשובה שהרי הוסיף אפילו לא הקניטו אלא בדברים, וכאן לא נחית אלא לחלק בין ממון שאין בו צער גמור לצער הגוף, מפני שסמך למה שכתב שם.

שתי הלחם: שו"ת סימן ט"ו: למהר"ם חגיז: מצאתי כתוב בספרי הקדש שנשתמשו בהם אנשי קדש מגדולי ישראל ז"ל הבאים בגלות מהתם להכא להמכר בעו"ה כממכרת עבד – בהרמב"ם ז"ל פ"ב מה' תשובה הלכה תשיעית ל"ה, אבל עבירות שבין אדם לחבירו כגון החובל וכו' עד וזה שלא מחל הוא החוטא וכו'. נכתב בצדו: קשיא דיוקא אדיוקא, דמהכא משמע שגם הגזול לחבירו אעפ"י שהחזיר את הגזילה צריך לרצותו ולבקש ממנו מחילה כנזכר, ואלו בה' חובל ומזיק בפ"ה הלכה תשיעי' כתב רבינו אינו דומה מזיק חבירו בגופו וכו' שהמזיק ממון חבירו כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו אבל החובל בחבירו וכו' עי"ש. דנראה ברור דבמזיק במילי דממונא כשהשיב את הגזילה או ההיזק נתכפר לו ואינו צריך יותר לשאלת מחילה שלא נתבארה שם אלא בחובל. ואלו הכא השוה הכל בחדא מחתא חובל ומזיק דעל הכל צ"ל מחילה וצריך לרצותו וכו',

וי"ל דאיכא תרי גווני דמזיק אית מזיק בכוונה כגון גזול או עושק או גונב וכיוצא את זה הצריך השבה ושאלת מחילה על שציער את חבירו. אבל כשהזיק את חבירו בלא כוונה כגון שיצא נצוץ אש מהיכלו ושרף גדישו של חבירו או בשן ורגל בהמתו שלא שמרה כראוי הגם שמחוייב לפרוע פרעות עכ"ז מכיון שפרע נתכפר לו מבלי שאלת מחיל' כי הוא לא כיוון לצער את חבירו אלא הזיקא דממילא נפק ולכן בתשלומין סגי ודוק. ע"כ מצאתי כתוב סביב להרמב"ם ז"ל בה' תשובה.

ודברים אלו של הרב ז"ל שאמרן והעלה אותן על הספר נכונים הם ותשובה נצחת בחלוקה הנושאים, אבל מה נעשה שמדברי הרמב"ם ז"ל התם בפ' החובל נראה בפ"י דכל שאינו בגופו ממש אצ"ל מחילה, וקשיא אמה שכתב הכא בה' תשובה כמו שהקשה הרב ז"ל דעדיין במקומה עומדת.

ולכאורה היה נ"ל שכפרה הוא מילתא חדא והמחילה הוא מילתא חדא, דבר גדול מכפרה. ולכך אמר דבמזיק ממונא בהשיב ההיזק נתכפר לו דר"ל כפרה מיהא איכא, אבל לא מחילה עד שירצה את חבירו, כמ"ש הכא בהלכות תשובה דהזכיר מחילה, אבל בחובל בגוף חבירו אפי' כפרה דהיא מלתא זוטרתא ממחילה אין לו עד שירצה את חבירו. והכי דייק לשון רבינו דברי שא קאמר נתכפר לו. ואח"כ אמר החובל וכו' ואינו מתכפר לו ולא נמחל עונו, דמשמע דתרי מילי ניהו, כפרה הוא לענין נקיון מעט מעונש גדול לקטן, או אגוני בעלמא הדין מהפורענות, ומחילה היא מכל וכל צ"ל מחילה על הסדר שכתב ודוק.

אמנם יותר נ"ל נכון דדברי הרמב"ם ז"ל צדקו יחדיו, כי לעולם בין בחובל בין במזיק צריך וראוי הוא שיבקש ממנו מחילה על הצער שציערו. אך ההפרש הוא זה, שהמזיק בהיותו מתקן ההיזק ובהשיבו את הגזילה נתכפר לו ואין הפיוס מעכב את הכפרה אבל לעולם דראוי והגון ומצוה היא עליו שיבקש ממנו מחילה אעפ"י שהשיב לו את הגזילה. אבל אין כפרתו מעכבת משום שלא עשאה, רק חסרון הוא שלא קיים דרז"ל שאמרו שצ"ל מחילה, אבל בחובל את חבירו בגופו אז אינו מתכפר לו עד שיבקש מחילה כראוי, ואם לא עשאו כפרתו מעוכבת עד שירצה את חבירו בהשבה ומחילה, והשבה לבד אינה מועיל לו אם לא בהיות משותף ומחובר אצלה בקשת המחילה, משא"כ בממון וזה נכון.

ולולי דמסתפינא הוה אמינא בתוספת מרובה. דבחובל אפי' שביקש מחילה מחבירו אם הנחבל הקשה את לבו ואמץ את רוחו ולא רצה למחול שאינו מתכפר לו לחובל, אעפ"י שלא טוב עושה להיות אכזרי עכ"ז הנחבל עונו ישא ועון החובל במקומו יהיה עומד עד שימחול לו חבירו. משא"כ במזיק בממון לבד דבהשבת הגזילה מתכפר לו אבל בודאי שצריך לשאול ג"כ ממנו מחילה כמ"ש בה' תשובה אבל אם לא ירצה למחול לו די לו במה שיתכפר, משא"כ בגופו דצריך שהנחבל ימחול כדי שיהיה נמחל בשמים ואם לא אינו מחול.

אמנם לבי אומר לי שאין מן הראוי להחמיר כ"כ, וכמ"ש בתחלה הוא עיקר, דאפילו בחובל כיון שמבקש מחילה כדת משה שלמדנו בהלכות תשובה די לו בזה והוא מחול, רק ההפרש הוא שבמזיק תכף בהשבת הגזילה כפרה נתנה לו מהשמים והמחילה של ניזק אינה צריכה רק לתוספת טובה ומצות קדושה לקיים דרז"ל, אבל בחובל לא יתכפר לו מן השמים אפי' שנתן החמשה דברים עד שיבקש מחילה כי היא הכרחית ונצרכת לכפרה. וזה ברור ופשוט. ולמדתי כן ממה שראיתי להרמב"ם ז"ל בפ"ג מה' עבודת יוה"כ דכת' ע"ע [על ענין] ההנחה שאם לא עשאה לא עיכב אלא שחיסר מצוה וההגדלה מעכבת ע"ש, שהוא החילוק עצמו שאנו מחלקין כאן ליישוב ההלכות ודוק.

ואחר ימים זכיתי ומצאתי בדברי הסמ"ג ז"ל דלדעתי בכמה מהדינין שהביא העתיקים מתוך דברי הרמב"ם ז"ל, וממה דחזינא ליה דהוסיף איזה דברים בדין דבהלכות חובל, דייקנא מיניה דתוספת זה שהוסיף היה בכוונה מכוונת כדי להנצל מקושיא זו. וז"ל בעשין סי' ע': אינו דומה מזיק חבירו בגופו למזיק בממונא שהמזיק את חבירו בממון כיון ששילם מה שהוא חייב לשלם נתכפר לו ומ"מ מצותה לשאול ממנו מחילה כמ"ש במצות הוידוי, אבל החובל וכו', ע"ש דבמזיק כתב מצוה לבד ובחובל חייב הכרחי לכפרה. ובפ"ק דהלכות תשובה שלא הזכיר שאלה המחילה רק וידוי הוא מפני שעסק אותו פרק הוא ללמדנו שהעיקר הוא הוידוי והוא הכולל לכל העבירות, בין לאותן שבין אדם לחבירו לאותן שבין אדם למקום, ולא נכנס בתנאי תשובת עבירות שבין א"ל ?? ולא נכנס בתנאי תשובת עבירות שבין אל"ח כי זה נתבאר בפ"ב ובה' חובל. וכאן לא שנה רבינו אלא כח הוידוי, ודוק בדברי הסמ"ג ז"ל כי לפע"ד כל דברינו בכלל תוספת דבריו שהוסיף הוא ז"ל לכן שמח לבי וכו'.

ועוד אאריך בעהי"ת בתשובה (סי' לא) על אותו פוקר שגנב אשת חבירו וממונו ואוכיח לרבים דבוידוי דברים שעשה לא סגי ליה להטהר מצרעתו. דהנה וידוי שעש' אפשר יועיל

לו על שאר עבירות שעשה ועבר על דברי תורה בלכתו עם הזונה לארצות השמד. אם כן על עבירות שבין אדם למקום אם לא ישוב ועוד לכסלה כמו שהוא רשע זה ודאי הוידוי שעשה יהיה רצוי ומקובל. אמנם על גזל הממון וחבלת גופו של בעל האשה שאסרה עליו. ומת מדאגה זו אין כאן ספק דהוידוי שעשה. וכל אילי נביות שיקריב. לא יועילו לו, עד שירצה את המת ואת קרוביו. ויורשו בהשבת הגזילה ובקשת המחילה ואם לא ירצו למחול לו הרשות בידם כמו שהסכימו עמי כמה וכמה גדולי הדור. כמו שיתראה לרבים בשעתו וזמנו להלכה ולמעשה. וה' אלהים אמת יהי לנו ולכל ישראל עמו למחסה.

חיים שאל: שו"ת ח"ב סימן י"ג: לחיד"א ז"ל: בשותפין לזמן... [בא] שכתב במכתב למיודעו

< קענ >

בעיר אחרת, לשון הרע על שותפו שהוא גנב גולן וכו', והשותף בהתודעו שדיבור עליו לשה"ר ביטל השותפות מיד, והמספר לשה"ר פייסו ומתנצל שרק מתוך כעסו כתב כך ומבקש ממנו מחילה, אך הוא אומר שאינו רוצה למחול על הרצאת שם רע כזה עליו. יעו"ש שזן בזה באורך מכמה אנפי, ומסיק דמה שכתב לאחד מכתב וגם בקש לקורעו אחר קריאתו אין זה בכלל מוציא שם רע וצריך זה למחול לו, וגם דן במוש"ר אם רוצה למחול אי שפיר עביד ומסיק דדאי הכין הוא דאם רוצה למחול מוחל, וממילא כיון שכבר מחל אינו יכול לבטל השותפות וכו' - מתוך "דעת תורה" למרש"ם א"ח סי' תר"ו עיי"ש בציונו לתשובה זן

...ומה שטען השותף האחד ששותפו כתב עליו לאיש אחר כי הוא גנב וגולן וכיוצא ובטענה זו הוא רוצה לבטל השותפות. נראה דלא צדק בטענתו והשותפות הנה זה עומד בצבינו ובקומתו כל הזמן שנכתב בשטר השותפות מדעת שניהם. שהרי השותף שכתב הכתב פירש שיחותיו שכתב לו אחד מרורות על חבירו ובא לכלל כעס וטעו' לכתוב כך. ותיכף האיר ה' את עיניו שחיפו על שותפו דברי נרגן עזי דמסגן ויחרט יצחק חרטה גדולה איך יצאת זאת מתחת ידו כי שותפו איש כשר ירא ה' ונאמן ונשבע על כך שבועה חמורה ושאל ממנו מחילה בכל מיני פיוס. איכו השתא מה מקום לבטל השותפות בעבור הכתב הנז' והלא קי"ל דהמבקש מוטו מחבירו לא יהיה המוחל אכזרי, וכתב הרמב"ם פ"ב מה' תשו' אסור לאדם להיות אכזרי ולא יתפייס... והגבעונים לא מבני ישראל המה עכ"ל.

עין רואה אמרי קדוש הרמב"ם דאפילו חטא והצר לו הרבה ימחול ולא יקום ולא יטור וכו' וא"כ מאחר ששותף הכותב הכניע עצמו ושאל מחילה ונשבע שזה היה לרגעים מחמת הכתב שקבל מחויב שותפו להעביר החטא ולא יקום ולא יטור לבטל השותפות אלא ירחיב לבו לקיים שבועתו באמת ובתמים.

ואם נפשך לומר דהרי אמרו בירושלמי בקמא והביאו הסמ"ג והגמ"י פ"ב דתשו' דמוצא שם רע אין לו מחילה עולמית. וזה שכתב בכתבו גנב וגולן הוא הוצאת שם רע כמתבאר ממ"ש מהרש"ל בתשובה סי' כ"ח וסי' ק"א ומהר"ם מלובלין סי' מ"ו ובהא לא נאמר לא יהא המוחל אכזרי כמ"ש הסמ"ג ומהרי"ל ומהרי"ו והרב מהרש"ל בים של שלמה פ' החובל סי' ס"ג והרב תרומת הדשן סי' ש"ז ובכתביו סי' רי"ב ע"ש.

לזה אומר חדא כי הן בעון חוללנו ובזמנינו זה דבר רגיל לומר על הסוחרים שהם גנבים וגזלנים ואין כונתם שהם גנבים וגזלנים ממש רק שיודעים לעשות תחבולות כמקח וממכר וחילופיהן עד שהם מרויחים. ועל כן אפשר שאין בזה דין מוציא שם רע ממש מאחר שרגילים בזה ואין כונתם לומר גנב וגולן ממש א"כ לא יהיה חמור כל כך כדין המוציא שם רע הגם שודאי הוא איסור גמור.

ועוד יש קצת זכות בנ"ד שהוא לא אמר לשותפו גנב וגולן בפני עדים ולא אליו לבדו רק כתב בכתב ידו למי שכתב לו כך והשיבו על פי מדותיו וסבר שיהי' בסוד גדול ביניהם אלא שמקבל הכתב נתנו בכיסו וגם כתבים אחרים ונפל זה הכתב בדרך בבלי דעת ובא ליד שותפו. ובכי האי גוונא גרע ממוציא שם רע דעלמא והי' נראה למצוא סמך דהכתב

גרוע מהדיבור משמעתא דשילהי פ' נגמר הדין במאי דיואב הרג אוריה על פי כתב שכתב לו דוד הע"ה ואמרו שם דעמשא ואבנר טובים דדרשו אכין ורקין שלא לקיים מצות המלך נגד התור' ויואב לא דרש. צדיקים שהן בפה ולא עשו והוא באגרת עשה. ומהכא משמע דאמירה בפה יותר חשובה מהכתב שמגדילים הענין שהן בפה שהוא יותר חמור ולא עשו והוא באגרת דקילא ועשה וה"ה בנ"ד שהיה בכתב קל הוא יותר מאמירה ויש לצרף לזה סברת עשרה שליטים שהביאם הרב כנה"ג י"ד סי' ר"י דסברי דנשבע בכתב אינו חייב לקיים ועיין בשו"ת נודע ביהודה ח"מ סימן ל' דף קל"ב ע"ג דלא זכר מלהקת הפוסקים שרמזו הר' כנה"ג ועמ"ש בברכי יוסף א"ח סי' תפ"ט ע"ש ואין כאן מקום להאריך.

אמנם כד דייקת פורתא ענין תחזינה דהסבר' נראית איפכא דיכול האדם לדבר הרבה בפיו וכי יתפוס איש למדבר למה אמרת כו"כ יכחיש או יתקן דבריו באופן נאות כי הדברים פורחים באויר ועם כל זה הוי מוציא שם רע וכ"ש אם איש יכתוב ידו על ספר אין לו תקנה והוא חטאת קבועה וצ"ל כי שאני התם גבי מלכות דכך גזר ה' כל איש אשר ימרה את פיך פיך למעוטי כתב וכ"כ הרב גנת ורדים י"ד כלל ג' סי' ט' ע"ש ושבועה שאני דבעי ביטוי שפתיים אך לענין שם רע חמור. הכותב שם רע וא"כ בנ"ד שזולל בכתב ודאי חמור כאלו אמר בפיו.

ברם עדיין יש צד זכות לומר דלא דמי למוציא ש"ר דעלמא דמתכוין להוציא ש"ר. אבל הכא לא כיוון לכך רק השיב למי ששלח לו דברים כאלה על פי מדותיו ונמצא שהוא לא הוציא ש"ר וסבר שיהיו דברים מכוסים וסתומים ולא עלה על לב שיאבד הכתב כי אדרבא הוא ציוה לו שתיכף לנטילה קדמה קריעה והאח לפניו. ומכל זה נראית סברא אלימתא דאין השותף שכתב הכתב בסוג מוציא ש"ר וככל אשר אמרנו וענינו וצריך למחול לו כמ"ש הרמב"ם כמדובר.

ועוד נשמיעיניה מן הדא שכתב הרב תרומת הדשן סי' ש"ז ובפסקים וכתבים סימן ר"ב דטעמא דהירושלמי דש"ר אין לו מחילה היינו דדילמא איניש שמע באפוקי קלא ולא שמע בפיוסא וא"כ אם כתב ש"ר בסוד לאהובו מעיקרא הקול לא נשמע ובפרט בגוונא דנ"ד.

ועוד הן בה שראיתי להרב פר"ח בא"ח סי' תר"ו שכתב וז"ל לשון הירושלמי פ' החובל אין לו מחיל' עולמי' ומיהו מסתברא שיבקש ממנו מחילה ואם מחל יש לו מחיל' אלא שכונת הירושלמי היא שאם אינו רוצה למחול עולמית דשפיר עביד ולא הוי אכזרי עכ"ל. וכבר קדמו הרב מהרש"ל בים של שלמה קמא פ' החובל סי' ס"ג שכתב וז"ל ומ"מ נראה שמדת ענוה וחסידות הוא שיכול לכוף את יצרו ולמחול במחיל' גמור' עכ"ל. וכן מוכח מדברי הרב תרומת הדשן סי' ש"ז שכתב וז"ל ואם ירצה ראובן שלא למחול לו כלל ולנטור לו איבה על כך אינו עובר על מה שהזהירו רז"ל שלא יהא המוחל אכזרי וכו' ע"ש וכיוצא בזה כתב בפסקים וכתבים סי' ר"ב ע"ש. הרי דדייק הרב לומר ואם ירצה וכו' אינו עובר וכו' מכלל שאם רצה למחול אף למוציא ש"ר זכור לטוב ומחילתו מחילה. וכן דקדק מור"ם בהגה סי' תר"ו שכתב ואם מוציא ש"ר אינו צריך למחול לו. אינו צריך דייקא הא אם מחל יפה עושה ומחול הוא.

ועל פי זה יש להרגיש על הרב שיירי כנה"ג סי' תר"ו שכתב על דברי מהר"י ווייל סי' קצ"ב וז"ל ומ"ש שאם הוציא ש"ר אין לו למחול הם דברי הסמ"ג וכו' והגמ"י פ"ב מה"ת מהירושלמי (דפ' החובל) הדא דתימא בשלא הוציא עליו ש"ר אבל הוציא עליו ש"ר אין לו מחילה עולמית וכ"כ בתרומת הדשן סי' ש"ז ובכתביו סי' ר"ב וכתב הב"ח ומ"מ הנמחל לא יניח מלבקש מחילה עכ"ל ומפשטן של דברים משמע דאין לו למחול ואזהרתיה מהכא וכפשט הירוש' דקאמר אין לו מחילה עולמית וע"ז קאמר וכ"כ בתה"ד בכתביו. וק"ק דהול"ל דבתה"ד וכתביו משמע דאם ירצה יכול למחול כמו שכתבנו בעניותנו

וכ"כ מהרש"ל ביש"ש כאמור. וכן נראה גם מדברי מור"ם כדאמרן וגם מדברי הרב בית חדש שכתב יש לו לבקש מחילה אפי' הוציא עליו ש"ר שמא ימחול לו עכ"ל משמע דאי בעי מחיל והרב שיירי השמיט סוף הלשון וכל כי הא הוה ליה לאודועי.

אתה הראית לדעת דמדברי כל הגדולים מוכח דאם רוצה יכול למחול אף ש"ר ומ"ש בירושלמי אין לו מחילה עולמית היינו שאינו אכזרי אם אינו מוחל. ובנ"ד לכל הדברות ולכל האמירות הרי כותב הכתב שאל מחילה ונשבע. ושותפו מחל לו והסבירו פנים זל"ז וכמ"ש בשאלה. ואחרי כן מה מקום לטעון דרוצה לבטל השותפות הנמצא כזה מוחל ונוקם ארכבה אתרי ריכשי וכן לא יעשה.

❖ כשמתפייס בהסברת פנים ונתינת יד אבל לא מחל בפירוש

חיים ביד: שו"ת סימן נו: לגר"ח פאלאג'י: ...איברא פש גבן לבאר אם לא מחל מחילה < קעד > בפ"י ('בפירוש' או: 'בפיו' וכן בהמשך), שלא אמר לו 'מחול לך' אלא הרבה עליו ריעים וביקש ממנו מחילה, ונתרצה לו ריצוי גמור בהסברת פנים ודברי ריצוי, ונשק לו ידיו ונתן לו וברכו, אכן לא אמר לו מחול לך בפ"י, אי מצי לומר כי לא מחל מחילה גמורה מלב ומנפש, וזה שהראה לו דברי ריצוי היה כי הפצירו בו עד בוש ולא יוכל להמלט מידם, אבל עדיין תובע עלבונו ושיעשו לו משפט כתוב.

❖ בדברי רבינו בחיי בפרשת ויחי

ולכאורה נראה דצדק בטענתו שהרי כתב הרב רבינו בחיי סוף סדר ויחי וז"ל: והנה אחי בקשו ממנו מחילה ולא ביאר הכתוב שמחל להם, וכבר ביארו רז"ל שכל מי שחטא לחבירו ועשה תשובה אינו נמחל לעולם עד שירצה את חבירו, ואעפ"י שהזכיר הכתוב וינחם אותם וידבר על לבם, שנראה בזה שהיה להם ריצוי מיוסף, מ"מ לא ראינו שהזכיר מחילה ביוסף ולא שהודה להם שישא פשעם וחטאתם, וא"כ מתו בעונשם בלא מחילה ואי אפשר לכפר עונם רק במחילתם, ועל כן הוצרך העונש להיות כמוס וחתום להפקד אחר זמן בענין עשרה הרוגי מלוכה, עכ"ל.

הנה מבואר מדברי הרב רבינו בחיי ז"ל דמי שחטא כנגד חבירו וביקש ממנו מחילה וסליחה וכפרה, וחבירו נתפייס ונתרצה עמו ודיבר על לבו והסביר לו פנים יפות והראה אהבה וחיבה עמו, עם כל זה כל שלא אמר מחילה בפ"י 'מחול לך' לא מהני, וא"כ בנידון דידן שהאמת במה שהוא אמת דהכי הוה עובדא שביקשו מהרב שימחול ויתפייס וכן נעשה שנתרצה והראה לו פנים צוחקות וברכו ונתן לו ידו כשנשק ידיו כמנהג וביקש מחילה, אכן לא אמר בפ"י 'מחול לך' שמחל לו בפ"י, א"כ אין כאן מחילה כלל.

אלא דאם באנו לידי מידה זאת לומר דליכא עדיין מחילה איתיה בתקנתא, דעכשיו יכול הרב נר"ו למחול מחילה גמורה, כי מה שרוצים לומר שחייב נידוי אינו כ"כ ברור לחייבו, ומה גם עתה שכבר נתפייס הרב ונתרצה ריצוי גמור שבודאי צריך שימחול מחילה בפ"י ואינו מן הראוי לחייב להממונה הנז' שום עונש כלל כאשר נתבאר.

ועוד נראה לומר כי בלא"ה דברי הרב רבינו בחיי תמוהים בעיני, כי מאחר שמצינו שאחי יוסף שלחו בתחילה שלוחים כדכתיב ויצו אל יוסף וכו' אביך ציוה וכו', ושוב כתיב וילכו גם אחיו ויפלו לפניו ויאמרו הננו לך לעבדים, הרי דאיכא תחינה ובקשה ע"י ריעים ובציווי אביהם כי בודאי חושש יוסף לכבוד אביו, והם אמרו אנא שא נא לפשע אחיך וחטאתם כי רעה גמלוך, וכתוב ויבך יוסף וכו' וגם וינחם אותם וידבר על לבם, כי נראה כי נתרצה להם ריצוי גמור, וא"כ איך יתכן לומר שלא היה בדבר מחילה בפ"י.

❖ משמעות המדרש שיוסף אכן מחל לאחיו

ועל הכל קשה שרז"ל במדרש שוחר טוב אמרו ומה אחי יוסף שמחל להם יוסף ראה מה עלתה להם וכו' יעו"ש, וכ"כ בספר חסידים סימן י"א וז"ל: וכן בני ישראל כשחטאו ליוסף

מחל להם ולא שילם להם גמולם וכו' יעו"ש, הרי דסברו רז"ל וקבילו כי יוסף מחל לאחיהם מחילה גמורה, אלא דעכ"ז נענשו כדין וכהלכה שהרי כבר ביארנו מדברי הרמב"ם והטור וכל הפוסקים דבאדם החוטא לחבירו ואיכא איסור לאו, הגם כי מחל לו חבירו עכ"ז האיסור לאו דעבר על מימרא דרחמנא אין בידו למחול, וא"כ כמו כן כאן באחי יוסף שעברו על לאו דלא תגנובו דבגונב נפשות מיירי כדברי רז"ל ורש"י, ועונשו חמור כדכתיב וגונב איש ומכרו ונמצא בידו מות יומת, כי זה היה לפי האמת עונש של עשרה הרוגי מלוכה כידוע לפי מה שנוגע לכבוד המקום, וכבר עמדתי על זה בסה"ק נפש חיים מערכת עי"ן אות צ"ג וישבתי ע"ד זה ונסתייעתי מדברי הרב פני דוד וממ"ש בסה"ח גבי מ"ש דאב שמחל על כבודו אף דכבודו מחול הוא נענש בדיני שמים יעו"ש.

והן עתה בהגלות לנו דברי הרמב"ם והפוסקים שכתבו בפירושו דאפילו מחל המתקלל, עונשים אותו שכבר חטא ונתחייב, א"כ זהו בעצמו היה ענין מחילת יוסף לאחיו שאף שמחל להם צריכים היו להעניש אותם על עיקר איסור לאו מן התורה וגודל עונשו כאמור, ועמ"ש עוד הרב חיד"א ז"ל בספר ברית עולם שם בספר חסידים סימן י"א דף פ"א ע"א שעמד על חקירה זו ותירץ דנענשו מה שיש בו חלק שמים יע"ש, והם דברי הרב של"ה בס' ויחי דף רמ"ז שכ"כ והביאו הרב עצמו בס' נחל קדומים שם יעו"ש.

ומצאתי עוד בזוהר חדש בסוף מדרש איכה דף קל"ב ע"א וז"ל: תו פתח ויצונו אל יוסף לאמר אנא שא נא פשע אחיך וחסאתם וכו' ויבך יוסף בדברים אליו, חובא ליה עבדו והוא מכפר כלא ומכפר על חובייהו כיון דאיהו מחיל מאן אית ליה לתבעה על חובייהו הוי והתעוותו אנשי החיל עוות הדין סגי הוה לאינן אנשי חיל, ווי לן מאן ינחם לן במאי הוה עוות דינא דא, דהא אימנא אתתרכת וערקת ואזלת לה, ובג"ד עוות דינא אשתכח ואשתכחת בלחודאה ההוא דאשטנא עלנא ולא הוה מאן דימחי בידה ויטענון עלנא טענתא על דא אתמסרו בידהא כל תיקונים דאימנא דאילו אימנא אשתכחת תמן לגו משו"ה אעלת לון ע"ד היא קא בכאת ע"ד היא קא מיללת על בנהא דאתגלו ודאתקטלו ודאשתציאו על מגן ובדינייהו לא אשתכחת ועביד בהו נחש רעותיה בהו וע"ד כתי' ובפשעכם שולחה אמכם דלא תהא זימנא בדיניכון וכו' ע"כ, הנה מבואר מדברי הז"ח דקא מקשה קושיא זאת וקא מתרץ דהוה העונש הזה שלא כדין, ונראה לומר דלענין מחילת יוסף לאחיו אין ספק כי היה מחילה גמורה כאמור.

✦ מחילה בפד מהני לבית דין של מטה שלא להענישו

ועוד נראה לומר כי אפילו לדעת רבינו בחיי שכתב דלא מהני ריצוי ופיוס בלתי מחילה בפ"י, זהו לגבי דיני שמים כמו שהיה ענין אחי יוסף, אבל בדיני אדם להענישו ולקבול ולהתרעם עליו בבית דין של מטה לא.

וכן נראה מדברי הפוסקים והרמב"ם והטור והש"ע ביו"ד סוף סימן של"ד שכתבו וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו ואין צריך לא עדים ולא התראה ואין מתירין לו עד שירצה החכם וכו' יע"ש ויש במפרשים שני פירושים עד שירצה ואם אינו רוצה אף שפייסו בהרבה מיני פיוסים ל"מ או עד שירצה וכל שירצהו ופייסו מתירין שלא ברצון החכם עכ"פ ברצון תלוי הדבר ולא במחילה בפ"י וכל שנתרצה מהני והוה ליה מחילה והרי אם מצינו בפוסקים דמחילה בלב מהני אפילו לממון שתלוי בקנין וזכיה כל שכן בדברי ביזוי דמחילה אפילו בלב שנתרצה ומחל לו מהני ואין צריך מחילה בפ"י. ונראה לומר עוד בזה כי הגם כי בז"ח אמרו כי מחילת יוסף לאחיו הויא מחילה גמורה ומה שנענשו הוא שלא מן הדין זהו בדינא רבה במיתה וכדומה ומה גם הבאים אחריהם אחר כמה דורות אבל משום הפגם שהיה גדול הוצרכו לתיקונים כמו שאמרו בזהר חדש סדר וישב וס' כי תשא ובס' חוקת ובשאר דוכתיה והוא ברור.

ועוד נראה לי להוכיח דמצינו דאפילו במי שחייב ממון לחבירו דהוי חוב גמור ודבר שיש בו ממש מהני המחילה להפקיע שעבוד ממון ומלוה זקופה אפילו לא אמ"ל מחילה בפ"י

מחול לך אלא שא"ל דברים המוכיחים שמשמעותן נראין שמחל לו מהני להפקיע חוב גמור כמו שנראה מדברי הרב מהרימ"ט ח"ב חאה"ע סימן כ' בשם הרב מהר"מ די בוטון והסכים עמו הרב מהרימ"ט שם בסימן כ"א וכן כתב הרב כנה"ג בח"מ סימן רמ"א הגה"ט אות ט"ו וסיים וכתב דתשו' הרב משפטי שמואל סימן ס"ו אינה חולקת יעו"ש והנראה שכן הוא האמת דגם הרב מ"ש מודה דכל שנראין ומוכיחין הדברים שמחל מהני ואינו צריך שיאמר כן בפירוש מחול לך, וכן יש להוכיח עוד מדברי מהרימ"ט בח"ב בח"מ סימן מ"ה יע"ש

ואם כן אם לגבי חיוב ממון מהני דברים המוכחים שמחל כל שכן כשהוא דברים הצריכים פיוס דודאי דקיל טפי ומהני

ועדיפא מינה מצינו בפוסקים שכתבו הרב מהר"מ מינץ ומהרש"ל בפירוש הסמ"ג עשין מ"ח דאם מחל לחבירו חוב בינו לבין עצמו חוב שיש לו אפילו בלב הוי מחילה ואם חוזר ונפרע ממנו הוי גזל וכמ"ש בספר חידושי הגרשוני בח"מ סימן י"ב והביאו הרב חשק שלמה שם הגה"ט אות ט"ז וכן נראה שהוא דעת הרב שאלת יעבץ בח"א סימן קמ"ז יעו"ש וכבר כתבתי בענין זה במקום אחר בתשו' ובספר סל"ח חיו"ד סימן ג' דב"כ ושם רמזתי למה שהבאתי ראיה לזה מסוגיא דפרק המוכר את הספינה פ"ח ע"א דפריך אטו משום דגמר בלבו להקנותו קנה אמר"א הכא בירא שמים עסיקין כגון רב ספרא דקיים בנפשיה ודובר אמת בלבבו יעו"ש ועט"ר מז"ה הגדול אור היר"ח ז"ל שם בסימן ד' דכ"ה ע"א רצה לצדד בזה דכי תירצו בגמרא הכא בירא שמים עסיקין נראה דאפילו בסתם ירא שמים דברים שבלב אינן דברים זולת ברב ספרא שקיים בנפשיה ודובר אמת בלבבו דהגם דפשיה דקרא שלא ידבר אחת בפה ואחת בלב רב ספרא מרוב חסידותו הוה מקיים בדבריו לבר דלקני וכן נראה ממ"ש הרמ"ה דבאיניש דעלמא דלא ניחא ליה לקבלי מאי דגמר בליביה אע"ג דמודיה דגמר בלבו לקנות אינו כלום וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ה מהלכות מעשר ה"א וזה מוכרח שהרי בב"מ דמ"ח אמר דדברים אין בהם משום מחוסרי אמנה והודה רב לרב כהנא שיחזור בו בדברים וכו' ואם כן תימא על עצמך וכי מהר"מ מינץ ורש"ל על יראה שמים כרב ספרא שאינו מצוי בדורותינו פסקו הדין וכו' יע"ש ואחרי המחילה רבה בניו"ק נראה דאה"נ דכגון נדון של רב ספרא שהיה המקח בידו וגמר ליתנו בפחות זה הוי מידת חסידות שהיה בו אבל בענין שיקיים האדם דיבורו ולא יהיה חוזר זהו אפילו בכל אדם כי לכתחילה אינו מותר לחזור מדיבורים בדברים שיש בהם משום מחוסרי אמנה וכמ"ש הרדב"ז בתשו' ח"ה סימן שני אלפים ר"ץ דמאן נימא דלא מקיים אנפשיה שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב עיי"ש וכ"כ בהדיא הרב הגדול מ"ז ז"ל בספר חק"ל חיו"ד ח"ג סוסי"י פ' דל"ד ע"ג דמה שאמרו הפוסקים דאיכא משום מחוסרי אמנה אסור לכתחילה לחזור בו ושכ"כ הב"ח בח"מ סימן של"ג יע"ש ואם כן פשיטא ודאי דבדיבור אי בא לחזור מדיבורו לכתחילה אסור אלא דאפילו הכי אם חזר יכול לחזור מדינא ואין כאן גזל כלל וכל זה הוא כשהמקח בידו והוא מוחזק בו אבל כשיהיה הענין שהמקח והמעות ביד אחר וזה אמר בדבור לבד שמוחל הרי מחילה אינה צריכה קנין ואם כן אם יהיה אדם ירא שמים גם כי גמר בלבו לתת ולא הוציאו מפיו אה"נ כי מדינא יכול לחזור בו אבל משום יראת ה' שנאמר בו ויראת מאלהיך שדרז"ל כל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך הא נמי מסור ללב הוא שכבר מחל לו בלבו והרי ממילא זיכהו מי שהמעות בידו בתורת הלואה או פקדון וכל שחוזר בו ותובעו יש לחוש משום גזל אלא דשכנגדו אינו יכול לתובעו בדיינים בשביל זה וגם כי מצי לחזור בו משום שכן הדין מ"מ אינו בכלל ירא ה'.

וזהו נראה לפרש מאי דתניא בתנא דב"א והכי תקינו לומר בזמירות בכל יום לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי ומודה על האמת ודובר אמת בלבבו וכו' והיינו כי בא ללמדנו לעולם יהא אדם ירא שמים לאפוקי מס' הרי"מ ז"ל שחילק לומר דירא שמים כמו ר"ס ר' ספרא = אינו מצוי בדורינו לזה אמר לעולם יהיה דלעולם יהיה וימצא להיות ירא שמים ובאיזה ירא שמים אנכי מזהירך להיות לעולם זהו בסתר כבגלוי דהיינו מה

שהוא עושה חסידות ביראת ה' בדבר סתר דברים שבלב כמו בגלוי שכבר דיבר בגלוי ומפרש ואזיל ומודה על האמת שהוא כשמדבר איזה דבר אינו חוזר בו וגם ודובר אמת בלבבו כענין ר"ס שקיים בנפשיה ודובר אמת בלבבו וא"כ אם מצינו אפילו בענין זיכוי ממון להפקיע מרשות לרשות אהני לן מה שהוא מדבר בלבבו לדעת הרבנים הנ"ל ואינו יכול לחזור בו כ"ש וק"ו בדבר הנוגע לכבוד המדומה כי בלא"ה יש לו לאדם להיות מוחל על עלבונו ומעביר על מידותיו דפשיטא ודאי דמחילה אפילו בלב מהני אפילו לדעת החולקים ושכן הוא ג"כ הסכמת עט"ר מז"ה ז"ל דס"ל דמחילה בלב ל"מ זהו דוקא להפקיע שעבוד ממון בדבר שכבר הוא זכותו משא"כ בדבר הנוגע לכבוד כי מחילה בלב לבד מהני לכ"ע והסברא נותנת כן כי זה ענין של המחילה הוא על מי שבייש אדם לחבירו או עשה איזה בזיון או צערו וכל שבלבו גמר למחול לו הרי הוא מחול ומנהי מחילה בלב לכ"ע ואף שלא שיאמר לו מחילה בפ"י ובפה מלא וכ"ש כשנתרצה עמו בדברי ריצויים ופיוסים כי אפילו לא אמ"ל מחילה בפירוש אפי"ה מהניא והוא ברור. ועיין להתוס' בגיטין ל' ע"א ד"ה מי יהיב ודוק.

ועוד שהרי אמרינן בגמרא בב"מ מ"ט במאי דמשני אביי הן צדק הן שלך צדק שלא ידבר אחד בפה ואחד בלב וכתבו הראשונים שם בש"מ דתי' אביי אתיא לכ"ע יע"ש ועיין בסה"ח סי' מ"ו שהוסיף על המידה דאפילו ברמיזה ובקריצה לכוף ראשו וכדומה שלא ישנה ועמ"ש הר' ברית עולם שם דפ"ח ע"ב יע"ש ומ"מ לצאת י"ח הרב רבינו בחיי נראה דישאל מחילה וגם המוחל ימחול לו מחילה בפירוש לומר לו מחול לך וכן נעשה מעשה בנדון... /דידן/ שאחרי כן הרבה עליו עוד רעים להרב נר"ו לבקש ממנו מחילה ובא לפניו וביקש ממנו מחילה וגם הרב נר"ו מחל לו מחילה בפירוש ובפה מלא אמ"ל מחול לך ונשק ידיו וברך אותו ברכה שלימה ברוב עושר וכבוד וחיים.

ויש לדקדק מדברי הרב בית שלמה תח"מ סוס"י י"ב דכתב ומ"ג שמה שלא הניחו להכריזו אפ' שלא נקרא מחילה וכו' יעו"ש דנראה דדוקא בכה"ג אינו נקרא מחילה אבל כשנתרצה בפ"י והסביר לו פנים ונשק ידיו וברכו בודאי דהוי מחילה ומ"ג לצאת י"ח הרב ר' בחיי ולצאת י"ח שמים יבקש מחילה מלב ומנפש וגם המוחל ימחול מחילה גמורה בפ"י ויאמר לו מחול לך שרוי לך וכן אמרו בילקוט ואתחנן ע"פ ויתעבר ה' בי למענכם אמ"ל משה לישראל הרבה ציערתי אתכם על התורה ועל המצות ועכשיו מחלו לי באו ואמרו לו אדונינו רבינו מחול לך ואף ישראל עמדו לפניו אמ"ל הרבה הכעסנוך והרבינו עליך טורח מחול לנו אמ"ל מחול לכם ע"כ הרי שצריך מחילה בפ"י לצאת י"ח כל הדיעות כנ"ל להלכה ולמעשה ומדברי הרב משפטי שמואל סס"י קי"ט שכתב דמה ששתק ולא ביקש לעשות דין דלא מקרי מחיל' ושתיקה כה"ג לאו כהודאה דמיא והביא דבריו הרב כנה"ג ביו"ד סימן של"ד הגה"ט אות ק"ס כמושיע"ש דנראה לומר כי אדרבה בנ"ד הוי שתיקה כהודאה כי בנדון הרב מ"ש החוטא לא בא לשאול ממנו מחילה וא"כ שפיר מצינן למימר דשתיקה ששתק ולא שאל לעשות לו דין לאו כהודאה דמיא משא"כ בנ"ד כי החוטא בא לפני הרב וביקש ממנו שימחול לו א"כ בכה"ג הוי שתיקה כהודאה דאל"כ היה גוער בו ולא היה מקבלו והוא ברור.

מנחת חינוך: סימן שס"ד: [לב]: וכל חילוקי הכפרות הללו הם דוקא בעבירות שבין אדם למקום ברוך הוא, אבל עבירות שבין אדם לחבירו אינו מתכפר לו עד שיחזיר לו הממון שגזל ממנו, וג"כ יפייס אותו על הצער שציערו. ואפילו לא חטא כנגדו רק בצער שציערו, אינו מתכפר לו רק אם פייסו. וזה מבואר במשנה ביומא פה: להדיא עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכיפורים מכפר עד שירצה וכו', וכן מבואר בר"מ כאן פ"ב ה"ט, אין התשובה ולא יום הכיפורים מכפרין אלא וכו' אבל עבירות שבין אדם לחבירו כו', וכן כתב הרב המחבר.

< קעה >

ואם החזיר הגזילה ופייס חברו, מ"מ צריך להתודות ולעשות תשובה לפני השי"ת, כמבואר בר"מ כאן פ"א ה"א, כי שתיים רעות עושה אם חוטא לחבירו, דעושה לחבירו וגם המרה פי אלקיו ית', על כן צריך לתשובה כאן, אך התשובה אינה מועלת כל זמן שהחטא שחטא לחבירו לא נתקן. ונראה דכל זמן שלא ריצה את חברו אף חלק שמים לא נמחל לו, ולא מהני כלל תשובה כל זמן שיש בידו החטא שחטא לחבירו, רק לאחר שנתפייס מחבירו צריך תשובה לחלק השמים.

דיני ריצוי עד כמה צריך לרצות את חברו, ואם הוא רבו, עיין בר"מ כאן פ"ב ה"טי"א, ובשו"ע או"ח בהלכות יום הכיפורים סי' תר"ו ס"אב'. ונראה מלשון הר"מ שברבו הוא צריך לילך כמה פעמים עד שימחול. וכל זמן שלא מחל מעכב הכפרה, אף על גב דהוא אונס דבחבירו תליא, וגם אם גזלו ממון אע"פ דהוא אנוס כגון דאין לו להחזיר, מ"מ לא נתכפר לו. ומ"מ אפשר לענין זה דלא נתכפר לו, אבל מ"מ הוא צדיק, כגון בקידש אשה על מנת שהוא צדיק, ואין הכפרה תלויה אם הוא צדיק וכו' כמו שכתבתי לעיל (אות א') דחמורות אע"פ שאין התשובה מועילה כלל לכפרה מ"מ הרי זה צדיק גמור, ועיין בבית שמואל אה"ע סי' ל"ח סקנ"ה. ונראה אף דהמשנה נקיט דאין יום הכיפורים מכפר, וכן הר"מ נקיט, תשובה

ויום הכיפורים, והרב המחבר נקיט תשובה, מ"מ נראה דאף מיתה, אף לרבנן דסבירא להו מיתה מכפרת בלי תשובה, מ"מ בעבירות שבין אדם לחבירו אפילו מיתה אינה מכפרת, כמו לרבי דסבירא ליה יום הכיפורים מכפר אפילו בלא תשובה ומיתה אינה מכפרת, כמו שכתבתי לעיל (אות כ"ז), ומ"מ סבירא ליה דיום הכיפורים אינו מכפר בין אדם לחבירו כמו שמבואר במשנה דיומא, והמשנה אתיא אף כרבי כמבואר שם, הוא הדין לרבנן מיתה אינה מכפרת בין אדם לחבירו, ומכל שכן לתנא ר' ישמעאל בארבעה חילוקי כפרה. ואם אחר מיתה מחל לו חברו, מ"מ כיון דהמיתה לא היתה מכפרת לו, בעל כרחו יקבל עונשו, כי אין כפרה למתים, אך אפשר מקילין עונשו וברוך היודע.

ואם אחד גזל מהרבה בני אדם, והשיב לאחד מהם וריצה אותו ושכ בתשובה, נראה דאין מתכפר לו אף על זה ששב, דשם גזל חד הוא, והרי זה טובל ושרץ בידו, מה לי זה ומה לי זה. וכן ראייה ממה שמבואר בר"מ כאן פ"ב ה"י"א החוטא לחבירו ומת כו' ואם היה חייב לו ממון יחזירו ליורשים, לא היה יודע לו יורשים יניחנו בבית דין ויתודה עי"ש. מבואר דהחזרה ליורשים או לבית דין מעכב הוידוי, אף שהממון שייך עתה להיורשים ולא להנגזל המת רק ממון יורשים הוא, מ"מ מעכב הכפרה דעון גזל בידו מהיורשים כל זמן שלא החזיר, א"כ הוא הדין אחר. אע"פ שיש לחלק קצת בין יורשים לאחר, מ"מ הסברא נותנת כן:

מנחת חינוך: מצוה שסד: [ו] וצריך לפרט את החטא בינו לבין קונו ית', שנאמר אנא חטא כו' ויעשו להם אלהי זהב. והיא פלוגתא ביומא, ר' יהודה בן בבא סבירא ליה צריך לפרט, ור' עקיבא פליג וסובר דאין צריך לפרט, ודריש האי קרא לענין אחר, עי"ש בדרף פ"ו ע"ב. והר"מ פוסק בפ"ב ה"ג כו' יהודה בן בבא ולא כו' עקיבא, אף דהלכה כו' עקיבא מחבירו, עיין בכסף משנה שם ובבית יוסף בטור או"ח הל' יום הכיפורים סי' תר"ז. והנה דבריו צריכים עיון גדול להמעייין בסוגיא, עיין מג"א שם סק"ב. גם נלע"ד דר' יוסי הגלילי סובר דצריך לפרט, דמבואר ביומא ל"ו ע"א, ומתודה על חטאת עון חטאת ועל אשם עון אשם ועל עולה כו', ואי אינו מפרט א"כ מתודה על כל קרבן בשוה חטאתי כו', וא"כ סובר דצריך לפרט, וגם ר' יהודה בן בבא סובר כן, א"כ אפשר דאין הלכה כר"ע מחבירו. ועיין בספר תורת חסד מביא דהרבה סוברים הלכה כו' עקיבא אף מחבירו. והנה בדרך כלל פסק הר"מ בפ"ב הל' ה' דעבירות שבין אדם למקום ב"ה אל יפרט ברבים ולא יגלה אותם, רק בינו לבין קונו יתב' יפרט החטא, ועבירות שבינו לחבירו יפרסם ברבים החטא ועשיית התשובה, עי"ש. ואפילו בחטא מפורסם בינו לבין

< קעו >

המקום ב"ה, נראה מדעת הר"מ דאין לפרסמו ברבים, רק בינו לבין המקום ב"ה [עיינן כס"מ ולח"מ כאן], עיי"ש. אליה רבה סימן תרו

ומה שיש לפלפל בסוגיא זו אין כאן מקומו. ויש שיטות שפסקו כר' עקיבא דאין צריך לפרט החטא, עיינן כל זה בר"מ ובנושאי כליו, ובטור או"ח הלכות יוה"כ שם. ועיינן בספר סדר משנה מביא מקשים על הר"מ כאן שסובר דצריך לפרט, ממה שהביאו בתוס' גיטין ל"ה ע"ב ד"ה ליחוש, מירושלמי [נדרים פ"ה ה"ד], המודר הנאה מחבירו בפניו אין נשאל אלא בפניו, ר' יוחנן אומר מפני הבושה ור' יהושע בן לוי אומר מפני החשד, ואתא הדא פלוגתא כהדין פלוגתא, דתניא יום הכפורים צריך לפרט את מעשיו דברי ר' יהודה בן בתירא, ר' עקיבא אומר אין צריך לפרט את מעשיו, מאן דאמר כאן מפני הבושה סובר דצריך לפרט החטא כדי שיתבייש יותר, ומאן דאמר מפני החשד שלא יחשדוהו שעובר על נדרו, ולכך לא יפרט מעשיו שלא יחשדוהו בשאר עבירות כו'. ובפ"ו משבועות ה"ז נראה דסובר כמאן דאמר מפני החשד, א"כ אין צריך לפרט מעשיו, והיאך פסק כאן דצריך לפרט, ודבריו סותרים זה את זה, עיי"ש מה שפלפל בזה.

ואיני יודע מאי קשיא ליה, הא הר"מ סובר באמת כאן דאין צריך לפרסם ברבים ואסור הוא לפרסם, רק בינו לבין קונו ית' יפרט, ומאי חשד שייך אם אין שום אדם יודע, ואצל השי"ת כשמפרט לא שייך חשד בשאר עבירות. ועל כרחק הירושלמי שתלה פלוגתתן זו בזו סובר דמאן דאמר צריך לפרט היינו ברבים, ור' עקיבא סובר דאין צריך לפרט ברבים, ושם שייך בושה וחשד. אבל לפי פסק הר"מ דרק בינו לבין קונו יפרט, אפשר דבושה שייך דכשמפרט יבוש יותר, אבל חשד ליכא ולכן מפרט לפני קונו ית'. ואיני מבין הקושיא כלל, ואין הירושלמי תחת ידי לפלפל בזה. ולומר כיון דמפרסם עבירות שבין אדם לחבירו שייך חשדא, זה לא תלוי בפלוגתא, דודאי אף ר' עקיבא סובר דצריך לפרסם ברבים, דאי לאו הכי במאי מוקים קרא דמכסה פשעיו לא יצלית, על כרחק בודאי בין אדם לחבירו כולי עלמא מודים. ועיינן פרי חדש סי' תר"ז אות ב' הקשה קושית הסדר משנה שהבאתי, דכאן סובר צריך לפרט החטא ובהל' שבועות פוסק מפני החשד, ותירץ כמו שתירצתי:

מנחת חינוך: מצוה לג: כיבוד אב ואם: [ג] ומצות עשה היא ככל מצוות שבתורה לענין < קעז > תשובה, דתשובה מכפרת. ומ"מ אני מסופק, לפי המבואר בר"מ פ"ב מתשובה ה"ט ובש"ס [יומא פ"ה ע"ב], דעבירות שבין אדם לחבירו לא מהני תשובה ולא יום הכפורים עד שירצה את חבירו, אם כאן במצוה זו של כיבוד דהוא נוסף, דגזירת הכתוב היא דנוסף על כיבוד כל אדם, דבאדם אחר אין איסור אלא לצערו וכאן מצוה לכבדו, אם לא כיבדו אפשר דהיא רק מצות המקום ברוך הוא ולא בין אדם לחבירו, דבין אדם לחבירו אינו אלא במה שהוא לכול אדם, אבל כאן הוא רק באביו ואמו, א"כ אינו אלא כמצוות שבין אדם למקום ברוך הוא. או דילמא כיון שהשם יתברך צווה זו המצוה בין אדם לחבירו, הוי בין אדם לחבירו ולא מהני תשובה אם לא שירצה את אביו ואמו:

מנחת חינוך: מצוה מב עבד עברי: (ג) [כז] ועובר וכו'. פשוט דאם לא שלח העבד < קעח > בזמנים שיוצא לחירות עובר ג"כ על לא תגזול דגזול עבודתו, וגם עוד לאוין, וצריך לשלם אם עשה תשובה. והוי ליה עבירות שבין אדם לחבירו דאין יום הכפורים מכפר עד שירצה אותו, וזה פש

מהרש"ם: שו"ת חלק ז סימן צב: ...והנה כבר העלתי בחיבורי דע"ת סי' ב' סק"א להוכיח < קעט > מ"ש דתמורה כ"ז דלהוציא אדם מחזקת כשרות בעיני דוקא שלש פעמים אבל בנ"ד שלא למד מסופר ולא הי"ל קבלה רק מעצמו נעשה א"כ מעולם לא הוזק באומנתו רק מכח רוב מצוין מומחין הן כמ"ש התוס' במנחות מ"ג ע"א, א"כ דמי להא דסי' א' גבי שו"ב שלא הי"ל קבלה דגם בפ"א חיישי' למפשע, ובפרט בנ"ד דאיכא לברורי.

ובפרט שעשה מעשה רע להוציא ש"ר וכבר אמרו בערכין דף ט"ו דהאומר בפיו חמור מעושה מעשה ולא נחתם גזר דין על אבותינו במדבר אלא על עון מוציאי דבה, ואף דבנ"ד לא דיבר בפיו אלא כתב במכתב הרי מבואר בתשו' רמ"א סי' י"א דבכתיבת לשה"ר חמור מדיבור בפיו ע"ש באמצע התשובה. ואף דבנ"ד לא הוכחש אלא מעד א' דהיינו ר"מ מבעריב מ"מ כיון שהוא אמר כן בשמו הרי קיי"ל דבכל עד מפי העד הראשון נאמן כמ"ש הרמב"ן ורא"ש פ' המדיר וע"ע בט"ז יו"ד סוס"י קפ"ה ובב"ש א"ע סי' קט"ו סק"ד ולכן לענ"ד צריך להכריז שיביאו כל מי שקנה מאתו תפלין לבדקן ואז יבוררו מעשיו וגם אין ראוי שיתקבל לשו"ב עד שיעשה תשובה הראוי' להתקבל לפי ראות עיני ב"ד ויפייס את הסופר רי"ל שלא יהי' בידו עון שבין אדם לחבירו ונודע דבמוציא שם רע אין חיוב לקבל פיוס, מ"מ מהראוי להסופר רי"ל לוותר ולמחול על עלבונו וכשיעביר על מדותיו יעבירו לו מן השמים על כל פשעיו ויקוים בו מ"ש ואוהביו כצאת השמש בגבורתו

הג"ר נפתלי אמסטרדם: בע"ה יום ד' יט מנחם אב (תרע"ו) קאוונע, אל כבוד ידידי < קפ >

כנפשי הנצמד בקרב לבבי וכו' מוהר"ר יצחק [בלאזר] נ"י, יצו ד' את הברכה באסמיו ולכל הנלווים אליו... אכתוב לידיד בקיצור, ע"ד שאלתו מאתנו, הנה ידוע אצל מעלתו מאז ישבנו יחד, אשר ההלכה זו של לשון הרע היא עמוקה ורחבה כשאר הלכות שבתלמוד, לא כאשר חושבים העולם, ובודאי לא בי הוא ואין עמדי להעמיד הספק הזה של ידידי על תילה בעומק הלכה, כאשר ידוע לו מאז אשר בער אנכי אין חכמה ולא תבונה וגם השגתי קצרה כמעט מכל אנשי הקלויז,

ומה גם אשר יש על ענין כזה תשובה מהרי"י מטראני ז"ל (מהרי"ט ח"ב או"ח סי' ח' ד"ה ההכנעה, נעתק לעיל <? >) אשר לא יועיל מחילה על הכלל מטעם דמי ידע דמחיל, אמנם בפירושו איתא במגן אברהם ריש סימן [תר"ן] שאף שצריך לפרט החטא בבין אדם לחבירו מ"מ אם חבירו מתבייש אין צריך, ומטעם שכתב הפרי מגדים שם דלדידן דקיי"ל אין צריך לפרט בבין אדם למקום, בבין אדם לחבירו ג"כ רק מצוה, וע"כ צ"ל ולחלק דבענין זה לא שייך מי ידע דמחיל, שמודיע שחטא לו בסתם, ואינו דומה למבקש על הכלל (ואין לדחות דמ"א מיירי שהנמחל באמת יודע, דלא משמע כן),

ולזאת לפי הנראה יכול ידידי לעשות כן, דהיינו בעת נסיעתו ממחניכם ישתדל מעלתו להיפטר גם מאנשים האלה בכיוון, ולבקש מהם מחילה כאשר הדרך מורגל בעת הנ"ל, אך בדרך הנ"ל לומר להם נמחלו זה את זה וכו', ולהזכיר ג"כ על אשר דברתי אליכם זה זמן כבר וכדומה לזה כאשר יראה למעלתו, אך זאת היא רק לפי עניות דעתי הקלושה מאד כנ"ל, אך ידידי יוכל עוד להעמיק והרחיב בענין זה ולחלק בין מגן אברהם הנ"ל לתשובה [-מהרי"ט] הנ"ל, וכפליים לתושיה. ממני הכותב בנחיצה הדו"ש בנפש חפוצה ומצפה לראותו פנים אל פנים אי"ה, נפתלי שטוצין מסלנט.

מתוך "תבונה" עניני תורה ומוסר, בעריכת הרי"י זיסל דבורץ, ז' (כט) (כרך ג' עמוד 73 אוצ"ה)

חפץ חיים: לשה"ר: כלל ד סימן יב: ואם עבר וספר לשון הרע על חבירו ובה לעשות < קפא >

תשובה, תלוי בזה, אם השומעים דחו את דבריו ולא נתגנה חבירו על ידי זה כלל בעיניהם, אם כן לא נשאר עליו כי אם העון דבין אדם למקום, דהינו שעבר על רצון ה' שצוה על זה כמו שכתבנו לעיל בפתיחה. תיקונו שיתחרט על שעבר ויתודה ויקבל על עצמו בלב שלם על להבא שלא לעשות כן כמו בכל עונות שבין אדם למקום.

אבל אם חבירו נתגנה על ידי זה בעיני השומעים ונסכב לו על ידי זה היזק בגופו או בממונו, או שהצר לו על ידי זה, הרי הוא ככל עונות שבין אדם לחבירו שאפלו יום הכפורים ויום המיתה אין מכפר עד שירצה את חבירו, על כן (מז) צריך לבקש מחילה מחבירו על זה, וכשיתפס וימחל לו לא נשאר עליו כי אם העון דבין אדם למקום ויעשה כנ"ל.

ואפלו אם חבירו אינו יודע עדין כלל מזה (מח) צריך לגלות לו מה שעשה נגדו שלא כדין ולבקש ממנו מחילה על זה, כיון שהוא יודע שעל ידו נסבב לו דבר זה (מט), ומזה נוכל להבין כמה יש לו לאדם ליזהר ממידה גרועה הזאת, כי מי שמוטבע חס ושלום בזה כמעט אי אפשר לו בתשובה כי בודאי לא יזכר את כל מספר הנפשות שהדאיב על ידי הלשון הרע שלו, ואפלו אותם אנשים שהוא זוכר במחשבתו שהדיח עליהם הרעה, הם לא ידעו מזה, ועל כן יתביש לגלות את אונם בזה, גם פעמים שידבר בפגם משפחה ויזיק בזה כל הדורות הבאים אחריו ולא תגיע אליו מחילה עבור זה, כמו שאמרו רז"ל המדבר בפגם משפחה אין לו כפרה עולמית. על כן צריך להתרחק ממידה גרועה הזאת מאד כדי שלא יהא חס ושלום אחר כך כמעוות לא יוכל לתקן:

באר מים חיים: (מו) הוא לגנותו התכוין. והרי זה דומה לנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמרינן בנזיר דצריך כפרה, וגם על זה שייך לפני עור כדמשמע בקדושין (ל"ב ע"א) בתוספות ד"ה דמחיל ליה ליקריה ע"ש. ועוד נוכל לומר בפשיטות דזה מיקרי עלה בידו בשר חזיר משום דמשמע בכ"מ דבענינים כאלו תלוי העיקר בכוונה כאשר מבואר בבבא מציעא (דף נ"ח ע"ב) בגמרא לא צריכא אף על גב דדש ביה בשמיה ועיין ברש"י שם שפירש ולא הגיע לו שום ביוש אפילו הכי הוא לגנותו התכוין, הרי דעל כונתו בלבד איבד חלקו לעולם הבא, ולא יהא עדיף הכא מהתם על כל פנים לענין עצם האיסור, ועיין בחו"מ סימן תכ"א בהג"ה לענין היכא דלא נתכוין לבייש אותו:

(מז) צריך לבקש ממנו מחילה. שערי תשובה לר' יונה במאמר ר"ז וז"ל אם ישוב בעל הלשון בתשובה צריך לבקש מחילה לאשר מוצק לו מזעם לשונו וכו' והוא פשוט ממאי דאמרינן ביומא (דף פ"ז) דאפילו המקניט חבירו בדברים בעלמא צריך לפייסו וקל וחומר בזה שנתגנה ע"י בעיני השומעים והוצר לו על ידי זה ואם חבירו אינו רוצה להתפייס בפיוסו ושאר פרטי הפיוס המה מבוארים באו"ח בסימן תר"ו בדין עונות שבין אדם לחבירו:

(מח) צריך לגלות לו. שערי תשובה לר' יונה הנ"ל ע"ש, וצריך עיון אם לעת עתה לא הגיע היזק וצער לחבירו על ידי דיבורו, אך יש לחוש שברבות הזמן יוגרם לו על ידי זה היזק וצער, ובא המספר לעשות תשובה על עונו אם חייב לפייס אותו עבור זה או שיעשה רק תשובה למקום, הא פשיטא דאם עשה רק תשובה למקום ואחר כך נסבב ע"י דבריו הקודמים היזק וצער לחבירו דהוא מחוייב לפייס אותו, רק דברינו הם לעת עתה שלא בא לו היזק וצער על ידי זה אם מחוייב להודיעו ולפייס אותו עבור מה שגינה אותו או לא וצ"ע. ויותר טוב שאז יראה לסבב שלא יגיע לו ההיזק והצער על ידי דבריו, כגון שילך אל האיש שסיפר לפניו ויאמר לו טעיתי בדמיוני במה שדברתי עמך אודות פלוני כי לפי מה שראיתי עתה אין הענין כן כמו שהצעתיו לפניך וכיוצא בדברים אלו עד שיוציא את הענין מדעתו, ובאופן שלא יסובב בדבריו אלו רעה לאחרים:

שיחות החפץ חיים: [מתוך מכתב של הרה"ג ר' אברהם אבא קאסאווסקי אב"ד יאנאו מתאריך < קפב >

כא כסלו תרח"ץ], ...בדרך אגב אכתוב לכת"ר מה ששמעתי מפיו הקדוש בעת שהביא את הספר חפץ חיים לפני גאון ישראל וקדושו מרן ר"י סלנטר זצוק"ל וקבל ממנו את הספר לעיין בו, ואח"כ כאשר בא לפניו אמר שיש לו קושיא עצומה על דין אחד בספרו הלכות איסורי לשון הרע כלל ד' סעיף י"ב 'ואפילו אם חבירו אינו יודע עדיין כלל מזה צריך לגלות מה שעשה נגדו של כדין ולבקש ממנו מחילה על זה כיון שהוא יודע שעל ידו נסבב לו דבר זה'.

והקשה [-הגרי"ס] הלא חבירו לא ידע עד הנה מאומה וכאשר יספר לו יגרום לו צער, ומה חבירו אשם אם הוא חפץ לעשות תשובה, לגרום צער לחבירו, וענה אותו [-הח"ח] הלא דין זה לקחתי משערי תשובה לרבינו יונה (ואפשר זהו סברת חד מ"ד שאמר סיפר אין לו תקנה; בן המחבר)...

נעתק מתוך 'מכתבי הרב חפץ חיים ז"ל', קורות חייו דרכיו נימוקיו ושיחותיו, יו"ל ע"י בנו ר' אריה לייב הכהן, וורשא תרצ"ג. נדפס מחדש בירושלים תשל"ג בסדרת 'כל כתבי החפץ חיים', ח"ג, שיחות החפץ חיים, במכתבים של הרב קוטובקי עמוד ט'. נדפס מחדש בבני ברק בעריכה חדשה בשם 'החפץ חיים תולדות אמרות ומעשים', שם ח"ב עמ' קיא. הסיפור מובא בספרו של הרב משה מאיר ישר, תלמיד הח"ח, בספרו 'החפץ חיים ופעלו', ח"א עמוד פ"ה.

מצוות הלבבות: הלכות נקימה ונטירה: סעיף יט: ענין בקשת מחילה: אם חטא לחבירו < קפג >

באיזו דבר שיהיה, הן כמעשה של צער הגוף, או באיזו בזיון נגד חבירו (כ) ואף אם חשדו על שום דבר בטעות, אף אם ניתן לו דמי בושתו (כא) אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו למחול לו. (כב¹) וזמן בקשת המחילה הוא מחוייב בכל עת, וקץ המחילה הוא בערב יום כיפור שאז אם לא יבקש ממנו מחילה הוא בסכנה גדולה יען שיעבור עליו יום הקדוש בלי כפרה.

סעיף כ: אם יכול לפייסו ע"י שליח: לא ישלח תחילה שליח לפייסו רק ילך בעצמו לפייסו, ואם קשה לו לילך בעצמו תחילה או שיודע שיותר קרוב הפיוס ע"י איש אמצעי שיעשה שלום ביניהם, יכול לעשות ע"י (כב²) אמצעי. ואם אינו מתפייס בראשונה ילך פעם ב' או ג', ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים, ויפייסו בכל פעם במין ריצוי אחר. ואם אינו מתפייס בג' פעמים שוב אינו זקוק לו רק יקח עמו י' אנשים ויעמידם לפניו ויאמר לפניהם שביקש ממנו מחילה והוא אינו רוצה למחול לו. ואם רוצה לפייסו יותר מג' פעמים רשאי אם אין שם בזיון התורה. ואם הוא רבו צריך לילך אצלו כמה פעמים עד שיתפייס, אפילו רבו שאינו מובהק רק שמע ממנו דברי תורה.

סעיף כא: אם מבקש מחילה מרבים והיחיד היה בכלל: מי שמבקש מחילה מרבים בכלל אינו יוצא אם (כג) יודע שעשה איזו רעה לאיזו יחיד בפרט.

סעיף כב: אם צריך לפרט העבירה: המבקש מחילה מחבירו צריך לפרט מה שחטא לחבירו ועל זה מבקש ממנו מחילה, (כד) ואם יודע שחבירו מתבייש מזה כשיפרט החטא אזי לא יפרט אותו.

סעיף כג: אם שניהם עשו מריבה זה עם זה איך יתנהגו: אם היו לו איזו מריבה עם חבירו (כה) אף שחבירו התחיל במריבה, על כן זה אם היה יכול להציל את עצמו בחירופים קטנים

"דרך מצותיך" (ב) מסכת ברכות פרק אין עומדין יולא עוד אלא שצריך לפייסו וכו' עיי"ש.

(כא) משנה מס' בבא קמא סוף פרק החובל 'אף על פי שנתן לו וכו'.

(כב¹) כל זה פשוט אשר החיוב עליו בכל יום כמו שאמרנו חז"ל 'ישוב היום שמא ימות למחר', והכי נמי בדברים שבין אדם לחבירו. ומש"כ שסוף המחילה, ע"י מסכת יומא פרק יוה"כ וע"י שו"ע או"ח סי' תר"ו בזה.

(כב²) בתורה הקדושה מפורש כשרצו אחי יוסף לפייסו שלחו לו ע"י אמצעי, עיי"ש פירש"י, וע"י מטה אפרים סי' תר"ו שפירש כן, ואולי ראייתו מהתורה, ובאלף למטה כתב שכן כתב הפרי חדש ואליה רבה, וספרים אלו אינם לפני.

(כג) כזה כתב בספר מטה אפרים להגאון רא"ז מרגליות. והנה אף שבמסכת שבועות לענין עדות יש נפק"מ דאם אמר כל העומדים בכאן חל עליהם שבועה ע"י מס' שבועות דף לה, אכן כאן נראה דהדין עם הגאון הנ"ל יען שהעיקר תליא אם חבירו נתפייס ופיוס חבירו תלוי בהכנעתו וסימן הכנעה הוא כשיודע שחטא כנגדו, ובודאי אמירתו ברבים נראה כאינו מכיר למי חטא ובודאי חבירו לא יתפייס בכזה.

(כד) ע"י מגן אברנהם סי' תר"ו.

(כה) כן נראה ממסכת בבא קמא דף לג' שני אנשים שחבלו זה בזה משלמים במותר נזק שלם, וכתב שם הרא"ש ז"ל דמיירי כשהתחילו בשניהם בשוה אבל אם אחד היה המתחיל, השני פטור, ועם כל זה אם היה יכול להציל בהכאות קטנות והציל בחבלות גדולות, חייב, וכן לענין אביו וכו' עיי"ש. ופשוט דהוא הדין לענין בזיון דברים וכמו שכתבנו בסעיף זה.

אכן בשו"ע חו"מ סי' תכ"א הובא דין זה וכתב שם הרמ"א ז"ל שהשני פטור יען שנתחייס לכו בקרבו

ועשה לחבירו חירופים גדולים, צריך לפייסו על זה. ואם שניהם התחילו המריבה אזי מי שחירף חבירו בחירופים יותר גדולים צריך לפייסו. וכן אם חירף אחד בשביל להציל אביו וקרובו מבזיון, אם היה יכול להציל שלא ע"י חירופים גדולים, אם חירף לחבירו בחירופים גדולים מחוייב לפייסו.

ואף שמדין תורה פטור השני מבושת אם חבירו התחיל, כגון אם אחד אמר על חבירו גנב ואמר לו השני אתה מכזב כממזר או ממזר אתה, פטור השני יען יחס לבו וכו', על כל זה לענין פיוס מחוייב לפייסו.

סעיף כד: אם לאחר המריבה ביזה אחת את חבירו: במה דברים אמורים שאם אחד התחיל פטור השני (כו) דוקא אם בעת מעשה החימום השיב כנגדו בבזיון, אבל אם חירפו לאחר זמן, מה שחירפו ביותר חייב מדין תורה בבושתו של חבירו ועליו לפייסו מדינא.

סעיף כה: אם אחד מהם הוא זקן או תלמיד חכם איך הדין: אם שניהם התחילו המריבה בשוה (כו) אזי מי שהו קטן יותר מחבירו בחכמה או בשנים (כח) או ביראת שמים, מחוייב לפייס את הגדול ממנו, (כט) ואם אחד מופלג בחכמה ושני מופלג בזקנה והוא חכם קצת, הם שווים זה לזה שכל אחד מחוייב לפייס חבירו. ואם אחד מהם מופלג ביותר משאר העם, לא זה בחכמה ולא זה בזקנה, יש אומרים שהזקן (ל) חשוב יותר, (לא) ויש אומרים דשניהם שווים. ואם אחד מופלג בחכמה והזקן אינו מופלג בזקנה, הזקן צריך לפייס את החכם. ואם הזקן מופלג בזקנה והחכם אינו מופלג בחכמה, צריך החכם לפייס הזקן. וכל זה שהזקן חכם קצת אבל אם אינו חכם כלל אז לעולם צריך לפייס את החכם.

סעיף כו: על פי מידת חסידות, גדול יפייס את הקטן: וכל זה מדינא אבל על פי מידות טובות לעולם יהדר לפייס את חבירו ויחשוב שאולי (לב) יש לחבירו מעלה יותר ממנו, ויש אומרים עוד דאפילו אם הוא תלמיד חכם גדול בתורה ואחד שאינו חכם חטא כנגדו, (לג) והת"ח

וחילק בטוב טעם בין הך דהרא"ש הנ"ל לענין חבלה, דעל חבלה חייב אף בשוגג אכן על בושת אינו חייב עד שיתכוין, עם כל זה בנידון דידן לענין פיוס, נראה דחל על השני, דבאמת סוף סוף צריך שיהיה לשום ביניהם. והנה הראשון שהתחיל כבר קיבל עונשו שחירף לו השני, ועל מה שהרבה השני נגד הראשון צריך לפייסו, אף שהוא שוגג עם כל זה צריך כפרה. וראה מכמה מקומות בש"ס אשר אם אחד החליש דעת חבירו אף אם בשוגג, נענש, ע"י מס' בבא בתרא כב., אלמא דשוגג ג"כ צריך כפרה בדיני שמים.

ולכן בנידון דידן כיון שהיה יכול להציל את עצמו מן הבזיון אם היה אומר עליו שאתה שקרן, ואמר עליו בזיון גדול שהוא ממזר, לכן צריך לפייסו שמחמת חימום כעסו בלא דעתו יצא מפיו זה הבזיון, ויעשו שלום ביניהם.

(בו) עיין חו"מ סי' תכ"א סעיף י"ג ובסמ"ע ובט" שם.

(כז) כן הוא פשוט. ונראה לי ג"כ לפרש הגמרא דסוף מס' יומא ברב דהוה ליה מילתא עם ההוא טבחא, ג"כ היה כן שהטבח חטא כנגדו וגם רב שילם לו כמידתו, על כן כשראה רב שהטבח לא בא לפייסו, דבאמת היה מוטל על הטבח לפייס את רב, על כן הלך רב לפייסו, דאי כפירוש המפרשים ע"י מהרש"א שם, א"כ איזו לשון שייך לפייסו, וגם לשון הוה ליה מילתא משמע שגם הוא עשה כנגדו ודו"ק.

(כח) ע"י מסכת גיטין 'אנא אמינא לך דדחיל חטאים' וכו'.

(כט) מסכת בבא בתרא דף קכ והועתק להלכה ביו"ד סי' רמ"ד אשר החכם ראש בישיבה והזקן ראש במסיבה א"כ נראה דלשניהם יש מעלה.

(ל) מחבר ז"ל שם.

(לא) ר"ן ז"ל שם עיי"ש בש"ך הובא דעתו. ומש"כ דאם הוא רב דמתא, פשוט הוא דכיון דנתמנה על הציבור צריך להיות כאביר האבירים [יפתח בדורו כשמואל בדורו וכל מה שעשה עשוין ע"י סמ"ע חו"מ הל' דיינים סי' ב ס"ק י' בשם המרדכי שכ"כ בשם תשובת רבינו גרשון ז"ל עיי"ש.

(לב) כל זה פשוט וע"י איגרת הרמב"ן ז"ל וע"י חובות הלבבות שער הכניעה.

(לג) כפי מה שפירשו המפרשים בהך דרב דמס' יומא אשר הטבח חטא נגד רב, ורב לא עשה לו כלל עם כל זה הלך רב אצל הטבח אף שהיה גדול הדור, וצריך לומר שלא ביזהו כפרהסיא דאם לא כן אסור

לא עשה לו כלל, עם כל זה אם אינו בא לפייס את החכם, ילך החכם אצלו לעשות שלום וימחול לו אם ביזהו בצינעה, ויש להורות כדעה זאת.

סעיף כז: שלא יהיה אכזרי מלמחול: מי שמבקשים ממנו מחילה אל יהיה (לד) אכזרי מלמחול וכל הממהר למחול הרי זה משובח (לה) ואפילו אם הוא תלמיד חכם וביזהו בפרהסיא על כל זה אם מבקשים ממנו למחול צריך למחול, אם שילם קנס בושתו, ולהרבה פוסקים גם בזמן הזה יש דין תלמיד חכם לקנוס ליטרא דדהבא מי שמביישו.

סעיף כח: אם עשה מחלוקת נגד תלמיד חכם: אף שכתבנו למעלה שאפילו תלמיד חכם אם ציערו אחד אין לו לבקש עליו רעה בפועל ורק לנטור בלב מותר, כל זה אם לא עשה מחלוקת נגדו, אכן אם חבירו עומד במחלוקת נגדו ורוצה להרוס גדר התורה, מותר לבקש עליו רעה בפועל, אם כבר ביקש כל צדדי אופנים להשקיט את המחלוקת ודרך אחר השלום ולא הועיל, אבל מקודם לזה אסור.

סעיף כט: אם חבירו יורד לפרנסתו: אם חבירו עושה עמו רעות כגון שיורד לפרנסתו שלא כדין תורה, וכיוצא בו, אם יש לו רב בעירו (לז) אסור לו לבקש עליו דין שמים כי בזה יעורר דין על עצמו ח"ו, רק יתבענו לדין תורה, אכן אם אין לו רב לדון לפניו מותר לתבוע עליו דין שמים. (לח) ויש אומרים דאף בזה אסור למסור דינו לשמים כל זמן שלא הודיעו. ופרטי דיני הודעה נתבאר לעיל סעיף טו טז.

סעיף ל: אם חבירו הוציא עליו שם רע לענין מחילה: אם הוציא עליו חבירו שם רע, אף אם מבקש ממנו מחילה מצד הדין אינו מחוייב (לט) למחול לו, אכן מידת חסידות הוא למחול.

סעיף לא: אם חבירו אינו מבקש מחילה בכל לבו: אם מבין אשר חבירו אינו מבקש מחילה רק לפניו, ולבו בל עמו, אינו מחוייב (מ) למחול, וכן האומר אחטא נגדו והוא ימחול לי, אין צריך למחול לו.

סעיף לב: אם מכיון לצער את חבירו שלא ירגיל בזאת: אם מכיון לצער את חבירו שלא ירגיל בזאת, מותר לעכב המחילה אם יודע אשר חבירו ידרוש לשלום, אכן אם יוכל לבוא מזה

לו למחול על כבודו וכנ"ל, ועי' מטה אפרים סי' תר"ו שכתב ג"כ כה"א זה עיי"ש. ומש"כ ויש להורות כדעה זאת, יען שגדולי מפרשים פירשו כך מבלי חולק ואף שאני כתבתי שיש לפרש באופן אחר עם כל זה אין לזוז מדבריהם.

(לד) משנה מסכת בבא קמא, ועי' שו"ע אר"ח סי' תר"ו וח"מ סי' תכ"א.

(לה) ואפילו תלמיד חכם רמב"ם סוף הל' תלמוד תורה כתב נוקם ונוטר כנחש עד שיבקשו ממנו מחילה וימחול לו. ומש"כ אם שילם קנס בושתו, עי' ח"מ סי' ב' בש"ך ועי' תשובת מהרי"ט שהאריך הרבה אשר גם בזמן הזה יש דין ת"ח לענין זה.

(לו) וראיה ממה רבינו ע"ה שביקש רעה על דתן ואבירם וכל אנשי קרח בעלי מחלוקותו, וכזה כתב ר' יעב"ץ בספר מגדל עוז. ומש"כ אם כבר ביקש, היינו ג"כ נוכל ללמוד ממה רבינו ע"ה אשר מקודם הלך בכבודו ובעצמו לדתן ואבירם אולי ישתיק הדבר, ועי' מסכת סנהדרין פרק חלק. ואם עשה באופן זה ולא הועיל, אז דוקא מותר.

(לז) גמרא מסכת בבא קמא פרק החובל אוי לו לצועק יותר מן הנצעק, ונפק"מ דאית ליה דיינא בארעא והובא להלכה ברמ"א ח"מ סי' תכ"ב.

(לח) הוא מדברי הר"ן פרק קמא דמסכת ראש השנה והובא דעתו ברמ"א סי' הנ"ל.

(לט) רמ"א שו"ע אר"ח סי' תר"ו ממדרכי והגמ"י, ועי' סמ"ע ח"מ סי' תי"ז, והטעם משום דאיכא דשמע בשם רע ולא שמע בפיוס, וצ"ע דמאי שנא מתלמיד חכם שביזהו בפרהסיא שכתבנו סעיף כ"ז דצריך למחול, נימא ג"כ דאיכא דשמע בכזיון ולא שמע בפיוס, ואפשר דבהוצאת שם רע חמיר יען דנוגע בכבוד אבותיו ובניו לדורות וגם הוא מילתא דאית ליה קלא. ומש"כ אכן מידת חסידות, עי' מג"א סי' הנ"ל.

(מ) בחו"מ סי' תכ"ב כתב וז"ל: וידוע שהוא שב מחטאו וניחם מרעתו, וכן משמע בדברי החיי אדם אשר אם רוצה להתעכב מלמחול למען לא ירגיל לעשות כזאת, רשאי, א"כ כש"כ בזה. וכן האומר אחטא וכו',

לידי פירוד, מצוה לו למהר ולמחול. וכן אם מכויץ במה שאינו מוחל לטובת המבקש מחילה, או שמכויץ לטובתו כגון שיגיע לו רעה מזה אם ימחול, בכל זה מותר שלא למחול לפניו אכן בלבו ימחול לו בלב שלם.

סעיף לג: עון גדול שאינו מוחל להמבקש: אם צריך למחול לחבירו ואינו מוחל (מב) הוא עון גדול, וכל שאינו מעביר שנאה ביום כיפור אין תפלתו נשמעת.

סעיף לד: אם חטא לחבירו וחבירו מדבר עמו אם צריך לפייסו: מי שחטא בשום דבר נגד חבירו צריך לפייסו (מג) ואף אם חבירו מדבר עמו עם כל זה צריך לפייסו להוציא הרוגז מלבו.

אז נדברו: ח"ב סימן סה: שאלה: ...נסתפקתי בהא דאיתא דעבירות שבין אדם לחבירו < קפד > אין יוהכ"פ מכפר עד שירצה את חבירו, אם זה קאי אפילו אם הקניט את חבירו וציערו אלא שחבירו כבר נתפייס ואין לו עליו כלום, אם בכה"ג נמי צריך לבקש מחילתו כי מלשון הגמ' "צריך לפייס את חבירו" משמע דיש על חבירו תרעומת וממילא צריך לפייסו כדי לעשות שלום עמו.

תשובה: מה ששאל אם יש חיוב בקשת מחילה כשיודעים ברור שחבירו כבר נתפייס מעצמו, נראה פשוט שחיוב בקשת המחילה הוא לא רק בשביל לפייס, אלא זה תנאי בתשובה בדברים שבין אדם לחבירו, אף שיש דין עד שיתפייס זה רק שיעור בחיוב בקשת המחילה.

וזה מבואר בב"ח בסימן תר"ו וז"ל: "המבקש מחילה שפשע כנגדו וצריך לפרש בשעת המחילה אותה פשיעה וכו', ודע דבספר עין יעקב דקדק מלשון הירושלמי הנז' שהחוטא ילך לכתחילה מעצמו לבקש מחילה ואי לא קבלו אז יביא עמו אנשים וחוזר לבקש ממנו בפניהם דלא כמו שנוהגין מקצת אנשים וכו'", (ועי' מזה במשנה ברורה). ועיין בקונטרס הירודי פרק ו' דיון גדול מזה אם זה משום פיוס או זה מגדרי התשובה כמו במצוות שבין אדם למקום.

אמנם מה שנוגע לענין שלנו, אפילו אם נאמר שזה משום פיוס צריך לבקש ממנו מחילה, שיתכן שלא מחל לו על בקשת המחילה. וע"פ רוב המתבייש מעוניין בבקשת המחילה כדי שהמבייש יכיר חטאו ויזהר על להבא. אבל אם אמר מפורש בין בפניו ובין שלא בפניו ולא התנה בזה שום תנאי שיבקש ממנו מחילה, מסתבר דמהני.

והנה בימא פז. איתא רב הו"ל מילתא בהדי טבחא וכו', ולכאורה יש להביא ראי' משם שאפילו אם אמר מפורש שהוא מוחל נמי לא מהני, שהרי בטח רב אמר שמחל לו ולמה המציא את עצמו לו שיבקש ממנו מחילה. ואינו קשה כלל, דשאני התם שהשני החזיק במחלוקת, ומה מהני המחילה שהרי הוא כחוזר בכל רגע על סורו לבזות את רב.

עי' תפילת זכה שמתנים אשר באופן כזה לא נכלל המחילה וידוע אשר הקב"ה ג"כ בוחן לבות ואחטא ואשוב אין מספיקין וכו'.

(מא) כזה כתב בספר חיי אדם. ומש"כ שאם יוכל לבוא מזה לידי פירוד, הוא פשוט דהחיי אדם לא מייר רק באופן שאם יעכב ויצטער או יצמח מזה שיזהר להלן אכן אם הוא איש קפדן ובראותו אשר חבירו אינו מוחל לו יתהווה ביניהם פירוד, בודאי מצוה למהר ולמחול. ומש"כ דאם מכויץ לטובת וכו', הוא ממס' יומא בעובדא דר' חנינא אם רב, ויש על זה שני פירושים עי' מג"א סי' תר"ו, אם לטובת רב אם לטובת ר' חנינא, ושניהם אמת לדינא. ומש"כ שבלבו ימחול, הוא פשוט ומבואר.

(מב) עי' ספר מטא אפרים להגר"ז מרגליות וכדומה שכ"כ בס' מדרש תלפיות.

לכן למעשה, בסתמא אף שמתנהג בידידות צריך בקשת מחילה, ואם מחל מפורש, מסתמא דמהני גם על בקשת המחילה, שהרי אין ממי לבקש מחילה שכבר מחל לו, אבל אם אמר מפורש שעל בקשת המחילה אינו מוחל לו, מסתברא דהחויב לא נפקע.

אז נדברו: ח"ז סימן סה: שאלה: ...יש לי הערה על מש"כ בספרו "אז נדברו" ח"ב סימן ס"ה שאם יודע שחבירו מחל לו לגמרי אינו צריך לבקש ממנו מחילה, ודחה הראיה מיומא דף פז – דראיתי בספר "פלא יועץ" מערכת תשובה, שכתב מפורש שאף אם מחלו, עדיין צריך לבקש ממנו והביא ראיה מאותה גמרא ביומא. וכן בספר "מועדים וזמנים" להגר"מ שטרנבוך שליט"א ח"א סימן נ"ד הביא בשם הגה"צ ר' איצלי פעטערבורגר ז"ל ג"כ לבקש מחילה, והביא ג"כ הראיה מיומא דף פ"ז.

תשובה: בס"ד יום א' בשלח ז שבט התשל"ה. אודות השאלה לענין אם חבירו אמר בפה שהוא מוחל לו אם מהני שא"צ בקשת המחילה. עיינתי בתשובה הנ"ל, ולמרות שכתבתי בימים שאין בדרך כלל ספרים תח"י, אבל ראיתי שהדברים נכונים, ומה שמביא הגר"מ ש שליט"א ממרן הגה"ח הרב יצחק בלזר זצ"ל, עלי רק להצטער אבל א"א לזוז מצעד האמת שמהגמ' הנ"ל אין שום ראיה, שלא רק בקשת המחילה שזה רק תנאי בתשובה חסר שם, אלא חסר עצם התשובה, ומאי מהני שאומר שמוחל לו כיון שעדיין מתריז כנגדו, ובפרט שנוגע לכבוד התורה שעל בזיונו אינו מועיל מחילה, אבל המדברים כדרך רעים ואומר מפורש שמחל לו אפילו אם נאמר שבקשת המחילה הוא משום תשובה שצריך להכניע עצמו, אבל הרי אין ממי לבקש מחילה שכבר מחל לו.

ולכאורה מיומא הוי ראיה להיפך, דלשון הגמרא שהלך לפייסו הוא כפשוטו, לפייס הטבח לפי דעתו, שרב צריך לפייס אותו, ואם הטבח לא היה מעיז כנגדו היה עולה בטוב אף שהטבח לא היה מבקש ממנו מחילה קודם.

והתקשרתי עם הגר"מ שטרנבוך שליט"א בקשר לדברי הגרי"פ זצ"ל ואמר לי שזה מבואר ב"אור ישראל" והכוונה למה שמצטט הגמרא ב"כוכבי אור" מאמר ה'. ואינו מובן כלל דהגרי"פ אינו מדבר כלל מזה, ואין לדייק ממנו יותר ממה שיש ראיה מהגמרא, ורק מוסיף שם העיקר כמוש"כ המהרש"א קודם דהחטא הוא במה שלא פייסיה לרב ולא כמוש"כ המהרש"א בגלל שקרא לרב בשמו וזילזל בו, אבל אפילו לפ"ז אין משם ראיה משום שחסר שם עצם התשובה והחרטה ולא רק בקשת המחילה, וכן יוצא מהמשך המאמר שם.

ועי' במגילה דף כ"ח א' מימי לא עלתה על מטתי קללת חברי, ומובא באחרונים [בשו"ע או"ח] בסימן רל"ט, וע"ז נוסד מש"כ החיי אדם בתפילת זכה, ופלא שלא העירו מזה, ואפשר שהבינו שזה רק להסיר מהלב הטינא, אבל אין זה במקום בקשת המחילה, ופשטות הדברים אינו כן, אמנם למעשה צ"ע אם לסמוך ע"ז ובפרט כהיום שאומרים זה מחמת הרגל.

ומה דמסיק שם ב"מועדים וזמנים" שהכנעה לבקש מחילה היא מגוף הכפרה, וכן משמע מדברי התנחומא מובא בביאור הגר"א (סימן תר"ו) 'ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה אמר רבי יוסי דורמסקית סימן זה יהיה מסור בידך כל הימים שאתה מרחם על חברך יש לך רחמים, ואם אינך מרחם על חברך וכו', והלכתי לרצות ולא קיבל עליו והקב"ה רואה שהשפיל עצמו ומרחם עליו, ומשמע דהכפרה מפני שהשפיל עצמו ובלא זה לא נתכפר, עכ"ד. ואינו ראיה מכאן דהיכא דלא קיבל בקשת מחילתו הוי שאני, דלכ"ה פ' צריך להראות שהשפיל עצמו ומעלה עליו כאילו מחל לו ממש, אבל אם באמת מחל לו אפשר דדי בזה, כלשון המשנה סוף יומא "עד שירצה את חבירו" זה העיקר הקובע.

אז נדברו: ח"ז סימן סו: בענין הנ"ל: אודות בקשת המחילה אם יודע שע"י בקשת המחילה יצטרך לפרט החטא ויגרום בושה ועגמת נפש להשני, אם יש היתר שלא לבקש מחילה, ומה שכבודו הזכיר שכאלו ר' ישראל פוסק ההיפך מה"משנה ברורה" אינו מדוקדק, שהרי המ"ב אינו מחדש כאן חומרא, להיפך מכריע לקולא שא"צ לפרט החטא, ובקשת המחילה על בין אדם לחבירו זה ש"ס ופוסקים ולא רק מהמ"ב, אלא שיש לומר דכ"ז כשמפורסם אצל חבירו מה שחטא כנגדו וע"י בקשת המחילה אינו גורם בושה ועגמ"ג לחבירו, ואם חבירו אינו יודע באיזה חטא חטא כנגדו, ע"ז דנו האחרונים והמ"ב, אבל כשאינו יודע כלל שחטא כנגדו וע"י שיודעו יגרום בושה לחבירו, ע"ז אינו דן המ"ב.

אמנם הדבר מקובל בקשר לספר "חפץ חיים" על לה"ר שהביא את זה לר' ישראל וביקש ממנו להשאיר אצלו ולאחר כן אמר לו ר' ישראל הנך קובע בחבורך כי מי שסיפר לה"ר על חבירו חייב לפייס ולבקש מחילתו, אינני מבין איפוא, אם רצונך לחזור בתשובה איך יורשה לך לצער את חברך. וענה לו הח"ח שהסתמך על רבינו יונה בשע"ת. והוא בספרו ח"ח כלל ד' סעיף י"ב דכתב וז"ל: אבל אם חבירו נתגנה עי"ז הרי הוא ככל עונות שבין אדם לחבירו שאפילו יוהכ"פ ויום המיתה אין מכפר עד שירצה את חבירו, ואפילו אם חבירו אינו יודע עדיין כלל מזה צריך לגלות לו מה שעשה כנגדו ולבקש ממנו ע"ז כיון שעל ידו נסבב לו דבר זה, עכ"ל. ודבריו נובעין מדברי ר"י בשע"ת ח"ג מאמר ר"ז ושם בשע"ת לא בא לפרש הפרטים של דיני מחילה ומקומו בסוף שער ד' ושם סתם הדברים, ור"ל דשם בא לומר בעיקר חומר של לשה"ר דקשה לתקן החטא שיתבייש לגלות את אזנם, אבל אם למעשה מותר לגלות אף שיתבייש, מנ"ל זה.

והנה המדובר שם בח"ח שכבר נסבב רעה או צער לחבירו, דאם יש לחוש שרק ברבות הזמן יגרם עי"ז היזק או צער נשאר שם בבמ"ח בצ"ע, וא"כ המדובר שכבר יודע לו שסיפרו עליו וכבר נגרם לו הצער, אבל אינו יודע ע"י מי, אבל הגע בעצמך אם אחד סיפר על חבירו לשה"ר שלא נגרם לו היזק ובושה ורק אם היה נודע לו היה לו מזה צער, ולולא בקשת המחילה לעולם לא היה נודע לו, ועכשיו ע"י בקשת המחילה נתברר לו שסיפרו לו ונגרם לו עי"ז צער, לכאורה פשוט כמו שאמר הגאון והקדוש רבי ישראל זצ"ל דאין צריך לבקש ממנו מחילה, ותורת אמת היתה בפיהו כי מלאך ד' צבקות הוא. ולאחר העיון שם בח"ח כמדומה לי שגם הח"ח מודה בזה ואין כאן פלוגתא, ואין לזה סתירה מהשע"ת.

ובספר "מועדים וזמנים" (ח"א סימן נד) ראיתי נוסחא אחרת בשם הגר"א דסלר זצ"ל ששמע בשם הגאון והצדיק רי"ס זצ"ל (שאין לזה קשר להח"ח כלל) על דרך שביארנו ומסיק: וע"כ דעת רי"ס זצ"ל שכה"ג ראוי לסתום כשמבקש מחילה שאם פגם מבקש על הכל סליחה ודי בכך, ועיי"ש שמבאר בזה בטטו"ד הא דנפסק בסימן תר"ו החיוב של בקשת מחילה בערב יוה"כ דאז לא יצטער כיון שכולם מבקשין מחילה על ספק דנדוד פגם.

ונראה עיקר כמוש"כ קודם דבכה"ג שעדיין לא נגרם צער והיזק לחבירו וע"י שיבקש ממנו מחילה יגרום לו עכשיו צער, שפטור לגמרי מבקשת המחילה, אבל היכא שכן נגרם לו צער או היזק, בזה מספיק בקשת המחילה סתם בערב יוה"כ כמבואר בספר הנ"ל בשם הגר"א דסלר בשם רי"ס.

ולכאורה דמה שמבואר בס' הנ"ל אין זה חידוש כלל שזה כבר מבואר במ"ב שאין צריך לפרט החטא אם יודעים שיתבייש אם יפרט החטא, אבל יש חילוק דבמ"ב מבואר רק להקל בפירוט החטא אבל צריך לבקש מחילה בלשון שמתוודה שחטא כנגדו, אבל בהנ"ל מבואר שגם בקשת המחילה יכול לסתום ולומר בלשון ספק שאם פגם מבקש על הכל מחילה (ועיי"ש בספר הנ"ל בהערה אות א').

מועדים וזמנים: ח"א יום כיפור סימן נד: חובת פיוס וריצוי בערב יוה"כ במשנה יומא (פה). איתא עבירות שבין אדם למקום יוה"כ מכפר... ע"ש. וכן איתא בשו"ע ר"ס תר"ו דבערב יוה"כ צריך לפייס חבירו שהקניט, ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך פעם שניה ושלישית, ובכל פעם יקח עמו ג' אנשים, ואם גם אז אינו מתפייס אינו זקוק לו ע"ש.

ויש לתמוה דלכאורה משמע דהאי חיובא לפייס חבירו שהקניט מצותה בערב יוה"כ דוקא, וקשה היאך שרינן ליה להמתין עד אז, והא לכאורה מחוייב תיכף לפייסו ולא לאחר אפילו עד ערב ראש השנה וכ"ש עד ערב יוה"כ, ולמה תלינן האי חיובא בערב יוה"כ דוקא. ומצאתי שכבר הרגיש בזה המשנה ברורה שם (ר"ס תר"ו) ומביא בשם א"ז הגאון רבי אפרים זלמן מרגליות זצ"ל (מטה אפרים שם) שאין הכי נמי החיוב כל השנה, רק אם אין לו פנאי ממתין, משא"כ בערב יוה"כ מחוייב לתקן ולטהר עצמו מפשעיו, וע"כ מחפש חבירו לבקש ממנו מחילה ע"ש היטב. ולפי דבריו אין החיוב דוקא בערב יוה"כ רק חל כבר מקודם, אבל משמעות השו"ע ומפרשים שחיוב מיוחד בערב יוה"כ דוקא, וצ"ע בטעם הדבר, והא לכאורה החיוב נמי כל השנה כולה.

ונוכל ליישב ע"פ מה ששמעתי (מהגר"א דסלר זצ"ל) על הגאון והצדיק רבי ישראל סלטר זצ"ל שביאר דלפעמים במה שמבקש מחבירו מחילה, בזה גופא עובר עבירה, שמצער בזה חבירו, דכל זמן שאין הלה יודע שחבירו ביזה אותו ודיבר עליו לשון הרע וכדומה, אינו מצטער כלל, ועכשיו כשחבירו מבקש ממנו מחילה ומפרט מה שעשה, בזה גופא נודע לו, וע"כ מצטער ונגרם לו צער ועגמת נפש. וע"כ דעת הגאון ר' ישראל זצ"ל שכה"ג ראוי לסתום כשמבקש מחילה שאם פגם מבקש על הכל סליחה ודי בכך ע"כ. ולפי זה אולי תתיישב קושייתנו, דבכל השנה כשלא נודע לחבירו כלום, אם מבקש פתאום מחילה הלה מרגיש שפגם לו ומצטער, אבל בערב יוה"כ כל אחד מבקש מחילה על ספק נדנוד פגם, וע"כ אינו מצטער כלל כשחבירו מבקש ממנו מחילה. וכה"ג ערב יוה"כ לבד הוא זמן הכושר וראוי לבקשת מחילה, וא"ש הא דמבואר בשו"ע לבקש מחילה בערב יוה"כ דוקא, דמיירי בכה"ג, ודו"ק היטב.

אמנם כשנתבונן בגמ' סוף יומא (פז). נראה דאם חטא או ציער לחבירו לא סגי במה שאינו מקפיד עוד עליו ומוחל לו, רק חבירו [- הפוגע] לא נתכפר אלא אם ביזה עצמו לבוא ולבקש מחילה. דבמה שמכניע ומבייש עצמו לבקש מחילה היא גופא חלק מכפרתו שמעכב. דבגמ' שם איתא דרב רצה דוקא שהטבח יבקש מחילה והמתין כל היום עד שמת הטבח ע"ש היטב, ולא הסתפק במה שהסכים למחול, שהטבח לא נתכפר אלא אם הכניע עצמו לבקש מחילה. וכן שמעתי שהגאון רבי יצחק בלזר זצ"ל הכריע מגמרא הנ"ל האי יסוד, דרק כשמבקש מחילה מתכפר בזה שמבזה עצמו.

ונראה להוסיף דלא נוכל לדחות הראי' ונימא דלהכי ל"מ מחילת רב מבלי שהטבח יבקש, דאמרינן בקידושין (מא:): "... ומה מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה אמרה תורה צריך כפרה וסליחה, מי שנתכוון לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר חזיר על אחת כמה וכמה", ע"ש. וא"כ הכא נמי אף דרב מחל לא מהני כיון שהטבח לא ידע ונתכוון לעבירה, צריך כפרה. אבל הראיה מוכרחת דרב לא נצטרך לזה להמציא עצמו שיבקש ממנו מחילה, רק יודיעו וסגי שלא מתכוון עוד לעבירה. אלא ע"כ רק אם מכניע עצמו ומבקש מתכפר.

אמנם אולי נוכל לדחות שהמבזה ת"ח שאני שאין רפואה למכתו, אבל המבזה חבירו, אם מחל לו סגי ואין צריך דוקא להכניע עצמו לבקש מחילה.

אבל נראה עיקר שההכנעה לבקש מחילה היא מגוף הכפרה. וכן משמע מדברי התנחומא מובא בבבאור הגר"א (סימן תר"ו) "ואם הלך לרצותו ולא קיבל עליו מה יעשה, אמר רבי יוסי בן דורמסקית סימן זה יהיה מסור בידך כל הימים שאתה מרחם על חבירך יש לך מרחמים, ואם אינך מרחם על חבירך אין לך מרחמים, מה יעשה, אמר ר' שמואל יבא

עשרה בני אדם ויעשה שורה אחת ויאמר להם קטטה היתה ביני ובין חברי והלכתי לרצותו ולא קיבל עליו, והקב"ה רואה שהשפיל עצמו ומרחם עליו". ומשמע דהכפרה היא מפני שהשפיל עצמו ובלא זה לא נתכפר, וא"ש לדברינו הנ"ל.

ולפי זה דברי הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל הם קולא גדולה, דאי אין צריך לפרט שפגם נגדו רק סותם שאם פגם פעם מבקש מחילה, אינו מתבייש כלל ולא משפיל עצמו כ"כ וחסר עיקר כפרתו. רק דעת הגאון הנ"ל דמ"מ אין לו היתר לגרום צער לחבירו כדי שהוא יקבל כפרתו. וצ"ע בדעת שאר הפוסקים בכ"ז, שאולי אם אינו מתכוון לגרום צער רק אדרבא רצונו לרצות את חבירו בזה אין איסור, דלא מיקרי בזה מבזה חבירו ומחויב להתבזות ולגלות כדי להתכפר, ואין בידי כעת הפוסקים לעיין אם גילו דעתם בזה

אמנם עיקר קושיא דילן על השו"ע למה צריך לרצות בערב יוה"כ דוקא ולא קודם, נראה ליישב, דמי שמקניט את חבירו ומצער עובר על ל"ת דאונאת דברים וקיי"ל דמי שעבר על ל"ת ושב תשובה תולה ויוה"כ מכפר כמבואר בסוף יומא, וכיון שרק ביוה"כ נגמר הכפרה, ראוי להתבזות ולבקש מחילה כדי לגמור בזה כפרתו ביוה"כ. והיינו מפני שמירי שחבירו אינו מקפיד והם עכשיו בלאו הכי בשלום זה עם זה, ערב יוה"כ מבזה עצמו לבקש מחילה, אבל אם הקניט את חבירו והלה מקפיד, צריך לילך מיד לבקש מחילה ואסור לאחר עד ערב יוה"כ, ובהא לא מיירי השו"ע כלל. ודו"ק היטב בזה כי נכון הוא.

ובגמרא יומא (פו.) איתא דהקרא "מכסה פשעיו לא יצליח" מיירי בעבירות שבין אדם לחבירו שצריך לפרט החטא, והיינו טעמא דבמה שמתבייש מתכפר כמבואר בהשגת הראב"ד פ"ב דתשובה, ומוכח שהבושה מעיקר הכפרה, וע"כ בעבירות שבין אדם לחבירו מכניע עצמו ומבקש מחילה וזה כפרתו.

אמנם כל זה בריצוי אם פגם בחבירו, מה שמתבייש לבקש מחילה היא כפרתו, ובעבירות שבין אדם למקום אם מתודה לקיים מצות תשובה נראה נמי מלשון הרמב"ם שהבושה היא בכלל עיקר חיוב התשובה. וז"ל ריש הלכות תשובה "כל מצות שבתורה בין עשה ובין לא תעשה אם עבר אדם על אחת מהן בין בזדון בין בשגגה, כשיעשה תשובה וישוב מחטאו חייב להתודות לפני הא-ל ברוך הוא שנאמר איש או אשה כי יעשו וכו' והתודו את חטאתם אשר עשו, זה וידוי דברים, ודוי זה מצות עשה. כיצד מתודין אומר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי לפניך ועשיתי כך וכך והרי נחמתי ובושתי במעשי ולעולם איני חוזר לדבר זה, וזהו עיקרו של וידוי, וכל המרבה להתודות ומאריך בענין הרי זה משובח". הרי שעיקר התשובה היא עזיבת החטא וקבלה להבא, וכולל בעיקר הוידוי "נחמתי ובושתי במעשי", הרי שכולל הבושה בעיקר חיוב התשובה, ובלא זה לא קיים המצוה כלל ע"ש היטב לשונו.

והרמב"ם בספר המצות (ע"ג) סתם הדברים ופירש "וזהו הוידוי שיאמר אנא השם חטאתי עויתי ופשעתי ועשיתי כך וכך ויאריך המאמר ויבקש המחילה בזה הענין לפי צחות לשונו", והשמיט היסוד דבענין נמי לקיום המצוה שיתבייש מחטאיו. אבל אין זה ראייה שגם הקבלה להבא שהוא יסוד ועיקר התשובה לא הזכיר כאן, וע"כ לא נחית לפרש כל גררי התשובה בספר המצות.

ובברכות (יב:) איתא "העושה דבר ומתבייש בו מוחלין לו על כל עונותיו", ומבואר שזהו מדריגה גדולה וע"כ מוחלין לו כל עונותיו, אבל אין זה תנאי לתשובה דבלא זה נשאר עליו החטא שא"כ זהו מחובת התשובה, אבל אין ראייה דהתם לא מיירי מעבירה דוקא, רק "העושה דבר ומתבייש בו", אבל אם חטא אז הבושה מעיקר חובת המצוה. אבל בשערי תשובה לרבנו יונה מונה עשרים עיקרים לתשובה, אבל אלו הם רק מדרגות לתשובה ע"ש, אבל לעיקר המצוה דעתו דסגי בחרטה ועזיבת החטא, אבל צ"ע לשיטת הרמב"ם אי הבושה מעיקר מצות תשובה כמשמעות לשונו או לא, דאולי אם מתחרט אף שלא הגיע למדרגת הבושה קיים עיקר המצוה מה"ת, וצ"ע שם.

צביון העמודים: סמ"ק סימן ח' אות כ"א: בדין בקשת מחילה, ובדין ג' פעמים [תנן < קפח > ב]משנה בב"ק דף צב. "אע"פ שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו כו", עיי"ש. וכן הוא בברייתא שם. ואיכא לפרושי דהדין הוא רק שצריך לבקש ושוב אינו תלוי אם הלה מחל לו או לא. ומאי דאם לא מחל לו הוא אכזרי כדקאמר במשנה שם, לא תליא בצורכו של המבקש לעצם המחילה, לומר דכיון דאינו נמחל לו עד שהוא ימחול לו הוי אכזריות מצדו שאינו מוחל, אלא דאפילו אין המבקש צריך לזה, אבל כיון שמבקשין ממנו הרי הוא צריך לענות, וכשאינו עונה יש בזה משום אכזריות. ולפי"ז גם לשון המשנה ביומא דף פה ע"ב: אין יוה"כ מכפר עד שירצה את חבירו" עיי"ש, ג"כ מתפרש על זו הכוונה, דר"ל עד שיעשה מצדו פעולת ריצוי, דהיינו לבקש מחבירו מחילה, ותו לא איכפת לו אם חבירו יתפייס לו או לא. וכ"כ הפר"ח או"ח סי' תר"ו סעיף א', ודייק לה מדקאמר עד שירצה את חבירו ולא קאמר עד שיתרצה חבירו, עיי"ש.

אמנם ב"כפות תמרים" חלק "תוס' יוה"כ" ליומא כתב לפרש לשון המשנה דיומא שם, דקאמר עד שירצה את חבירו, דר"ל עד שיתרצה חבירו, ומשנה דב"ק לא הזכיר כלל, עיי"ש בארוכה. ואף שאין זה מוכרח, וגם הוא עצמו ז"ל לא כתב שום הכרח לפירוש זה, עיי"ש, מ"מ אפילו אם נסכים לזה דזה פירושא דעד שירצה את חבירו, דר"ל עד שחבירו יתרצה לו, מ"מ הרי במשנה דב"ק וכן בברייתא שם איתא רק עד שיבקש, ובפשוטו פירושו דתליא רק בבקשה, וכשמ"נ.

ומתוך כך היה נראה לכאורה, דבאמת שני דינים נפרדים הם, דמשנה דב"ק ומשנה דיומא תרי מילי קאמרי, וכדיבאר. דהנה בכל עבירה שבין אדם לחבירו הרי יש בה שתי עבירות, א' כלפי חבירו, ב' כלפי שמים, וכ"כ בפר"ח שם בשם מוהר"ש גרמיזאן ז"ל עיי"ש, וצריך ע"ז שתי מחילות לכל עבירה לחוד, א' מהקב"ה וא' מחבירו. ובזה מתבאר לשון המשנה דב"ק, דקאמר אע"פ שהוא נותן לו אינו נמחל לו עד שיבקש ממנו, ור"ל דאע"פ שהוא משלם לו הממון, אבל הרי עדיין איכא בעבירה כלפיו, וצריך לבקש ממנו מחילה, וע"ז רק דינא דבקשה הוא דאיכא, דחייב התשלומין שהתורה הטילה על המזיק כלפי הניזק, כולל גם בקשת מחילה, אבל רק עצם הבקשה ולא יותר. אבל ביומא שם מיירי בחלק העבירה שכלפי שמים, ובזה דינא הוא דלא סגי בבקשה גרידא, אלא בעינן גם עד שיתרצה לו חבירו. ומש"ה דייק התנא שם עד שירצה את חבירו, ולא קאמר עד שיבקש כדתני במשנה דב"ק.

אולם כ"ז אי נימא דפירושא דעד שיבקש דקתני התנא דב"ק הוא כפשוטו רק בקשה ולא יותר וכדכתבנא. אך הנה בחידושי הראב"ד ז"ל לב"ק והובא בשטמ"ק לב"ק אהך דאינו נמחל לו עד שיבקש ממנו כתב וז"ל: "אינו יוצא ידי שמים עד שיפייס את חבירו והוא יבקש עליו רחמים וכו", עיי"ש. וכ"כ המאירי ז"ל והובא ג"כ בשטמ"ק שם וז"ל: "כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב כל כך שיהא מתפלל בעדך", עיי"ש. ומבואר להדיא דמפרשי לשון עד שיבקש דלא סגי בבקשה גרידא, אלא בעינן גם עד שיתרצה לו חבירו. אולם קשה לי מהא דקאמר ביומא שם בגמ' אמר ר' יוסי בר חנינא כל המבקש מטו מחבירו אל יבקש ממנו יותר מג' פעמים וכו", עיי"ש. [ועי' מש"כ בס"ד להלן אות כ"ג]. ואי דינא הוא דלא סגי בבקשה גרידא אלא בעינן עד שחבירו יתפייס לו, וכך פסיק התנא במשנה, א"כ איך אתי אמורא ריב"ח לאפלוגי ופסק דלא יבקש יותר מג'פ, והכי פסקו כל הפוסקים ז"ל.

והנה הרמב"ם ז"ל פ"ה מהל' חובל ומזיק ה"ט כתב וז"ל: "אינו מתכפר לו עד שיבקש מן הנחבל וימחול לו", עיי"ש. ומבואר ג"כ דס"ל דבענין גם למחילת המתבקש. וכ"ה הלשון בשו"ע חו"מ שם. ובטור דייק וכתב עד שיבקש מן הנחבל שימחול לו, עיי"ש, וזה מתבאר בפשוטו דרק בבקשה סגי, אבל הרמב"ם ז"ל שכתב וימחול לו, היינו דבעינן גם להמחילה. וכ"כ בהל' תשובה פ"ב ה"ט וז"ל: "צריך לפייס ולפגע בו עד שימחול לו",

עיי"ש, והיינו ג"כ דבעינן לעצם המחילה ומש"ה צריך לפגע עד שימחול ממש. אך קשה לי מהך דינא דאל יבקש יותר מג' פעמים דמוכח דדין הוא רק בבקשה ולא יותר, וכמו שהקשנו על הראב"ד והמאירי ז"ל, ויותר קשה שהרמב"ם ז"ל עצמו הביא לזה בהל' תשובה שם באותה הלכה עיי"ש. וא"כ הרי יש בזה סתירה מיניה וביה ולא ראיתי מי שהעיר בזה.

וראיתי בהוצאה ירושלמית של הל' תשובה להרמב"ם ז"ל (פאגי תש"ד) הובא נוסח מכת"י התימנים דבמקום 'עד שימחול' כתבו שם 'כדי שימחול', וא"כ מתבאר דבאמת דין הוא רק בבקשה. ולפ"ז גם בהל' חו"מ שם צ"ל כן 'כדי שימחול'. אמנם הרי נוסח שלפנינו עד שימחול ג"כ הרי שיטת הראשונים ז"ל היא, הראב"ד והמאירי ז"ל שהבאנו, וא"כ קשה ע"ז מהך דינא דיותר מג"פ אל יבקש דמשמע דבבקשה סגי ולא בעינן להמחילה דוקא. ושוב ראיתי ביש"ש ב"ק פ' החובל סי' מ"ט שכתב בזה"ל: "שאין זה המחילה תלוי הכל בדעת הנמחל [אולי צ"ל המוחל] דהא כשהעמיד עליו ג' שורות בני אדם ואינו מוחל לו שזהו פשוט שכבר יצא אפילו ידי שמים, אלמא כשעשה המבייש לפי דינו המוטל עליו יצא וכו'", עיי"ש. הרי דהוכיח מהך דינא דיותר מג"פ אל יבקש, דלא תליא במחילת המתבקש, וא"כ קשה על הראב"ד והמאירי והרמב"ם ז"ל לפי הנוסח שלפנינו דלא חיישי לזה וכמש"כ.

והנראה בס"ד, ע"פ ביאור כל עיקר ענין שיעורא דג' פעמים. ונראה שהוא ע"פ מש"כ הרמב"ם ז"ל בהל' חו"מ שם וז"ל: "ואסור לנחבל להיות אכזרי ולא ימחול אין זה דרך זרע ישראל אלא כיון שביקש ממנו החובל ונתחנן לו פעם ראשונה ושניה, וידע שהוא שב מחטאו וניחם על רעתו, ימחול לו וכו'", עיי"ש. וכ"כ בטור וש"ע שם, ונרחק הב"ח שם לפרש, דמש"כ ראשונה ושניה היינו ראשונה בכל אדם ושניה ברב לתלמיד, עכ"ד עיי"ש. והסמ"ע שם ס"ק ה' כתב דר"ל או בראשונה או בשניה ולמעוטי שלא ימתין עד שיבקשנו פעם שלישית, עכ"ד עיי"ש.

ועוד נראה, דר"ל דהדבר ניתן ביד האדם המתבקש, להבחין אם המבקש שב מחטאו וניחם על רעתו, דאם לא שב מחטאו אין חיוב למחול לו, כמבואר בהל' דעות פ"ו ה"ט, עיי"ש, אבל מדינא אין צריך למחול. ונמסר הדבר לידי המתבקש להבחין בדבר, ולפעמים מתברר לו מיד כשהלה מבקשו, ולפעמים אינו מתברר אלא ע"י כפילות הבקשה אם מתכוין בכל לבו. וזה שכתב הרמב"ם ז"ל פעם ראשונה ושניה, ור"ל שאם מבחין בפעם ראשונה שהמבקש מתכוין בכל לבו, צריך למחול לו מיד, ואם עדיין לא הבחין בזה רשאי שלא למחול לו עד שהלה יחזור ויבקשנו שנית, ועי"ז יתברר לו כוונת המבקש.

ובזה יתיישב משה"ק בפרישה שם, אהא דכתב הטור שם כלשון הרמב"ם ז"ל פעם ראשונה ושניה, ובאו"ח סי' תר"ו כתב הטור שלש פעמים, ותירץ דבאו"ח מיירי לענין המבקש שצריך לבקש ג"כ עד ג' פעמים, ובחו"מ מיירי לענין המתבקש שאין לו להמתין עד שיבקשנו ג"פ, עכ"ד עיי"ש. ועדיין צ"ב, למה צריך המתבקש להמתין עד ב' פעמים, אבל למש"כ יתבאר שפיר, דהא כל עיקר מאי דצריך להכפיל את הבקשה, הוא משום דשמא עדיין לא הבחין המתבקש אם המבקש מתכוין בכל לבו, וכמש"נ. וה"נ עדיין יש לחוש שמא עדיין לא הבחין המתבקש גם בפעם שניה ולכן לא מחל לו, בכדי שהמבקש יחזור ויבקשנו פעם שלישית ועי"ז יתברר לו כוונת המבקש. אבל זה פשוט דבשלש פעמים מתברר לכל, ושוב אין לחוש שמא עדיין לא הבחין בדבר, ומש"ה חייבוהו לבקש עד ג"פ שמא עדיין לא הבחין המתבקש, ויותר לא יבקש דשוב אין לחוש לזה. אבל בחו"מ איירי בסתמא דמלתא שמתברר בשני פעמים, ומיד כשמבחין צריך למחול לו.

ואולי בזה יתבאר מאי דאיכא דמידק, בהא דקאמר ביומא שם דאחי יוסף בקשו מחילה מיוסף ג' פעמים, מדכתיב ג"פ נא בפסוק, אנא שא נא ועתה שא נא, ע"י בהגהת הר"ף ז"ל כאן אות ה', ובמש"כ בס"ד להלן אות כ"ג. וצ"ב במה נקרא הך דאחי יוסף ג' פעמים והרי אמרו כל שלשת הלשונות נא ביחד, ואמאי לא נימא דבכה"ג מקרי רק פעם אחת,

ואיך למידין מזה דיותר מג"פ אל יבקש. ובשלמא אי כל עיקר הבקשה היה רק דין של בקשה ולא תליא במחילת המתבקש, היה אפשר לומר בפשיטות דתו לא קפדינן אימת ובאיזה אופן היו שלשת הבקשות. אולם כבר נתבאר בס"ד לעיל דדין הבקשה תליא במחילת המוחל, עיי"ש, וא"כ מסתברא לכאורה דאחרי כל בקשה צריך לראות אם המתבקש נתרצה לו או לא. וא"כ איך קרינן להך דאחי יוסף שלשה פעמים.

אבל לפמש"נ כאן בס"ד י"ל, דכיון דכל עיקר יסוד שלשת הבקשות, הוא בכדי שיתברר להמתבקש כוונת המבקש שהוא מתחרט באמת על חטאו כלפיו, ויש שזה מתברר בפעם אחת, ויש שמתברר בב' פעמים, ויש שלא מתברר לו עד ג"פ, ומש"ה תו לא איכפת לן אם שלשת הפעמים היו בבת אחת, כל שהשתדל בכל לבו להראות שהוא באמת נחם על הרעה.

ועפ"ז נראה, דבאמת מעיקר הדבר ליכא דין בקשה אלא רק פעם א', וכל עיקר מאי דבעינן ג"פ הוא רק מפני שעיי"ז יתברר להמתבקש כל לבו של המבקש, שבאמת הוא נחם על הרעה, וכמש"נ. ולפ"ז י"ל דבאמת כל עיקר מאי דכתבו הראב"ד והמאירי ז"ל שם, דבעינן גם למחילת המתבקש, אין הכוונה דצריך להרבות בבקשותיו עד שיתרצה לו חבירו, אלא צריך להשתדל בבקשתו להראות את כל לבו, בכדי שחבירו יראה ויתרצה לו. אמנם אם זה לא הועיל, הרי הריעותא מצד חבירו, וכדקאמר התנא במשנה דב"ק שם ומנין שאם לא מחל לו שהוא אכזרי שנאמר כו', עיי"ש, והיינו דלולא זה היה אפשר אולי לומר דיוסיף לבקש לו עוד שמא לא הבחין הלה בדבר אם באמת זה נחם על הרעה, ולזה אתי התנא לאשמועינן דתו הר"ז בגדר אכזריות, דסתמא דמילתא לא בעינן יותר מג"פ לקבוע אם הלה מתכוין באמת. ואם בכ"ז אינו מוחל לו הוי אכזריות, ושוב אין המבקש מחויב יותר, וכמש"נ.

ומצינו גם שלא במקום אכזריות שמותר שלא למחול, וכגון כשזה לטובת המבקש, ולדעת כמה פוסקים גם כשזה לטובת המתבקש, עי' במפרשי הטור ושו"ע או"ח שם, וכיון דאיכא טעמא למילתא במה שאינו מחויב למחול, י"ל דתו ממילא נפקע מהמתבקש דין בקשה עוד. וזה ג"כ תלוי בשלש פעמים, שעיי"ז מתברר להמתבקש כי המבקש כוונתו בכל לבו להיות נחם על הרעה, ושוב יש לו לדון אם ראוי לו למחול להמתבקש. ורק אם עושה כן שלא למחול מבלי כל טעם, הוא דהוי אכזריות, אבל כל שיש לו טעם לדבר שפיר דמי.

דברי יציב: או"ח סימן רנ"ח: בענין פיוס ובקשת מחילה: בעזהשי"ת, קרית צאנו יום < קפ"ט > ה' עקב תשכ"ו

א) בדבר מ"ש בב"ק צ"ב ע"א דאין נמחל לו עד שיבקש ממנו, אי בעי דוקא שישאל ממנו שימחול לו או סגי במחל מעצמו, ודברנו אתמול דבפשטות היה נראה דסגי במה שמחלו.

וכעת נ"ל ראייה לזה, דביומא פ"ז ע"א יליף דאל יבקש ממנו יותר מג' פעמים שנאמר כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו', ועיי"ש במהרש"א בח"א, וצ"ב דלמה המתנינו ולא עשו כן תיכף. ועיין אוה"ח הק' עה"פ [בראשית נ' ט"ו] לו ישטמנו, שהלואי שיהיה כן שיהיה משיב להם עיי"ש, ולמה המתנינו עד הנה בזה. אך י"ל דבתחלה חשבו שיוסף מחל להם בלב שלם שאמר להם [שם מ"ה ה', ח'], אל תעצבו וגו' לא אתם שלחתם וגו' כי האלקים וגו', ולכלם נתן לאיש חלפות שמלות וגו' [שם כ"ב], ולא הוצרכו לבקשו שימחול, משא"כ כאשר ויראו אחי יוסף כי מת אביהם [שם נ' ט"ו], וברש"י מהמדרש [ב"ר ק' ח'] שמשמת יעקב לא קרבן, ודנו מזה כי לא מחל להם בלב שלם, ולכן הוצרכו לבקשו אנא שא נא וגו'. וראייה מכאן שהעיקר הוא המחילה ולא הבקשה. ושו"ר גם בבעלי התוס' שם שהקשו כן למה בחיי אביהם לא ציוו עיי"ש, ולהנ"ל י"ל שחשבו שמחל להם, ובכזה ביארו ג"כ שם בבעלי התוס' שעכשיו אמרו עדיין יש שנאה טמונה בלבו עיי"ש.

(ב) ודבר פלא ראיתי ברבינו בחיי שם [פסוק י"ז] וז"ל, ולא ביאר הכתוב שמחל להם וכבר בארו חז"ל וכו' עד שירצה את חבריו וכו' מ"מ לא ראינו שיזכיר הכתוב מחילה ביוסף וכו' וא"כ מתו בענשם בלא מחילת יוסף וא"א להתכפר עונם רק במחילתו, וע"כ הוצרך העונש להיות כמוס וחתום להפקד לאח"ז בענין י' הרוגי מלכות עיי"ש. וחדוש שהרי א"צ לבקש יותר מג' פעמים ומה יכלו לעשות עוד, והפר"ח בסי' תר"ו ס"א ס"ל שאינו רשאי יותר מג' פעמים עיי"ש ממשמעות הש"ס ביומא הנ"ל והרמב"ם בפ"ב מתשובה ה"ט, ואפי' למשמעות הטור שם דרשאי, מ"מ למה מגיע עוד עונש כיון שאין זקוק יותר, וקשה לומר דהיה אצלם כגדר רבו דסעיף א' שם ושכמג"א שם סק"ג שאפי' רק שמע ממנו ד"ת, דא"כ מאי ראית הגמ' לג' פעמים, דלרבו עד שיתפייס בעי.

וגם באוה"ח הק' עה"פ כי התחת אלקים, וטעם שלא מחל להם אפשר לצד שב"ג אין הדבר תלוי במחילתם עיי"ש, וזה ג"כ תמוה דא"כ מאי ראייה כלל מפסוק זה לדין מחילה וצע"ג. ויש לעורר גם מאבימלך איך ילפינן בב"ק שם, כיון דלא שייך מחילה לב"ג. וגם יש להעיר מענין אין למדין מקודם מ"ת, ועיינן מראה הפנים בירושלמי מו"ק פ"א ה"ז [דף ו' א'], וכבר האריכו בזה טובא בכו"כ חילוקים [וע"ע להלן סימן רצ"ז] ואכמ"ל.

וי"ל בדברי רבינו בחיי, דיוסף והשבטים לשיטתם כפי מ"ש בפרשת דרכים בדרך האתרים דרוש א' דהשבטים ס"ל דדינם כישראל ויוסף ס"ל דדינם כב"ג, ולכך יוסף לשיטתו לא מחל להם דל"ש מחילה בב"ג וכמ"ש באוה"ח הק', והם לשיטתם ס"ל דדינם כישראל. וא"כ שפיר ילפינן מינייהו ג' פעמים, דלשיטתם בקשו מחילה.

וי"ל עוד דאפי' אי מחילה מהני בב"ג, זה דייקא כשמחל ממש, אבל לא סגי בדידהו בבקשת ג"פ. ולכך יוסף ס"ל דהיה להם לבקש עוד עד שימחול להם, והם דס"ל דדינם כישראל בקשו רק ג"פ, ובשמים פסקו כיוסף ולכך הגיע להם העונש ודו"ק.

(ג) ושם ביומא, בר' זירא דהוי ממציא ליה וכו', וברש"י אולי יבקש ממנו מחילה וימחול לו. ולכאורה משמע שיבקש ממנו דייקא, דאל"כ למ"ל לממציא נפשיה, ה"ל למחול. אך מלשון רש"י וימחול לו, משמע דמקודם לא מחל לו, ונראה אדרבה דבעינן רק שימחול לו. אך י"ל דת"ח נוקם ונוטר כנחש כביומא כ"ג ע"א, ולכך קודם שיבקש ממנו אסור לו למחול, ולכך נקט רש"י דייקא אולי יבקש וכו'.

(ד) ושם במשנה בב"ק, אין נמחל לו עד שיבקש ממנו שנאמר ועתה השב אשת וגו'. ועיינן שם בשנויי נוסחאות שבמשניות פ"ח מ"ז, דאיכא עוד גירסא ועתה השב אשת האיש וגו'. ועוד גירסא שם, השב אשת האיש כי נביא הוא. ואיכא נוסחא, אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בערך וחיה עיי"ש, וצ"ב. ובמהרש"א שם בח"א, שהוציאו מהכתוב הזה בקשת המחילה, כי מהראוי שיאמר הקב"ה לאברהם שיתפלל בעד אבימלך, אבל אמר זה לאבימלך שיפייס לאברהם עד שימחול לו ויתפלל בעדו עיי"ש. ובשטמ"ק שם מהמאירי, שנאמר באבימלך השב אשת האיש ויתפלל בעדך, כלומר שתבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב כל כך שיהא מתפלל בעדך עיי"ש. ולפ"ז הוא שיעור בהמחילה, שיהיה באופן זה עד שיעקור טינא שבלב וימחול בלב טוב כל כך עד שיהיה מתפלל בעדו, ומזה גופא דויתפלל בעדך הוי ראייה לבקשת המחילה, וכמ"ש בתוי"ט שם כי מי פתי יסור הנה לבקש מאדם שיתפלל עליו שלא יומת על חטא וכו' ולא יפייסנו תחלה עיי"ש. ולפ"ז שפיר הגירסא, שנאמר ועתה וגו' עד ויתפלל בעדך, שמזה ידעינן שבקשו, וזה שיעור בבקשת המחילה כמ"ש המאירי.

ולפ"ז י"ל הגירסא שם במשנה שבמשניות, ומנין שלא יהא המוחל אכזרי שנאמר ויתפלל וגו' עיי"ש ובשנויי נוסחאות, וצ"ב גירסא זאת דלמה קורוהו מוחל, דבפשטות מובן טפי הגירסא שלפנינו שאם לא מחל לו שהוא אכזרי. ולהנ"ל י"ל הכוונה דאף שמוחל לו, ימחול לו בדרך חסד ולא בדרך אכזריות, והיינו בלב טוב כ"כ עד שיתפלל בעדו ע"ד הבקשה ודו"ק.

ובסנהדרין פ"ט ע"ב, מאן מתרי ביה אמר אביי חברה נביאי וכו' דכתיב כי לא יעשה ה' אלקים דבר כי אם גלה סודו עיי"ש, ומכיון שהקב"ה אמר לאבימלך ויתפלל בעדך, נמצא דגם אברהם הנביא ידע מזה, וא"כ ממילא יתפלל בעדו, וז"ש כי נביא הוא.

ושם ביומא, רמי ליה רב יוסף בר חבו לרבי אבהו תנן עבירות שבין אדם לחבירו וכו' עד שירצה את חבירו וכו' והא כתיב אם יחטא איש לאיש ופללו אלקים, (וברש"י דקס"ד ופללו לשון תפלה ופיוס הוא שהקב"ה מפללו ומפייסו ומכפר עליו), ותירץ הגמ', מאן וכו' א"ה אימא סיפא וכו' ה"ק וכו', ועיי"ש במהרש"א בח"א. ובכפונ"ת שם תמה דאיך אפשר לומר דאמר עלי לבניו כן דאם לה' יחטא איש ישפטנו בשביל המקום, והלא הוא בא להוכיח אותם ואומר להם אם יחטא האדם אין לו מי שישפטנו עיי"ש. ועכ"פ האי ופללו צ"ב. ולולי המפרשים היה אפשר להנ"ל לפרש, ופללו אלקים שהקב"ה עושהו שיתפייס ויתפלל בעדו. וזה קושית הגמ', דלמה בעי דייקא עד שירצה, הלא סגי באם הוא מוחל לו בלב טוב כ"כ עד שמתפלל בעדו ודו"ק.

וגם י"ל דהכל לפי המתבייש והמצטער (ב"ק פג:), ורמז לו שיפייסנו הרבה כי נביא הוא וצריך פיוס מרובה. ולפי"ז שפיר הגירסא שהביא עד כי נביא הוא, דהוא שיעור בהפיוס ודו"ק.

אך באמת בקרא גופא באבימלך לא מציינו שפייסו ובקשו שיתרצה, אדרבה מצינו שהתרעם עליו שאמר לו [שם פסוק ט'] מה עשית לנו וגו'. וברש"י שם [פסוק י"ד] ויתן לאברהם, כדי שיתפייס ויתפלל עליו, ועיי"ש ברא"ם. ובאמת להמאירי הנ"ל הוא שיעור בהמחילה שיהיה כ"כ עד שיתפלל בעדו, וזה ילפינן מהתם, ומ"מ ליכא דינא דבקשה דלא מצינו בקשה בקרא ודו"ק.

ולהגירסא שלפנינו שאם לא מחל לו שהוא אכזרי, האכזריות הוא מה שאינו מוחל לו, ולא שהאכזריות באופן המחילה כנ"ל. ולפי"ז גם הבקשה א"צ להיות באופן הנ"ל כהמאירי, ורק שימחול לו גרידא. ולפי"ז י"ל שפיר הגירסא ועתה השב אשת האיש וגו', דלכאורה מה לו להזכיר אשת האיש, הא אמר לו כבר מקודם והיא בעולת בעל. אך לרמז בא דבעי השבה גם לאיש על צערו, וזה דייקא בבקשת המחילה שימחול לו ודו"ק.

ועכ"פ לפימ"ש בתוי"ט מכח מי פתי יסור הנה לבקש וכו', וכנ"ל גם מהמאירי, אין זה תנאי בעצם המחילה רק שיתפייס לו כ"כ בלב טוב עד שיהא מוכן להתפלל בעדו, אבל לא הבקשה היא עיקר דלא מצינו הבקשה בקרא וכנ"ל.

ה) וצריך לעיין בלשון הרמב"ם פ"ב מתשובה ה"ט, אבל עבירות שבין אדם לחבירו וכו' אינו נמחל לו לעולם עד שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו וירצהו, אע"פ שהחזיר לו ממון שהוא חייב לו צריך לרצותו ולשאל ממנו שימחול לו עיי"ש, דצ"ב האי וירצהו קמא מאי הוא. ואולי אפשר לומר דבין אדם לחבירו דוגמא דבין אדם למקום דבעי עזיבת החטא וחרטה [שם הל' ב' ג'], ועזיבת החטא הוא מה שיתן לחבירו מה שהוא חייב לו, וירצהו היינו שמבטיח לו שלא יעשה לו עוד כזה להבא, וגם צריך חרטה וזה ע"י ששואל ממנו שימחול לו.

ועיין בר"מ שם פ"א סוף ה"א, דהחובל בחבירו והמזיק ממנו אעפ"י ששילם לו וכו' אינו מתכפר עד שיתודה עיי"ש, ובכס"מ שם בד"ה וכן החובל, וכן במגדל עז. ולדעתי הכוונה מדקאמר במתני' דב"ק שם אינו נמחל לו, משמע דצריך גם מחילה משמיא, ולכן גם מתודה, והעיקר בעי עזיבת החטא בעבירות שבין אדם למקום ודו"ק.

העליתי מחשבותי בכתב בהחפזי לכת"ה, יקותיאל יהודה הלברשטאם

מפתח הספרים

67 . . . . . פרי מגדים סי' תרו	6 . . . . . ירושלמי ב"ק	6 . . . . . אור זרוע ב"ק
76 . . . . . פרי מגדים סי' תרז	31 . . . . . כסף משנה תשובה	43 . . . . . אור זרוע הל' יום כפור
95 . . . . . צביון העמודים	33 . . . . . כסף משנה תשובה	41 . . . . . אורחות חיים (לונגיל)
55 . . . . . קובץ שיעורים ב"ב	14 . . . . . כפות תמרים במשנה	?? . . . . . אורחות חיים להרא"ש
19 . . . . . קרבן אהרן	21 . . . . . כפות תמרים פו:	91 . . . . . אז נדברו
4 . . . . . ר"י מלונגיל ב"ק	16 . . . . . כפות תמרים פז:	64 . . . . . אליה רבה סי' תרו
12 . . . . . ר"י מלונגיל יומא	75 . . . . . לבוש חו"מ	65 . . . . . אליה זוטא סי' תרו
3 . . . . . ראב"ד ב"ק	60 . . . . . לבוש או"ח	?? . . . . . אשל אברהם בוטשאטש
33 . . . . . ראב"ד השגות	32 . . . . . לחם משנה חובל ומזיק	41 . . . . . אורחות חיים (לונגיל)
12 . . . . . ראב"ן	32 . . . . . לחם משנה תשובה	56 . . . . . ב"ח חו"מ תכב
42 . . . . . ראב"ה	?? . . . . . לקט יושר	59 . . . . . ב"ח או"ח תרו
4 . . . . . רא"ש ב"ק	11 . . . . . מאירי יומא פז	74 . . . . . ב"ח או"ח תרו
11 . . . . . רא"ש יומא	21 . . . . . מאירי יומא פ:	45 . . . . . ב"ח שו"ת
?? . . . . . רא"ש שו"ת	4 . . . . . מאירי ב"ק	72 . . . . . ביאור הלכה
28 . . . . . רבינו בחיי	62 . . . . . מגן אברהם תר"ו	56 . . . . . בית יוסף חו"מ
41 . . . . . רבינו ירוחם	76 . . . . . מגן אברהם תר"ז	58 . . . . . בית יוסף או"ח תרו
10 . . . . . רי"ף יומא	28 . . . . . מדרש רבה	73 . . . . . בית יוסף או"ח תרו
42 . . . . . רי"ץ גיאות	43 . . . . . מהר"ח אור זרוע	28 . . . . . במדבר רבה
43 . . . . . ריקאנטי	47 . . . . . מהר"י ווייל	70 . . . . . בן איש חי
53 . . . . . רמ"ע מפאנו	52 . . . . . מהרי"ט	25 . . . . . בראשית כ
32 . . . . . רמב"ם דעות	45 . . . . . מהר"ל מנהגים	66 . . . . . ברכי יוסף
32 . . . . . רמב"ם תשובה	40 . . . . . מהר"ם מריזנבורק	3 . . . . . גמרא בבא קמא צב
33 . . . . . רמב"ם תשובה	44 . . . . . מהר"ש מנהגי	21 . . . . . גמרא יומא פו
32 . . . . . רמב"ם חובל ומזיק	5 . . . . . מהרש"א ב"ק	8 . . . . . גמרא יומא פז
8 . . . . . רמב"ם פיהמ"ש יומא	13 . . . . . מהרש"א יומא	21 . . . . . גמרא ראש השנה יז:
33 . . . . . רמב"ם שו"ת	51 . . . . . מהרש"ל שו"ת	8 . . . . . גמרא תענית טז
26 . . . . . רמב"ן בראשית	53 . . . . . מהרשד"ם	97 . . . . . דברי יציב
10 . . . . . רש"י (ב"מ, ב"ב)	93 . . . . . מועדים וזמנים	56 . . . . . דרכי משה חו"מ
9 . . . . . רש"י יומא	69 . . . . . מטה אפרים	20 . . . . . הכותב ר"י חביב
21 . . . . . רש"י יומא	86 . . . . . מנחת חינוך סס"ד	?? . . . . . הלכות גדולות
3 . . . . . רש"י ב"ק	88 . . . . . מנחת חינוך ל"ג	26 . . . . . העמק דבר
21 . . . . . רש"י בראשית כ	55 . . . . . מסילת ישרים	29 . . . . . חברי איוב
27 . . . . . רש"י בראשית נ	78 . . . . . מעשה רוקח תשובה	?? . . . . . חובות הלכות
28 . . . . . רש"י במדבר כא	88 . . . . . מעשה רוקח חובל ומזיק	37 . . . . . חיבור התשובה
28 . . . . . רש"י משלי ו	55 . . . . . מצוות הלכות	69 . . . . . חיי אדם
?? . . . . . רש"י תענית טז	13 . . . . . מרדכי יומא	82 . . . . . חיים ביד
62 . . . . . רשב"ם בראשית נ	71 . . . . . משנה ברורה	82 . . . . . חיים שאל
?? . . . . . רשב"ם בראשית כ	9 . . . . . משנה יומא פ"י	35 . . . . . חינוך שס"ד
?? . . . . . שאלת יעבץ	3 . . . . . משנה ב"ק פ"ח	7 . . . . . חסדי דוד
56 . . . . . שולחן ערוך חו"מ	88 . . . . . ר' נפתלי מאמשרדם	89 . . . . . חפץ חיים
60 . . . . . שולחן ערוך או"ח תרו	34 . . . . . סמ"ג ט"ז תשובה	56 . . . . . טור חו"מ תכב
75 . . . . . שולחן ערוך או"ח תרז	34 . . . . . סמ"ג ע' חובל	58 . . . . . טור או"ח תרו
68 . . . . . שו"ע הרב	27 . . . . . סמ"ק ח'	73 . . . . . טור או"ח תרז
8 . . . . . שיטה מקובצת ב"ק	?? . . . . . ספר היראה	61 . . . . . טורי זהב
45 . . . . . של"ה ראש השנה	41 . . . . . ספר המנהגות	54 . . . . . יוסף אומץ
55 . . . . . של"ה ראש השנה	44 . . . . . ספר חסידים	49 . . . . . ים של שלמה
76 . . . . . של"ה יומא	?? . . . . . עיר הצדק	51 . . . . . ים של שלמה
78 . . . . . של"ה יומא	5 . . . . . פני יהושע ב"ק	6 . . . . . יפה מראה
72 . . . . . שער הציון	62 . . . . . פרי חדש סי' תרו	20 . . . . . ירושלמי יומא

19	..... תורת כהנים אחרי	5	..... תוספות יו"ט ב"ק	35	..... שערי תשובה
46	..... תרומת הדשן	8	..... תוספתא ב"ק	18	..... שפת אמת יומא
				79	..... שתי הלחם

כשאין לו ממון לשלם לנפגע, מה עליו לעשות להשלים תשובתו

(א) ב"חיבור התשובה" למאירי, (פי"א) בביאור דין השבת הגולה והחמס כתב:
 ...ובכלל ריצוי חבירו ששייב לו את אשר חמסו, או שירצהו עד שימחול לו הממון, שאם מחלו אצלו הרי הוא כמי שהחזירו... ושם (ב"ק צה.) התבאר גם כן במי שמת פתאום ולא הספיק להחזיר, שאין השבתו מעכבת תשובתו אחר שהיתה התשובה עם כל גדריה בלבו ושהיה בלבו להחזיר. והוא שאמרו שם בקצת דברים שהיורש חייב להחזירם משום כבוד אביו, ופרשנוה שם בשעשה האב תשובה אלא שלא הספיק להחזיר, וכל שכן במי שאין לו די השיב לנגזליו ונחמסיו, אחר שהתשובה גמורה בלבו ושהוא מתאונן ונשבר על זה ומוצא בדעתו שכבר היה משיב להם אם היתה ידו משגת, וכן שהוא גומר בדעתו להשיב להם כשתשיג ידו, שאין השבתו מעכבת התשובה אחר שיהא שלימה בגדריה ותנאיה.

(ב) ובשו"ת שאילת יעבץ חלק א סימן עט:

...וכן אני אומר גם בגזל שאם אי אפשר לו לשלם שאין לו, והבטיח להשיב לנגזל כשתשיג ידו, ונתחייב בשטר לפרוע, ופייס לחבירו, הרי עושה מה שביכלתו, ואל חנון ורחום הוא יתברך ונחם על הרעה וחשב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. וכן יש להוכיח עוד מאותה שאמרו על מנת שאני צדיק גמור. אע"פ שהי' רשע גמור כל ימיו מקודשת, שמא הרהר תשובה בלבו, ומדפסיק ותני אע"פ שהוא רשע גמור ולא מפליג, משמע אף שגנב וגזל ועבר כל העבירות שבתורה, מיד שמהרהר בלבו לשוב, הרי דינו כצדיק גמור, ומי לא עסקינן דלית ליה לשלומי, ואפ"ה הוי צדיק משעוה שהסכים לעשות תשובה שלמה, וגמר בדעתו לפרוע ולצאת ידי חובתו, ככל אשר תמצא ידו, דמחשבה טובא הקב"ה מצרפה למעשה, ואם אח"כ נאנס ולא עשאה, מעלין עליו כאלו עשאה.

מ"מ אין הדברים אמורים אלא בעושה המוטל עליו, והאפשרי בחקו להשלים חוקו בתשובתו לעשותו משלם, והעיקר להוציא גזלה מתחת ידו, ואם אי אפשר להוציאה בפועל אנוס הוא. אבל אם יש לו ואינו רוצה לשלם לנגזל, פשיטא דאין בתשובתו כלום, והרי הוא כטובל ושרץ בידו, שעבירות שבין אדם לחבירו אינן מתכפרין לו עד שירצה את חבירו במה שבידו לעשותו, אם בממון שנתחייב לו, אם בבקשת מטו ומחילה כדבעי. א"כ זה האיש העובר את כל אלה עשה, וגם תובעין ממנו ממון הגולה שתחת ידו, אם לא מחל לו הנגזל על זה קודם מיתתו, ודאי שאין לו כפרה עד שישלם ליורשיו כדתנן בהגוזל, ויבקש מחילה מן המת כדינו, בשורה של עשרה בני אדם על קברו דוקא, זולת אם מפני האונס, יעשה כן ע"י שלוחו, ויפייס ליורשי המת ומשפחתו אשר נגע בכבודם ויתרצה להם בכל כחו. כה משפטו בענין העבירות שבינו לחבירו. וכל זמן שמתרשל בכך, צריכא למימר דאין לו כפרה אפי' בתשובה שיעשה על מה שהכעיס בדברים שבינו למקום, כ"ש בהיותו עומד במשובה, ומצואתו לא רוחץ כל עיקר כמו שבא בשאלה, ואינו מקיים נדרו אשר נדר להשי"ת, הוכיח סופו על תחלתו שחרטתו ותשובתו קשת רמיה לצוד את הבריות ואינה כלום כי אין התשובה תלויה בדבור בלבד, אלא המעשה הוא העיקר...

(ג) וכן כתב בספר "עיר הצדק": (ביאור על קיצור סמ"ג עשה טז):

ודע כי עבירה שבין אדם לחבירו אינו נמחל לו לעולם עד שישלם לו, ע"כ [לשון קיצור סמ"ג], ונראה דזה דוקא ביש לו מה לשלם בו, אבל באין לו, לא גרע מרוצח

שנטל נפשו, כיון שאין בידו לתקן מה שעיוות, ואפ"ה במיתתו ע"י ב"ד אחרי הוידוי, מתכפר עונו, ואע"פ שי"ל שזה שהומת שאני מהגונב והגוזל שלא יענש בעונש הגוף דלא נתכפר עונו כל שלא שילם להנגזל או הניזוק זה הנראה בעיני דתשובה מועלת לכל כיון שעושה כל מה שביכלתו לעשותו.
===חסר כמדומה לי חובות הלבבות שישים הקב"ה בלבו למחול לו ==

ציונים ועיונים

חבירו ספק מתפייס אבל הקב"ה אינו כן...
 ביאור, יומא
איש אל אחיו, כמה מחברים
 בדין תשובה בין אדם לחבירו אם קפידת
 התורה רק על נזק הזולת או גם על קלקול
 ופגם מידותיו של הפוגע, עמ' 34
אמרי חיים, ר' יעקב חיים סופר
 עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ יום כפור
 מכפר, א, ב
אמרי יושר, ר' מאיר א"ש
 ביאור משנה דיומא עבירות שבין אדם לחבירו
 אין יוה"כ מכפר... טו, יח:
 תשובה על חטאים שבין אדם לחבירו מעכבים
 את הכפרה על עבירות שבין אדם למקום, יח:
ארח מישרים, ר' מנחם טרויש
 טז אות ב' ובביאור אות ג' - מחילה ופיוס / יז
 אות ח' ובביאור אות טו - צרת עין, טז אות ב',
 יז אות ח'
ארחות חיים, ??? ספינקא
 כמה נקודות, או"ז תרו
ארחות רבנו, ר' אברהם הלוי הורביץ
 תפס מילד ספר גדול בבית כנסת שחשב
 שלומד בזמן התפילה ונתברר שהיה מחזור,
 ואמר לאביו שרוצה לבקש ממנו מחילה אבל
 מחכה עד לבר מצוה וכו', א' ??
באר משה, ר' משה יחיאל הלוי אפשטיין
 וידידי במצוות שבין אדם לחבירו, במדבר קיז
בארות המים, ר' יצחק אבן שאנגי
 רמב"ם ב תשובה ה"ט, 941
בגדי ישע, ר' ישעיה ב"ר שמחה ווינר
 בדין פיוס ומחילה וענין בין אדם לחבירו בכלל,
 או"ח תר"ו
בית אהרן וישראל, כמה מחברים שליט"א
 בענין בקשת מחילה / הרב ישראל וינמן, קיח
 9-156
 פירוט החטא בבקשת מחילה / הרב צבי
 שיינברגר, קג 82
בית אלהים, ר' משה מטראני המבי"ט
 הגזול מחבירו בזמן ששב בתשובה במחשבה
 נקרא צדיק גם לפני שהחזיר הגזילה עיי"ש,
 תשובה פ"ב 120
בית דוד פתח בית, ר' יוסף דוד פילוסוף
 משלונקי
 שם רע על המתים, הל' יוה"כ
בית הלל קובץ, כמה מחברים
 מחילת יוסף לאחיו, ועוד עיי"ש / הרב יוסף
 אריה לורנץ, כ 98

בן ציון, ספר זכרון, בני החבורה בישיבת חברון
 בשם ר' שמחה זיסל ז"ל כשאומר לחבירו
 שמוחל לו לא איכפת לך אם אינו מוחל בלב
 דהוי דברים שבלב, עמ' תקמב
אגודה, רבינו אלכסנדר הכהן
 לבדוק שם בהביאו גמ' יומא, יומא פרק יוה"כ
אגודת אזוב, ר' משה זאב יעב"ץ
 כפרת יום כיפור על מצוות שבין אדם לחבירו,
 עמ' יח עיי"ש בצילום
אגרות משה, ר' משה פיינשטיין
 אף שאומר בפה שמוחל יש לחוש שלא מחל
 בלב שלם / בענין לפרט את החטא / ועוד
 דברים עיי"ש, אה"ע ד' מזו
אדרת תפארת, ר' אברהם דורי
 האם צריך לפייס את חבירו כאשר יודע
 בודאות שכבר מחל לו, ח"ד לח
אהל מועד
 פירוט ופרסום חטא בין אדם לחבירו, ח"א עמ'
 קיט
אוצרות חיים, ר' יוסף חיים זלה"ה
 כמה סעיפים, תו, ועוד
אוצרות ירושלים, מו"ל: משקוביץ
 במעשה דרב והטבח ביומא פז. / רוצה לומר
 שגם רב פגע בטבח אבל הטבח הפליג ובפגע
 ברב שלא כדין עיי"ש, רסא-רפ 159
אור אברהם, ר' אברהם א. גורוביץ
 בדיני פיוס ומחילה / אם צריך לבקש מחילה
 על גזילה מזיק וכו' ובסתירת הרמב"ם בזה,
 תשובה עמ' קז והלאה
אור הישר, ר' שמואל יצחק הילמן
 בגמ' תענית טז. למה צריך לקעקע הבירה הרי
 קנאו בשינוי / שמואל לשיטתו עיי"ש עוד,
 תענית טז.
אור זרוע, ר' יצחק מוינא
 עיין כל לשונו בהלכות ערב יום כפור -
 מדרשים ועוד, ח"ב עמ' 521-6
אור ישראל, קובץ, מונסי
 בקשת מחילה על גניבה וגזילה / הרב חיים
 רפפורט, מט עמוד עט 70
אורחות החיים והשלום, ר' דוד בן שמעון
 הרבה דיני פיוס ומחילה כלליים בפרק ה', פרק
 ה'
איזהו מקומן, ר' יהודה אריה פרידלס
 כמה נקודות בסוגיא דיומא, במשנה וכן בדפים
 אח"ז, 136-716
אני הים, ר' יהודה ליב עדיל (אדל)
 במשנה עבירות שבין אדם לחבירו... יומא

ומתי צריך גם וידי לשמים ומתי לא, עמ' פד-פח
 תיקונים שנעשו בנוסח תפלת זכה של החיי
 אדם ע"י החפץ חיים, ר' בן ציון בילצק ור' זליג
 בענגיס, עמ' מו

זכר רב, ספר זכרון
 -- עיי"ש --, עמ' 64 והלאה
זכרון יהודה, ר' יהודה גרינוולד
 עיי"ש, ח"א רא

זכרון שלמה ויעקב
 אופני פיוס חבירו בערב יום כפור, ע"י שליח
 טלפון תקליט (הודעה מוקלטת) מכתב פקס
 וכדומה, עמ' לה והלאה 47

זכריה משלם, ר' זכריה מנדל מבוצ'אץ
 בסוגיא דיומא אלקי ישראל ופלוני / ג' שורות
 של ג' אנשים וכו', 65

חיי הלוי, ר' יוחנן סג"ל וואונר
 בענין אי יש חיוב לפייס את חבירו בדבר
 שחבירו אינו יודע כלל שעשה לו, ח"ג סימן ק

חיים של שלום, ר' שמואל איזנבלאט
 בענין מחילה ופיוס לחבירו / עיין מפתחות
 בסוף הספר ערך "תשובה", כלל ג' ס"ט

חשב האפור, ר' חנוך דוב פדווא
 ביאור בדברי רש"י ב"ק שמשמע שבקשת
 המחילה היא רק על צער הבושה ולא על שאר
 ד' דברים, מצולם

חשוקי חמד, ר' יצחק זילברשטיין
 כמה תשובות בדיני תשובה בבין אדם לחבירו
 עיי"ש סוף פ"ח, יומא 585 והלאה

יד דוד, ר' יוסף דוד זינגהיים
 בדינים השייכים לסוגיא דיומא פה-פו, יומא
 פה-פו

יד המלך, ר' אלעזר סג"ל לנדא
 בענין פיוס וריצוי ובאחי יוסף, תשובה ב ט

ידי אליהו, ר' אליהו גליפפה
 בלשון הרמב"ם בחילוק בין חובל למזיק ועוד
 לענין בקשת מחילה, דף קח, 712

שעושים מהטפל עיקר, תתקפט

יחזה דעת, ר' עובדיה יוסף
 לשלוח מכתב או ע"י שליח ובכל הענין של
 ריצוי לחבירו ואין יוד"כ מכפר על בין אדם
 לחבירו, ח"ה מד

ים של שלמה, ר' שלמה לוריא
 יכול למחות בשי"ץ אם פעם הוציא עליו שם
 רע כמש"כ בירושלמי שמוציא שם רע אין לו
 מחילה עולמית, חולין א נא

יעלזו חסידים, ר' אילעזר פאפו
 בעונותינו ... ואינו בנמצא שישאל מחילה מן
 האיש ההוא.. ויש שדומה לו שאם חוזר ומדבר
 עמו תו לא צריך מחילה... ועוד, אות כג, כד

יערות דבש, ר' יונתן אייבשיץ
 והעיקר בתשובה להסיר מידות המגונות
 המעכבות תשובה ואמרו עבירות שבין אדם
 לחבירו אין יוד"כ מכפר, ואין הכוונה רק על
 גזל מחבירו וריבית ואונאת ממון והשגב גבול
 ומסירות על חבירו, אף גם שנאת חבירו,

בית יעקב, ר' יעקב טאושונסקי
 ==, חו"מ סי' תכב

ברכות מים, ר' משה מיוחס
 שו"ע א"ח ס' תרו / יישוב בדברי הרמב"ם
 בחילוק שבין גזילה ומזיק וכו', 29

ברכת יצחק, ר' יצחק ברכה
 האם צריך לבקש מחילה כשלא נודע ולא
 נגרם נזק ... 222

גליוני הש"ס, ר' יוסף ענגיל
 מחילה בפה גם אם לא מחל בלב הוא מחילה
 משום דברים שבלב אינם דברים - מהר"ם
 מריזבורק, קידושין מט:
 נשבע שלא למחול לחבירו שביישו לא הוא
 נשבע לבטל המצוה / ועוד, פסחים ד.

דבר יהושע, ר' יהושע מנחם אהרנברג
 נעתק בקובץ ג', ה כ

דברי משפט, כמה מחברים
 חזרה בתשובה על גניבה האם צריך לבקש
 מחילה ועוד בדיני מחילה / ר' פסח פינהנדלר,
 ח"ה עמ' שמד

מחילת ממון משום בושה האם נחשב מחילה
 בטעות, ח"ד עמ' פא

דברי שאול, ר' יוסף שאול הלוי נטנון
 בענין תשובה בין אדם לחבירו ופיוס ומחילה,
 דף ג:

דברי שלום, ר' שמואל יצחק יודייקין
 בענין שלא יהיה המוחל אכזרי, ח"ה סימן ד-ה
 ציונים שם עמ' לא

דעת קדושים, ר' רפאל אב"ד אה"ו
 בענין עבירות שבין אדם לחבירו אין יוד"כ
 מכפר, יח ע"ד

דעת תורה, ר' שלום מרדכי הכהן
 כמה ענינים בשו"ע א"ח תר"ו, סי' תר"ו

דרך החיים, ר' יעקב לוברבוים
 שיפייס אדם את חבירו ערב יוד"כ, סי' קנז

הגיונות, ר' משה ברנשטיין
 באיסור שנאה ונקימה ונטירה, 34

הדרום / קובץ תורני 2
 דבר לשה"ר על חבירו וחבירו אינו יודע מזה
 האם להגיד לו כדי לבקש מחילה - רבי ישראל
 מסנלט / הרב ישראל א. הרצוג, נב 60
 עד שירצה את חבירו / הרב יעקב דוד לובאן,
 סד 38

הלכות חג בחג, ר' משה מרדכי קארפ
 הלכות יום כיפור, ימים נוראים שב

הלכות תשובה, ר' יצחק בן שושן
 עיי"ש, פרק ב

הלל אומר, כמה מחברים
 מאמר של הרב יאיר שחור, רב מעלה לבונה,
 בגדרי בקשת מחילה, מחילה ופיוס

המדרש כהלכה, ר' ישראל בארי קולונדר
 בקשת פיצוי כספי עבור מחילה אינו נקרא
 אכזרי וראיה מגבעונים שרק משום שבקשו
 נפשות נקראו אכזרים, קא, 601

וידי כהלכתו, ר' יעקב חיים דינקל
 דין פירוט החטא בחטאים שבין אדם לחבירו,

עבירות שבין אדם לחבירו שרי לפרסם ולפרט - מה הטעם ומאי שנא מחטא ב.א. למקום, קבד-קכו

מאיר עיני ישראל, הרב נשרי; המלְקט בענין המחלקות בין הח"ח והגרי"ס בדין של פיוס כאשר חבירו לא יודע שספר עליו וגרם לו נזק, ו

מאמר מרדכי, ר' מרדכי כרמי בדין פיוס ומחילה ועוד כללי בין אדם לחבירו, או"ח סי' תר"ו

מבקשי תורה, ר' אהרן ישעיה רוטר העורך עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר ... ונשאר גם בין אדם למקום, כרך ג' קובץ טז יז

מגדל עוז, ר' יעקב עמדין עיי"ש, עמ' 913-023

מגילת ספר, ר' בנימין קאזיש בענין פירוט חטאים בין אדם לחבירו, ובביאור דברי הש"ס והרמב"ם שם, עשה טז

מהרי"ל דיסקין, שו"ת יש לעיין במ"א סי' תר"ו סק"ה [דין שאין צריך למחול למוציא ש"ר רק ממידת ענוה] אם צריך להרבות ולפייסו כמו רבו, ומסתברא דלא, והדבר זר, עכ"ל. קונטרס אחרון סימן ה' אות פה:

מהר"ם מרוטנברג, רבינו משה מרוטנברג דרכי תשובה לר"א מגרמיזא ז"ל, בעל הרוקח, תשובה על החטאים כולל חטאים בין אדם לחבירו, תעניות וכו', אלף כ"ג הרק לפני אשת איש צריך לבקש מחילה מהאשה וגם מבעלה, "בין בממון בין בדברים", רצג

מועדי קודש, ר' בנימין אדלר ===, יום כיפור ק-קי

מועדים וזמנים, ר' משה שטרנבוך גדר פיוס ותשובה במצער את חבירו / חובת פיוס וריצוי בערב יוה"כ, ח"ו סי' כ / ח"א סי' נד, נז

מור וקציעה, ר' יעקב עמדין בענין מוציא שם רע ובדברי מג"א, או"ח תרו

מוריה קובץ תורני במנהג לפייס חבירו בערב יוה"כ / הרב יששכר דב גולדשטיין, צה 119

עבירות שבין אדם לחבירו חייב לרצותו בגול וחבלה ועוד / הרב זבולון זק"ש, קלא 115

מטה משה, ר' משה מת יבקש ג' פעמים אנא מחבירו, בשם דרשות מהר"ו ??, אות תתמח

מכתב מאלהו, ר' אליהו אליעזר דסלר יוה"כ אינו מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו עד שירצה וכו', ח"א 4-263

מכתבי החפץ חיים, ר' אריה לייב ז"ל בנו ע"י בקשת הרב בן ציון (בילסק?) הדפיס מחזורים שהקדימו בתפילת זכה את עניני בין אדם לחבירו כי הרבה פעמים לא מספיקים, ד. מדרכי אבי עמ' כא

מכתם לדוד, ר' דוד חסאן

אונאת דברים, דברי קלון על חבירו, לשון הרע, מכנה שם לחבירו, מוציא לעז ודיבה על חבירו, מתכבד בקלון חבירו, מלבין פני חבירו, מתולצץ מחבירו, והמחטיאו לחבירו שהוא יותר מאילו הרגו, וכהנה דברים, הכל בכלל דברים שבין איש לחבירו שאין יוה"כ מכפר, ח"א דרוש ו' (עמ' קל אור הספר)

יפה ללב, ר' רחמים נ. יצחק פלאג'י חטא בין אדם לחבירו הוא גם חטא למקום, ח"ו שר"ע או"ח תר"ו

כוכבי אור, ר' יצחק בלאזער להתפייס לחבירו ולא לדחותו בקש "מה זה כל העסק שאתה עושה מזה?? כי כוונתו רק לדחותו ולא למחול לו... עמ' רנה מכתב מר' נתלי בענין פיוס ומחילה ולא הבנתי כעת ... עמ' רכד-ה

כנסת הגדולה, ר' חיים בנבנשתי דין פיוס ומחילה בדברי הגמ' יומא בענין רב, או"ח סי' תר"ו

לב דוד, החיד"א מוציא שם רע אין לו מחילה עולמית, פירושו, פ"ג 29 אוצה"ח

להורות נתן, ר' נתן גשטטר אשה שגולה כסף וגם פרסמה תמונות מגונות על בעלה כדי לסחוט ממנו כסף אינו צריך למחול לה כדין מוציא שם רע, ח"י פד אוצה"ח 142

לוית חן, ר' אפרים הקשיר אם לא מוחל משום שמתכון לטובת המבקש וכו', יומא דף פו 54

ליקוטי יצחק, ר' יצחק בלושטיין דיון וביאור רחב בכל המצוה הנ"ל, פרק א, ב, ג

לרעך כמוך, ר' דוד אריאב גדרי פיוס ומחילה, שמונה ספקות, ח"ג עמ' 243

לתשובת השנה, ר' ישראל יוסף רפפורט בדין שאסור להיות אכזרי אלא ימחול וכו', קסט-קע בדניו של הגרי"ס דאין לפרט החטא היכא דעי"ז גורם צער לחבירו, קכט ביאור דין בקשת מחילה ממת, קעא-ד דין וידוי לשמים בחטא ב.א. לחבירו, ובדין תשלום ממון במזיק וכו', מ-מה דין מיוחד ב"רבו", קסו-ח החושד בחבירו בדבר שאין בו צריך לפייסו, קס קסא המקניט חבירו בדברים אם נחשב לעבירה ש.ב.א. לחבירו - בדברי הפרמ"ג, קסא, קסג חובת פיוס אם הוא משום שצריך להכניע את עצמו וכו', מא, קסד, קעא-ד כשהוא אנוס בתיקון המעוות, שיג-שטז, תנו, תעא-ב

כשמבקש ממנו מחילה ואינו מוחל אם יצא יד"ח, קנה-ו, קסג, קעד, שטו כשמחל לו בלא שביקש ממנו מחילה, קנה-קנו

המדבר על שוכני עפר לאחר מיתה אם צריך לילך על קברם / תמה על מג"א ואולי י"ל דאחר מיתה שאני, תר"ב
ראיות לד"ן הרמ"א שלטובת המבקש מותר לא למחול, תר"א
נתיב חיים, ר' אלתר חיים קנובליך
בדיני בקשת מחילה ועוד, ב"ק 325
נתיבות חיים, ר' משה ב"ר שלום קאופמן
4, עמ' קז
נתיבות ירושלים, ר' ישראל חיים דייכס
על ירושלמי ב"ק, ב"ק פ"ח 106
סדר משנה, ר' וואלף הלוי באסקוויץ
בדין שאין צריך למחול על הוצאת מוציא שם רע אבל מידת חסידות למחול / שני טעמים למה אין צריך למחול / למה היה צריך אברהם להתפלל עבור אבימלך? כי ע"י תפילת א"א צר הקב"ה
זיו קלסטר פני יצחק כמו אברהם וממילא נתבטל השם רע..., תשובה ב' י
מה דין רבו לענין בקשת מחילה - לאו דוקא רבו מובהק..., תשובה ב' ט
ספר התשובה, ר' יוסף כהן
דין פיוס בין אדם לחבירו וגדרי תשובה בחטא בין אדם לחבירו / הרבה ענינים עיין במפתח ענינים עמ' תמו תמו בסוף ח"א, פ"ב ט-י
ספר זכרון כנסת עזרא
בשם ר' שלמה זלמן אויערבך שמה שנוהגים שבער"ה ועיז"כ מבקש אדם מחבירו "סליחה" ואינו מפרט החטא האם מהני והשיב: "מהני לפגיעה קלה", 754
ספר זכרון לגר"י הוטנר
==האם יש חיוב מחילה על ביטול מ"ע ואהבת, ובנתכווין לפגוע ולא פגע ועוד נושאים עיי"ש.
עולת יצחק, ר' יצחק רצאבי
אם מחילה מתוך כעס היא מחילה, סי' קנ"ב
עין יוסף, ר' יוסף חזן
סתירת הרמב"ם בין חובל למזיק, 602
עמק הלכה, ר' יהושע בוימל
חיוב כפרה בבשת גם בשוגג, סי' ט
ערך ש"י, ר' שלמה יהודה
פיוס לאחר מיתה וע"י שליח, או"ח סי' תרו
פחד יצחק, ר' יצחק הוטנר
בענין פיוס ומחילה, ובמשנה שאין יום כפור מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו, יום כפור א, ב
עיי"ש עוד ===, יום כפור כ
פיוס ומחילה, אין יום כפור מכפר על עבירות שבין אדם לחבירו / לא יהיה המוחל אכזרי, יום כפור ל, לא
פלא יועץ, ר' אליעזר פאפו
אם יקשה בענינו לדבר עם חבירו פנים אל פנים יוכל לעשות שליח או מכתב כי באמת כתיבה היא סמא טבא לכל הדבר הקשה מפני הבושה..., מערכת תשובה
פני יוסף, ר' יוסף רייך
ענין בקשת מחילה בין אדם לחבירו עיי"ש

רמב"ם תשובה פ"ב ה"ט בסתירת הרמב"ם לחלק בין גול למזיק וכו', 01
מעיל שמואל, ר' חיים שמואל פלורנטין
4, תשובה
מעשה הצדקה, ר' אלחנן פרץ
מחל בפה ולא בלב, סימן צד 285
מצוות הלכות, ר' מרדכי ליכטשטיין
כמה דינים בזה מסעיף יט עד סוף הפרק עיי"ש, סי' ג' יט והלאה
מצוות המוסר, ר' יוסף דוד עפשטיין
חוקר בציר שמבזה את חבירו והנפגע יצא לתרבות רע האם צריך לבקש ממנו מחילה / ולהיפך אם פגע בו בזמן שיצא מכלל ואח"כ חזר בתשובה, עמ' 532
מצות העצה, ר' יוסף דוד עפשטיין
כמה ספיקות בדיני פיוס ומחילה עיי"ש, עמ' שפ
מקורות לפסקי, ר' אברהם יוסף ברומברג
לא יהיה המוחל אכזרי
מרומי שדה, הנצי"ב מוולאזין
בביאור לשון המשנה אינו נמחל עד שיבקש וכו', ב"ק צב
משיב נפש, ר' ש.צ. שפירא
כמה סימנים בענין פיוס ומחילה ותשובה על חטא בין אדם לחבירו, עמ' ס והלאה
משך חכמה, ר' מאיר שמחה הכהן
עבירות שבין אדם לחבירו יש בהם גם למקום ופירוש פסוקים לפי"ז, אחרי-מות טז ל
משלחן מלכים, מכון מורשה
בקשת מחילה בחטאים שבין אדם לחבירו / הרב מרדכי גיפטר, א' 12
חיוב פיוס בערב יוד"כ / הרב בנימין זילבר, א' 28
מחילה בחטא בין אדם לחבירו / הרב משה שטרנבוך, א' 39
משנה הלכות, ר' מנשה קליין
בענין מוציא שם רע אין לו מחילה עולמית, יב רנא
נאם יהודה, ר' יהודה אידל ברוידא
כמה נושאים עיי"ש, יומא פו-פו
נאמן שמואל, ר' שמואל יצחק
בתוך התשובה: בדין תשובה של גולן לחזור לכשרותו, סי' לב
נהר שלום, ר' שבתי וינטורה
בדין פיוס ומחילה וגמ' יומא שם, או"ח תר"ו
נועם, הוצאת מכון תורה שלמה
מאמר: הזכות לתגובה אלימה וחובת התפייסות, כך כה עמ' רב
נזר התורה קובץ
אחרי ג' פעמים בקשה האם נמחל החטא / המפייס האם צריך לפרט החטא / הרב שמואל יעקב אברהמי, בית שמש (מצאתי בביהכ"נ מאור חיים, טבת תשס"ח)
נחמד למראה, ר' נסים רפאל אשכנזי
על הירושמי שם, ב"ק פרק ח' 64
נפש חיה, ר' ראובן מרגליות

שבת שבתון, ר' יצחק זילברשטיין
בקשת מחילה מחולה מחוסר הכרה, 643
מוציא שם רע כיצד יחזור בתשובה / תשובה
זו מופיעה ביתר נאמן במאמר שו"ת פיוס
ומחילה לגרי"ז זילברשטיין ושם בענין הוציא
שם רע על בעל מכולת והפסידו וכו' עיי"ש,
743

שו"ת לחפץ בחיים, ר' שלמה רוזנר
מתי צריך לבקש מחילה בתשובה על חטא
לשון הרע / ח"א סימן ה' / 03
שואל ומשיב, ר' יוסף שאול גטנון
מי שגרם מיתה לא' אף דהוי גרמא ואף דהיה
כוונתו לשם שמים בכ"ז צריך כפרה ותשובה
/ עיי"ש שיגיד עליו קדיש כל י"ב ח' וביאר
צייט יתענה וכו', מהדו"א ח"א קעד

שיירי כנסת הגדולה, ר' חיים בנבנשתי
בדין פיוס ומחילה בדברי הגמ' יומא שם, או"ח
סי' תר"ו

שלחן המלך, ר' יוסף אבן עזרא
החיוב מחילה בהוצאת שם רע, הל' תשובה

שמועת חיים, ר' חיים יחזקאל
בענין תשובה בחטאים שבין אדם לחבירו /
קונטרס התשובה בסוף פ"ח יומא, יומא פ"ח
שמרו משפט, ר' שלמה זעפראני
בקשת מחילה מדין חו"מ ומדין הלכות
תשובה, 364

שני המאורות הגדולים, לר' יהושע חנדאלי
ביאור לשון הטור שיתן אל לבו לפייס כל מי
שחטא נגדו בערב יוה"כ - הרי כל השנה זמנו,
ח"ב סי' ל"ז

שערי אהבת ישראל

==כמה נקודות עיי"ש, 78 והלאה
שערי אונאה, ר' הלל דוד ליטוואק
בתוך הסכמת הגר"מ פיינשטיין כותב שעון
אונאת דברים אינו מתכפר אלא במחילה
גמורה ואף שמוחל בפיו אבל בלבו אינו מוחל
מפני צער האונאה... [אינו מתכפר], הסכמה
לספר

שערי תשובה עם ביאור של ר' יצחק בן שושן
דיני בקשת מחילה וכו' בתוך "דיני מצות ודוי"
בסוף הספר עיי"ש וע"ע לפי שם ספר "הלכות
תשובה" של המחבר הנ"ל, 844

שתי הלחם, ר' משה חגיז

רשע מפורסם שעבר עבירות חמורות גם בי"א
למקום וגם בי"א לחבירו בא לחזור בתשובה
מה כפרתו כדי שיקבלו אותו להתפלל בבית
כנסת ועוד / תשובות מכמה גדולים שבות
יעקב, יעקב עמדין [ועיין שאילת יעבץ א עטן]
ועוד גדולי הפוסקים וממנו נלמד לדיני תשובה
בי"א לחבירו, לא

תאווה לעינים, ר' נסים שלמה אלגאזי

ופללו אלקים וגו', סוף יומא
תהלה לדוד, ר' דוד יצחק מן
מאמר ארוך בנושאים של תשובה בין אדם
לחבירו ומחילה, סי' כב 168
תולדות אדם, הר"י יחזקאל פייוויל

באריכות / מס' יומא סי' ק"ה, יומא 595
פרי האדמה, ר' רפאל מיוחס
סתירת הרמב"ם לחלק בין גול וכו' למזיק חובל
ומזיק פ"ה / חלק ב, ב 38
פתח עינים, החיד"א

עבירות שבין אדם לחבירו אין יוה"כ מכפר,
מגמ' ר"ה עלבוני מחול וכו', ראש השנה יז:

פתחי חושן, ר' יעקב ישעיה בלוי
המזיק את חבירו חייב לפייסו ולבקש מחילה..
/ ובסוף פרק יא דין בקשת מחילה בחובל
בחבירו, ח"ה סוף פרק י

צביון העמודים, ר' צבי שפירא
בסופו בענין פיוס ומחילה, סי' ח

קובץ, ר' נחום טריביטש
תשובה פ"ב הט, תשובה ב ט

קול התורה, כמה מחברים
אות ג, בקשת מחילה ממת / הרב יהודה אריה
דינר, סד 205

בענין חיוב בקשת מחילה / הרב שאול וגשל,
כב 26

בקשת מחילה אחרי מותו / בתוך מאמרו של
הרב גודמן, סג 246

חבל או גרם צער בשוגג האם צריך לבקש
מחילה / הרב שאול וגשל, כב 26

פיוס בערב יוה"כ / הרב יהודה רוטנברג, ס 383
פיוס ומחילה בערב יוה"כ / הרב יהושע
רוטנברג, ס 383

קונטרס שמירת הלשון, רוזנר, יש לי א ב ד
בקשת מחילה על לשון הרע שלא יצא מזה
היזק, ח"ד נד

קידוש ירדה, ר' ידידה טאריקה
סתירת הרמב"ם בענין חובל לעומת מזיק, 782

קריינא דאגרתא, הגאון סטייפלר זצ"ל
עיי"ש ולא הספקתי כעת, א פה פו פז

רוקח, רבינו אלעזר מגרמיזא
דרכי תשובה על חטאים כולל בין אדם
לחבירו, עמ' כה-לו

ריא"ז פסקי, רבינו ישעיה האחרון
4, יומא

שאלות שמואל, ר' שמואל אביגדור מקרלין
תשובה גם בין אדם למקום, ודין דוי בין אדם
לחבירו ובין אדם למקום עיי"ש, סי' מא

שאלת יעבץ, ר' יעקב עמדין
בענין רשע מפורסם במה תשובתו כדי לחזור
לכשרות להתפלל בבית כנסת ועוד / ולא
חיישינן שיחזור לסורו ולא סמכינן אדברי
ההג"ה בס"י שלד / עיין שו"ת שתי הלחם סי'
לא, א עט

מעשה באחד שאחר שנתקוטט עם חבירו ונטל
סכין והמיתו האם מותר לו להציל את עצמו
ע"י שבעת שקר לגויים שהרוצח הוא אחר
ופסק שאין לו כפרה וגברא קטילא עיי"ש עור,
ב ט

שבט הקהתי, ר' שמאי קהת גרוס
מי שתווק שלום בין שני שונאים ותובע שכר
כמתווק, ג שי

תורת חיים, ר' אברהם חיים שור
 למה תקנו בנוסח המבקש מחילה להקדים
 לבקש מחילה מה', ב"ק החובל צ.
תשובות והנהגות, ר' משה שטרנבוך
 אח גדול שמוחל לאחיו הצעיר להתחתן לפניו
 "נראה שהמחילה אינה בלב שלם אלא מפני
 הבושה", ח"א תשלט
 המבטל שידוך לא יתנו לו להשתדך עם שיביא
 כתב שטר מחילה מהבחורה שהיא מחלה לו,
 ח"א תשלה
 בחורה שבטלה שידוך עיי"ש ואיך לבקש
 מחילה, ח"ב תרכא
 דין ריצוי ופיוס בערב יוה"כ, ח"ב רפה
 מעשה עם הגר"ח והטבח, ח"ד עמ' תמד

ביאור בדברי הרמב"ם בתשובה בין אדם
 לחבירו וחיוב מחילה, עמ' כ, 04
 מעשה באיש לעג שפירותיו פירות דמאי ואיך
 שהגאון הצטער על כך שהעליבו עד שהרגיעו
 הגאון מוילנא עיי"ש, עמ' 88-09
תורה האדם לאדם, קובץ
 ג"ח == ==
 ג"ח == ==
 ג"ח == ==
 ג"ח == ==
תורה לשמה, ר' יוסף חיים מבגדאד
 מי שקלל את חבירו וגם מסר דינו לשמים
 וחבירו מת עיי"ש עוד פרטים, האם צריך
 לבקש מחילה על קברו ולעזור ליתומים שלו,
 תקח

תורת המנחה עמ' 143 בענין עלבון הנפש

אבודרהם הל' יוה"כ

שבלי הלקט

ספר התשובה לר"י כהן, הל' תשובה פרק ב' - יסוד של "הכנעה" של המבקש ולפ"ז יפשוט ספיקו של אז נדברו בסמוך?

פתחי חושן חלק "נזיקין" סוף פ"י ופרק יא

חיים של שלום עמ' צו, צז, צח - וע"ע עמודים ע"ג-ע"ז לענין הקשר של בקשת מחילה ולא דלא תטור.

הרב הוטנר עמ' שלה, בענין פיוס בעובר על מצות ואהבת לרעך או בציוור שאחד זרק אבן על חבירו ונפסק באמצע, אם צריך לבקש ממנו מחילה.

מצות המוסר עמ' 235, מי שפגע בחבירו ואח"כ יצא לתרבות רע אם צריך לבקש ממנו מחילה.

מועדים וזמנים ח"א סימנים נד, נו / ח"ו סימן כ'

שו"ת תורה לשמה סי' שמ"ו, מחילה על תביעת ממון אינה מחילה על צער הגוף

מצות העצה עמוד שפ-שפא, חקירות בענין מחילה

עמק יהושע דרשה ו' עמ' כד - טעם הדבר שאין יוה"ר מכפר עד שירצה את חבירו..

מראה מקומות לשו"תים שמוזכר בהם בקשת מחילה

מהר"י ווייל קמז ד"ה על אודות שם קנב

ר"י ברונא רב

נודע ביהודה קמא או"ח יז שם יו"ד ע שם תנינא יו"ד קטז

שבות יעקב א קעט

=== אגרות משה אה"ע ד' מז שם חו"מ א לח שם חו"מ א פח

יחוה דעת ח"ה מד, מה

=== תורה לשמה, רנט, תקח

=== מצוות הלבבות סוף הלכות נקימה ונטירה מסעיף יט עד הסוף ===

* שיטת רבינו בחיי בהגדרת בין אדם לחבירו ובין אדם למקום / רק גזל נחשב לשניהם ??

כד הקמח: ערך גזליה: ...כמה חמור איסור הגזל שהרי מן משמים ממהרין לשמוע

צעקת הנגזל שכן דרשו ז"ל במציעא פרק הזהב (נט) אמר רבי אבהו שלשה

אין הפרגוד ננעל בפניהם, אונאה וגזל וע"ז, אונאה דכתיב (עמוס ז) הנה ה' נצב על חומת

אנך ובידו אנך. גזל דכתיב (ירמיה ו) חמס ושוד ישמע בה על פני תמיד, ע"ז (ישעיה סה)

העם המכעיסים אותי על פני, וידוע כי כל עבירות שבתורה הם שני חלקים, עבירות שבין

אדם למקום שהנפש מתנכרת לחסדי הש"י והיא מכעסת לפניו בפעולות ומחשבות רעות

ואין החוטא חומס בזה כי אם נפשו, שכן אמר שלמה המע"ה (משלי ו) משחית נפשו

הוא יעשנה, ועבירות שבין אדם לחבירו כגון שביזה חבירו בדבורו ובמעשהו, שהחוטא

הזה חוטא לאחרים, אבל עון הגזל הוא עון כולל כי הוא חוטא להקב"ה ולאדם וזהו לשון

כפל הכתוב (ויקרא ה) והיה כי יחטא ואשם והשיב את הגזלה אשר גזל, כי יחטא לנגזל ואשם לבורא כענין שנא' (שם) אשם הוא אשם אשם לה'.

רבינו בחיי: ויקרא ה כד: לאשר הוא לו יתנונו, למי שהממון שלו כלומר לנגזל, כי יתחייב להשיב הגזלה לנגזל בעצמו. או יהיה ענין לאשר הוא לו, למי שראוי להיות הממון שלו, כלומר שיחזיר ליורשי הנגזל אם מת הנגזל:

ביום אשמתו, ביום שיתבונן וישיב ללבו אשמתו שגזל ממנו, זהו ביום אשמתו ויכלול עוד בו היום שגזל ממנו, ולמדך שהוא עומד במרדו כל שאינו מחזירו, שהרי העבירות שני חלקים, האחד עבירות שבין אדם למקום שהנפש מתנכרת להקב"ה במחשבות רעות ופעולות רעות, ואין החוטא חומס בזה כי אם לנפשו, וכענין שכתוב (משלי ו) משחית נפשו הוא יעשנה, והשני עבירות שבין אדם לחברו, כגון שבזה אותו בדבורו או שהכה אותו על גופו, שהחוטא הזה הוא חוטא לאחד [-צ"ל לאחר], אבל הגזל הוא חטא כולל כי הוא חוטא גם לאלהים, ולכך איסור הגזל חמור כענין שאמרו רז"ל סאה מלאה עונות אין מקטרג ככולן אלא גזל, ודור המבול לא נחתם גזר דינם אלא על הגזל, שנאמר (בראשית ו) קץ כל בשר וגו' כי מלאה הארץ חמס מפניהם, וכן מצינו ביחזקאל הנביא ע"ה שהזכיר לישראל כמה עברות בפרשת (יחזקאל כב) התשפוט את עיר הדמים והודעתה את וגו', הוא שכתוב בדמך אשר שפכת אשמת ובגלולך אשר עשית טמאת וגו', ואמר קדשי בזית ואת שבתותי חללת, ואמר אנשי רכיל היו בך למען שפך דם נשך ותרבית לקחת וגו' ואתי שכחת נאם ה', ובאחרונה הזכיר הגזל, שנאמר והנה הכיתי כפי אל בצעך אשר עשית: =עיי"ש עוד דברים בהמשך וצ"ע כעת להבין מאי שנא גזל מכל עבירות בין אדם לחבירו??

לקט יושר: ח"א עמוד קמא ענין ב: [לר' יוסף בן משה הנהגות מרבו בעל תרומת הדשן ז"ל]: ובליל יוהכ"פ באו אליו כל הקהל ומבקשים ממנו מחילה. ואח"כ היה הולך השמש על הבימה, פירש"י במס' סוטה בסוף פ' ואלו נאמרין (סוטה מא). אלמנברא, קודם שיתיר הוא והשנים עמו להתפלל עם העבריים, ואמר שמעו כל הקהל הקדוש מוריניו הרב ר' איסרליין יבקש מאתכם מחילה, וכל מי שיש עליו תביעת ממון משום דסבר בדעתו שאינו פוסק לו כראוי, ימתין לו עד אחר יוהכ"פ, ורוצה לציית לו דין. אבל לא ראיתי שבא אחד.

שם עמוד קמ: וזכורני ששמעתי מאחד מן הגדולים כשאי אפשר לעשות שלום בין איש לחברו בערב יוהכ"פ מ"מ זה היום יעשה שלום ביניהם. =צ"ע כעת מה בדיוק כוונתו??

שו"ת הרא"ש: כלל טו סימן ה': ששאלת, על האב שצוה לבנו שלא ידבר עם יהודי אחד ולא ימחול לו מה שעשה עד זמן קצוב, והבן חפץ להתפייס עמו אלא שחושש לצואת אביו. דע, שאסור לשנוא לשום יהודי אם לא שיראהו עובר עבירה, והאב שצוה לשנוא לו, לאו כל כמיניה לצוותו לעבור עד דברי תורה שנאמר אני ה', מוראי למעלה ממוראכם, ועוד לא היה האב בזה הדבר עושה מעשה עמך, ואינו צריך לכבדו.⁸³

⁸³ שו"ת הרא"ש: דין זה מובא בטור ושו"ע סי' ר"מ ועיין ש"ך וט"ז. וז"ל חידושי הרי"ם [יו"ד סי' ר"מ]: האב שצוה את בנו וכו', עיין בטור הטעם דהוי כצוהו לעבור ע"ד תורה, ויש לעיין כיון דבאמת הוא מתפייס וגם חבירו יודע כן שמונע לדבר עמו מחמת צוואת האב אבל הוא אינו שונא לו, למה עובר על לא תשנא. והיה אפשר דמיירי דוקא באם היה הצוואה שישנאהו, וא"כ היה הצוי לעבור על דברי תורה, משא"כ היכא דחבירו צריך לדבר עם בנו להרויח ע"ז והאב שרצה לנקום ממנו צוה שלא ידבר עמו וגם האב ידע שלא ישנאהו כלל רק שבמה שלא ידבר עמו יהיה נקמתו ולפי"ז לא צוהו כלל לעבור על ד"ת, אג"כ מ"מ י"ל דמצד שהאב עושה שלא כדין בזה הצוואה הוי לגבי זה כאינו עושה מעשה עמך ואין לשמוע לו, וגם י"ל דמ"מ ע"י שלא ידבר עמו יבוא לידי לא תשנא, וצ"ע, עכ"ל.

שו"ת תורה לשמה סימן שמו: שאלה: ראב"ן שהכה את שמעון וקרע לו בגדו, ואח"כ הלך יעקב אביו של ראובן אצל שמעון לתת לו דמי הבגד שקרע לו ראובן, ואמר לו שמעון

לא אקח מפני שכבר מחלתי לראובן, ואחר איזה ומים תבע שמעון לראובן לפני בית דין על ההכאות שהכהו, והשיב ראובן מאחר שלא רצה ליקח דמי הבגד שנקרע כי אמר כבר מחלתי לראובן מסתמא מחל על הכל ולא על הבגד דוקא, ואחר שכבר מחל אין לו עתה דין ודברים עמי, ושמעון אומר שמעולם לא היה בדעתו למחול על ההכאה, יורנו המורה לצדקה ושכרו כפול מן השמים.

תשובה: אין הוכחה ממחילת הממון על מחילת צער הגוף, דאמרינן דרך בני אדם למחול על נזקי ממון אבל אין דרך בני אדם למחול על צער גופן, וכנזכר בדברי רבינו עובדיה ז"ל במס' בבא קמא פ"ח משנה ז' ע"ש, וא"כ השתא הוא הדין הכא יש לומר על נזקי ממון מחל לו אבל על צער גופו של ההכאות לא מחל לו, והיה בדעתו לתבעו לדין, והיה זה שלום ואל שדי ה' צבאות יעזור לי, כ"ד הקטן יחזקאל כחלי נר"ו